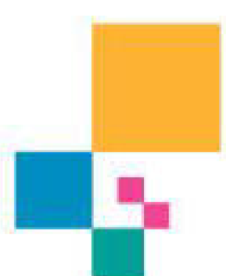
NEDERLANDS

6E EDITIE

4 HAVO

Nieuw Nederlands

Schitter, spetter en stap op je eigen pad

Noordhoff Uitgevers

Dit boek is van:

NAAM

KLAS

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Omslagontwerp: Grafisch ontwerp Duko Hamminga

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13,
9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

1 / 21

ISBN 978-90-01-73475-6

Nieuw Nederlands

4 havo

Eindredactie:
Willem Steenbergen

Auteurs:
Hans Frank
Jan Erik Grezel
Margreet Kooiman
Willem Steenbergen
Marit Vos
Hinke Zetstra

Noordhoff Uitgevers Groningen

Zo werk je met Nieuw Nederlands

Aan de slag

Met Nieuw Nederlands Tweede Fase kun je op verschillende manieren werken. Je kunt het beste starten met de cursus Basis. Daarna kun je de verschillende vaardigheden oefenen of meteen met de Praktijkopdrachten aan de slag gaan. Nieuw Nederlands Tweede Fase bestaat in totaal uit tien cursussen met een bijbehorende online omgeving:

1 Basis
2 Lezen
3 Schrijven
4 Spreken, kijken en luisteren
5 Woordenschat
6 Argumenteren
7 Formuleren
8 Spelling
9 Praktijkopdrachten
10 Eindexamen

Basiscursus

Veel kennis die je hebt opgedaan bij het vak Nederlands gebruik je voor zowel Lezen en Schrijven als Spreken, kijken en luisteren. De cursus Basis gaat over alle teksten, of ze nu gesproken of geschreven zijn. In deze startcursus behandel je de belangrijkste bouwstenen die je nodig hebt om de hoofdvaardigheden goed te beheersen.

Praktijkopdrachten

De cursus Praktijkopdrachten bestaat uit een set betekenisvolle opdrachten waarin verschillende vaardigheden samenkomen. Per opdracht wordt duidelijk aangegeven welke vaardigheden aan bod komen. Als je niet weet hoe je de opdracht moet aanpakken, kun je de bijbehorende theorie makkelijk in het boek of online opzoeken.

Nieuw Nederlands online

Op Nieuw Nederlands online kun je alle opdrachten uit het boek maken en teksten laten voorlezen. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals video's en formulieren. Daarnaast kun je er terecht voor extra opdrachten (op verschillende niveaus), overhoren en oefentoetsen. Met de losse module Examensprint kun je online trainen voor je examen.

'Je leert' geeft aan wat je gaat leren. Dat is het doel van de paragraaf.

'Je hebt afgerond' geeft aan welke onderdelen je al gedaan moet hebben om de paragraaf goed te kunnen maken.

142 Spreken, kijken en luisteren

1 Verbale en non-verbale communicatie

Je leert:
- over verbale en non-verbale communicatie.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Spreken voor publiek

Als je spreekt voor publiek, is het niet alleen belangrijk wát je zegt (**verbale communicatie**), maar ook hóé je het zegt en wat je uitstraalt terwijl je het zegt (**non-verbale communicatie**). Je **stemgebruik**, **lichaamstaal** en **interactie** met het publiek bepalen voor meer dan de helft het succes van je presentatie.
Let daarom bij het spreken voor publiek op het volgende:
- *Stemgebruik*: spreek niet te snel en niet te hard of te zacht. Let op je **intonatie**: varieer in toonhoogte en volume om de inhoud van je presentatie te ondersteunen. Articuleer goed: spreek woorden duidelijk uit.
- *Lichaamstaal*: sta rechtop, met je voeten stevig op de grond. Maak **gebaren** die je woorden ondersteunen. Overdrijf hierin niet: blijf jezelf en herhaal niet steeds hetzelfde gebaar. Straal enthousiasme uit en laat zien dat je gelooft wat je zegt.
- *Interactie*: maak **oogcontact** met het publiek. Kijk goed rond en betrek het hele publiek bij je presentatie. Kijk dus niet steeds naar dezelfde personen of naar dezelfde plek in de ruimte. Reageer op wat er in het publiek gebeurt. Als er gelachen wordt of onrust ontstaat, wacht dan tot het weer rustig wordt.

Onthouden

Opdracht 1

Je gaat twee keer kijken naar een fragment uit het NK Pitchen voor ondernemers: de eerste keer zonder geluid, de tweede keer met geluid.
1 Noteer tijdens het kijken zonder geluid drie opvallende dingen die de spreker doet met zijn handen. Zet achter elk gebaar hoe jij dit interpreteert.
2 Noteer tijdens het kijken met geluid drie gebaren die de woorden van de spreker sterk ondersteunen. Zet achter elk gebaar waarom hij dit gebruikt.
3 Vergelijk je antwoorden bij vraag 1 en 2. Had je dezelfde gebaren genoteerd? Verklaar eventuele verschillen.
4 Had je de gebaren die je bij vraag 1 genoteerd had, juist geïnterpreteerd? Als dat niet zo is, hoe komt dat?

Opdracht 2

Je gaat nogmaals kijken naar het fragment uit het NK Pitchen. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.
1 Noteer twee verschillende manieren waarop de spreker aan het begin van zijn pitch contact maakt met zijn publiek.
2 Noteer drie dingen die je opvallen aan het stemgebruik van de spreker. Let daarbij op spreektempo, volume en intonatie.
3 Deze pitch werd gehouden in de improvisatieronde van het NK. Kun je aan de spreker merken dat hij beperkte tijd had om de pitch voor te bereiden? Leg uit.
4 Waaraan kun je zíén dat de spreker klaar is met zijn praatje?
5 Vul voor deze spreker het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
6 Vind je deze spreker overtuigend overkomen? Leg uit.

Dit symbool verwijst naar Nieuw Nederlands online. Het symbool staat bij opdrachten waarvoor je online moet werken of een kijk- of luisterfragment moet opzoeken.

Zet je aantekeningen gewoon in het boek.

143

Theorie

Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie vindt voor het grootste deel onbewust plaats. Hierdoor is het lastig om er invloed op u**it te oefenen zonder gemaakt over te komen. Een ander lastig** punt is dat het per persoon v**erschilt hoe gebaren of intonaties overkomen.**

Enthousiast, zeker en natuurl**ijk overkomen bij het spreken voor een groep kun je niet leren** door een stappenplan te vol**gen. Er zijn wel wat algemene tips te geven voor het** verbeteren van je houding en **je lichaamstaal, maar de beste manier om te leren** presenteren, is veel te oefenen en feedback te vragen aan de kijkers en luisteraars.

Algemene tips

- Neem een go**ede startpositie aan: sta rechtop, zet je voeten op schouderbreedte en** houd je handen naast je lichaam.
- Wees je bewust van je natuurlijke lichaamstaal en blijf daar dichtbij: maak niet voortdurend grote gebaren als je dat normaal gesproken niet doet.
- Wees je bewust van zenuwtrekjes en onbewuste gebaren die je veel maakt en oefen het voorkómen ervan of zorg ervoor dat je ze niet kunt maken: heb je bijvoorbeeld de neiging om steeds je haar naar achteren te doen, zet je haar dan vast; doe je snel je handen in je zakken, doe dan een broek aan zonder zakken of zorg dat je iets in je handen hebt.
- Studeer gebaren niet in óf oefen ze zo vaak dat ze natuurlijk overkomen.
- Oefen voor een publiek en vraag specifiek feedback op je houding en je lichaamstaal.

Bij sommige theorieblokken vind je een voorbeeld. In het voorbeeld wordt voorgedaan hoe je de theorie kunt toepassen.

Bedenk dat je naar hartelust in je eigen boek woorden kunt markeren.

In de theorie worden de begrippen uitgelegd die je nodig hebt. Als je een begrip niet kent, kun je dat opzoeken op Nieuw Nederlands online.

Opdracht 3

Je gaat een aantal oefeningen doen om je bewust te worden van de invloed van non-verbale communicatie. De docent legt uit wat je moet doen.

Opdracht 4

Jullie school mag deelnemen aan een studiereis naar Estland. Tijdens de reis zullen de deelnemers kennismaken met het onderwijssysteem in Estland, dat zich binnen Europa onderscheidt van andere landen door de inzet van ICT. Kinderen leren al vroeg programmeren en binnen het onderwijs wordt veel gebruikgemaakt van games en andere digitale middelen. De school mag uit de bovenbouw van de havo drie leerlingen meenemen. Wie mee wil, moet een elevatorpitch houden: een presentatie van maximaal één minuut, waarmee hij de rector en twee docenten ervan overtuigt dat hij zeker mee moet met de reis.

1. Bereid de pitch voor: bedenk waarom juist jij mee moet naar Estland. Vraag je af wat de rector en de docenten goede redenen zullen vinden.
2. Oefen de pitch een paar keer in een kleine groep. Vraag feedback op je houding en je lichaamstaal.
3. Houd de pitch voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
4. Bespreek de pitches na aan de hand van de feedbackformulieren. De klas beslist wie mee mag naar Estland.

Ik kan/weet:

- ☑ de bedoeling van de spreker(s) verwoorden alsook de verbale en non-verbale middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken. 3F
- ☑ de intonatie variëren en de juiste nadruk in zinnen leggen om ook fijnere betekenisnuances uit te drukken. 4F

→ ***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online. *Daar vind je ook het* Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie.**

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Ook staat erbij welk referentieniveau daarbij hoort.

Vink af wat je kan/weet.

Inhoud

De lesstof is verdeeld in twee jaardelen: *4 havo* (dat je nu voor je hebt) en *5 havo*.
Op Nieuw Nederlands online vind je het lesmateriaal voor *alle* jaardelen. Als je bijvoorbeeld het jaardeel van 4 havo gebruikt, maar je wilt aan de slag met een paragraaf uit het jaardeel van 5 havo of 4 vwo, dan kun je die stof online vinden.

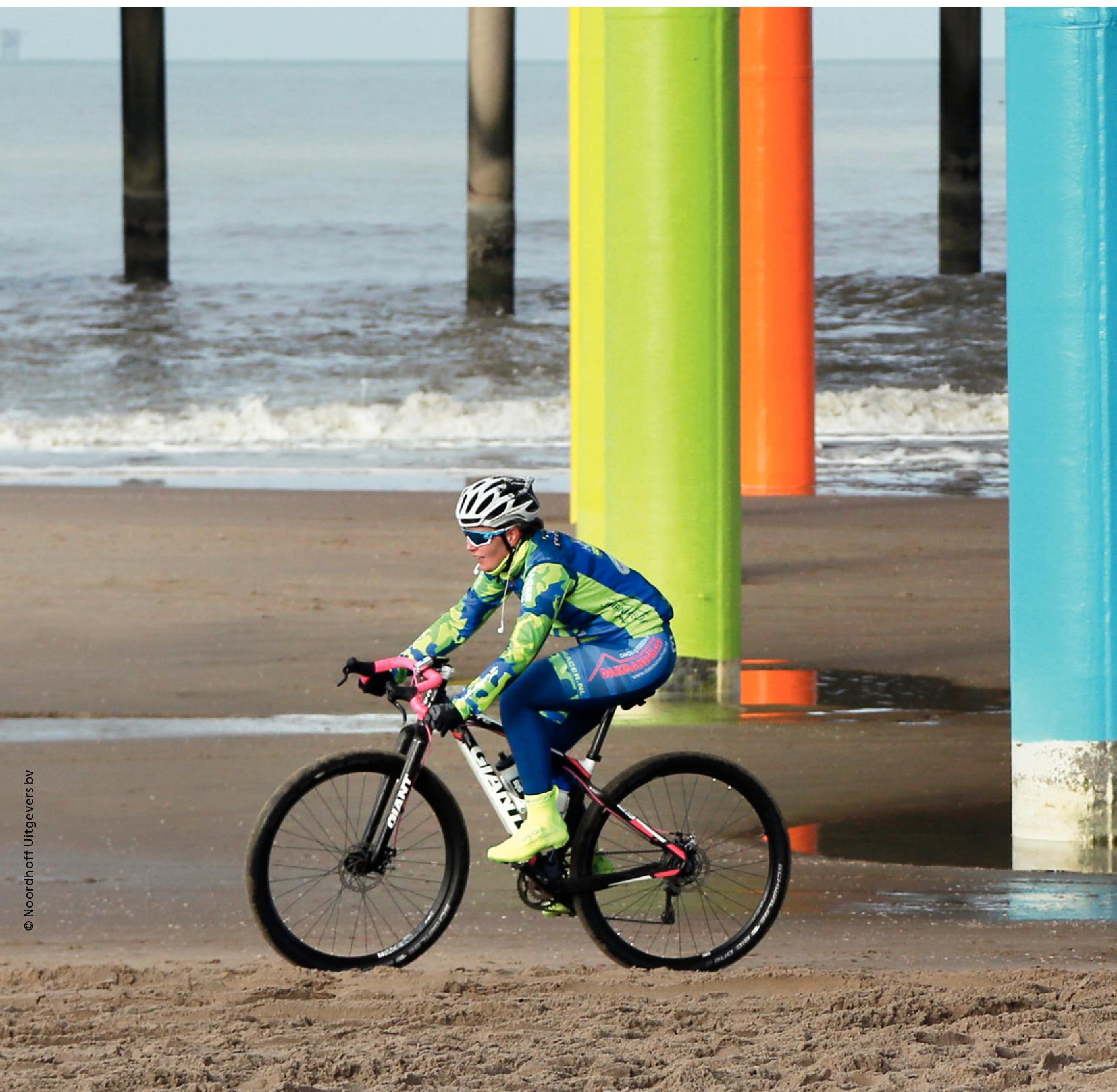
8 Spelling

9 Praktijkopdrachten

10 Eindexamen

Naslag

Basis

Buiten is de hele ochtend er al.

Griet Op de Beeck

Inhoud

In deze cursus vind je alle basiskennis die je nodig hebt om geschreven en gesproken teksten te begrijpen. Als je weet hoe teksten zijn opgebouwd, is het ook makkelijker om zelf goede teksten te produceren. Daarvoor moet je informatie kunnen verzamelen, beoordelen en verwerken.

1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel

Je leert:
- over het onderwerp, de hoofdgedachte en het doel van een tekst.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Onderwerp en hoofdgedachte

Elke tekst gaat over een onderwerp en heeft een hoofdgedachte. Het **onderwerp** van de tekst is een woord dat, of een woordgroep die aangeeft waarover de tekst gaat; het is géén zin. De **hoofdgedachte** is een mededelende zin (dus geen vraag!), die het belangrijkste weergeeft wat in de tekst over het onderwerp gezegd wordt.

Voorbeeld

- Vrouwenvoetbal (1)
- Salarissen van voetbalvrouwen (2)
- De prestaties van voetbalvrouwen zijn niet te vergelijken met die van de mannen. (3)
- De salarissen van voetbalvrouwen zouden net zo hoog moeten zijn als die van de mannen. (4)
- Verdienen voetbalvrouwen genoeg in vergelijking met de mannen? (5)

Hoofdgedachte
Van de formuleringen hierboven kunnen er maar twee de hoofdgedachte van een tekst zijn.

(1) Een woord of (2) een woordgroep kan wel het onderwerp van een tekst zijn, maar niet de hoofdgedachte.

(3) De mededelende zin zou de hoofdgedachte kunnen zijn van een tekst over het onderwerp *Vrouwenvoetbal*.

(4) De mededelende zin zou de hoofdgedachte kunnen zijn van een tekst over het onderwerp *Salarissen van voetbalvrouwen*.

(5) Een vraag kan niet de hoofdgedachte van een tekst zijn. Deze vraag zou wel de hoofdvraag kunnen zijn waarop een tekst over salarissen van voetbalvrouwen antwoord geeft.

Opdracht 1

De zinnen 1, 2 en 3 zijn de hoofdgedachtes van drie teksten. Noteer van elke tekst het onderwerp.

1 Het is verstandig om na de havo-opleiding door te stromen naar het vwo.
2 Er moet statiegeld voor petflessen worden ingevoerd.
3 In Nederland komen steeds meer soorten roofvogels voor.

De woorden en woordgroepen 4, 5 en 6 zijn het onderwerp van drie teksten. Formuleer bij elk onderwerp een hoofdgedachte.

4 goedkope vliegreizen
5 vrijheid van meningsuiting
6 videogames

Theorie

Tekstdoelen

Een schrijver of spreker wil met zijn tekst iets bereiken bij zijn publiek: hij heeft een bepaald doel. Er zijn verschillende **tekstdoelen**:
- **amuseren**: het publiek vermaken met iets wat leuk, spannend of ontroerend is;
- **informeren**: het publiek uitleggen hoe iets in elkaar zit, hoe iets is;
- **opiniëren**: het publiek zelf een mening laten vormen;
- **overtuigen**: het publiek een mening laten overnemen;
- **activeren**: het publiek aanzetten iets te gaan doen (of juist niet te doen).

Elke tekst heeft een van deze doelen als hoofddoel. Soms heeft een tekst een tweede, bijkomend doel.

Vaak geeft de hoofdgedachte aanwijzingen over het tekstdoel:
- De hoofdgedachte is een constatering: het tekstdoel is informeren of opiniëren.
- De hoofdgedachte is een mening: het tekstdoel is overtuigen en/of activeren.

Opdracht
2

Hier staan twee hoofdgedachtes bij het onderwerp *Salarissen van voetbalvrouwen*. Noteer bij elke hoofdgedachte het tekstdoel.

1 *De salarissen van voetbalvrouwen zijn veel lager dan die van de mannen.*
2 *De salarissen van voetbalvrouwen zouden net zo hoog moeten zijn als die van de mannen.*

Opdracht
3

Werk in tweetallen.

1 Kies twee van de volgende onderwerpen:
- ○ huiswerk
- ○ jeugdcriminaliteit
- ○ energiedrankjes
- ○ dyslexie

2 Formuleer bij beide onderwerpen een hoofdgedachte voor een informerende tekst.
3 Formuleer bij beide onderwerpen een hoofdgedachte voor een overtuigende tekst.

Theorie

Titels

Bij een geschreven tekst staat de titel boven de tekst. Bij een gesproken tekst wordt de titel soms genoemd in de introductie of vooraankondiging (een affiche of programmagids).
Er zijn twee soorten titels:
- Een **informerende titel** geeft aan waarover een tekst gaat, bijvoorbeeld *Denen, het gelukkigste volk van de wereld.*
- Een **motiverende titel** maakt de lezer nieuwsgierig naar de tekst, bijvoorbeeld *Lol in Legoland*.

Geschreven teksten hebben vaak de combinatie van een motiverende titel en een informerende ondertitel:

PARADIJSJES OP AARDE
6 verrassende bestemmingen
Naar: HP/De Tijd, februari 2018

Opdracht
4

Hieronder zie je links acht motiverende titels en rechts acht informerende ondertitels.
Zoek de juiste combinaties.

1	't Is niet waar!	*a*	Bijna alleen vrouwen werkzaam in het basisonderwijs
2	Een stralende toekomst	*b*	Een derde van de huwelijken loopt uit op een scheiding
3	Handen omhoog of ik schiet!	*c*	Er duikt steeds meer nepnieuws op
4	Ja, ik wil niet meer	*d*	Het grote gevaar van een tussenjaar
5	Mogen wij ook wat zeggen?	*e*	Iedereen moet zonnepanelen nemen
6	Nooit meer studeren?	*f*	Leerlingen hebben weinig mogelijkheden tot inspraak
7	Stuiterend in de klas	*g*	Steeds meer scholieren hebben ADHD
8	Verboden voor mannen?	*h*	Wapenwet in VS

Opdracht
5

1 Wat zou het onderwerp kunnen zijn van een tekst met de titel *Niet geschoten is altijd mis*?
Kies er drie:
dierentuinen – fotografie – hockey – jachtverbod – weerbericht – wielerwedstrijden

2 Bij welk onderwerp past de titel volgens jou het best? Leg uit.

Opdracht
6

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3.
Bij opdracht 3 hebben jullie twee hoofdgedachtes voor een informerende tekst geformuleerd. Noteer voor die twee hoofdgedachtes een informerende titel en een motiverende titel.

Ik kan/weet:

- ☐ het verschil tussen onderwerp en hoofdgedachte.
- ☐ welke doelen een tekst kan hebben.
- ☐ welke functies een titel kan hebben.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Inleiding en slot

Je leert:

- over de inleiding en het slot van een tekst.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel

Theorie

Inleiding: de aandacht trekken

Een goede tekst bestaat uit drie delen: inleiding, middenstuk en slot. De **inleiding** van een tekst heeft twee functies:
- de aandacht van het publiek trekken;
- het onderwerp van de tekst introduceren.

De inleiding van een tekst moet de aandacht van het publiek trekken. Schrijvers en sprekers willen immers dat het publiek verder leest of aandachtig blijft luisteren. De inleiding moet dus aantrekkelijk zijn.

Manieren om de inleiding aantrekkelijk te maken:
- *naar een actuele gebeurtenis verwijzen*
  Een tekst kan beginnen met iets wat nu (in de media, onder de mensen) in de belangstelling staat. Die actualiteit vormt dan de aanleiding voor de tekst.
- *kort de voorgeschiedenis beschrijven*
  De inleiding kan kort weergeven hoe er in het verleden over het onderwerp is gedacht of hoe ermee is omgegaan. Dat maakt het publiek nieuwsgierig naar hoe het tegenwoordig zit en dat is dan het onderwerp van de tekst.
- *een aantrekkelijk voorbeeld geven*
  Een voorbeeld is een kort verhaaltje, een specifiek geval van het onderwerp van de tekst. Een bijzondere vorm is de **anekdote**: een kort, grappig (waargebeurd) verhaaltje.
- *het belang voor het publiek aangeven*
  Wanneer de inhoud van de tekst van belang kan zijn voor het publiek, kan daar in de inleiding op gewezen worden. Zo wordt de aandacht van het publiek getrokken.

Een inleiding wordt ook aantrekkelijk door een sterke eerste zin. Klassieke manieren zijn:
- een intrigerende vraag:
  – *Dames en heren, ik wil beginnen met een vraag: Hoeveel keer per dag liegt u?*
- 'schokkende' of opvallende cijfers:
  – *Een op de zeven jongens in 4 havo blijft zitten.*
- een paradox (een schijnbare tegenstelling):
  – *Hoe gespecialiseerder iemand is, hoe minder hij kan.*
- een prikkelend citaat:
  – *'Ik denk, dus ik besta', schreef de Franse filosoof en wiskundige René Descartes.*
- een suggestieve of raadselachtige opsomming:
  – *Drieëntwintig stripboeken, een weduwe en een jonge Engelsman. Wat, geacht publiek, hebben die met elkaar te maken?*

Opdracht
1

1 Bedenk een goede eerste zin voor een tekst met als onderwerp *Eetstoornissen*. Gebruik een van de klassieke manieren.

2 Bedenk een goede eerste zin voor een tekst met als onderwerp *Digitaal pesten*. Gebruik nu een van de andere klassieke manieren.

Theorie

Inleiding: het onderwerp van de tekst introduceren

De tweede functie van de inleiding is duidelijk maken waarover de tekst gaat. Een onderwerp kan op de volgende manieren geïntroduceerd worden:
- Er worden een of meer vragen gesteld.
- Er wordt een mening (standpunt) geformuleerd.
- Er wordt een probleem geschetst.

In het middenstuk worden dan die vragen beantwoord, de argumenten bij het standpunt gegeven, of de verklaringen en/of oplossingen voor het probleem gepresenteerd.
Bij gesproken teksten kondigt de spreker in de inleiding vaak de deelonderwerpen aan die hij in het middenstuk van zijn tekst gaat bespreken.

Voorbeeld

1 De tekst heeft een motiverende titel. Als je alleen deze titel leest, weet je nog niet waar de tekst over gaat, maar je wordt er misschien wel nieuwsgierig naar.

2 De tekst heeft een informerende ondertitel.

3 De schrijfster trekt in de eerste alinea de aandacht met een aantrekkelijk voorbeeld.

4 In de tweede alinea noemt de schrijfster het onderwerp: steeds meer psychiatrische stoornissen. In het middenstuk volgen waarschijnlijk een of meer verklaringen voor dit verschijnsel.

5 De inleiding eindigt met een vraag die in het middenstuk beantwoord gaat worden.

Alweer een 'stoornis' erbij 1

Hoe de psychiatrisering van eigenaardige trekjes steeds verder gaat 2

'Woest op je smakkende vader' was de voor mij zeer herkenbare kop boven een artikel in *Trouw* begin deze zomer. Grinnikend mailde ik het door aan mijn vader, want we maken nog altijd grappen over hoezeer ik mij ergerde aan zijn gesmak toen ik nog thuis woonde. Het was een van de worstelingen tijdens m'n puberteit, en deze is nooit overgegaan. Het is een trekje waar meer familieleden van mij mee kampen. Wij noemen het al dertig jaar 'Sociale Allergie', de gekmakende ergernis over eet- of andere geluiden van mensen die je vaak om je heen hebt. Wij – en onze naasten – dealen ermee, vooral door er grappen over te maken, en denken er verder niet zo over na. Iedereen heeft immers wel wat. 3
Maar wat blijkt: mijn familieleden en ik lijden aan misofonie. Onze eigenaardigheid is opgenomen in de DSM, het wereldwijd gebruikte handboek voor psychiatrische stoornissen. En het is niet de enige wonderlijke gedraging of eigenschap die tegenwoordig als stoornis of ziekte wordt gezien. Ook snel blozen of af en toe iets meer eten dan je van plan was, is opgenomen in de DSM. 4 Hoe komt het dat betrekkelijk onschuldige trekjes als een stoornis worden gezien? 5

Naar: Laura Batstra, de Volkskrant, 1 september 2017

Opdracht
2

Lees de teksten 1, 2 en 3. Beantwoord voor elke tekst de vragen.
1 Op welke manier(en) trekt de schrijver de aandacht van het publiek?
2 Wat is het onderwerp van de tekst?
3 Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
4 Wat is waarschijnlijk het tekstdoel?

Tekst 1

Verdeel de lusten en de lasten van de groene revolutie eerlijk

(1) De laatste energietransitie die Nederland doormaakte, was in de jaren zestig die van steenkool naar aardgas. De gevolgen bleken desastreus voor veel Limburgers. Ruim 45 duizend 'kompels' en 30 duizend anderen verloren hun baan. Vaders en broers kwamen werkloos thuis te zitten of belandden met versleten rug en stoflongen in de WAO. De mijnstreek liep leeg. Het luxueuze Heerlen veranderde

in een troosteloze stad vol armoede en drugsoverlast. Tot op de dag van vandaag zijn de gevolgen van de mijnensluiting merkbaar. In 2011 nog verzakte winkelcentrum 't Loon in Heerlen door verwaarloosde mijnschachten. Ook de werkloosheid en de armoede bleven in de voormalige mijnstreek decennialang boven het landelijke gemiddelde.
(2) We staan nu aan het begin van een nieuwe energietransitie. De gasketels, kolencentrales, dieselauto's en raffinaderijen moeten plaatsmaken voor duurzame alternatieven zoals warmtepompen, windmolens, zonnepanelen en elektrische auto's. Hoog tijd om te voorkomen dat de 'groene revolutie' voor tienduizenden gezinnen dezelfde desastreuze uitwerking heeft als de sluiting van de mijnen.
(3) Zonder ingrijpen krijgen echte pechvogels te maken met een opeenstapeling van problemen: ze verliezen hun baan, kijken uit op ongewenste windmolens, ontvangen steeds hogere energierekeningen, zien hun wijken verpauperen, wonen in onverkoopbare huizen en kunnen zich steeds moeilijker verplaatsen. Een nieuw 'mandje vol sukkelaars' met een diepe afkeer van de overheid dient zich aan.

Naar: Michiel Hulshof en Koen Straver, de Volkskrant, 9 juni 2018

Tekst 2

Moeten ouders alles weten?

(1) Ook al trekt de regering zich niks aan van de uitslag van het referendum, de discussie over de sleepwet heeft veel mensen wakker geschud: wat is er digitaal bekend over mij? Blijft die informatie altijd beschikbaar? Amnesty International benadrukte nog maar eens: 'Gegevens van mensen die geen bedreiging zijn voor de nationale veiligheid moeten niet stelselmatig en op grote schaal verzameld en geanalyseerd kunnen worden.' Nee, natuurlijk niet! Of hé, gebeurt dat dan? Bij mij?
(2) Ook gegevens over niet-volwassen burgertjes mogen niet zomaar rondzwerven. Dat gebeurt wel. Het is felbegeerde waar. Niets zo interessant als bundels data over gedrag, voorkeuren, opleidingsniveau, buurt, herkomst – en alle verbanden daartussen – van jongeren, de toekomstige generatie consumenten.
(3) Vrijwel alle leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs worden gevolgd met digitale, 'gepersonaliseerde' leerlingvolgsystemen. Magister, het volgsysteem voor het voortgezet onderwijs, heeft een marktaandeel van 75 procent. Reuzehandig, dat Magister. Een schools sleepnet. Alle cijfers staan erin, het huiswerk en de toetsuitslagen. Of het kind te laat komt of spijbelt. Ouders krijgen er meteen berichten over.
(4) Heel akelig, vind ik. Zo krijgt een kind geen millimeter ruimte om weg te komen met een goeie smoes, tijdens wiskunde in het park te liggen zoenen of te verzwijgen dat hij eruit is gestuurd. Altijd dat alziende oog van ouders en leerkrachten – verschrikkelijk. Zonder kans op kleine ontsporingen leert een puber geen verantwoordelijkheid dragen.

Naar: Aleid Truijens, de Volkskrant, 24 maart 2018

Tekst 3

Leg je mobieltje weg

(1) Eigenlijk weet u het wel, maar u verdringt het net zo makkelijk: u brengt te veel tijd door op uw smartphone. Even de mail checken, hoewel er zeer waarschijnlijk niets belangrijks gemaild zal zijn. Mensen zijn bang iets, wat dan ook, te missen. Dat kost veel tijd. Uit verschillende Amerikaanse onderzoeken (voor Nederland zijn er weinig goede onderzoeken beschikbaar) blijkt dat volwassenen per dag ongeveer drie uur op hun smartphone doorbrengen. Bij tieners is dat vier uur.
(2) Onlangs verscheen *Kleine filosofie van digitale onthouding* van Hans Schnitzler. Hij doet daarin verslag van de manier waarop zijn studenten reageerden nadat ze waren ingegaan op zijn verzoek om hun mobieltjes een week terzijde te leggen. Vrijwel zonder uitzondering konden die na afloop melden dat de afkickverschijnselen heftiger waren geweest dan ze hadden voorzien, maar ook dat hun leven er ineens veel 'rijker', 'intensiever', 'mooier' en 'echter' op was geworden.
(3) Er is dus nog hoop voor de 'smombies' (smartphone + zombie) van nu, zoals hij de met het scherm verkleefde generatie pesterig betitelt. *Yes, you can kick the habit!* Binnen een week nog wel, en dan blijkt dat het gras aan de andere kant van het treinraampje veel groener is dan u ooit voor mogelijk had gehouden, en ook dat het léúk is om zomaar een gesprek aan te knopen met mensen van vlees en bloed. Echte mensen, die nog meer te bieden hebben dan die virtuele duim.

Naar: Emma Brunt, HP/De Tijd, november 2017

Opdracht
3

Bekijk fragment 1 *Waarom word jij steeds meer je Instagramprofiel?* en fragment 2 *Hoe worden we van irritante pubers leuke individuen?* en beantwoord voor elk fragment de vragen.

1 Op welke manier(en) trekt de spreker de aandacht van het publiek?
2 Wat is het onderwerp van de tekst?
3 Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
4 Wat is waarschijnlijk het tekstdoel?

Opdracht
4

Lees de teksten 4 tot en met 7. Het zijn inleidingen van teksten die over hetzelfde onderwerp gaan.

1 Noteer het onderwerp van de teksten.
2 Noteer voor elke inleiding hoe de schrijver de aandacht van de lezer trekt. Kies uit:
- A De schrijver beschrijft de voorgeschiedenis.
- B De schrijver geeft een aantrekkelijk voorbeeld.
- C De schrijver geeft het belang voor het publiek aan.
- D De schrijver verwijst naar de actualiteit.
- E De schrijver gebruikt een andere manier om de aandacht te trekken, namelijk … (vul aan)
- F De schrijver gebruikt geen duidelijke aandachttrekker.

3 Noteer voor elke inleiding op welke manier het onderwerp van de tekst wordt geïntroduceerd. Kies uit:
- A Er worden een of meer vragen gesteld.
- B Er wordt een mening (standpunt) geformuleerd.
- C Er wordt een probleem geschetst.

4 Welke inleiding vind jij de beste? Licht je antwoord toe.
5 Welke inleiding vind jij de slechtste? Licht je antwoord toe.
6 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Verklaar eventuele verschillen.

Tekst 4

Zal contant geld verdwijnen?

Met de explosieve ontwikkeling van de technologie zijn er in het begin van de eenentwintigste eeuw meer en meer initiatieven ontstaan om elektronisch te betalen. Denk aan de betalingen via de smartphone. Lijkt het erop dat cashgeld zal verdwijnen en zullen we binnen enkele jaren alleen nog elektronisch betalen? Zo zeker is het voorgoed verdwijnen van contanten nog helemaal niet. Als het ooit zover komt, zal dit niet alleen voordelen maar ook verschillende nadelen met zich meebrengen.

Naar: financieel.infonu.nl, op 10 juli 2018

Tekst 5

Contant geld verdwijnt uit de samenleving

(1) Euromunten, tientjes en vijftigjes, Nederlanders gebruiken ze steeds minder. Er wordt vaker gepind en steeds minder contant betaald. Banken en winkeliers zijn er blij mee, want het is veiliger, goedkoper en overzichtelijker. Maar er zijn ook bezwaren: alle pintransacties worden door de banken geregistreerd, en het pinnen – vooral contactloos – leidt tot minder bewust koopgedrag.

(2) Voor het eerst is er dit jaar meer keren gepind dan contant betaald. Verreweg het meeste geld wordt giraal uitgegeven. De Betaalvereniging, die dit allemaal registreert, denkt dat over tien jaar contant geld praktisch is verdwenen. Directeur Gijs Boudewijn: ‘Wij verwachten dat het gebruik van contant geld dan beperkt blijft tot tien procent. Er is een kleine groep mensen die het zal blijven gebruiken. Je moet dan denken aan principiële tegenstanders van het pinnen, aan de ouderen en de mensen uit kwetsbare groepen.’

Naar: nos.nl, op 10 juli 2018

Tekst 6

Contant geld verdwijnt uit het straatbeeld, hoe erg is dat?

(1) 'Pinnen graag.' Na verschillende winkels en het openbaar vervoer doet ook een groeiend aantal gemeenten contant geld in de ban. Zien we straks helemaal geen briefjes en munten meer in het straatbeeld? Hoe vervelend is dat voor ouderen en mensen met financiële problemen?

(2) Wie in Amersfoort, Leiden of Tilburg woont en een nieuw paspoort of rijbewijs nodig heeft, kan in het gemeentehuis alleen nog maar met een pinpas betalen. Uit onderzoek van *de Volkskrant* deze week blijkt dat burgers in zeker acht gemeenten hun officiële documenten niet meer kunnen betalen met contant geld, een door de overheid wettelijk goedgekeurd betaalmiddel. De gemeenten kiezen hiervoor vanwege de veiligheid. 'De kassa's hoeven niet meer na sluitingstijd te worden opgemaakt en het geld bij de bank afgeven is ook niet meer nodig. Dat scheelt tijd en het is veiliger', zegt een woordvoerder van de gemeente Hardenberg.

(3) De gemeenten zijn niet de enige: het 'pinnen graag'-beleid rukt overal op. Bij verschillende winkels kun je alleen nog met je pinpas betalen en ook in een groot deel van het openbaar vervoer is betalen met cash niet meer mogelijk.

(4) De ANBO, de belangenorganisatie voor ouderen, heeft al een aantal telefoontjes gekregen van senioren die het vervelend vinden dat ze niet meer contant kunnen betalen. 'Ik snap dat het voor organisaties veiliger is om geen geld meer in huis te hebben, maar je neemt de keuzevrijheid van mensen weg', zegt woordvoerder Nanda Troost. 'Als je boodschappen doet bij een bakker waar je alleen kunt pinnen, heb je nog de mogelijkheid om naar een andere bakker te gaan. Bij gemeenten kan dat niet, want dat is de enige plek waar je een rijbewijs of paspoort kunt halen.'

Naar: Aline de Bruin, Reformatorisch Dagblad, 10 maart 2018

Tekst 7

Contant geld verdwijnt

Zo leren kindertjes nooit meer wat nou echt centjes zijn. En wij missen het zelf trouwens ook.

(1) Wie graag altijd wat cash op zak heeft om daarmee de kleinere boodschappen te betalen, kan maar beter aan het dagelijkse gebruiken van een pinpas wennen, want contant geld gaat binnenkort helemaal verdwijnen. Steeds minder mensen hebben het op zak en steeds minder winkels hebben daarom de optie van contant betalen. Hoe vaak komen we geen kassa's tegen waar een bordje boven hangt 'Alleen pinnen'? Cash meenemen is ouderwets. Je hebt het ook gewoon niet meer nodig. Behalve misschien op de markt – maar zelfs daar staan steeds meer pinapparaten. In elke supermarkt, kledingzaak of eettent is het volstrekt gewoon om te pinnen. Tegenwoordig kun je zelfs 'contactloos' pinnen. Je legt je pinpas op het apparaatje en bliep, je kunt twee tellen later weer verder. Je staat niet langer dubbeltjes en losse euro's bij elkaar te zoeken. Jawel, de gemakken zijn er zeker.

(2) Maar weet je nog hoe heerlijk en fijn het vroeger soms was om al je muntjes in die vrolijke spaarpot te tellen? En ... om sowieso een spaarpot te hebben waar munten in zaten? Dat is iets wat de volgende generatie niet meer mee gaat krijgen. Je kon je uren vermaken met alles op volgorde leggen, alle dubbeltjes bij elkaar, hup, alles nog een keer tellen om dan te bedenken wat je ermee wilde kopen ... Sparen tot je precies 8 euro en 30 cent had voor die ene cd, of dat boek, of die set met pennen. De onschuld van kleingeld. Nu hebben we lege portemonnees waar enkel pasjes in rondzwerven. Zo ongezellig, nietwaar?

Naar: franska.nl, op 10 juli 2018

Opdracht
5

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3 van paragraaf 1. → ***zie Basis p. 11***
Bij die opdracht hebben jullie bij twee onderwerpen hoofdgedachtes geformuleerd voor een informerende en een overtuigende tekst. Nu gaan jullie allebei een inleiding schrijven bij een van die hoofdgedachtes: de een schrijft een inleiding bij de informerende hoofdgedachte, de ander bij de overtuigende hoofdgedachte.

1. Kies een van de twee onderwerpen en verdeel de hoofdgedachtes.
2. Schrijf allebei een inleiding van ten minste 100 woorden. Trek in alinea 1 de aandacht van het publiek en introduceer in alinea 2 het onderwerp. Kies voor beide functies een van de besproken manieren.

3 Wissel jullie inleidingen uit. Bespreek samen het gemaakte werk:
– Welke aandachttrekkers zijn er gebruikt?
– Welke aandachttrekker is het aantrekkelijkst?
– Op welke manieren is het onderwerp geïntroduceerd?
– Is het onderwerp duidelijk geïntroduceerd?

Theorie

Slot

Een tekst wordt afgerond met een slot. Het **slot** bevat meestal de hoofdgedachte (de conclusie) van de tekst (meestal in één zin geformuleerd). Vaak begint het slot met een signaal, zoals *kortom*, *al met al*, *we hebben dus gezien dat* ..., *ik rond nu af met* ...

Naast de hoofdgedachte bevat het slot soms (een combinatie van):
- een samenvatting in enkele zinnen (niet bij korte teksten);
- een afweging;
- een aansporing of aanbeveling;
- een toekomstverwachting.

De manier waarop een tekst wordt afgerond, wordt onder meer bepaald door het doel van de tekst en door de inleiding. Een activerende tekst kan bijvoorbeeld eindigen met een aansporing.

Manieren om aantrekkelijk te eindigen:
- een aansluiting bij het begin (de cirkel rondmaken): in het slot wordt teruggekomen op (de aandachttrekker uit) de inleiding;
- een **uitsmijter** (pakkende slotzin), bijvoorbeeld een retorische vraag of een citaat.

Rond niet af met clichés als *De tijd zal het leren* of *De meningen hierover zijn verdeeld en dat zal nog wel lang zo blijven.*

Voorbeeld

1 De eerste zin van de slotalinea bevat een signaal voor een conclusie: *dus*.

2 De hoofdgedachte staat aan het begin van de slotalinea. Het is de conclusie die de schrijfster trekt.

3 Aan het eind van de slotalinea doet de schrijfster een aanbeveling. In 'Laten we daarom stoppen ... interacties' zegt ze wat we voortaan beter kunnen doen.

Stop met veroordelen van zwaarlijvigheid

We zien dus (1) dat de schaamte, schuld en angst die worden gemobiliseerd door campagnes tegen overgewicht en obesitas er vooral voor zorgen dat mensen (en niet alleen zwaarlijvige) steeds vaker ontevreden over hun lichaam zijn. (2) Dit komt natuurlijk niet alleen door de lastercampagne tegen overgewicht en obesitas. De berichtgeving hierover draagt echter wel een flinke steen bij aan de toenemende obsessie met gezondheid, de veroordeling van zwaarlijvige mensen en de onvrede over hoe we eruitzien. Laten we daarom stoppen met het veroordelen van zwaarlijvigheid, in de media, in gezondheidscampagnes en in persoonlijke interacties. (3) Daar is iedereen bij gebaat.

Naar: Noortje van Amsterdam, de Volkskrant,14 april 2016

Opdracht
6

Lees tekst 8, het slot van tekst 1.
1 Onderstreep de hoofdgedachte van de hele tekst.
2 Welke elementen bevat dit slot nog meer? Streep ze in de tekst aan.
- ○ A een aansluiting bij het begin
- ○ B een aansporing of aanbeveling
- ○ C een afweging
- ○ D een citaat
- ○ E een retorische vraag
- ○ F een samenvatting
- ○ G een toekomstverwachting
- ○ H een uitsmijter

Tekst 8

(13) De overgang naar duurzame energie kan dus alleen succesvol verlopen als die gepaard gaat met sociale maatregelen. Anders lopen we het risico dat klimaat de nieuwe splijtzwam in de samenleving wordt. We moeten onderkennen dat de energietransitie, zoals alle omwentelingen, niet alleen winnaars, maar ook verliezers oplevert.
(14) Wij pleiten daarom voor 'energie-rechtvaardigheid': stimuleer duurzaam vervoer, maar bedenk wat je doet met eigenaren van derdehands diesels. Plaats die windmolen, maar vraag je af wat de omwonenden daaraan hebben. Haal dat aardgas uit je stad, maar creëer een oplossing voor woningeigenaren met weinig geld. Sluit die kolencentrale, maar school de werknemers om. Prijs die lokale energiecoöperatie, maar zorg dat iedereen er lid van kan worden. Kortom, bedenk niet alleen wat goed is, maar ook voor wie en voor wie niet.
(15) Om dit goed te doen, moet de overheid meer onderzoek doen naar de gevolgen van de energietransitie. Pas als we duidelijk weten hoe de lasten en lusten precies worden verdeeld, kunnen ethisch onderbouwde keuzes worden gemaakt. Zo kan een drama als in de jaren zestig worden voorkomen.
Naar: Michiel Hulshof en Koen Straver, de Volkskrant, 9 juni 2018

Opdracht
7

Bekijk fragment 3, *Waarom lezen vrouwen zulke slechte boeken?*.
1 Met welke woorden maakt de spreekster duidelijk dat ze aan het slot begint?
2 Noteer de hoofdgedachte van de tekst.
3 Welke elementen van een goed slot bevat dit fragment nog meer?

Opdracht
8

Bij opdracht 5 heb je een inleiding geschreven.
1 Schrijf bij die inleiding een passend slot van ongeveer 60 woorden. Gebruik een van de manieren uit de theorie om je slot aantrekkelijk te maken.
2 Wissel jullie teksten uit. Bespreek samen het gemaakte werk:
– Bevat het slot de hoofdgedachte?
– Welke elementen van een goed slot bevat de tekst nog meer?

Ik kan/weet:
- ☐ verschillende manieren om de inleiding aantrekkelijk te maken.
- ☐ verschillende manieren om het onderwerp van de tekst te introduceren.
- ☐ verschillende manieren om een tekst af te ronden.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Middenstuk

Je leert:
- over deelonderwerpen en tekststructuren.

Je hebt afgerond
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot

Theorie

Deelonderwerpen

Het onderwerp van de tekst wordt in het **middenstuk** uitgewerkt in **deelonderwerpen**: vragen uit de inleiding worden beantwoord, het standpunt wordt beargumenteerd, er worden oplossingen en/of verklaringen gegeven voor het probleem enz. Het middenstuk bevat een aantal deelonderwerpen. Zo'n deelonderwerp bestaat soms uit één alinea, maar meestal uit meerdere alinea's.
Een deelonderwerp kan worden aangekondigd door een **structurerende** (eerste) **zin** of door een (informatief) **tussenkopje**. Vaak wordt een deelonderwerp geformuleerd als vraag. De antwoorden op die vraag zijn uitgewerkt in de alinea's die samen het deelonderwerp vormen.

Voorbeeld

Onderwerp: *Doping*

Deelonderwerpen middenstuk:
- *Wat is doping?* 1
  – We spreken van doping als een sporter middelen gebruikt met de bedoeling een grotere prestatie te leveren dan waar hij zonder deze middelen toe in staat zou zijn. 2
- *Wat zijn redenen om doping te gebruiken?* 1
  – Sporters willen beter presteren om beroemd te worden.
  – Atleten willen door hun betere prestaties (meer) geld verdienen.
  – Sommige landen willen zich onderscheiden door goede prestaties van hun sporters. 3
- *Wat zijn gevaren van dopinggebruik?* 1
  – Veel middelen veroorzaken een grote kans op gezondheidsproblemen op latere leeftijd.
  – Sporters kunnen lichamelijk en/of geestelijk verslaafd raken.
  – Vrouwelijke sporters krijgen soms mannelijke eigenschappen.
- *Hoe wordt doping bestreden?* 1
  – Na wedstrijden wordt de urine van sporters gecontroleerd.
  – Buiten de wedstrijden om worden er zogenoemde *out-of-competition* dopingcontroles uitgevoerd.

1 Het middenstuk van deze tekst bestaat uit vier deelonderwerpen. Die zijn geformuleerd als deelvraag, maar ze kunnen ook als tussenkopjes geformuleerd worden, bijvoorbeeld: *Definitie, Redenen om doping te gebruiken, Gevaren van dopinggebruik* en *Dopingbestrijding*.

2 Op de eerste deelvraag wordt maar één antwoord gegeven. Dat deelonderwerp kan in de tekst bestaan uit één alinea.

3 Op de tweede deelvraag worden in de tekst drie antwoorden gegeven. Dat deelonderwerp zal dus uit ten minste drie alinea's bestaan. Als dit deelonderwerp uitgeschreven wordt, dan zijn de alinea's opsommend met elkaar verbonden. Dat verband kan aangegeven worden met signaalwoorden.

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding? Leg uit.
2 Uit welke alinea('s) bestaat het slot? Leg uit.
In het middenstuk van tekst 1 kunnen achtereenvolgens de volgende deelonderwerpen worden onderscheiden:

1 Meer fietskilometers
2 De elektrische fiets
3 Andere oorzaken
4 Maatregelen

3 Bij welke alinea begint het tweede deelonderwerp 'De elektrische fiets'?
4 Bij welke alinea begint het derde deelonderwerp 'Andere oorzaken'?
5 Bij welke alinea begint het vierde deelonderwerp 'Maatregelen'?

Tekst 1

Fietsers voor het eerst bovenaan bij dodelijke verkeersongevallen

(1) Voor het eerst zijn in een jaar tijd meer fietsers dan automobilisten en inzittenden in het verkeer omgekomen. Vorig jaar verongelukten 206 fietsers – 17 meer dan in 2016 – terwijl het aantal verkeersdoden in de auto terugliep van 231 naar 201.

(2) Dat er een moment zou komen waarop fietsers de grootste groep zouden worden onder verkeersslachtoffers, komt voor verkeersdeskundigen niet als een verrassing. Het aantal dodelijk verongelukte inzittenden van personenauto's daalt al jaren, het aantal slachtoffers onder fietsers daalt al jaren nauwelijks. Dat laatste geldt ook voor ernstige ongevallen zonder dodelijke afloop. Hoe komt dat?

(3) De verklaring ligt volgens veel deskundigen voor de hand. Dat er minder mensen dodelijk verongelukken met auto's, komt doordat auto's steeds veiliger geworden zijn. Het veiliger maken van een fiets als vervoermiddel kent begrenzingen en, wat vooral bepalend is: er wordt steeds meer gefietst.

(4) 'Je moet het groeiend aantal fietskilometers tegenover het aantal al dan niet dodelijke slachtoffers van ongevallen plaatsen. Je komt dan tot de conclusie dat fietsen juist steeds veiliger wordt', zegt directeur Peter van der Knaap van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV).

(5) Ook de Fietsersbond beklemtoont bij monde van programmacoördinator Jaap Kamminga dat er aan de cijfers van het CBS een positieve draai te geven is. 'Natuurlijk, iedere dode is er een te veel. Maar als je kijkt naar hoeveel meer we met zijn allen zijn gaan fietsen – vooral ouderen – dan mag Nederland zichzelf feliciteren. Fietsen is gezond, we moeten dat blijven stimuleren.'

(6) De toename van het aantal fietsslachtoffers is vooral toe te schrijven aan de groeiende populariteit van de e-bike. Ruim een kwart van de slachtoffers, vooral mannen boven de zestig jaar, verongelukte op een elektrische fiets. Dat blijkt uit cijfers die het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) vandaag publiceert. In 2017 verongelukten 57 mensen (meer dan een kwart op het totale slachtofferaantal) op een e-bike. Dat is 17 meer dan het jaar tevoren. De toename trad alleen op bij mannen.

(7) Ook dat verbaast de SWOV noch de Fietsersbond. De elektrische fiets is enorm populair onder ouderen. Kamminga: 'En we tellen steeds meer ouderen. Dat is nu eenmaal een demografisch gegeven.' Uit onderzoeken is nog niet komen vast te staan dat ouderen vaak te hard rijden op zo'n e-bike en daarbij hun eigen afnemende fysieke mogelijkheden (reflex, bijvoorbeeld) onderschatten.

(8) De SWOV en de Fietsersbond komen tot gelijkluidende conclusies over de oorzaken van al dan niet dodelijke fietsongevallen. De infrastructuur staat op nummer één. Slecht wegdek is gevaarlijk, te volle fietspaden zijn dat ook.

(9) Het gedrag van fietsers zelf staat op twee. Er wordt te hard gereden, fietsers laten zich afleiden (door de smartphone bijvoorbeeld), rijden zonder licht en door rood. De stabiliteit en de veiligheid van de fiets zelf als vervoermiddel staat op drie. Anders dan de auto is de fiets als vervoermiddel moeilijk veiliger te maken.

(10) De verschillende overheden en de fietsers zelf kunnen fietsen veiliger maken. Jaap Kamminga van de Fietsersbond: 'Iedereen moet eraan bijdragen dat we fietsen nóg veiliger maken. Want we gaan met zijn allen – en gelukkig maar – alleen nog maar meer fietsen.'

(11) Van der Knaap: 'Wegbeheerders zoals gemeenten, provincies en het Rijk moeten meer geld stoppen in verbreding van fietspaden en in de kwaliteit ervan.' De SWOV-directeur ziet dat ook gebeuren. 'We hebben vorig jaar met tal van organisaties, zoals de ANWB en de Fietsersbond, een manifest opgesteld over verkeersveiligheid, waarbij die van fietsers op nummer één staat. Het kabinet omarmt dat manifest en maakt ook geld vrij om de fietsveiligheid te vergroten.'

(12) Zo zou ook financiële ondersteuning voor cursussen e-bikerijden van betekenis kunnen zijn, opperen de deskundigen. De Fietsersbond geeft zulke cursussen al jarenlang en wil het pakket uitbreiden. Voor een helmplicht voor e-bikers voelt de bond niets. De SWOV wel wat, maar ook die stichting relativeert de 'winst' van zo'n plicht. Dat zou op jaarbasis nul tot vijf dodelijke slachtoffers kunnen schelen, blijkt uit onderzoek.

(13) Fietsers, fietsproducenten en overheden zullen dus hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Alleen dan zullen er in de toekomst weer minder slachtoffers door fietsongelukken vallen dan door autoongevallen.

Naar: Marcel van Lieshout, de Volkskrant, 24 april 2018

Opdracht
2

Bekijk fragment 1, *Wie is verantwoordelijk bij een ongeluk met een zelfrijdende auto?*, een college van Merel Noorman.
Noteer de hoofdvraag en de drie deelvragen die zij in het college gaat behandelen.

Opdracht
3

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 5 van paragraaf 2. → ***zie Basis p. 17***

1 Kies een van de inleidingen die jullie gemaakt hebben bij opdracht 5 van paragraaf 2.
2 Bedenk bij die inleiding drie deelonderwerpen. Formuleer ze als vraag.
3 Beantwoord de drie vragen. Geef in totaal ten minste zes antwoorden. Zoek zo nodig informatie.

Theorie

Tekststructuren

Voor de opbouw van een tekst in inleiding, middenstuk en slot bestaan verschillende **tekststructuren**. De structuur van een tekst hangt vaak samen met het tekstdoel en de deelonderwerpen. Zo heeft een betogende tekst meestal een argumentatiestructuur of een voor- en nadelenstructuur.
We onderscheiden de volgende tekststructuren:
– argumentatiestructuur;
– aspectenstructuur;
– probleem-oplossingsstructuur;
– verklaringsstructuur;
– verleden-heden(-toekomst)structuur;
– voor- en nadelenstructuur;
– vraag-antwoordstructuur.

argumentatiestructuur

inleiding	stelling, standpunt (eventueel als vraag)
middenstuk	argumenten voor de stelling
	tegenargumenten (+ weerlegging)
slot	herhaling stelling (of beantwoording vraag)

NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

aspectenstructuur

inleiding	aankondiging onderwerp
middenstuk	diverse aspecten van het onderwerp
slot	samenvatting (maar niet altijd)

probleem-oplossingsstructuur

inleiding	probleem
middenstuk	gevolgen (waardoor is het een probleem?)
	oorzaken
	oplossingen
slot	de beste oplossing

verklaringsstructuur

inleiding	bepaald verschijnsel
middenstuk	kenmerken / voorbeelden
	verklaring(en) / oorzaak/oorzaken / reden(en)
slot	samenvatting of conclusie

verleden-heden(-toekomst)structuur

inleiding	introductie onderwerp
middenstuk	situatie vroeger
	situatie nu
slot	conclusie of voorspelling over de situatie in de toekomst

voor- en nadelenstructuur

inleiding	vraag of stelling
middenstuk	voor- en nadelen
slot	afweging en conclusie

vraag-antwoordstructuur

inleiding	vraag
middenstuk	antwoord(en)
slot	samenvatting of conclusie

Opdracht
4

Tekst 1 *Fietsers voor het eerst bovenaan bij dodelijke verkeersongevallen* heeft de probleem-oplossingsstructuur.

1 In welke alinea('s) wordt het probleem beschreven?
2 In welke alinea('s) worden de oorzaken beschreven?
3 In welke alinea('s) worden de oplossingen beschreven?

Opdracht
5

1 Kies een van de volgende onderwerpen of bedenk zelf een onderwerp.
- ○ scooters
- ○ uitgaan
- ○ de fitheid van jongeren

2 Vul de zinsneden aan tot volledige zinnen. Vul in de eerste zin het gekozen onderwerp in.
- a *De laatste jaren gaat er steeds meer mis bij/met ...*
- b *Dat komt onder andere door ...*
- c *Ook een rol speelt dat ...*
- d *Dat heeft ervoor gezorgd dat ...*
- e *Een maatregel die deze ontwikkeling kan keren, is ...*
- f *Een andere mogelijkheid is ...*
- g *Uiteindelijk is wel iedereen het eens met het idee dat er iets aan ... moet gebeuren, alleen over de manier waarop verschillen de meningen.*

3 Van welke tekststructuur is sprake?
4 Welk tekstdoel hoort daarbij?

Opdracht
6

1 Kies een van de volgende onderwerpen of bedenk zelf een onderwerp:
- ○ gameverslaving
- ○ tussenjaar
- ○ cosmetische chirurgie
- ○ duurzame energie

2 Formuleer bij het onderwerp een informerende hoofdgedachte.
3 Kies bij de hoofdgedachte een geschikte tekststructuur.
4 Formuleer bij de hoofdgedachte en de tekststructuur drie deelonderwerpen in vraagvorm.

Ik kan/weet:

- ☐ deelonderwerpen in een tekst onderscheiden.
- ☐ tekststructuren herkennen en gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Alinea's en kernzinnen

Je leert:
- over alinea's en kernzinnen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk

Theorie

Kernzinnen

Elke tekst is opgebouwd uit alinea's. Een goede alinea bevat één hoofdgedachte die in één zin geformuleerd is: de **kernzin**. De kernzin is meestal de eerste zin van een alinea, soms de tweede zin als de eerste een structurerende (of verbindende) zin is. In een enkel geval is de kernzin de laatste zin.

Voorbeeld

Deelonderwerp als vraag: *Wat zijn gevaren van dopinggebruik?*
Drie antwoorden:
- Veel middelen veroorzaken een grote kans op gezondheidsproblemen op latere leeftijd.
- Sporters kunnen lichamelijk en/of geestelijk verslaafd raken.
- Vrouwelijke sporters krijgen soms mannelijke eigenschappen.

1 De eerste zin is een structurerende zin die het deelonderwerp noemt. Dit deelonderwerp is uitgewerkt in drie alinea's.

2 Signaalwoorden:
- *Om te beginnen, Daar komt bij* en *nog een ander* zijn signalen voor een opsomming.

3 De kernzinnen geven de antwoorden op de vraag die in dit deelonderwerp behandeld wordt.

Uitwerking deelonderwerp *Wat zijn gevaren van dopinggebruik?* in alinea's:

(6) Het gebruik van doping is niet zonder gevaren. 1 Om te beginnen 2 veroorzaken veel middelen een grote kans op gezondheidsproblemen op latere leeftijd. 3 Zowel in hoge als in lage doses hebben ze op de lange termijn gevaarlijke bijwerkingen, vooral op de lever en het hart- en vaatstelsel. De lever kan zo beschadigd raken dat hij nauwelijks of helemaal niet meer werkt. Dopinggebruik leidt op latere leeftijd tot hoge bloeddruk en soms tot hartfalen.
(7) Daar komt bij dat sporters aan bepaalde middelen verslaafd kunnen raken. Die verslaving kan lichamelijk, maar ook geestelijk zijn. Lichamelijke afhankelijkheid betekent dat er ontwenningsverschijnselen optreden wanneer sporters stoppen met het gebruik van de middelen. Het lichaam vraagt als het ware om doping. Geestelijke verslaving ontstaat wanneer een sporter zich superieur voelt door de stoffen in zijn bloed, en zich veel slechter voelt als hij die doping niet gebruikt.
(8) Vrouwelijke sporters lopen nog een ander gevaar: ze kunnen mannelijke eigenschappen krijgen. Als ze anabole steroïden gebruikt hebben, worden hun borsten kleiner. Ze kunnen meer beharing op hun lichaam krijgen en hun hoofdhaar wordt dunner of valt zelfs uit. Sportvrouwen die deze middelen gebruiken, zijn vaak te herkennen aan acne. Het gedrag van de vrouwen verandert ook: ze worden een stuk agressiever.

Opdracht
1

Lees de teksten 1 en 2. Onderstreep in elke alinea de kernzin.

Tekst 1

Arjen Lubach is nu invloedrijk opiniemaker

(1) Wil je een referendum over de sleepwet organiseren? Bel Arjen Lubach en je hebt de benodigde 300.000 handtekeningen in een week bij elkaar. En zoek je aandacht voor weinig aansprekende kwesties als het handelsverdrag TTIP of schadeprocedures bij Groningse aardbevingen? Bel Lubach en hij zorgt ervoor dat iedereen erover praat. *Zondag met Lubach* (VPRO) werd donderdag bekroond met de Televizier-Ring, de publieksprijs voor het populairste tv-programma.

(2) *Zondag met Lubach* begon drie jaar geleden als favoriet van de intelligentsia – in 2016 won het de Nipkowschijf van de tv-kritiek – en Lubach is nu uitgegroeid tot publiekslieveling. Het programma begon in november 2014 met slechts 340.000 kijkers (4 procent) en heeft er dit jaar gemiddeld 1,2 miljoen (16 procent). Dit is voor het eerst in de geschiedenis van de Televizier-Ring dat de publieksprijs naar een VPRO-programma gaat. Zelfs Van Kooten en De Bie kregen die prijs nooit.

(3) Mede hierdoor is Lubach (Groningen, 1979) een invloedrijk opiniemaker geworden. In zijn programma combineert Lubach satire met politieke opinie en campagnejournalistiek. Lubach agendeert kwesties, fileert politici en roept geregeld op tot actie. Hierbij combineert hij zijn vermogen om in een zorgvuldig geconstrueerde show ingewikkelde kwesties eenvoudig en aantrekkelijk te maken, met een talent om succesrijk sociale media in te zetten.

Naar: Wilfried Takken, NRC Handelsblad, 13 oktober 2017

Tekst 2

Bouw die megasteden en megastallen

(1) Doorgaans worden we in de media overspoeld met apocalyptische beelden van de staat van de natuur: hectares oerbos worden gekapt voor landbouwgrond, met smog gevulde steden maken het ademen onmogelijk en branden leggen hele natuurgebieden plat. Maar zoomen we in op Nederland en op ons omringende landen, dan ontstaat een ander beeld. De lucht bijvoorbeeld is weer net zo schoon als vijftig jaar geleden, zo niet schoner, en hetzelfde geldt voor het water. En neem die wolf, die in mei vlak bij Emmen werd gesignaleerd. Dat is geen toeval. Er is de afgelopen decennia een hoop grond teruggegeven aan de natuur. In Duitsland, waar het dier al langer bezig is aan een opmars, staat 3500 vierkante kilometer meer bos dan in 1990. In Nederland staat 250 vierkante kilometer meer. Niet iedereen wil het horen, maar het gaat best goed met het milieu.

(2) Al deze ontwikkelingen zijn nogal contra-intuïtief. Dat het juist in de rijkste en dichtstbevolkte landen goed gaat met het milieu, laat zich niet rijmen met het heersende idee dat het altijd schipperen is tussen welvaart en een leefbare planeet.

(3) Millennialang was dat ook zo. Overal waar de mens kwam, leed de natuur. De opmars van de mens ging altijd gepaard met het kappen van bos, het innemen van natuur en het onttrekken van grondstoffen aan de aarde. Dat begon al bij het prille begin van onze soort. We mogen graag denken dat we in harmonie leefden met de natuur toen we nog als jager-verzamelaar over de savannes trokken, maar niets is minder waar. Destijds trokken mensen naar een nieuwe locatie als de voorgaande volledig was uitgewoond.

Naar: Hidde Boersma, de Volkskrant, 29 augustus 2015

Opdracht
2

Lees tekst 3.

1 Onderstreep de kernzinnen van alinea 1, 2, 3, 4 en 6.
2 Alinea 5 heeft geen kernzin. Formuleer een zin die als kernzin zou kunnen dienen.

Tekst 3

De online opmars van de 65-plusser: appen tegen eenzaamheid

(1) Ouderen hebben de laatste jaren massaal sociale media ontdekt. Vooral 65- tot 75-jarigen maken meer gebruik van Facebook, WhatsApp en Twitter, blijkt uit onderzoek van het CBS. Dat doen ze vooral op hun mobiele telefoon of tablet. Inmiddels is 64 procent van deze groep online actief, terwijl dat in 2012 nog maar 24 procent was.
(2) Ook mensen van 75 jaar en ouder gebruiken internet niet alleen om informatie op te zoeken, maar zijn steeds vaker op sociale media te vinden. In 2012 ging het om 5 procent in deze leeftijdscategorie, dit jaar is dat toegenomen tot 35 procent. Van deze ouderen gebruikt een kwart WhatsApp. 'Appen is bij de 75-plusser definitief doorgebroken', zegt een woordvoerder van het CBS.
(3) De stijging verbaast Annet van Betuw, auteur van het boek *Social media voor senioren*, niet. 'Het grootste misverstand is dat ouderen niet met sociale media kunnen omgaan.' Ze ziet dat de belangstelling binnen die groep alleen maar toeneemt. Een groot deel is volgens haar al lange tijd actief op internet en is zo ook bij sociale media terechtgekomen.
(4) 'Zeker als je wat minder makkelijk het huis verlaat, is het fijn als je online op een laagdrempelige manier mensen kunt spreken met dezelfde interesses', aldus een woordvoerder van de ouderenbond ANBO. Ouderen gebruiken sociale media om dezelfde redenen als jongeren dat doen: om contact te zoeken en te onderhouden met anderen. Als ouderen hun netwerk op die manier kunnen uitbreiden, is dat volgens de bond heel waardevol.
(5) Van Betuw komt veel senioren tegen die een paar jaar geleden zeiden dat ze niets moesten hebben van sociale media, maar nu toch een smartphone hebben gekocht om te whatsappen. 'Dat doen ze omdat hun kinderen en kleinkinderen whatsappen en allang niet meer e-mailen.' Vervolgens gaan de 65-plussers ook andere dingen proberen, zoals Facebook.
(6) Een goede ontwikkeling, vindt Van Betuw. Ze wijst op onderzoek waaruit blijkt dat sociale media kunnen helpen om mensen met elkaar in contact te brengen. 'Sociale media kunnen eenzaamheid niet opheffen, maar zijn wel een hulpmiddel.'

Naar: Maaike Vos, de Volkskrant, 30 december 2017

Opdracht
3

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3 van paragraaf 3. → ***zie Basis p. 22***
Bij die opdracht hebben jullie drie deelonderwerpen bedacht. Je hebt ze geformuleerd als vraag en vervolgens antwoorden op die vragen gezocht.
Werk een van deze deelonderwerpen uit in twee alinea's (samen ten minste 100 woorden).

Opdracht
4

Lees tekst 4.
Deze alinea is geen gedachte-eenheid en kan daarom beter in meer alinea's verdeeld worden. Noteer de eerste twee woorden van elke nieuwe alinea.

Tekst 4

Hockeybond tegen clubs: stop met selectietrainingen voor de jeugd

In deze tijd van het jaar, wanneer de competities tegen hun einde lopen, worden bij veel hockeyverenigingen selectietrainingen gehouden. Trainers bekijken welke kinderen in aanmerking komen voor het hoogste team. De hockeybond heeft de clubs opgeroepen om met de selectietrainingen te stoppen. Waarom eigenlijk? 'Op het veld staan tien, soms wel twintig mensen met een blocnote en pen in de hand om alle acties te beoordelen', aldus Karien Meuleman van de KNHB. 'Op die leeftijd moet hockey nog alleen over plezier gaan, niet over prestaties.' Bovendien, zegt de bond, hebben selectietrainingen voor kinderen onder de 12 geen zin. 'Er zullen uitzonderingen zijn, maar over het algemeen is talent op die leeftijd helemaal niet te herkennen', aldus Meuleman. 'Je sluit een grote groep kinderen uit van wie het talent pas later tot uiting komt.' De voetbalbond nam – net als de hockeybond nu – al eerder maatregelen om de spelvreugde te verhogen. Teams en velden zijn vanaf het seizoen 2017-2018 kleiner gemaakt, zodat kinderen vaker aan de bal komen, wat de spelvreugde moet verhogen. Ook worden scheidsrechters nu spelbegeleiders genoemd.

Naar: Jurriaan Nolles, de Volkskrant, 1 juni 2018

Opdracht

5

1 De volgende zinnen staan in alfabetische volgorde. Ze vormen samen een alinea. Zet ze in de juiste volgorde.

- ○ *a* Door onderzoek in dit kuuroord en andere klinische rapportages is bekend dat mensen die heel weinig eten, daar soms een beter humeur van krijgen.
- ○ *b* Het brengt je niet alleen dichter bij God of jezelf, maar zou ook pijn verzachten en genezen.
- ○ *c* Het dieet bestaat vooral uit water en wat vruchtensap, tot wel drie weken lang.
- ○ *d* In Duitsland zit een kliniek, de Buchinger-kliniek, waar je voor veel geld zo weinig mogelijk eten krijgt.
- ○ *e* Vasten wordt al eeuwen gezien als geestelijk heilzaam.
- ○ *f* Vooral tussen de tweede en zevende dag zeiden mensen zich mentaal beter te voelen en beter te slapen.

Naar: Martine Kamsma, NRC Handelsblad, 1 juni 2018

2 Welke zin is de kernzin?

Ik kan/weet:

☐ de kernzinnen van alinea's herkennen en gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Signaalwoorden en functiewoorden

Je leert:

- over signaal- en functiewoorden.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen

Theorie

Verbanden in de tekst

Een tekst is begrijpelijk en prettig om te lezen of om naar te luisteren wanneer de **verbanden** tussen de zinnen en de deelonderwerpen duidelijk worden aangegeven. Je kunt op die manier de structuur van de tekst herkennen. Verbanden worden meestal gemarkeerd met **signaalwoorden**.
In de tabel zie je de meest voorkomende verbanden met bijbehorende signaalwoorden.

verband	signaalwoorden
opsommend	ook, tevens, bovendien, daarnaast, vervolgens, verder, om te beginnen, ten eerste ... ten tweede ... ten derde, ten slotte
tegenstellend	maar, echter, niettemin, toch, daar staat tegenover, desondanks, evenwel, nochtans, daarentegen, ondanks dat …, aan de ene kant … aan de andere kant (enerzijds … anderzijds)
chronologisch	eerst, dan, daarna, uiteindelijk, eens, toen, vroeger, nu, later, voordat, nadat, vervolgens
oorzakelijk (oorzaak-gevolg)	doordat, daardoor, als gevolg van, het gevolg is, het komt door, waardoor, zodat
toelichtend (voorbeeld)	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, : (dubbele punt)
voorwaardelijk	als, indien, wanneer, in het geval dat, tenzij, mits
vergelijkend	zoals, net (zo) … als, evenals, (meer / beter) … dan
redengevend (argument)	daarom, omdat, derhalve, dus, want, immers, dat blijkt uit, namelijk, aangezien, de reden hiervoor is … , : (dubbele punt)
doel-middel	om te …, met de bedoeling …, opdat, zodat, daarvoor, waarvoor, voor, door … te
toegevend	ook al, zij het (dat), weliswaar, hoewel, ofschoon
samenvattend	kortom, samengevat, met andere woorden, al met al
concluderend	dus, daarom, dat houdt in, concluderend, ik kom tot de slotsom dat ..., kortom, al met al, dan ook

Er zijn ook andere woorden waaraan je verbanden in een tekst kunt herkennen, zoals *oplossing*, *verklaring*, *argument*, *voordeel*, *stelling*. Deze **functiewoorden** geven de functie van een tekstdeel aan. Sommige ervan duiden, niet geheel toevallig, ook een tekststructuur aan. → ***zie Basis p. 22***
Door functiewoorden kun je soms ook het tekstdoel herkennen.

Voorbeeld

[inleiding]:	Ik vind dat ... ❶
[middenstuk]:	Mijn eerste argument ❷ is ... Daar komt bij ❸ dat ... Wat er ten slotte ook voor pleit, is ... Een vaak genoemd bezwaar is dat ... ❹ Maar ... ❺
[slot]:	Mijn conclusie is ❻ ...

Signaalwoorden en functiewoorden

❶ De tekst heeft een argumentatiestructuur. Het tekstdoel is overtuigen. Aan het eind van de inleiding staat het standpunt, aangekondigd door een signaal.

❷ De tekststructuur is ook te herkennen aan de functiewoorden 'argument' en 'bezwaar'. Het middenstuk bevat argumenten en een of meer bezwaren.

❸ De schrijver/spreker heeft drie argumenten; die argumenten zijn opsommend verbonden door signalen voor een opsomming.

❹ Met een structurerende zin wordt een tegenargument aangekondigd dat vervolgens ❺ weerlegd wordt. De weerlegging wordt aangekondigd door een signaal voor tegenstelling.

❻ Het slot begint met een signaal voor een conclusie. Die conclusie volgt in de laatste alinea in de vorm van een herhaling van het standpunt in iets andere bewoordingen.

Opdracht 1

Vul de zinsneden van het voorbeeld aan tot volledige zinnen. Kies een van de volgende standpunten of bedenk zelf een standpunt.

- Ik vind dat dierproeven verboden moeten worden.
- Ik vind dat er veel minder vlees gegeten moet worden.
- Ik vind dat er meer vrouwen in topfuncties moeten komen.

Opdracht 2

Noteer de signalen in tekst 1 en zet erachter welk verband ze aangeven.

Tekst 1

Mythe: thuis een andere taal spreken benadeelt kinderen

(1) Basisschoolleraren en politici adviseren ouders van tweetalige kinderen regelmatig om thuis Nederlands te spreken. Sharon Unsworth doet onderzoek naar tweetaligheid en heeft dit advies ook vaak gehoord. Ze legt uit dat hier geen wetenschappelijke basis voor is, integendeel zelfs. Zo hebben Amerikaanse onderzoekers in 2009 onderzocht wat er gebeurde als Spaanssprekende moeders thuis Engels gingen spreken. Het gevolg was dat het Engels van Spaanstalige kinderen niet beter werd en hun Spaans juist verslechterde. Bovendien weten we inmiddels dat een goed ontwikkelde eerste taal helpt bij het verwerven van een tweede taal. Met andere woorden, als iemand thuis goed Spaans leert spreken, zal dat ook helpen bij zijn Nederlands.

(2) Toch blijkt uit het debat van 2008 dat wetenschappers en politici het op dit punt vaak oneens zijn. 'Het is makkelijk voor politici en de bevolking om een sterke mening te hebben over tweetaligheid, omdat iedereen een taal spreekt', aldus Unsworth. 'Als we het over deeltjesfysica hadden, zou er waarschijnlijk meer naar ons geluisterd worden.'

Naar: Francie Manhardt, Theresa Redl en *Monica Wagner, nemokennislink.nl, op 22 december 2017*

Opdracht 3

Kijk en luister naar het fragment, *Instructiefilmpje aanvraag vignet Gezonde School*. Noteer ten minste vijf verschillende signaalwoorden die gebruikt worden en zet erachter welk verband ze aangeven.

Opdracht

4

Lees tekst 2.

1 Onderstreep het standpunt in alinea 1. Voeg er een signaalwoord voor een standpunt aan toe.
2 Vul bij 1 tot en met 4 een juist signaalwoord in.
3 Noteer bij elk signaalwoord welk verband het aangeeft.
4 Streep in alinea 2 tot en met 7 de kernzinnen aan.
5 Formuleer de kernzinnen nu met signaalwoorden. Zorg voor variatie in woordkeus.
6 Schrijf een slot (met signaal) van ongeveer vijftig woorden bij deze tekst.

Tekst 2

Statiegeld op alle blikjes en plastic flesjes invoeren

(1) Sinds vorig jaar zit er in Duitsland statiegeld op blikjes en plastic flesjes. Het statiegeldsysteem is bij onze oosterburen bijzonder effectief. We zouden het in Nederland ook moeten invoeren.

(2) De straten en parken worden er schoner door. ... (1) je mensen beloont voor het terugbrengen van vuilnis (en zelfs het opruimen van vuilnis op straat), zal er veel minder afval rondzwerven.

(3) Er is minder sprake van energieverspilling. Aluminium hergebruiken is 95 procent efficiënter dan het winnen van aluminium – wat een zeer energie-intensief proces is. Het is ... (2) belangrijk om het zo veel mogelijk te recyclen.

(4) Er zal veel minder plastic in de oceanen belanden. Als je niets terugkrijgt voor een leeg flesje, ben je eerder geneigd het ter plekke weg te gooien. Krijg je er wel wat voor terug, dan zul je dat minder snel doen.

(5) Daklozen zijn ermee geholpen. In Berlijn pikken ze flesjes en blikjes op van de straat, gooien die in hun tas en leveren ze tegen geld in bij de supermarkt. In Berlijn laten luie (of rijke) mensen hun flesjes naast de prullenbak staan. Dat is geen slordigheid, maar maakt het de ophalers gemakkelijker. Wat een briljant systeem: daklozen kunnen ... (3) eenvoudig geld verdienen, terwijl ze tegelijkertijd de straten schoonhouden.

(6) Wanneer mensen statiegeld over hun flesjes water moeten betalen, zullen ze eerder geneigd zijn hun eigen flesje opnieuw te vullen met kraanwater. Met dit beleidsmiddel stimuleer je duurzame alternatieven.

(7) De vervuiler betaalt. ... (4) je met dit systeem een blikje koopt en op straat gooit, kost dat je direct geld. Dit systeem belast de vervuiler direct, wat wel zo eerlijk is.

Ik kan/weet:

- ☐ verbanden in teksten herkennen aan de hand van functie- en signaalwoorden.
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Publiek

Je leert:
- over het publiek van een tekst.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot

Theorie

Rekening houden met het publiek

Een schrijver of spreker wil met zijn tekst iets bereiken. Door rekening te houden met het **publiek**, de mensen die de tekst lezen of aanhoren, vergroot hij de kans dat hij zijn tekstdoel bereikt. Voor welk publiek een tekst bedoeld is, kun je vaak zien aan het *onderwerp*, de *bron* (publicatieplaats), het *taalgebruik* (zinslengte, woordkeus, toon) en de *lay-out* (lettertype(n), kleurgebruik, illustraties enz.).

Als je zelf schrijft of spreekt, moet je van tevoren een paar zaken bedenken:
- Wat weet het publiek al over het onderwerp en wat nog niet? Sluit aan bij de voorkennis van de lezers of luisteraars, maar vertel niet te veel dingen die ze al weten.
- Wat is het niveau van het publiek? Stem je woordkeus en je zinsbouw daarop af. Gebruik bij een jong publiek geen moeilijke woorden en lange zinnen; leg in een scriptie of een profielwerkstukpresentatie specialistische begrippen (vaktermen) uit.
- Welke **toon** is het meest geschikt? Afhankelijk van onder andere het onderwerp, de situatie en het doel van je tekst kun je kiezen voor een serieuze toon (bijv. neutraal, kritisch, bezorgd) of voor een luchtige toon (humoristisch, ironisch). Ook in de aanspreekvorm kun je variëren: je klasgenoten spreek je aan met 'jullie', maar tot ouders richt je je (formeler) met 'u'.

Opdracht
1

Lees de teksten 1, 2 en 3.
Geef van elke tekst aan voor welk publiek hij bedoeld is en waaraan je dat kunt zien.

Tekst 1

Waar ga jij naartoe deze zomer?

(1) Met de jongerentoerkaart kun je gedurende de zomer in een korte tijd veel plaatsen in Nederland bezoeken. Hier kun je dan weer allerlei leuke culturele activiteiten ondernemen. Dit komt heel goed uit, want in de zomermaanden is er zoveel leuks te doen in Nederland. Wat dacht je bijvoorbeeld van een dagje Amsterdam of Rotterdam? Een dagje naar Duinrell en ook lekker zwemmen in het Tikibad of een dagje naar de Efteling, naar Walibi, Dag- en Avondarrangementen Wunderland Kalkar, Neeltje Jans of bijvoorbeeld het Openluchtmuseum. Hier kun je dus met je jongerentoerkaart voordelig naartoe reizen.
(2) CJP en de jongerentoerkaart hebben geen samenwerking meer. Maar met de cultuurpas van CJP krijg je wel kortingen bij veel culturele activiteiten, musea, dierentuinen, theaters en winkels. Zo krijg je een korting van 4 euro als je het Anne Frank Museum wilt bezoeken. Als je 's avonds dieren wilt bekijken, krijg je tijdens de Artis ZOOmeravonden een korting van 1,50 euro.
(3) Verder krijg je met de cultuurpas van CJP kortingen van 10 procent bij heel veel bekende winkels, zoals WE FASHION (15%), Aktiesport, Perry en Front Runner. Zo kun je dus, met je jongerentoerkaart en je cultuurpas, een dagje Amsterdam, Rotterdam of Den Haag combineren met een voordelig dagje shoppen. Dat is nog eens een mooie deal. Haal dus meer uit je zomer met de jongerentoerkaart!

Naar: tienertoerkaart.nl

Tekst 2

Huilen is communicatie voor je baby

(1) Een baby huilt om de aandacht van de ouders te trekken. Veel andere manieren om te communiceren heeft hij nog niet. Bovendien is het huilen meestal erg effectief: er zijn maar weinig ouders die rustig kunnen blijven zitten als hun kind huilt! En dat is natuurlijk ook niet de bedoeling; een baby huilt niet voor niets.
(2) Wat probeert je baby te vertellen als hij huilt? De ene keer is dat omdat hij honger heeft, de volgende keer zal het zijn vanwege darmkrampjes of een vieze luier, omdat hij moe is van de vele indrukken, of omdat hij geborgenheid zoekt. Binnen een paar weken zullen de vaste verzorgers van de baby de verschillende huiltjes van de baby uit elkaar leren houden en ook andere signalen steeds beter herkennen en begrijpen. Zo geeft een baby die naar zijn oortjes grijpt aan dat hij moe is en slapen wil. Ook het in de oogjes wrijven, dreinerige huiltjes of gapen duiden op vermoeidheid. Is je kindje wat ouder en stopt het zijn vingers in het mondje en kwijlt het? Het zou zomaar last kunnen hebben van het ongemak van doorkomende tandjes.
(3) Het is behoorlijk frustrerend een ongelukkig huilend kind te zien, maar geen flauw idee te hebben wat er aan de hand is. Maar als je een tijdje naar je kindje kijkt, merk je dat hij je toch een heleboel duidelijk kan maken met lichaamstaal en met geluidjes. Lees je de tekenen op tijd en handel je ernaar, dan heb je vaker een tevreden baby!
Naar: allesoverkinderen.nl

Tekst 3

Hoe gaat narcose in zijn werk?

(1) Voor een narcose bespreekt u met een anesthesioloog welke soort verdoving het meest geschikt voor u is. Ook worden afhankelijk van uw leeftijd, conditie en operatie een aantal onderzoeken gedaan. Meestal wordt er een hartfilmpje gemaakt en een röntgenfoto van uw borstkas. Ook kan er wat bloed onderzocht worden. Hiernaast stelt de anesthesioloog wat vragen over uw gezondheid.
(2) Als u een operatie met narcose moet ondergaan, is het verstandig om hiervoor te stoppen met roken. Roken vermindert namelijk het zuurstofgehalte in het bloed en belemmert een normale ademhaling tijdens de ingreep. Ook herstelt u langzamer van een operatie als u rookt.
(3) Soms krijgt u kort voordat u onder narcose wordt gebracht een kalmeringsmiddel, zodat u wat rustiger wordt. Voor een narcose worden slaapmiddelen, pijnstillers, spierontspanners en vocht toegediend. Spierontspanners zijn nodig om de spierreflexen uit te schakelen tijdens de operatie. Slaapmiddelen (anesthetica) worden meestal als eerste toegediend. Dit gebeurt meestal intraveneus. Veelgebruikte anesthetica zijn pentothal en propofol.
Naar: ziekenhuis.nl

Opdracht
2

Bekijk de fragmenten 1, 2 en 3.
Noteer van elk fragment voor welk publiek het bedoeld is en waaruit je dat hebt opgemaakt.

Opdracht
3

Lees tekst 4.
Noteer voor welk publiek de tekst geschreven is en waaraan je dat kunt zien. Noem ten minste drie kenmerkende zaken.

Tekst 4

Eerste hulp bij hitte

Het is warm, heel warm! En dat duurt nog wel eventjes. Hoe houd je het leuk? We hebben zeven survivaltips voor je op een rijtje gezet!

1 Drink!
Zorg dat je altijd een flesje water bij je hebt. Drink er steeds iets uit, ook al heb je geen dorst. Omdat je veel zweet, verlies je ongemerkt supersnel vocht. Je kunt daardoor uitdrogen.
Als je minder vaak naar de wc moet dan normaal en je plas er een beetje donker uitziet, krijg je echt te weinig vocht binnen. Ga zo snel mogelijk met je mond aan een kraan hangen!

2 Kleed je zomers aan
Het klinkt misschien logisch, maar trek luchtige, dunne kleren aan. Iets waar de wind doorheen kan waaien. Vermijd zwart, want dat slurpt warmte op. Als je oververhit raakt, word je moe, duizelig en kun je hoofdpijn krijgen.

3 Kies een tropentempo
Doe deze week rustig aan! Je lichaam moet hard werken om de warmte kwijt te raken. Als je je dan óók nog erg inspant, wordt het wel heel zwaar. Tussen twaalf en vier uur ’s middags kun je beter niet te veel buiten doen. Dan is de zon op zijn sterkst.
Misschien kunnen je ouders (of je school?) een tropenrooster instellen. Dan sta je lekker vroeg op, doe je ’s ochtends vroeg de dingen die echt moeten, en kun je ’s middags lekker kalm aan doen.

4 Vermijd de zon
Naast temperatuur bestaat er ook nog zoiets als zonkracht. Dat is de hoeveelheid uv-straling die je op je huid krijgt als je buiten gaat spelen. De zonkracht is deze week erg sterk. Als je je niet insmeert, verbrand je binnen een kwartier. Probeer dus zo veel mogelijk in de schaduw rond te hangen. Kom je toch in de zon? Smeer je dan flink in met zonnebrand.

5 Houd je huis koel
Als het dagen achter elkaar warm en windstil is, stijgt de temperatuur in de huizen ook. Vooral als je in de stad woont. Zorg dat het binnen zo koel mogelijk blijft. Doe de gordijnen dicht als de zon op de ramen schijnt en zet ’s avonds en ’s nachts als het koeler wordt, een raam open.

6 Let op de huisdieren (en je oma!)
Veel dieren kunnen de warmte niet zo makkelijk kwijt als wij. Daardoor is de hitte voor hen extra link. Laat je hond dus niet eventjes in de auto zitten als je een boodschap doet. En zet je konijn of cavia nooit in de zon.
O ja: houd ook je oma en opa een beetje in de gaten. Oudere mensen kunnen minder goed tegen tropische temperaturen dan kinderen.

7 Petje op
Ook zo’n nare hittekwaal: een zonnesteek. Je kop is eigenlijk net een plat dakje. En je hersens een hete zolder. Als de zon erop schijnt, kan de boel snel oververhit raken. Zet dus een petje op als je buiten speelt!

Naar: Bouwien Jansen, Kidsweek, 7 juli 2018

Opdracht
4

Lees tekst 5. Je gaat die tekst zo herschrijven dat leerlingen van klas 1 van de middelbare school de tekst goed kunnen begrijpen.

1 Streep de woorden en uitdrukkingen aan die te moeilijk zijn.
2 Kruis de zinnen aan die te lang zijn.
3 Herschrijf de tekst.

Tekst 5

De obesogene omgeving en het dikmakend complot

(1) Hongerige genen, dikmakende emoties, vet en zoet eten dat goedkoop is; dat is al om tamelijk moedeloos van te worden; maar er is één cruciale schakel die nog ontbreekt: je kunt genetisch of psychologisch nog zo zijn voorgeprogrammeerd om te bunkeren: als er niks is, houdt het op. In Bangladesh staat het obesitaspercentage op 1 procent. Toch hebben ze daar ook heus weleens verdriet en niet heel andere genen dan wij.
(2) De vinger die de trekker overhaalt, is de omgeving. Evolutionair gezien leeft de moderne westerse mens in een luilekkerland. In de tweede helft van de vorige eeuw is de omslag ingezet. Aanvankelijk geleidelijk, maar sinds de jaren tachtig voltrekt de omwenteling van schaarste naar overvloed zich razendsnel met de opkomst van fastfood, snacks en frisdranken.
(3) Wat aanvankelijk nog een traktatie is, wordt snel gewoon: het tussendoortje bij de koffie, de afhaalpizza, de zakken chips bij de benzinepomp, de rijen snoep voor de supermarktkassa, de geur van eten op stations. Eten is er overal en altijd.
(4) Dat gaat gepaard met steeds minder bewegen: een fatale combinatie. Mechanisering en automatisering hebben lichamelijk werk vrijwel afgeschaft. We gaan met de auto naar het werk en met de scooter naar school. Terwijl we de benzinetank van ons lichaam steeds voller gooien, maken we steeds minder op. Wat rest, zijn vetrollen.
(5) Als je niet beter wist, zou je denken dat het een groot complot is. Het lijkt alsof alles en iedereen samenspant om de tot eten geneigde mens vet te mesten. Dat complot heeft een naam: de obesogene omgeving.
(6) Het is in een land als Nederland gemakkelijker dik te worden dan dun te blijven, zegt consumptiesocioloog Hans Dagevos, die de term de Obesogene Samenleving introduceerde met zijn gelijknamige bundel uit 2007. Niet dikke mensen zijn raar, maar de omgeving die hen zo maakt, stelt Kees de Graaf, bijzonder hoogleraar eetgedrag: ‘Overeten is een normale reactie op een abnormale omgeving.’
(7) De krachten waartegen de dikke mens het moet opnemen, zijn gigantisch. De voedingsindustrie laat

een bombardement van reclames op ons los. In de VS wordt jaarlijks ruim 6 miljard euro uitgegeven aan voedselmarketing. In Nederland ligt dat rond de 775 miljoen per jaar.
(8) En het gaat zelden over wortels, radijsjes of appels. Driekwart van de aanbiedingen in de supermarkt is voor calorierijke snacks en frisdranken; 95 procent van alle tv-spotjes voor voedingsmiddelen prijst ongezond voedsel aan. Het typische van reclame voor etenswaren is juist dat reclame ons dingen wil verkopen die we niet nodig hebben.

Naar: Mac van Dinther, de Volkskrant, 10 augustus 2015

Ik kan/weet:

- ☐ hoe ik in een tekst rekening kan houden met mijn publiek.
- ☐ een register consequent toepassen: taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel, genre. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Standpunt en argumenten

Je leert:

- over standpunten en argumenten.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden

Theorie

Standpunten en argumenten

Als je een **standpunt** over iets inneemt, dan geef je je mening over die zaak.
Er zijn drie soorten standpunten:
- een positief standpunt: *Ik vind het een goed idee dat Nederland minder geld aan ontwikkelingshulp gaat geven.*
- een negatief standpunt: *Volgens mij is het niet verstandig dat Nederland minder geld aan ontwikkelingshulp gaat geven.*
- een standpunt van twijfel: *Ik ben er nog niet uit of het slim is dat Nederland minder geld aan ontwikkelingshulp gaat geven.*

Je kunt een standpunt soms herkennen aan **signaalwoorden** als *ik vind, volgens mij, ik denk dat, mijn conclusie is dat, dan ook, dus, daarom, kortom.*

Met **argumenten** kun je je eigen standpunt verdedigen of het standpunt van een ander aanvallen. Een argument kan voor het standpunt staan of erachter.
Argumenten herken je vaak aan signaalwoorden als *want*, *omdat*, *namelijk*, *aangezien* en *immers.* Ook een dubbele punt (:) kan een signaal zijn voor een argument.
– *Uit geheime opnames blijkt dat de dolfijnen in het Dolfinarium in veel te kleine zwembaden rondzwemmen* (argument). Ik vind (signaal) dat *het Dolfinarium de dolfijnen slecht verzorgt.* (standpunt).
– *In de nabije toekomst hoeven we nog maar 25 uur per week te werken* (standpunt), want (signaal) *steeds meer werk wordt ons door robots uit handen genomen* (argument).

Opdracht
1

Lees de argumentaties *a* tot en met *j*.
1 Onderstreep het standpunt en zet erachter of het een positief standpunt (p), een negatief standpunt (n) of een standpunt van twijfel (t) is.
2 Zet een stippellijntje onder de argumenten.
3 Omcirkel het signaal (als dat er is).
a De partij van de minister-president krijgt nog steeds de meeste stemmen. Ik denk dat de kiezers zijn onduidelijke gedraai helemaal niet zo erg vinden.
b Ik kan je nog niet vertellen wat ik van het nieuwe restaurant van Ron Blaauw vind: ik heb er alleen nog maar een recensie over gelezen.
c Het is begrijpelijk dat de Lidl zo goed draait: in bijna alle vestigingen bakken ze tegenwoordig verse broodjes.
d Bijna al mijn sportende kennissen hebben geregeld een blessure. Sporten is dus helemaal niet zo gezond.

e Ik twijfel erg over welke vervolgstudie ik wil gaan doen. Misschien dat ik daarom wel naar het vwo ga.
f Op tv was te zien dat de meeste gevangen vissen levend van hun ingewanden ontdaan worden. Je kunt dan ook met goed fatsoen geen vis meer eten.
g Spotify is voor artiesten een ramp. Bijna niemand koopt nog cd's.
h Ik denk dat veel mensen op jonge leeftijd al gehoorproblemen krijgen. In bijna alle cafés en discotheken is de muziek namelijk oorverdovend hard.
i De maximumsnelheid van auto's moet niet hoger dan 100 kilometer per uur zijn: dat is veel beter voor het milieu.
j Het moet verplicht zijn om in de spits met ten minste twee personen in een auto te zitten. Zo pak je immers het fileprobleem echt aan.

Opdracht
2

Lees de teksten 1, 2 en 3.
1 Onderstreep in elke tekst het standpunt.
2 Zet een stippellijn onder het argument of de argumenten.
3 Omcirkel signalen voor standpunt en argument (als die er zijn).

Tekst 1

Weg met Pinksteren

Niemand weet nog wat Pinksteren betekent. Voor vele niet-westerlingen zijn alle christelijke dagen helemaal onbegrijpelijk. Velen voelen zich niet thuis in dit land, waar de kalender wordt bepaald door Kerstmis, Pasen, Pinksteren en Hemelvaart. Laten we daarom stoppen met de verplichte vrije dagen voor feestdagen van welke religie dan ook. Wie een religieuze dag wil vieren, neemt maar een vakantiedag op.

Naar: Anton Mullink, NRC Handelsblad, 11 mei 2018

Tekst 2

Doe gewoon je werk

Rotterdamse gemeenteambtenaren gaan op danscursus om hun collega's te leren vertrouwen. Volgens mij zijn dergelijke wonderlijke activiteiten volslagen zinloos. Toen ik voor een grote multinational werkte, heb ik in het kader van communicatietraining, teamvorming of hoe het verder ook geduid werd door ingehuurde managementfantasten, onder meer mogen jongleren ('de kunst van het loslaten'), schermen en knutselen met wc-rolletjes, heb ik legohijskranen
gebouwd en gekleurde 'denkhoeden' opgezet. Dit alles heeft, afgezien van veel plaatsvervangende schaamte, nergens toe geleid. Sinds ik zzp'er ben, blijft al die gebakken lucht me bespaard en concentreer ik me op mijn kernactiviteiten. Hopelijk komen die ambtenaren in Rotterdam ook snel met beide benen op de grond.

Naar: Peer Froehling, NRC Handelsblad, 8 mei 2018

Tekst 3

Ik was blij met mijn mavo-advies

(1) Toen ik in groep 8 zat, kregen mijn ouders van de docent te horen dat ik 'maar een mavo-advies' had. Om mij heen gingen veel vriendinnen naar havo of vwo. Ik vond de mavo moeilijk en heb me avondenlang met mijn vader aan tafel gebogen over die ingewikkelde wiskundesommen. Ik wist al snel wat ik wilde: secretaresse worden. Ik speelde na schooltijd kantoortje met vriendinnen, of alleen. Niet zo gek dat ik na de mavo naar het mbo ging om de opleiding directiesecretaresse/managementassistent te gaan volgen. Ik heb enorm veel ervaring opgedaan tijdens deze studie.

(2) Tijdens het mbo voelde ik dat ik nog een stap verder kon. Docent worden leek mij erg leuk. Ik ben dus de pabo gaan doen, een opleiding waar je je opnieuw zeer breed ontwikkelt. Vervolgens heb ik mijn tweedegraads- en eerstegraadsopleiding voor docent Nederlands gehaald en ik geef nu les aan 6 vwo, een niveau dat ik zelf nooit heb gehaald. Of wel? Ik denk van wel.

(3) Dat ik nu op dit niveau voor de klas sta, heb ik niet alleen te danken aan de verschillende hbo- en masteropleidingen. Verantwoordelijkheid nemen, volwassen worden en mezelf accepteren zijn ontwikkelingen die op het mbo zijn gestart.

(4) Als je mij vraagt of ik liever een advies voor havo of vwo had gekregen, dan zeg ik nee. Ik was immers niet op dit niveau gekomen. Voor sommige leerlingen is namelijk een geleidelijke ontwikkeling met kleine stappen van niveau naar niveau kansrijker.

Naar: Claudia Gerritsen, de Volkskrant, 5 april 2018

Opdracht
3

Noteer een argument vóór en een argument tegen de volgende standpunten:

1 Er moet snel een verbod komen op het fokken van vechthonden.
2 Iedereen boven de 21 moet een basisinkomen krijgen.
3 Nederlanders gooien veel te veel weg.
4 Computercriminaliteit moet veel beter bestreden worden.

Ik kan/weet:

- ☐ het verschil tussen positieve en negatieve standpunten en standpunten van twijfel.
- ☐ onderscheid maken tussen standpunten en argumenten. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Betrouwbaarheid

Je leert:
- over betrouwbaarheid van teksten.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Bronnen beoordelen

De **betrouwbaarheid** van de informatie op internet is afhankelijk van de **bron**. Wat er vroeger aan materiaal te vinden was in tijdschriften, boeken en andere publicaties, werd gecontroleerd door een redactie of een uitgever. De informatie op internet daarentegen is vaak niet gecontroleerd. De kwaliteit en de betrouwbaarheid hangen dus af van de schrijver: een boekverslag van een 16-jarige op www.scholieren.com is zeer waarschijnlijk van een andere kwaliteit dan een uittreksel van dat boek op de website www.nbdbiblion.nl.

Controleer bij het beoordelen van de betrouwbaarheid van een website de *auteur* en/of de *organisatie*, het *doel* van de informatie, de *inhoud* en de *actualiteit*.

Auteur en organisatie
Niet iedereen verstrekt betrouwbare informatie. Sites van bibliotheken en universiteiten zijn betrouwbaarder dan een blog of een openbaar forum. Als je een bron niet kent, kijk dan bij websites bij 'Over ons' of in de disclaimer.
Stel jezelf de volgende vragen:
- Van wie is de site: van een particulier, een bedrijf, een organisatie, een stichting of een overheidsinstantie?
- Is de site een weblog of een forum?
- Wie is de schrijver? Heeft hij verstand van het onderwerp? Heeft hij bepaalde belangen?
- Wat is de schrijfstijl: zakelijk, persoonlijk, objectief, subjectief?
- Bevat de tekst taalfouten?

Doel
Om de auteur en daarmee de kwaliteit van de bron te beoordelen, moet je weten wat het doel is van de schrijver of van de organisatie waarvoor hij schrijft.
Stel jezelf de volgende vragen:
- Welke bedoeling heeft de auteur? Wil hij de lezer zo goed mogelijk informeren over een bepaalde kwestie of wil hij de bezoeker overtuigen van zijn standpunt?
- Worden er verschillende kanten van het onderwerp belicht?
- Is de site eigendom van een organisatie met bepaalde belangen? Dat kunnen politieke, financiële of andere belangen zijn.

Inhoud
Organisaties of bedrijven geven soms andere informatie over een onderwerp dan een overheidsinstelling, omdat hun doelen verschillend zijn. Je moet beoordelen in hoeverre de gevonden informatie objectief is. In het algemeen zijn berichten waarin veel op de emotie ingespeeld wordt, minder betrouwbaar dan die waarin dat niet gebeurt. WEES WAAKZAAM!!!!!! als de koppen van berichten veel HOOFDLETTERS en UITROEPTEKENS bevatten. Muziek bij video's is meestal ook bedoeld om de kijker te beïnvloeden.
Stel jezelf de volgende vragen:
- Voor welke doelgroep is de website bestemd?
- Is de informatie op de site zelf verkregen (primair) of in andere bronnen gevonden?
- Is de informatie controleerbaar, bijvoorbeeld op andere websites?
- Komt de informatie overeen met die op andere websites?

Actualiteit
Informatie op internet kan achterhaald zijn. Stel jezelf de volgende vragen:
- Hoe oud is de informatie?
- Kan de informatie achterhaald zijn? Het is niet per definitie een probleem wanneer informatie al een paar jaar oud is; dat is afhankelijk van het onderwerp.
- Komt de informatie overeen met informatie die je elders hebt gevonden?

Eenzijdige bronnen
Zoekmachines en sociale media gebruiken algoritmes om te bepalen welke zoekresultaten je krijgt en welk nieuws je ziet. Ze creëren voor iedereen een eigen *filter bubble*. Een algoritme werkt automatisch en maakt geen verschil tussen ware en fictieve 'feiten'. Als jij iets liket, een reactie plaatst of deelt, wordt op Facebook opgeslagen dat jij dit leuk vindt. Hetzelfde geldt voor wat je opzoekt met behulp van Google. Het gevolg hiervan is dat door je kijk- en zoekgedrag bepaald wordt wat je te zien krijgt en wat niet. Wat wij zien, weten, denken, geloven en vinden is dus deels bepaald door algoritmes en dat kan gevaarlijk zijn: je krijgt namelijk steeds bevestigd wat je al dacht.

Vuistregel
Als je iets hoort of leest dat te mooi, te gek, te vreemd, te onwaarschijnlijk enz. is om waar te zijn, dan is het zeer waarschijnlijk ook niet waar.

Opdracht
1

1 Geef bij elk bericht aan hoe jij het waarheidsgehalte inschat.
2 Vergelijk jouw resultaten met die van een klasgenoot. Als jullie bij een bericht van mening verschillen over het waarheidsgehalte, bespreek dan hoe dat komt.

bericht	**bron**	**waarschijnlijk waar**	**misschien waar**	**waarschijnlijk niet waar**
De Europese Unie eist Oost-Europese winnaars bij het Songfestival.	OranjeOffensief			
Forum voor Democratie zal niet meedoen aan de volgende verkiezingen.	PowNews			
PEC Zwolle speelt binnen twee jaar in de Champions League.	desespereert nimmer.nl			
Er worden steeds meer meisjes geboren in China.	RTL Nieuws			
De Russische verkiezingen verlopen eerlijker dan die in menig ander Europees land.	lieverrooddandood			
Tienduizenden jonggehandicapten zitten thuis zonder werk of uitkering.	de Volkskrant			
Nederlanders besteden gemiddeld twee uur per dag aan sociale media.	Trouw			

bericht	bron	waarschijnlijk waar	misschien waar	waarschijnlijk niet waar
De euro wordt met ingang van volgend jaar afgeschaft.	geertshomepage			
Manuscript met onbekende roman van Harry Mulisch gevonden.	NOS Teletekst			
BAUDET SLECHT BEVEILIGD!!!!	De Telegraaf			

Opdracht
2

Lees de teksten 1 tot en met 4. Het zijn nieuwsberichten die niet waar zijn. Noteer bij elke tekst waardoor je zou kunnen vermoeden dat de informatie ongeloofwaardig is.

Tekst 1

HEB JIJ LAST VAN HOOIKOORTS? GIN-TONIC IS DE OPLOSSING

(1) De temperaturen gaan omhoog, het zomerse weer staat *ein-de-lijk* voor de deur. Heb jij last van hooikoorts? Dan sta je waarschijnlijk niet te springen. Denk aan loopneuzen, jeukende ogen en vervelende niesbuien. Niet getreurd, er is een oplossing waar je waarschijnlijk ontzettend vrolijk van wordt: gin-tonic.
(2) Nee, we maken absoluut geen grapje. Asthma UK heeft onderzoek gedaan naar hooikoorts en kwam erachter dat er bepaalde stofjes zitten in bier en rode wijn die hooikoorts en astma verergeren. Veel drankjes bevatten het stofje histamine, dit stofje komt ook vrij tijdens een allergische reactie. Sulfieten in alcoholische versnaperingen hebben hetzelfde effect. Wanneer jij tijdens een heerlijke terrassessie een biertje bestelt, vererger je dus alleen maar die irritante hooikoorts.

Bestel dit drankje

(3) Benieuwd welke drankjes je de volgende keer beter kunt bestellen? Ga voor wodka of gin, deze doorzichtige dranken bevatten de boosdoeners bijna niet. Een ijskoude gin-tonic klinkt niet verkeerd, toch?

Naar: fem-fem.nl

Tekst 2

WAARSCHUWING! LEVENSGEVAARLIJK insect opgedoken in NEDERLAND! Lees als je niet DOOD wilt!

(1) **Bij insecten Nederland denk je al snel aan een mier, of een mug of zo. De insecten Nederland waar je het meeste voor moet uitkijken zijn misschien wel wespen, of iets dergelijks, en zelfs die zijn niet levensgevaarlijk, totdat dit monster zich onder de insecten Nederland bevond.**

(2) Dit insect draagt een levensgevaarlijk huidvernietigend virus met zich mee die bij aanraking de huid hevig verminkt. Als je dit insect dus ergens ziet, zorg dan dat je het nooit in contact laat komen met je huid. Zodra dat wel gebeurt, kan het virus zich over je lichaam verspreiden.

(3) Het insect komt oorspronkelijk uit India, is al gesignaleerd in Amerika en lijkt nu ook op te zijn gedoken in Europa, inclusief Nederland. Duizenden mensen zijn in 2017 al met spoed naar het ziekenhuis afgevoerd en ongeveer 100 mensen zijn eraan overleden. Het 'India Contra Virus' is levensgevaarlijk.

Naar: geweldig.nu, op 21 januari 2018

Tekst 3

Hitler leefde in de jaren 50 in Argentinië. Deze geopenbaarde CIA-documenten laten het zien

(1) Uit vrijgegeven CIA-documenten blijkt dat een informant in 1955 sprak over een ontmoeting met Adolf Hitler in Colombia, 10 jaar nadat de Führer 'zelfmoord' had gepleegd.
(2) In dat jaar kreeg een afdelingshoofd van de CIA volgens een memo van een van zijn contacten te horen dat Hitler nog in leven was en in Argentinië woonde.
(3) De informant, CIMELODY, werd benaderd door een vriend, voormalig SS-soldaat Phillip Citroen, die claimde contact te hebben met Hitler in Colombia.

Eens per maand

(4) Citroen, die voor de Koninklijke Nederlandse Stoomboot-Maatschappij werkte, ontmoette de Führer – die de schuilnaam Adolph Schuttlemayer gebruikte – naar eigen zeggen eens per maand.
(5) De oud-militair vertelde aan CIMELODY dat hij zelfs een foto met Hitler had gemaakt. De afbeelding is toegevoegd aan de memo.
(6) Hij zei verder dat Hitler rond januari 1955 van Colombia naar Argentinië was geëmigreerd en dat de geallieerden hem 10 jaar na de Tweede Wereldoorlog niet langer konden vervolgen als oorlogscrimineel.

Enclave

(7) Het afdelingshoofd dook in het CIA-archief en stuitte op een ander document waarin Citroen claimde dat de nazi's een hele enclave hadden gesticht in Zuid-Amerika.
(8) Er werd besloten om de zaak niet verder te onderzoeken. Hoewel het afdelingshoofd geen bezwaar had tegen verder onderzoek, vond hij het niet de moeite waard.

Gevlucht

(9) In de documentaire *Hunting Hitler* zeggen ex-CIA-agent Bob Baer en militair Tim Kennedy ook dat Hitler na de oorlog is gevlucht naar Argentinië.
(10) Het tweetal analyseerde ruim 14.000 geheime documenten en stuitte op een document van de Britse geheime dienst waarin wordt gesteld dat Hitler Berlijn ontvluchtte met piloot Peter Baumgart.

Naar: ninefornews.nl

Tekst 4

Angelina Jolie-'lookalike' ondergaat vijftig (!) operaties

(1) De 22-jarige Sahar Tabar wil maar één ding: een kopie zijn van Hollywoodster Angelina Jolie (42). En om die droom te verwezenlijken, gaat ze ver. Heel ver ...
(2) Volgens Turkse media heeft **Sahar**, die naar verluidt zelfs 40 kilo afviel, al minstens vijftig operaties laten uitvoeren. De Iraanse heeft ruim 269.000 volgers op *Instagram*, die ze dagelijks op de hoogte houdt van de laatste ontwikkelingen in haar doel om *Angelina 2.0* te worden.
(3) En hoewel je zou denken dat je met vijftig ingrepen aardig in de buurt komt van degene op wie je wilt lijken, blijkt dat in het geval van Sahar niet helemaal te kloppen. Reacties als 'Je ziet eruit als een monster' en 'Je lijkt op een zombie' komen veelvuldig voorbij, al zijn er ook fans die het voor Sahar opnemen en haar juist aanmoedigen om haar doel te bereiken.

Naar: De Telegraaf, 28 november 2018

Ik kan/weet:

- ☐ de betrouwbaarheid van teksten beoordelen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

9 Documenteren

Je leert:
- documenteren.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 8 Betrouwbaarheid

Theorie

Documentatievragen

Als je gaat deelnemen aan een discussie of debat, een voordracht gaat houden of een (profiel)werkstuk moet schrijven, is het belangrijk dat je veel weet over het onderwerp. Dus moet je informatie verzamelen: je moet je documenteren. Je formuleert een aantal **documentatievragen** waarop je antwoord wilt hebben. Soms krijg je die vragen bij de opdracht, maar bij 'open opdrachten' moet je ze zelf bedenken. Het gaat daarbij niet om het aantal vragen, maar om de juiste vragen. Je moet je vragen zó kiezen dat de antwoorden de belangrijkste informatie over het onderwerp bevatten. Twee vragen die bijna altijd beantwoord moeten worden, zijn:
- Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot ...?
- Wat zijn goede voorbeelden?

De voorbeelden die je vindt, kun je onder andere gebruiken voor een aantrekkelijke inleiding, als ondersteuning van een argument of als illustratie bij je uitleg. Voorbeelden maken een tekst ook aantrekkelijker.
Gebruik geen gesloten vragen als documentatievraag. Ja/nee-vragen en vragen waarop maar één antwoord zal komen, zijn niet geschikt.

Voorbeeld

1 Je gaat debatteren over het onderwerp *De Amerikaanse wapenwet*. Je hebt weinig kennis over dit onderwerp paraat. Je moet je dus documenteren.

2 Met deze vijf documentatievragen krijg je veel informatie over het onderwerp.

Onderwerp: De Amerikaanse wapenwet 1

Documentatievragen: 2
1 Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot de Amerikaanse wapenwet?
2 Hoe is de Amerikaanse wapenwet ontstaan?
3 Welke argumenten hebben de voorstanders van de Amerikaanse wapenwet?
4 Welke argumenten hebben de tegenstanders van de Amerikaanse wapenwet?
5 Wat zijn goede voorbeelden?

Opdracht 1

Kies twee van de volgende onderwerpen. Bedenk bij beide onderwerpen ten minste vijf documentatievragen.
- ○ elektrische auto's
- ○ vuurwerk
- ○ tweetaligheid
- ○ faalangst
- ○ discriminatie

Theorie

Bronnen

Als je je documentatievragen hebt geformuleerd, kun je informatie gaan zoeken. Informatie kun je verkrijgen op internet, in de bibliotheek/mediatheek, via radio- en televisieprogramma's, door een interview of door een enquête. → ***zie Schrijven p. 127 en Spreken, kijken en luisteren p. 165***

Internet
Op internet zoek je het snelst via een **zoekmachine**, bijvoorbeeld Google. Het is van belang de juiste zoektermen te bedenken en gebruik te maken van de middelen die zoekmachines bieden.
Je kunt de **encyclopedie** Wikipedia raadplegen. Wikipedia wordt samengesteld door internetgebruikers. Hoewel Wikipedia daardoor geen garanties kan geven dat de informatie juist is, is de encyclopedie behoorlijk betrouwbaar.
Ook **tv- en radioprogramma's** kun je als bronnen gebruiken. Denk aan nieuws- en actualiteitenprogramma's, documentaires, interviews en debat- of discussieprogramma's. Programma's van de publieke omroep kun je op internet bekijken via www.omroep.nl, www.uitzendinggemist.nl of www.documentaire.nl. Verder hebben veel nieuws- en actualiteitenprogramma's ook zelf een archief dat je via hun eigen website kunt raadplegen. Er is veel terug te vinden via YouTube en via de digitale kanalen van de publieke omroepen.

Stel, je gaat antwoorden zoeken op de documentatievragen over de Amerikaanse wapenwet:
1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot de Amerikaanse wapenwet?*
2 *Hoe is de Amerikaanse wapenwet ontstaan?*
3 *Welke argumenten hebben de voorstanders van de Amerikaanse wapenwet?*
4 *Welke argumenten hebben de tegenstanders van de Amerikaanse wapenwet?*
5 *Wat zijn goede voorbeelden?*

Goede (combinaties) van zoektermen zijn dan bijvoorbeeld:
Amerikaanse wapenwet;
wapenbezit Amerika;
wapenwet Amerika argumenten;
schietpartij Amerika;
wapenlobby USA.

Als je deze zoektermen gebruikt, doen de zoekmachines ook suggesties. Kijk daar goed naar. Als je bijvoorbeeld *wapenbezit am* typt, geeft Google als suggesties onder andere: *wapenwet amerika betoog, wapenwet amerika geschiedenis, wapenwet amerika afschaffen, wapenwet amerika regels.*

Opdracht
2

Kies een van de onderwerpen waarvoor je bij opdracht 1 documentatievragen hebt geformuleerd. Noteer ten minste vijf (combinaties van) zoektermen die je kunt gebruiken als je op internet informatie wilt zoeken.

Opdracht
3

Bekijk fragment 1 en 2 over insecten eten.
1 Maak tijdens het kijken en luisteren aantekeningen die betrekking hebben op de volgende vijf documentatievragen:
   1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot insecten eten?*
   2 *Op welke manieren kunnen insecten in eten verwerkt worden?*
   3 *Wat zijn de verschillen tussen vlees en insecten?*
   4 *Waarom zijn insecten het voedsel van de toekomst?*
   5 *Hoe komt het dat veel mensen insecten eten onsmakelijk vinden?*
2 Werk je aantekeningen uit.

Theorie

Enquête

Een **enquête** is een onderzoek onder een grote groep mensen. Meestal gaat een enquête over één onderwerp, bijvoorbeeld vrijetijdsbesteding, verkiezingen, eetgewoonten. Enquêtes kunnen mondeling of schriftelijk afgenomen worden, maar in beide gevallen moeten de ondervraagden kiezen uit een aantal antwoordmogelijkheden. Het antwoord hoeven ze dan alleen maar aan te kruisen. Voor degene die de enquête afneemt, heeft dat als voordeel dat de antwoorden eenvoudig te verwerken zijn.

Voorbereiding
Een enquête kan alleen goede resultaten opleveren als hij goed is voorbereid. Daarvoor is het van belang dat je van tevoren een aantal zaken voor jezelf hebt vastgelegd:
- Hoeveel en welke mensen moet je ondervragen om een goed beeld te krijgen?
- Neem je de enquête schriftelijk of mondeling af?
- Hoe ga je de mensen vragen mee te doen?
- Welke vragen ga je stellen en uit welke antwoorden mogen de ondervraagden kiezen?
- Hoe ga je de resultaten verwerken? (in een verslag, in diagrammen, in tabellen)

Vragen en antwoorden
Er zijn twee soorten enquêtevragen: meerkeuzevragen en vragen als stelling.
Bij vragen als stelling worden de mogelijke antwoorden aangeboden op bijvoorbeeld een vierpuntschaal, zoals *onvoldoende / matig / voldoende / goed.* Soms wordt ook een vijfpuntschaal gehanteerd, zoals *geheel mee eens / een beetje mee eens / geen mening / een beetje mee oneens / geheel mee oneens.*
Je kunt vragen naar
- feiten;
- meningen;
- waarderingen.

Doordat de mogelijke antwoorden vastliggen, zijn de vragen min of meer gesloten.

Tips voor de vragen en de antwoorden
- Stel de vragen in eenvoudige taal, zodat iedereen ze begrijpt.
- Vraag naar één ding per vraag.
- Formuleer de vraag zo dat die maar op één manier uitgelegd kan worden.
- Zorg ervoor dat de antwoorden elkaar niet overlappen.
- Zorg ervoor dat er geen belangrijke mogelijkheden ontbreken.
- Rangschik de antwoorden in een logische volgorde, bijvoorbeeld van klein naar groot.
- Bied zo veel mogelijk te verwachten antwoorden als meerkeuzemogelijkheid aan. Zo voorkom je dat de geënquêteerden veel antwoorden geven in de 'restcategorie' (Geen van deze mogelijkheden, maar …). Een restcategorie kost veel tijd bij het verwerken van de resultaten.
- Geef per vraag aan of de ondervraagde één antwoord of meerdere antwoorden mag geven.

Enquêtegegevens verwerken
Als je de enquête hebt afgenomen, moet je de verkregen gegevens verwerken en analyseren. De verwerking kan op verschillende manieren, maar als je veel gegevens moet verwerken, kun je dat doen met Excel. Met behulp van Excel kun je je gegevens op allerlei manieren weergeven (staafdiagrammen, grafieken, enz.).

Voorbeeld

Enquêtevragen

1 Voorbeelden van vragen naar feiten

Onderwerp: Gebruik van de mobiele telefoon

Hoe vaak per dag stuur jij een berichtje met je mobiele telefoon? 1
- O *nooit*
- O *1 tot 10 keer*
- O *10 tot 100 keer*
- O *meer dan 100 keer*

Als je een berichtje stuurt: aan wie is dat dan gericht? (meerdere antwoorden mogelijk) 1
- O *een van mijn vrienden*
- O *meerdere vrienden*
- O *mijn klasgenoten*
- O *(een van) mijn ouders*
- O *een ander, namelijk ....*

2 Voorbeelden van vragen naar een mening

	geheel mee eens	*mee eens*	*mee oneens*	*geheel mee oneens*
Ik zou geen dag zonder mijn telefoon kunnen. 2	*1*	*2*	*3*	*4*
Ik vind het prettig niet altijd bereikbaar te zijn. 2	*1*	*2*	*3*	*4*

3 Voorbeeld van een vraag naar een waardering

Geef met de cijfers 1 tot en met 8 aan waarvoor jij je telefoon het meest (1) en het minst (8) gebruikt. 3
- *bellen* ...
- *gebeld worden* ...
- *berichten sturen* ...
- *berichten ontvangen* ...
- *filmpjes bekijken* ...
- *foto's maken* ...
- *foto's versturen* ...
- *muziek luisteren* ...

Opdracht
4

Werk in tweetallen.
Jullie moeten een enquête afnemen over insecten eten.

1 Hoeveel mensen moeten jullie ondervragen om een goed beeld te krijgen?
2 Wat is handiger: de enquête schriftelijk afnemen of mondeling? Leg uit.
3 Noteer ten minste vier vragen naar feiten. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
4 Noteer ten minste vier vragen naar een mening. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
5 Noteer ten minste twee vragen naar een waardering. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
6 Wissel je vragen uit met die van een ander tweetal. Controleer elkaars vragen:
- Zijn de vragen duidelijk geformuleerd?
- Zijn er geen vragen vergeten?
- Zijn de antwoordmogelijkheden compleet?
- Overlappen de antwoordmogelijkheden elkaar niet?
- Staan de antwoordmogelijkheden in een logische volgorde?

7 Verbeter jullie enquêtevragen zo nodig op basis van het commentaar.

Theorie

Stappenplan Documentatiemap

Om informatie op een overzichtelijke manier bij elkaar te zetten, kun je een **documentatiemap** maken. Gebruik het volgende stappenplan.

Stap 1: Noteer op de eerste pagina van je documentatiemap het onderwerp en je documentatievragen. Nummer ze en geef elke vraag een eigen kleur.
Stap 2: Selecteer aan de hand van die vragen geschikte bronnen (teksten, beeldfragmenten). Print de teksten waarin je veel antwoorden op je documentatievragen vindt.
Stap 3: Stel van de gebruikte bronnen een genummerde bronnenlijst op. De bronnenlijst wordt pagina 2 van je documentatiemap. Ook een afgenomen interview of enquête neem je op in de bronnenlijst.
Stap 4: Markeer in elke bron de antwoorden die je vindt op de documentatievragen. Gebruik voor elke vraag een andere kleur. In plaats van met kleuren te werken, kun je ook telkens het nummer van de vraag in de marge van de brontekst noteren.
Stap 5: Noteer bij de fragmenten die je bekijkt, de antwoorden op de documentatievragen.
Stap 6: Verzamel per documentatievraag de antwoorden uit alle bronnen. Noteer achter elk antwoord uit welke bron het komt. Noteer bij citaten wie de uitspraak heeft gedaan.

Voorbeeld

Onderwerp: Insecten eten ❶

❷❹

Documentatievragen
1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot insecten eten?*
2 *Op welke manieren kunnen insecten in eten verwerkt worden?*
3 *Wat zijn de verschillen tussen vlees en insecten?*
4 *Waarom zijn insecten het voedsel van de toekomst?*
5 *Hoe komt het dat veel mensen insecten eten onsmakelijk vinden?*
6 *Wat zijn goede voorbeelden?*

❸

Bronnenlijst
1 *Evert Nieuwenhuis,* Leve het insect!, *decorrespondent.nl, op 21 april 2016*
2 Kun je insecten eten?, *www.voedingscentrum.nl, op 13 juni 2018*
3 *Wilke Martens*, Insecten eten is nodig én gezond, *Metronieuws, 15 mei 2012*
4 Insecten eten: hoe krijgen we de consument zover?, *www.wur.nl, op 25 april 2017*
5 Duurzaam insecten eten, *www.duurzaaminsecteneten.nl, op 13 juni 2018*
6 Waarom insecten eten?, *www.bugalicious.nl, op 13 juni 2018*
7 Insecten: het voedsel van de toekomst, *https://www.youtube.com/watch?v=hFEmPpZk23o&t=168s*
8 10 x beter: insecten als vleesvervangers, *https://www.youtube.com/watch?v=7rZP621Q4sM*

Stap 1:
❶ Noteer het onderwerp van de documentatiemap.
❷ Noteer je documentatievragen. Nummer ze en geef elke vraag een eigen kleur.

Stap 2:
❸ Selecteer geschikte bronnen.

Stap 3:
❸ Stel van de gebruikte bronnen een genummerde bronnenlijst op.

Stap 4:
❹ Markeer in elke bron de antwoorden die je vindt op de documentatievragen.
Gebruik voor elke vraag een andere kleur.

Bron 1

Leve het insect!

(1) Best lekker, dat zakje gefrituurde sprinkhanen op de hoek van Jinja Road in de Ugandese hoofdstad Kampala. Ze waren knapperig en pittig gekruid. De hele zak kreeg ik niet op, maar mijn introductie – jaren geleden – tot het eten van insecten viel in goede aarde.

(2) Komen in het Westen insecten ook op het menu te staan? Voor twee miljard mensen is het dagelijkse kost of zelfs een exquise delicatesse. Zouden wij ook moeten doen, zeggen voorstanders van het eten van insecten. De branchevereniging van insectenkwekers is uiteraard vóór meer insecten eten. Volgens de liefhebbers zijn insecten lekker en belasten ze het milieu veel minder dan vlees. Klopt dat?

(3) Het idee om de gehele wereldbevolking insecten te laten eten als duurzaam alternatief voor vlees, is betrekkelijk nieuw. Een belangrijke stimulans is het rapport *Edible Insects – Future prospects for food and feed security* van de Wereldvoedselorganisatie FAO uit 2013. Dit rapport, waarvan de Nederlandse emeritus hoogleraar entomologie Arnold van Huis de hoofdauteur is, ziet insecten als belangrijk middel om in de toekomst voedselveiligheid te garanderen voor een uitdijende wereldbevolking.

(4) Om wat voor insecten gaat het? Van de bijna miljoen soorten insecten worden er circa 2000 door mensen gegeten, met name in Afrika, Azië, Midden- en Zuid-Amerika. Soms zijn de insecten volwassen, soms bevinden ze zich nog in het larvenstadium, zoals rupsen en meelwormen. Meelwormen, krekels en sprinkhanen worden het meest genoemd als alternatief voor de westerse vleesconsumptie.

(5) We kunnen ze in hun geheel eten, net als garnalen. Ze kunnen ook vermalen worden en toegevoegd worden aan voedselproducten, zoals de insectenburger die supermarkt Jumbo in Nederland verkoopt. Daarnaast is het mogelijk om ze aan diervoer toe te voegen. In plaats van bijvoorbeeld soja krijgen varkens, kippen en ander vee (ook) vermalen insecten als bron van eiwitten.

(6) Mensen en dieren kunnen niet zonder eiwitten en vlees is een belangrijke bron van eiwitten. Helaas heeft ons vee een forse ecologische voetafdruk. Een kilo rundvlees heeft bijvoorbeeld 25 kilo aan voer gekost. Niet zelden komt dit voer uit gebieden aan de andere kant van de wereld – denk aan soja uit Zuid-Amerika – met alle milieueffecten van dien.

(7) Insecten bevatten ook eiwitten, maar hebben veel minder voer nodig. Zo vergt een kilo eetbare krekels 2 kilo voer. Een belangrijke reden voor deze efficiëntie is dat insecten koudbloedig zijn: zij gebruiken hun voer niet om zichzelf warm te houden, in tegenstelling tot warmbloedige dieren als runderen.

(8) De voedingswaarde van een kilo insectenvlees is vergelijkbaar met die van vlees. Het eiwitgehalte van de meeste eetbare insecten ligt tussen de 19 en 22 procent. Vlees bevat gemiddeld 19 tot 23 procent eiwit, vis 18 tot 20 procent, kaas 23 procent, eieren 12 procent en vegaburgers 7 tot 19 procent. De kwaliteit van de eiwitten is vergelijkbaar met die van soja-eiwit, maar lager dan die van melkeiwit.

(9) Volgens de FAO is de mondiale veeteelt nu al verantwoordelijk voor bijna 15 procent van alle door mensen uitgestoten broeikasgassen. Dankzij de groeiende behoefte aan vlees van een groeiende wereldbevolking zal volgens de FAO de veestapel in 2050 met 70 procent gegroeid zijn ten opzichte van 2005.

(10) Marcel Dicke geldt als een pleitbezorger van het eten van insecten. Hij is hoogleraar entomologie en coauteur van *Het insectenkookboek*: 'Insecten kun je zien als minivee met zes poten dat een veel kleinere ecologische voetafdruk heeft dan het gangbare vee.' Wat betreft landgebruik winnen meelwormen duidelijk van vee: ze gebruiken het minste land. Dat komt overigens niet alleen doordat meelwormen graag dicht tegen elkaar aankruipen, maar vooral doordat hun voedselconversie zo hoog is (en er dus weinig land nodig is voor voerproductie). De uitstoot van broeikasgassen is per kilo eiwit het laagst bij meelwormen, maar ook weer niet bijster veel lager dan die van kippen en varkens.

(11) Als het gaat om de consumentenacceptatie van al dan niet verwerkte insecten, hebben we nog een lange weg te gaan. De afkeer van insecten eten zit vooral tussen de oren. Van jongs af aan hebben we geleerd insecten vies te vinden. Dat is cultureel bepaald. In Afrika vinden ze het eten van insecten heel gewoon. Veel mensen willen niet dat ze hun eten kunnen 'herkennen'. Die willen geen hele kip of complete vis of tafel, dus zeker geen sprinkhanen of meelwormen.

Naar: Evert Nieuwenhuis, decorrespondent.nl, op 21 april 2016

→

Stap 5:

Deze stap is hier niet van toepassing.

Stap 6:

1 Bovenaan staat de documentatievraag, in dit geval vraag 3.

2 De gevonden antwoorden (in alle bronnen blauw gemarkeerd; zie bron 1) staan daaronder: puntsgewijs en in eigen woorden.

3 Achter elk antwoord staat een verwijzing naar de bron. De bronnen staan genummerd op de bronnenlijst.

Documentatievraag 3: *Wat zijn de verschillen tussen vlees en insecten?* 1

2
- Insecten belasten het milieu veel minder dan vlees. (bron 1) 3
- Een kilo rundvlees heeft 25 kilo aan voer gekost. Een kilo eetbare krekels kost 2 kilo voer. (bron 1)
- Insecten zijn koudbloedig en gebruiken hun voer niet om zichzelf warm te houden. Vee is warmbloedig. (bron 1)
- De voedingswaarde van vlees is ongeveer hetzelfde als die van insecten: ongeveer 20 procent eiwit. (bron 1)
- Insecten hebben een kleinere ecologische voetafdruk dan het gangbare vee. (bron 1)
- Meelwormen gebruiken veel minder land dan vee. (bron 1)
- De uitstoot van broeikasgassen is van meelwormen iets minder dan die van kippen en varkens. (bron 1)
- Insecten zijn duurzamer om te kweken dan vlees. (bron 2)
- Insecten zetten voeding ongeveer twee tot drie keer efficiënter om in vlees dan varkens of kippen. In vergelijking met runderen zijn insecten zelfs vijf keer zo efficiënt. (bron 2)

Opdracht
5

Maak een documentatiemap over *Insecten eten*. Gebruik de zes gegeven documentatievragen en de aangestreepte antwoorden uit bron 1. Je krijgt van je docent nog vijf artikelen of je downloadt ze op *Nieuw Nederlands online*. Verwerk bij stap 5 de twee fragmenten uit opdracht 3 (bron 7 en 8).

Ik kan/weet:

- ☐ documentatievragen formuleren.
- ☐ antwoorden op documentatievragen in teksten vinden.
- ☐ informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
- ☐ een documentatiemap maken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

ZO
DAT WAREN
DE REGELS
DAN GAAN WE
NU OVER NAAR
DE REALITEIT

Loesje

Postbus 1045 6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Lezen

En 's avonds op het stille strand,
dan is er weer iets aan de hand

Boudewijn de Groot & Lennaert Nijgh

Inhoud

Als lezer neem je kennis van de boodschap die een schrijver wil overbrengen. Naarmate je leesvaardigheid en tekstinzicht toenemen, begrijp je de boodschap van de schrijver beter en sneller. Een goede lezer studeert ook makkelijker. Er is dus alle reden om aandacht te besteden aan lezen.

1 Tekstsoorten

Je leert:

- over tekstsoorten en -doelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel

Theorie

Tekstsoorten

Er zijn veel verschillende **tekstsoorten**. Je kunt ze onderverdelen op basis van hun doel, het tekstdoel.

Tekstdoel	Tekstsoorten
informeren	(achtergrond)artikel, bijsluiter, column (soms), familiebericht, folder, gebruiksaanwijzing, handleiding, instructie, nieuwsbericht, notulen, rapport, recensie, recept, studieboek, uiteenzetting, verslag
opiniëren	beschouwing, column (soms), discussiestuk, recensie (soms)
overtuigen	betoog, column (soms), ingezonden brief, recensie (soms), redactioneel commentaar
activeren	advertentie, affiche/poster, betoog (soms), brochure, column (soms), direct mail, flyer, recensie (soms), reclamefolder
amuseren	column (soms), gedicht, mop, roman, strip, verhaal

Opdracht
1

Lees de teksten 1 tot en met 4. Noteer van elke tekst het belangrijkste doel en de tekstsoort.

Tekst 1

243 kilometer per uur: rijbewijs afgepakt

De politie heeft op de N201 bij Haarlemmermeer woensdag het rijbewijs ingevorderd van een motorrijder die 243 kilometer per uur reed. Op de provinciale weg is de maximale toegestane snelheid 80 kilometer per uur. Ook van vijf andere motorbestuurders werd het rijbewijs afgenomen. Een van hen behaalde een snelheid van 207 kilometer per uur.
'De motoren zijn niet in beslag genomen', aldus een politiewoordvoerder. 'De motorrijders hebben een bergingsbedrijf moeten bellen of iemand anders die hun voertuigen weg kon halen.'
Het team Verkeer van de politie controleerde deze week extra op snelheid op de N201 en de N207. In totaal werden op de wegen 78 'extreme hardrijders' aan de kant gezet.

Tekst 2

Leuke uitjes voor in de lente

Zin om er een gezellig dagje op uit te gaan, maar het liefst wel voordelig?
Dat kan, want we hebben weer 16 Treinpakkers voor jou verzameld. Dat zijn de allerleukste uitjes, tijdelijk voor de laagste prijs. Los in de envelop vind je 2x een gratis Upgrade naar de 1e klas. Of bestel een Meereisretour voor € 4,-.

Kijk voor de voorwaarden en meer informatie op
ns.nl/treinpakkers.
We wensen je alvast veel plezier.

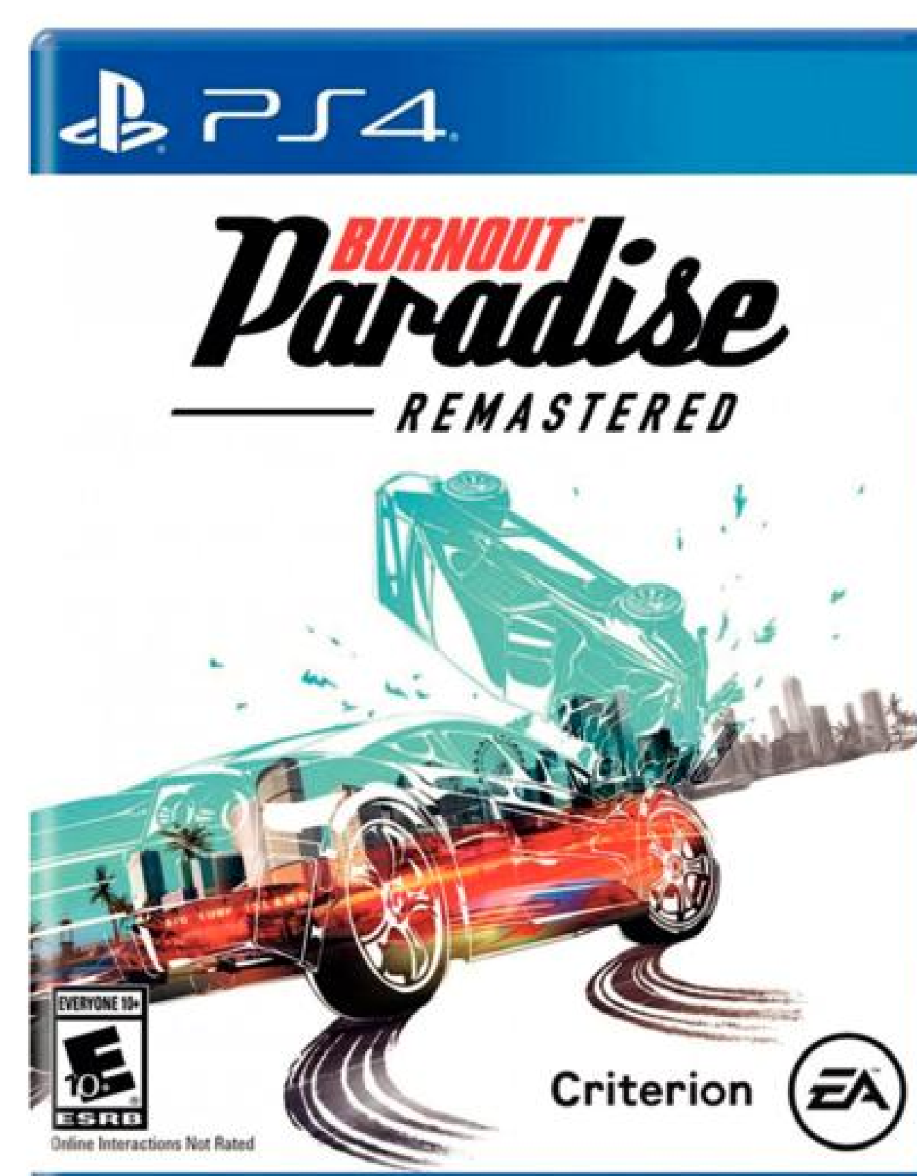
PS: Er wordt gewerkt aan het spoor in deze periode, dus check vanaf 10 dagen voor vertrek wel altijd even de Reisplanner op ns.nl of de Reisplanner Xtra app.

Tekst 3

Spectaculairder is er niet

Burnout paradise remastered (EA)
platform: PS4 (ook Xbox One en pc)
★★★★☆

Er zijn games die elke gamer aanspreken, of hij nou van het genre houdt of niet. ‘Mario’ brengt bij elk mens een lach op het gezicht, ‘Skyrim’ is dusdanig toegankelijk dat ook de minder ervaren gamers ermee uit de voeten kunnen en ‘Burnout paradise’ is zelfs een aanrader voor degenen die racegames verafschuwen. Dat was in 2008 al het geval en nu de game opnieuw is uitgebracht, is dat nog steeds zo, want het is (samen met ‘Mario kart’) de leukste racegame die ooit werd gemaakt. Dat komt met name door de snelheid. Je krijgt nu zogeheten legendarische auto’s vanaf het begin tot je beschikking en die wagens gaan zo hard dat je nauwelijks meer je omgeving kunt zien. Tip: laat die auto’s tijdens de eerste uren in je garage staan. Anders win je elke race met twee vingers in de neus. ‘Burnout paradise’ is plezier in zijn puurste vorm. Er gelden geen regels, er is geen snelheidslimiet en spectaculairder dan dit is er niet.

Tekst 4

Appende fietser

Met groeiende verbazing heb ik het artikel gelezen in *de Volkskrant* (zaterdag 27 januari) over een promotieonderzoek naar het gevaar van appende fietsers. Dat zou moeilijk aan te tonen zijn. Ik fiets dagelijks door Amsterdam en kan inmiddels aan de rug en het ‘zwalkende’ fietsen van iemand voor mij zien of er geappt wordt. Verkeer is een sociaal gebeuren waaraan elke deelnemer een bijdrage zou moeten leveren. Ik denk dat het voornamelijk aan de alertheid van medeweggebruikers te danken is dat er niet regelmatiger ongelukken gebeuren. De appende fietser heeft immers alleen oog voor zijn smartphone, en heeft dientengevolge geen idee van gevaren om zich heen. Wat mij betreft graag een verbod. Wie zo nodig appen moet, gaat maar even op de stoep staan.

Opdracht
2

Lees de teksten 5 tot en met 8; dit zijn fragmenten uit langere teksten. Noteer van elke tekst het belangrijkste doel en de tekstsoort.

Tekst 5

Een groot deel van het werk van stuntmensen bestaat uit gevechten coördineren en acteurs adviseren. Hoe geef je je medespeler zo realistisch mogelijk rake klappen, zonder dat die er een blauw oog aan overhoudt? 'De bewegingen bij een gevecht zijn altijd zwaar overdreven', geeft stuntman Nick Roeten toe. 'Er zit vaak zoveel afstand tussen de vechters dat je elkaar niet eens kúnt raken. Om een klap er toch geloofwaardig uit te laten zien, moeten de timing en de hoek goed zijn. Dus op het moment dat je tegenspeler uithaalt, moet je snel en krachtig wegdraaien, zelfs een beetje overdreven.'
Naast een flinke dosis overdrijvingskracht moeten stuntmensen ook lef hebben en fit zijn. Kennis van oosterse sporten als karate of jiujitsu is bovendien handig, want daarbij kun je je bewegingen heel goed controleren. Zo kun je keihard slaan, maar wel stoppen vlak voordat je iemands gezicht dreigt te raken. Hoe meer 'bewegingservaring' je als stuntman hebt, hoe beter. Turnen, klimmen, duiken, freerunnen, paardrijden ... Het kan allemaal van pas komen.

Tekst 6

Zonder de topschutter en in de wetenschap dat de Ieren in december 90 minuten lang de pot dichthielden, wist Oranje dat het zeker niet makkelijk zou gaan. De vroege openingstreffer was dan ook bijzonder welkom. Het waren de twee nieuwelingen in de basis die de ban braken: Renate Jansen gaf voor vanaf rechts, Lineth Beerensteyn kopte de bal tegen het net.
Dat was voor de Ieren zeker niet het teken om verder op te schuiven. Op een door de regen moeilijk bespeelbaar veld was het voor de OranjeLeeuwinnen zoeken naar een gaatje in de defensie. Daar was veel creativiteit voor nodig, zoals een dieptepass van Dominique Janssen na iets meer dan twintig minuten spelen. Daniëlle van de Donk dook behendig op achter de verdediging. Na licht contact, al dan niet buiten de zestien, ging de nummer 10 naar de grond. Scheidsrechter Frappart wees naar de stip en Sherida Spitse bleef wederom koel: 0-2.

Tekst 7

Toen de danseressen al lang en breed waren vertrokken, kwam er een blank meisje de krakkemikkige keldertrap afgedaald. Ze droeg een lange donkere jas en hield een leren koffertje vast. Ze kwam voor de auditie, zei ze nauwelijks hoorbaar tegen de vijf mannen, die haar aankeken alsof ze zojuist een oneervol voorstel had gedaan. George wist zich als eerste te herstellen en meldde met een vreemde brom in zijn stem dat de andere danseressen al weg waren. Niemand wist wat ze aan moesten met een blank meisje dat bij de Honolulu Kings wilde dansen. 'Het café gaat zo open', zei Cok ongemakkelijk en hij keek naar haar koffertje. 'Omkleden zal niet meer gaan.'

Tekst 8

WARMTEPLEISTERS VOOR EENMALIG GEBRUIK

Voor het verzachten van spier- en gewrichtspijn
Werkingsduur tot 8 uur

Instructies: De huid moet droog en schoon zijn op de plaats van gebruik. Open de kleine verpakking met de hand (niet insnijden) en neem de warmtepleister eruit. Trek de beschermfolie er aan de achterkant van af. Breng de pleister met de kleefzijde aan op de huid waar het pijn doet. Nadat het zakje geopend is, wordt de pleister binnen 1 minuut geactiveerd en is hij binnen 5 minuten warm. Dit proces wordt op gang gebracht door contact met lucht; de verpakking mag daarom pas worden geopend als het product moet worden toegepast. Na gebruik moet de pleister langzaam verwijderd worden.

Opgelet: Warmtepleisters mogen slechts één keer worden aangebracht. Ze zijn bedoeld voor uitwendig gebruik. Het is normaal dat de huid een lichte roodheid vertoont na het verwijderen van een pleister. Als de huid na enkele uren nog altijd rood is, mag u er geen warmtepleister meer op plakken totdat de roodheid volledig verdwenen is.

Ik kan/weet:

- ☐ tekstsoorten benoemen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Column

Je leert:
- over columns.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
  § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen § 1 Tekstsoorten

Theorie

Column

Een **column** is een regelmatig verschijnende tekst op een vaste plaats in een tijdschrift, krant of vakblad. In een column geeft een auteur (de columnist) een persoonlijke visie op een actuele gebeurtenis of ontwikkeling. Dat kan uiteenlopen van een huishoudelijk voorval tot een incident op het wereldtoneel. De **toon** → ***zie Basis p. 31*** van een column kan luchtig zijn, maar ook serieus; dit hangt onder andere af van het doel van de auteur: informeren, opiniëren, overtuigen, activeren of amuseren.
Een columnist kent zijn publiek en het publiek kent hem. Daardoor kan hij onderwerpen bespreken en bepaalde termen gebruiken zonder veel te hoeven uitleggen.

Een column bevat vaak:
- de aanleiding voor het schrijven van de column;
- de persoonlijke mening van de columnist; die kan tegendraads zijn, dat wil zeggen: tegen de gangbare opinie in.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en beantwoord de vragen.
1 Herken je het 'ramptoerismegedrag' dat de auteur beschrijft? Geef een voorbeeld.
2 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
mateloos (al. 1) – fenomeen (al. 1) – gênant (al. 2) – sociale kring (al. 2) – staat symbool voor (al. 4) – slalommen (al. 5) – van lieverlee (al. 6) – boerenverstand (al. 6) – evolutie (al. 6) – herijken (al. 6)
3 'Wat me altijd mateloos fascineert, is het fenomeen van de kijkersfile.' (al. 1) Welke twee dingen aan de kijkersfile vallen de auteur op? Baseer je antwoord op alinea 1 en 2 en gebruik niet meer dan 35 woorden.
4 Waarom kregen de ramptoeristen bij het ongeluk op de A58 een bekeuring? (al. 3)
5 'Deze gebeurtenis staat symbool voor een groter maatschappelijk probleem.' (al. 4) Welk probleem is dat?
6 Welke functie heeft alinea 3 ten opzichte van alinea 1 en 2?
   ○ A conclusie
   ○ B constatering
   ○ C samenvatting
   ○ D voorbeeld
7 Alinea 6 begint met een tegenstelling. Welke zaken worden er tegenover elkaar gezet?
8 Waarom vindt de auteur dat we steeds meer 'de *losers* van het echte leven' worden?
9 'Ergens is er iets misgegaan in de evolutie van de mens.' Wat is er misgegaan?
10 'Het wordt tijd om onszelf te herijken.' Wat bedoelt de auteur daarmee?

11 De houding van de auteur blijkt uit de toon van de tekst. Hoe kun je die toon het beste beschrijven?
- A als bezorgd
- B als neutraal
- C als tactloos
- D als verontwaardigd

12 Citeer een zin die ironie (of zelfs sarcasme) bevat. Zoek in het tekstgedeelte van alinea 1 tot en met alinea 3.

13 Wat is het (belangrijkste) tekstdoel?
- A informeren, want de auteur wil de lezers op de hoogte brengen van een groot maatschappelijk probleem
- B opiniëren, want de auteur wil de lezers aan het denken zetten over wat er écht belangrijk is in het leven: de echte wereld of de digitale wereld
- C overtuigen, want de auteur wil dat de lezers zijn mening overnemen dat er iets is misgegaan in de evolutie van de mens
- D activeren, want de auteur wil dat de lezers stoppen met filmpjes en foto's maken van ongelukken en andere ernstige situaties

14 Ben je het met de auteur eens? Waarom (niet)?

Tekst 1

Kijkersfile

(1) Wat me altijd mateloos fascineert, is het fenomeen van de kijkersfile. Voor degenen die hiervan nog nooit hebben gehoord: er zijn mensen die keihard op hun rempedaal gaan staan op het moment dat ze op de andere weghelft een ongeluk zien gebeuren. Het resultaat is dan dat er niet één, maar twee files ontstaan.

(2) Het meest gênante is dat deze bestuurders op de goede weghelft, waar in feite niets gebeurt, ook nog hun mobiele telefoons pakken – alsof ze een professionele filmcrew zijn – zodat ze alles kunnen vastleggen voor familie, vrienden en alle andere volgers op sociale media. Want wat de bestuurders onderweg meemaken, is voor hun sociale kring natuurlijk geweldig interessant.

(3) Een motoragent in Noord-Brabant reed afgelopen zomer naar een botsing tussen een auto, een vrachtwagen en een touringcar op de A58. Nadat hij en zijn collega's de eerste maatregelen hadden getroffen, staken ze de weg over om boetes uit te schrijven voor de ramptoeristen. En dat waren er nogal wat: ze bekeurden 28 mensen voor het fotograferen en filmen van een ongeluk op de snelweg waarbij twee mensen gewond raakten Deze sensatiezoekers hadden er namelijk geen rekening mee gehouden dat zij gevaar veroorzaakten voor andere weggebruikers, die gewoon wilden doorrijden naar huis, werk of een afspraak.

(4) Deze gebeurtenis staat symbool voor een groter maatschappelijk probleem. In plaats van anderen te helpen in een crisissituatie, of gewoon door te lopen, hebben we te maken met een generatie die veel liever de spannendste beelden schiet, om ze vervolgens op internet met anderen te delen. En waarom eigenlijk – vinden ze het stoer?

(5) Na de terroristische aanslag in Barcelona, in augustus dit jaar, verscheen er een video op internet, waarop een jongen slalomde langs slachtoffers. Hoewel hij niet zeker kon weten of ze ook allemaal écht overleden waren, vond hij zijn beeldregistratie belangrijker dan hulpverlening.

(6) We willen allemaal de ster van onze eigen digitale wereld zijn, maar worden van lieverlee steeds vaker de *losers* van het echte leven. Fatsoen en boerenverstand zijn verdrongen door het geluk dat een paar *retweets* en *likes* met zich meebrengen. Ergens is er iets misgegaan in de evolutie van de mens. Het wordt tijd om onszelf te herijken.

Naar: Özcan Akyol, Provinciale Zeeuwse Courant, 20 oktober 2017

Opdracht
2

Lees tekst 2 en beantwoord de vragen.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Wat was voor de auteur de aanleiding om de tekst te schrijven?
3 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
marien (al. 1) – van dienst (al. 1) – cruciaal (al. 6) – het leidende principe (al. 7) – efficiënt (al. 7) – met iets in je maag zitten (al. 9)
4 'Op bijgeleverde foto's is de maaginhoud bestraffend uitgestald: het zijn inderdaad erg veel tasjes.' (al. 2) Waarom gebruikt de auteur het woord 'bestraffend'?
5 Om welke twee redenen vinden de meeste mensen een verbod op klein wegwerpplastic wel prima?
6 'Pas toen ik het bericht over de griend zag, begon ik zelf te twijfelen.' (al. 5) Waaraan twijfelt de auteur?
7 Wat is de strekking van alinea 6?
8 'Toch gaan we een Europees verbod accepteren, dankzij die griend, en uiteindelijk mogen we helemaal geen plastic meer gebruiken.' (al. 8) Waarom is dat vreemd? Noem twee redenen.
9 Welke manier om een tekst aantrekkelijk te eindigen herken je in de slotalinea? Licht je antwoord toe.
10 Aan welke alinea's kun je zien dat de auteur zijn lezers kent? Waaraan zie je dat?
11 Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
- ○ A Het is oneerlijk om de schuld van de dood van de griend in Thailand af te wentelen op de mensen in Europa.
- ○ B Het is vreemd om een Europees verbod op wegwerpplastic in te stellen omdat mensen in andere werelddelen er niet mee kunnen omgaan.
- ○ C Het is wel heel toevallig dat Frans Timmermans maar een paar dagen voor het nieuws over de griend tot het Europese volk sprak.
- ○ D Het zal wennen zijn dat plastic uiteindelijk helemaal verboden wordt, maar we zijn tenslotte ook aan het rookverbod gewend.

12 Wat is het (belangrijkste) tekstdoel?
13 '(…) maar plastic, tja, dat hóórt er niet echt te zijn.' (al. 4) Vind jij dat ook? Waarom (niet)?

Tekst 2

Het verhaal van de griend en de stomme mens

(1) In Thailand is een griend gestorven. Een team van dierenartsen heeft dagenlang geprobeerd hem te redden, maar vrijdag spuwde hij vijf plastic zakken uit en vlak daarna zijn laatste adem. De griend, een soort grote dolfijn, zwom volledig uitgeput in een kanaal toen ze hem vonden. Na zijn dood bleek dat hij acht kilo plastic had opgegeten. Volgens Thon Thamrongnawasawat, marien bioloog van dienst, is dat hem fataal geworden: 'Met 80 plastic zakken in je buik ga je dood', verklaarde hij.

(2) Het is nooit leuk om een griend te verliezen, maar aan de andere kant: er sterft wel vaker een dier. En grienden zijn als soort niet met uitsterven bedreigd. Toch was dit bericht vorig weekend groot nieuws: *NOS, RTL, NRC, AD, De Telegraaf, Metro, Nu.nl* – iedereen nam het over. Het verhaal van de griend gaat namelijk niet over hoe dom of blind sommige zeezoogdieren zijn, maar vooral over hoe stom de mens is. Wij hebben die tasjes in het water gegooid, wij hebben dit dier vermoord. Op bijgeleverde foto's is de maaginhoud bestraffend uitgestald: het zijn inderdaad erg veel tasjes.

(3) Het kan natuurlijk toeval zijn, maar een paar dagen voor het nieuws over de griend sprak Frans Timmermans tot het Europese volk. Er moet nu echt iets gebeuren aan de soep van plastic in de oceanen, vertelde hij, en dus moet er een Europees verbod komen op plastic wattenstokjes, bordjes, vorken en lepels. Tot voor kort zou zo'n voorstel geen kans hebben gemaakt, maar inmiddels is 'plasticsoep' een begrip: of hij nou zo groot is als Gelderland, Texas of de voormalige Sovjet-Unie, we maken ons er allemaal grote zorgen over.

(4) Een minipeiling in mijn eigen omgeving wijst dan ook uit dat de

meeste mensen zo'n verbod op klein wegwerpplastic wel prima vinden. Frans Timmermans is uiteraard hartstikke stom, maar blijkbaar zijn we aan plastic wattenstaafjes

nóg minder gehecht. Bovendien heeft plastic die spreekwoordelijke onnatuurlijkheid tegen zich: een verbod op hout of paddenstoelen zou ongetwijfeld op veel weerstand stuiten, maar plastic, tja, dat hóórt er niet echt te zijn.

(5) Pas toen ik het bericht over de griend zag, begon ik zelf te twijfelen. Dat verhaal werd steeds maar verbonden met het komende EU-verbod, maar die griend stikte in Thailand. In een kanaal. Nu hebben de oceaanstromen onnavolgbare wegen – vorige week spoelde in Frankrijk nog een makelaarsbord aan dat door de orkaan Sandy (2012) uit de VS was weggeblazen – maar je maakt mij niet wijs dat die griend in wattenstokjes van Kruidvat is gestikt.

(6) En als je cijfers bekijkt over de hoeveelheid plastic in de oceanen, blijkt verreweg het meeste uit Azië en Afrika te komen. Daar wonen ook de meeste mensen, maar het is wel meer dan dat: alleen al de Yangtze spuugt meer plastic uit dan alle andere rivieren ter wereld bij elkaar. Want naast bevolkingsaantallen en hoeveel zinloos plastic per persoon er wordt geproduceerd, is vooral ook cruciaal wat je ermee doet. Chinezen gooien het blijkbaar in de rivier, wij verbranden het of gooien het op een grote hoop. Ook niet leuk, maar het wordt in ieder geval geen soep.

(7) En nee, je kunt moeilijk van Frans Timmermans verwachten dat hij de vuilnisophaaldienst in Shanghai op orde krijgt. Hij gaat over Europa. Een Europees verbod ligt echter wel heel ver weg van de werkelijke oorzaak van die oceaansoep. Ook hier komt er weleens plastic in zee terecht, maar moeten wij onszelf, omdat een klein deel van ons er niet mee kan omgaan, dat hele materiaal laten afpakken? En zijn er geen nadelen? Een tijdje geleden was CO_2-uitstoot nog het leidende principe, en toen bleek plastic vaak een stuk efficiënter dan alternatieven van hout of katoen.

(8) Toch gaan we een Europees verbod accepteren, dankzij die griend, en uiteindelijk mogen we helemaal geen plastic meer gebruiken. Het zal wennen, zoals we ook aan het rookverbod zijn gewend. Dat wordt binnenkort uitgebreid naar terrassen, wat echt gestoord is, maar ik betrap mezelf er al op dat ik denk: ach, het is de toekomst.

(9) Alleen het verplichte betalen voor plastic tasjes vind ik nog steeds ongemakkelijk. Vroeger nam ik bij de kassa altijd van die dunnetjes, en nu hebben ze alleen nog maar van die luxe dikke, waardoor ik inmiddels met zeker acht kilo superduurzame bewaartassen in mijn maag zit.

Naar: Jonathan van het Reve, de Volkskrant, 4 juni 2018

Opdracht
3

Lees tekst 3 en beantwoord de vragen.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Wat was voor de auteur de aanleiding om de tekst te schrijven?
3 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
internationals (al. 1) – papieren leden (al. 2) – medaillespiegel (al. 5) – gul (al. 7) – dweilpauze (al. 9)
4 Welk beeld van de korfbalsport geeft de auteur in alinea 1 en 2?
5 'Mijn punt vandaag: de ene gouden medaille is kennelijk lastiger te winnen dan de andere.' (al. 5) Welke verklaring geeft de auteur hiervoor in alinea 3 en 4?
6 'De oplossing van dat probleem: de Korfbal Index.' (al. 5) Voor welk probleem is de Korfbal Index de oplossing?
7 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 7?
8 Onderstreep het standpunt in alinea 8 dat met een argumentatieschema op basis van een voorbeeld wordt ondersteund.
9 Er staat nog een standpunt in alinea 8. Formuleer het in eigen woorden.
10 Waarom zou de auteur juist nu, met de Olympische Winterspelen in aantocht, zo hebben nagedacht over de waarde van gouden medailles?
11 Wat is waarschijnlijk de waarde van 'onze gouden schaatsplakken' volgens de auteur? Licht je antwoord toe.

Tekst 3

De Korfbal Index

(1) Korfbal wordt buiten onze grenzen nauwelijks beoefend. Vervelend voor onze internationals: geen tegenstanders. We spelen weleens tegen België, geloof ik. Volgens Mart Smeets bestond het Belgische team vroeger uit een Antwerpse familie aangevuld met wat vrienden en kennissen.

(2) Stel dat korfbal als olympische sport zou worden toegelaten, en waarom niet, dan kon er meteen om goud en zilver gespeeld worden. Best of five of zo. Er zijn wel meer landen aangesloten bij de internationale bond, vijfenzestig om precies te zijn, maar dat zijn meer papieren leden. Ik geloof niet dat ze allemaal van die palen hebben met een korf eraan.

(3) Zo'n korfbalmedaille is wat makkelijker te winnen dan het

goud in hockey. Want dat doen ze serieus in vijfendertig landen. Nog lastiger dan hockeygoud is het om bij basketbal, korfbal voor volwassenen, op de hoogste trede te staan. Honderdnegenenveertig landen zijn aangesloten bij de internationale bond.

(4) Voetbal: helemaal moeilijk. Wil je daar goud winnen, moet je de beste zijn van 216 landen. Een geweldige prestatie van de FIFA, want er zijn maar 196 erkende staten in de wereld. Dus ergens moeten landen zich gesplitst hebben voor een soort dubbel lidmaatschap. Engeland, Schotland, Wales en Noord-Ierland. Dat schiet lekker op natuurlijk.

(5) Mijn punt vandaag: de ene gouden medaille is kennelijk lastiger te winnen dan de andere. Kunnen we daar iets aan doen? Bijvoorbeeld: medailles op- en afwaarderen, zodat er een eerlijke medaillespiegel tot stand komt. De oplossing van dat probleem: de Korfbal Index.

(6) De som, niet meteen weglopen, is simpel. Men neme het aantal landen waar een sport beoefend wordt. Dat is het AL-cijfer (Aantal Landen). Dan tel je het totale aantal bondsleden van al die landen bij elkaar op: het TAB-cijfer (Totale Aantal Bondsleden). Vermenigvuldig die twee cijfers met elkaar en deel de uitkomst door honderdduizend: ziedaar het Indexcijfer. De formule: (AL x TAB) : 100.000 = Index.

(7) Neem korfbal. Aantal landen bij korfbal, laat ik gul zijn vandaag, vijf. Gezamenlijk aantal leden: honderdtwintigduizend. De Korfbal Index: (5 x 120.000) : 100.000 = 6.

(8) Het lijkt misschien vreemd dat we alle bondsleden van al die landen bij elkaar optellen en dan ook nog eens gaan vermenigvuldigen met al die landen, maar dat is het niet. Kijk maar naar paalwerpen. Wordt alleen beoefend in Schotland. Aantal leden: twintigduizend. Korfbal Index paalwerpen: (1 x 20.000) : 100.000 = 0,20. Maar stel dat er in 30 landen werd paalgeworpen met een totaal van eveneens twintigduizend leden, dan zou het indexcijfer 6 zijn. Veel hoger. En terecht, want het is lastiger om de beste te zijn van dertig landen dan van slechts één land.

(9) Natuurlijk wilt u weten wat onze gouden schaatsplakken op de Olympische Winterspelen in het Zuid-Koreaanse Pyeongchang straks waard zijn op de Korfbal Index. Reken dat rustig zelf uit. Dan hebt u iets te doen tijdens de dweilpauze.

Naar: Joost Prinsen, Leidsch Dagblad, 20 februari 2018

Opdracht
4

Vergelijk de drie columns uit deze paragraaf.

1. Bij welke column(s) is een actuele gebeurtenis of een actuele situatie de aanleiding geweest voor het schrijven? Leg uit.
2. Van welke column(s) was de aanleiding tot schrijven een persoonlijke ervaring? Leg uit.
3. In welke column(s) gaat het om een serieus probleem? Leg uit.
4. In welke column(s) komt de persoonlijke mening van de auteur duidelijk naar voren? Leg uit.
5. Welke column vond je het leukst om te lezen? Waarom?

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte herkennen.
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing

Je leert:

- over uiteenzetting, betoog en beschouwing.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen § 1 Tekstsoorten

Theorie

Uiteenzetting, betoog en beschouwing

De belangrijkste tekstsoorten zijn de uiteenzetting, het betoog en de beschouwing.

Uiteenzetting
Een **uiteenzetting** is bedoeld om de lezer te *informeren*: een bepaald onderwerp wordt objectief uitgewerkt. De auteur legt bijvoorbeeld iets uit, hij beantwoordt een vraag, hij draagt oplossingen aan voor een probleem of hij geeft een historisch overzicht van iets. In een uiteenzetting staan meestal veel feiten en toelichtingen of voorbeelden. De hoofdgedachte van een uiteenzetting is vaak een constatering (= de vaststelling van een feit of een verschijnsel), bijvoorbeeld: 'Er worden steeds meer maatregelen bedacht om het gebruik van plastic tegen te gaan.'

Betoog
Een **betoog** is bedoeld om te *overtuigen*: de schrijver wil dat de lezers zijn mening (standpunt) over een bepaalde kwestie overnemen. Die mening is ook de hoofdgedachte van de tekst, bijvoorbeeld: 'Scholen moeten niet eerder dan om 10 uur met de lessen beginnen.' De auteur geeft argumenten voor zijn standpunt en soms weerlegt hij argumenten die de lezers tegen zijn standpunt kunnen inbrengen: hij toont aan dat die minder zwaar wegen dan zijn eigen (vóór)argumenten.

Beschouwing
Een **beschouwing** is bedoeld om te *opiniëren*: de auteur wil zijn lezers zelf over iets laten nadenken, zodat ze zich er een mening over kunnen vormen. Hij geeft bijvoorbeeld de voor- en nadelen van een verschijnsel, verschillende meningen van deskundigen en betrokkenen over een kwestie, de oorzaken en gevolgen van een probleem, verschillende oplossingen en de voor- en nadelen van die oplossingen. De hoofdgedachte van een beschouwing is dan ook vaak een formulering als 'Hoewel we moeten accepteren dat alles in onze maatschappij tegenwoordig sneller gaat dan vroeger, is het nog maar de vraag of we ons er werkelijk door bevrijd voelen en of we echt tijd overhouden.'

Opdracht 1

Lees tekst 1, 2 en 3. Je gaat van elke tekst de tekstsoort vaststellen.

1 Tekst 1, 2 en 3 gaan over hetzelfde onderwerp. Welk onderwerp is dat?

2 Bekijk de titels. Noteer van elke titel de functie. Kies uit:
- ○ A de lezer motiveren de tekst te lezen
- ○ B de mening van de auteur weergeven
- ○ C een nieuwsfeit vaststellen
- ○ D het onderwerp van de tekst noemen

3 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
Tekst 1: *gedetineerde (al. 1) – niet door de beugel kunnen (al. 1) – nuance (al. 1) – re-integreren (al. 5) – delict (al. 6) – recidive (al. 6) – transmuraal (al. 8) – sociotherapeut (al. 8).*
Tekst 2: *Gelijke monniken, gelijke kappen (titel) – penitentiaire inrichting (al. 1) – gedoseerd (al. 2) – resocialiseren (al. 4) – in lijn zijn met (al. 4) – reclassering (al. 5) – populisme (al. 5) – onderbuikgevoelens (al. 5) – het electoraat (al. 5) – ontoerekeningsvatbaar (al. 6) – taxatie (al. 7) – longstay (al. 7) – repressief (al. 8).*
Tekst 3: *louter (al. 1) – appelleren aan (al. 1) – averechts (al. 1) – vrijblijvend (al. 2) – retoriek (al. 2) – in optima forma (al. 2) – beogen (al. 5) – in eigen voet schieten (al. 6) – sanctioneren (al. 6) – kunnen fluiten naar (al. 7) – met een kanon op een mug schieten (al. 8).*

4 In welke tekst vind je de meeste informatie over het onderwerp?

5 In welke tekst wordt het duidelijkst een standpunt ingenomen over het onderwerp?

6 In welke tekst geven diverse deskundigen hun visie op het onderwerp?

7 Noteer van elke tekst de hoofdgedachte.

8 Noteer van elke tekst het tekstdoel en de tekstsoort.

Tekst 1

Proefverlof: voor even op vrije voeten

(1) Een gedetineerde met verlof. Dat is iets waar veel Nederlanders maar niet aan kunnen wennen. En o wee als hij tijdens die vrije periode iets uithaalt wat niet door de beugel kan. Dan ontstaat er grote maatschappelijke onrust en buitelen de deskundigen, (sommige) politici en 'gewone' Nederlanders over elkaar heen met reacties waarin de nuance soms ver te zoeken is. Wat houdt verlof voor een gevangene eigenlijk in?

(2) Allereerst is er het algemeen verlof. Hiervoor komt een veroordeelde in aanmerking als hij ten minste een derde deel van zijn opgelegde straf heeft uitgezeten én hij nog drie tot twaalf maanden voor de boeg heeft. Dit geldt echter niet voor iedereen. Zo mag iemand niet 'naar buiten' als hij ter beschikking is gesteld (zie hieronder) of in een extra beveiligde inrichting is geplaatst.

(3) Het aantal keren dat een gevangene met algemeen verlof mag, is afhankelijk van hoelang hij nog moet zitten. De directeur van de instelling waar de gedetineerde verblijft, stelt een schema op, zodat de verloven (maximaal zestig uur per keer) zo gelijkmatig mogelijk over de 'strafrest' verspreid worden.

(4) De beslissing om een verzoek tot algemeen verlof al dan niet in te willigen, wordt ook door de directeur van de inrichting genomen. Soms wil het Openbaar Ministerie (OM) betrokken worden bij verlofregelingen. In dat geval wordt het OM om advies gevraagd voordat er een beslissing genomen wordt. In nog specialere gevallen is de minister van Justitie en Veiligheid degene die beslist.

(5) De tweede vorm van invrijheidstelling is het proefverlof. Dit houdt in dat veroordeelden die minstens twee derde van hun straf hebben uitgezeten, in aanloop naar hun vrijlating een aantal keren op proef 'naar buiten' mogen. Ze krijgen hierbij soms wel vrijheidsbeperkende of gedragsbeïnvloedende voorwaarden opgelegd, zoals een locatieverbod, een alcoholverbod of een meldingsgebod. Tijdens hun proefverlof kunnen gedetineerden stapsgewijs wennen aan het gewone leven, zodat ze beter re-integreren in de maatschappij. Vaak wordt het doorgebracht bij familie of bekenden, maar een delinquent kan zijn 'vrije tijd' ook zelfstandig doorbrengen. Hij doet dan dagelijkse dingen en bereidt zich eventueel voor op zijn terugkeer.

(6) Het bekendste proefverlof is dat van gedetineerden met tbs: zij zijn 'ter beschikking gesteld', wat wil zeggen dat ze in een kliniek behandeld worden, omdat ze een zwaar delict hebben gepleegd en aan een psychiatrische ziekte of stoornis lijden. De behandeling van hun stoornis is erop gericht dat recidive wordt voorkomen. Dit alles heeft tot doel de samenleving te beveiligen.

(7) Een tbs'er gaat pas met verlof als hij voldoende vooruitgang heeft geboekt en als hij daarvoor toestemming heeft van de minister van Justitie en Veiligheid. Die baseert zijn beslissing op het oordeel van een adviescollege. De Dienst Justitiële Inrichtingen neemt uiteindelijk namens de minister de beslissing.

(8) Er zijn vier verschillende fasen in het tbs-verlof: begeleid, onbegeleid en transmuraal verlof en ten slotte proefverlof. In de eerste fase mag de gevangene onder begeleiding naar buiten, bijvoorbeeld om boodschappen te doen. Die begeleiding wordt langzaam afgebouwd, totdat er nog maar één sociotherapeut meegaat.

(9) Als de eerste fase goed is verlopen, mag de tbs'er op onbegeleid verlof. Dit duurt minimaal enkele uren tot maximaal zes overnachtingen. Iemand kan dan bijvoorbeeld werkervaring opdoen, een opleiding volgen of familie bezoeken.

(10) De derde fase is transmuraal verlof. Dit houdt in dat de gedetineerde buiten de beveiligde zone van de kliniek gaat wonen. Hij woont dan zelfstandig, maar wel onder toezicht, bijvoorbeeld in een instelling voor beschermd wonen. In deze fase zijn de zelfstandigheid en betrouwbaarheid van de gevangene heel belangrijk. De tbs-kliniek blijft hem op afstand begeleiden.

(11) Tijdens het transmuraal verlof kan een tbs'er laten zien dat het gevaar voor recidive is teruggebracht. Hij kan dan aantonen dat het verantwoord is om met proefverlof te gaan, waarbij de reclassering toezicht houdt, maar de tbs-kliniek nog wel verantwoordelijk is voor de veroordeelde. Na deze laatste fase kan de rechter de tbs beëindigen en is de gedetineerde dus weer helemaal vrij.

Naar: rijksoverheid.nl en commissievantoezicht.nl, op 11 juli 2018

Tekst 2

Gelijke monniken, gelijke kappen?

(1) In 2013 vroeg Volkert van der Graaf proefverlof aan. Hij had zijn achttien jaar celstraf voor de moord op Pim Fortuyn bijna voor twee derde uitgezeten. De directeur van de penitentiaire inrichting in Lelystad, politie en OM vonden dat vrijlating te veel maatschappelijke onrust zou veroorzaken en dat de aanvraag moest worden geweigerd. Maar toen Van der Graaf in beroep ging, besloot de beroepscommissie van de Raad voor Strafrechtstoepassing dat de staatssecretaris van Justitie een nieuw besluit diende te nemen over het proefverlof.

(2) Volgens de beroepscommissie was het 'van doorslaggevend belang, dat de re-integratie van Van der Graaf in de maatschappij op een verantwoorde en geleidelijke manier werd vormgegeven'. Een gedoseerd vrijhedenbeleid, zo oordeelde de commissie, waarbij verlofmogelijkheden geleidelijk zouden worden uitgebreid, was het beste middel om Van der Graaf voor te bereiden op zijn terugkeer in de samenleving.

(3) De politie vreesde dat door de media-aandacht bij het verlof 'een eenling of een groepering werd aangezet tot het plegen van geweld'. Journalisten en anderen zouden naar het verblijfsadres van Van der Graaf kunnen gaan. Ook was de politie er bang voor dat aanhangers van Pim Fortuyn hem zouden opzoeken.

(4) De staatssecretaris van Justitie moest beslissen 'op basis van de nieuwe feiten'. Kamerlid Ard van der Steur (VVD) zei dat het verstandig zou zijn als de staatssecretaris het proefverlof niet zou toestaan, vanwege de onrust in de samenleving. PVV'er Fleur Agema noemde het 'schandalig' dat de Raad voor Strafrechtstoepassing vond dat Van der Graaf zou moeten kunnen resocialiseren. Agema's reactie was volkomen in lijn met het programma van haar partij, dat stelt dat 'bedreigde burgers niet worden geholpen en beschermd, terwijl er wel alles aan wordt gedaan om veroordeelde criminelen na hun gevangenisstraf van een normaal leven te verzekeren'. Het mag dan ook niet

verbazen dat de PVV vindt dat het onbegeleid proefverlof voor tbs'ers moet worden afgeschaft.

(5) Uitspraken over de afschaffing van het proefverlof – of dat nu het gewone is of dat van tbs'ers – vallen in dezelfde categorie als die over taakstraffen die te soft zijn en enkelbanden die moeten worden afgeschaft, aldus Sjef van Gennip van Reclassering Nederland. 'Het is puur populisme: inspelen op onderbuikgevoelens in de samenleving, omdat het goed valt bij het electoraat. Onze bewindslieden vertellen maar de halve waarheid. Je ziet het nu bij de nieuwe Wet Voorwaardelijke Invrijheidstelling, die moet voorkomen dat een zware crimineel straks vrijkomt na twee derde van de opgelegde straf. Zeer verstandige mensen hebben jaren geleden regels opgesteld om gevangenen bij hun resocialisatie lange tijd te kunnen volgen en corrigeren. Die procedures wil de minister nu de nek omdraaien door de voorwaarden fors in te perken, ''omdat de samenleving ze niet begrijpt'', zoals de minister antwoordde op Kamervragen. Hij wil dus dat gedetineerden – patsboem – met hun detentieschade naar buiten gaan. Dát leidt juist tot recidive: mensen die lang hebben vastgezeten, zijn vaak hun partner en hun baan of uitkering kwijt, en hebben hoge schulden. Zulke mensen moet je intensief begeleiden om te voorkomen dat ze uit financiële nood terugvallen in de criminaliteit.'

(6) Volgens de Groninger advocaat Niek Heidanus hebben veel mensen een verkeerd idee over het proefverlof en al helemaal over dat van tbs'ers. 'Ze denken dat een tbs'er gevaarlijk en slecht is, gestoord en gek', zegt Heidanus. 'Dat is echter maar een klein deel; er zitten ook mensen in de tbs wegens mishandeling en brandstichting. Ze hebben door hun ziekte of stoornis een misdrijf gepleegd. Ik heb bijvoorbeeld een groot hart voor mensen met schizofrenie. Zij hebben tijdens een psychose een misdrijf gepleegd. Ze waren toen ontoerekeningsvatbaar. Hen lang opsluiten is zinloos.'
(7) Die mensen moeten worden behandeld, wil Heidanus zeggen. Dat kan niet in de gevangenis, maar wel met het tbs-systeem. En daar horen ook verloven bij om de tbs'ers te laten resocialiseren. 'Het verlofsysteem is een verantwoorde manier om tbs'ers weer terug in de samenleving te brengen: stapje voor stapje, met allerlei waarborgen. De behandelaars zijn geen softies, geen geitenwollensokkentypes. Ze hebben een speciale opleiding en maken goede risico-taxaties. Het is echt niet zo dat de tbs'er de behandelaar te slim af is. De onbehandelbaren blijven zitten; er zitten nu 235 tbs'ers in de longstay. Zij komen in principe niet meer vrij.'
(8) Folkert Jensma, juridisch commentator, is van mening dat veel mensen geen realistisch beeld van onze rechtsstaat hebben. 'Er kunnen geen wetten en straffen bedacht worden die honderd procent veiligheid bieden, tenzij er op ieder zwaar delict verplicht levenslange insluiting volgt. Herhaling valt nooit uit te sluiten. Om van het opstaan van nieuwe daders maar te zwijgen. Alle tijdelijke vrijheidsstraffen lijden bovendien aan hetzelfde euvel: ooit zijn ze voorbij – ook zonder proefverlof. Bovendien: hoe harder en repressiever je de strafuitvoering inricht, hoe groter de kans dat een dader erna weer in de criminaliteit belandt.'
(9) Al met al blijken er verschillende opvattingen te bestaan over het proefverlof – en mogelijk ook over wie er wel en wie er geen recht op hebben. Dat laat de commotie die met enige regelmaat in ons land losbreekt, duidelijk zien. De meningen lopen uiteen van zonder meer afschaffen, drastisch inkorten tot onvoorwaardelijk handhaven. De grote vraag daarbij blijft wat voor onze maatschappij uiteindelijk het beste is.

Naar: Kees Gitten, Hollandsch Dagblad, 12 juli 2018

Tekst 3

Proefverlof werkt juist uitstekend

(1) Het moet maar eens afgelopen zijn met die 'softe' omgang met criminelen! Om die reden komt er geen eind aan de voorstellen die de rechtspositie van verdachten en veroordeelden aantasten. Nu presenteert de minister voor Rechtsbescherming zijn nieuwste vondst: de beperkingen van het proefverlof voor gedetineerden. Voortaan komen ze niet meer vanzelf voorwaardelijk vrij na twee derde van de straf. In plaats daarvan zal per gevangene individueel worden getoetst of hij in aanmerking komt voor voorwaardelijke invrijheidstelling. Daarbij wordt nadrukkelijker gekeken naar hoe iemand zich tijdens de gehele detentie heeft gedragen. Verder wordt de periode van de voorwaardelijke invrijheidstelling beperkt tot maximaal twee jaar. De minister doet zijn voorstellen om de maatschappij veiliger te maken, zegt hij. Ik kwalificeer ze als symboolpolitiek, die louter appelleert aan de onderbuik. En bovendien, met een averechtse werking.
(2) 'Het verlof is te vrijblijvend', zegt minister Dekker in *De Telegraaf*. 'We willen dat het niet voor de lol is, maar dat het een doel heeft. Het moet voortaan altijd gekoppeld zijn aan een re-integratiedoel, zoals het aanvragen van identiteitspapieren. Niet meer wat nu in sommige gevallen kan: alleen maar lang leve de lol', aldus de minister. Retoriek in optima forma.
(3) Ik kan uit mijn eigen praktijk spreken. Verlof voor een gedetineerde is niet zelden een zorg op zich. Er moet een geschikt adres zijn. Dat mag zich meestal niet bevinden in de buurt van het slachtoffer. Zeker bij een gedetineerde met een minder rijk sociaal leven is het regelen van proefverlof en een adres daarom problematisch. De gedetineerde verblijft dan ook lang niet altijd in de buurt waar hij vandaan komt, maar in een voor hem minder bekende omgeving. Wat nou, lang leve de lol?
(4) Daar komt bij dat het proefverlof in bijna alle gevallen – zeker in het begin – in dienst staat van herstel van gezins- en familieverhoudingen. De veroordeelde heeft immers een misdaad begaan. Dat wordt hem door zijn omgeving vaak niet in dank afgenomen. Het vergt tijd en gesprekken om de hierdoor ontstane schade te herstellen. Als er kinderen zijn, wordt de vrije periode benut om de kinderen weer met hun vader te laten spelen of om de vader zijn kinderen naar school te laten brengen. De stelling van de minister dat gedetineerden hun tijdelijke vrijheid louter gebruiken om te feesten, herken ik niet. Bovendien is die stelling niet gebaseerd op enig onderzoek.

(5) Laten we niet vergeten dat proefverlof beoogt de gedetineerde stapsgewijs te laten terugkeren in de samenleving. Dat bevordert de re-integratie en de resocialisatie. De minister merkt terecht op dat re-integratieactiviteiten onderdeel vormen van het verlof. Zo kan de periode buiten de gevangenismuren worden benut om alvast een huis te huren voor na de detentie of om afspraken te maken over schuldsanering. Maar waaruit blijkt dat veroordeelden op proefverlof nu niets doen aan re-integratie en resocialisatie?

(6) Met het beperken van het proefverlof schiet de minister in eigen voet. Een gedetineerde die er – bijvoorbeeld door persoonlijke problematiek – niet voor in aanmerking komt, wordt gesanctioneerd. De terugkeer gaat in zo'n geval niet meer volgens het stappenplan. Het gevaar bestaat dat die veroordeelde minder voorbereid terugkeert in de samenleving, met een grotere kans op recidive. En dat terwijl 'veiligheid' het codewoord van het huidige kabinet is.

(7) Slecht gedrag van een gedetineerde in de gevangenis kan op grond van de huidige wet ook nu al leiden tot opsluiting, uitsluiting van activiteiten of beperkingen van toekomstige verloven. Ook is het nu al zo dat een gevangene die – bijvoorbeeld tijdens algemeen verlof – strafbare feiten pleegt, kan fluiten naar zijn voorwaardelijke invrijheidstelling na twee derde van de straf. Hij moet dus langer 'zitten'. Alleen al daarom zal een veroordeelde zich buiten de gevangenis rustig houden. Welk probleem wordt dan eigenlijk opgelost met het nieuwe voorstel?

(8) De minister schiet met een kanon op een mug. Het proefverlof functioneert, leidt tot een lagere recidive en bevordert de re-integratie. Kortom: het leidt tot een veiliger samenleving. De minister beweert zonder onderzoek het tegenovergestelde. Holle retoriek dus.

Naar: Tjalling van der Goot, Leeuwarder Courant, 19 juni 2018

Tjalling van der Goot is advocaat bij Anker & Anker Strafrechtadvocaten in Leeuwarden.

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Stappenplan Tekstanalyse

Je leert:
- teksten analyseren.

Je hebt afgerond:

• Cursus 1 Basis	§ 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
	§ 2 Inleiding en slot
	§ 3 Middenstuk
	§ 4 Alinea's en kernzinnen
	§ 5 Signaalwoorden en functiewoorden
	§ 7 Standpunt en argumenten
• Cursus 2 Lezen	§ 1 Tekstsoorten
	§ 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
• Cursus 6 Argumenteren	§ 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
	§ 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Stappenplan Tekstanalyse

Tot nu toe heb je teksten leren begrijpen aan de hand van vragen. Op school, tijdens je vervolgopleiding, op je werk of gewoon als je de krant leest, wordt echter van je verwacht dat je teksten kunt lezen en begrijpen zonder dat je daarbij door vragen geleid wordt. Het volgende stappenplan is daarbij een hulpmiddel.

Stap 1: Oriënterend lezen
- Bepaal het onderwerp van de tekst: lees de titel, bekijk de eventuele afbeelding(en) en lees de eerste alinea('s).
- Vraag je af:
  – *Wat weet ik al van dit onderwerp?*
  – *Wat zal de tekst over dit onderwerp zeggen?*

Stap 2: Globaal lezen
Om alvast een idee van de inhoud te krijgen, lees je de tekst vluchtig door:
- Stel vast uit welke alinea('s) de **inleiding** en het **slot** bestaan. Zet strepen tussen inleiding, middenstuk en slot.
- Probeer **deelonderwerpen** → *zie Basis p. 20* te onderscheiden: lees van elke alinea het begin en het eind en ga op zoek naar **kernzinnen**. Zet strepen tussen de delen.

Stap 3: Precies lezen
Lees de tekst aandachtig van het begin tot het eind:
- Ga na of je eerdere verwachtingen over de tekst bevestigd worden.
- Noteer de betekenis van woorden die je niet kent: achterhaal die via een woordraadstrategie of raadpleeg een woordenboek.
- Markeer van elke alinea de kernzin of de zinnen die samen de belangrijkste informatie geven.
- Markeer de **signaalwoorden** die verbanden tussen alinea's aangeven.
- Noteer (in de marge) de deelonderwerpen: informerende kopjes of vragen die in het betreffende tekstgedeelte beantwoord worden.
- Markeer (als die er zijn) woorden die de **functie** van een alinea aanduiden.
- Markeer signaalwoorden die een belangrijk **verband** tussen zinnen aangeven.

Stap 4: Analyse afronden

- Noteer de **structuur** van de tekst (als die duidelijk herkenbaar is). → *zie Basis p. 22*
- Markeer de **hoofdgedachte** van de tekst of noteer die in eigen woorden.
- Noteer het (belangrijkste) **tekstdoel**.
- Noteer de **tekstsoort**.

Voorbeeld

Voor een duidelijk onderscheid van de stappen laat het voorbeeld eerst stap 1 en 2 zien. Daarna volgen (bij een kopie van dezelfde tekst) de stappen 3 en 4.

Stap 1

1 De tekst gaat over ruiken en over hoe geuren ons beïnvloeden. Dat blijkt uit de titel, uit de laatste zin van alinea 1 en uit alinea 2. Over dit onderwerp weet je misschien al iets, maar het kan ook zijn dat je er nog nooit bij hebt stilgestaan dat je je neus voor meer dingen gebruikt dan om adem te halen.

Stap 2

2 In de laatste zin van alinea 2 wordt gezegd dat we onze neus in veel meer gevallen gebruiken dan we ons bewust zijn. Met deze zin wordt de inleiding afgesloten.

3 Het slot begint bij alinea 9. Je herkent het aan het signaalwoord 'dus', dat een conclusie (de functie van deze alinea) aankondigt.

4 De strepen geven de scheiding aan tussen de inleiding, het middenstuk en het slot; in het middenstuk staan ook strepen tussen de deelonderwerpen.

5 De deelonderwerpen zijn gevallen waarin geur een belangrijke rol speelt. Die gevallen worden in de laatste zin van alinea 2 aangekondigd.

Kiezen met je neus? 1

(1) Vanmorgen werd je wakker toen je de wekker hoorde. Je zag op de klok hoe laat het was. Bij het ontbijt proefde je een boterham met jam en toen je de deur uit ging, voelde je of de huissleutels wel in je jaszak zaten. Horen, proeven, voelen en vooral zien: dat doen we overduidelijk iedere dag. Maar wanneer heb je voor het laatst je neus gebruikt?

(2) 'Omdat we kunnen zien, denken we dat geuren geen invloed op ons hebben', zegt Ep Köster, emeritus hoogleraar zintuigenonderzoek. 'Daarin vergissen we ons echter flink. We gebruiken onze neus in veel meer gevallen dan we ons bewust zijn.' 2 5

---- 4

(3) Om te beginnen waarschuwen geuren ons. Köster: 'Je neus merkt veranderingen op. Ruik je iets nieuws, dan moet je oppassen. Als er thuis een lucht hangt die anders is dan de lucht die je gewend bent, dan ga je op zoek. Waar komt die geur vandaan? En als de kok iets kookt wat je nog nooit gegeten hebt, dan ruik je even, heel bewust, voordat je een hap neemt.' Door die signaleringsfunctie stelt geur ons vooral gerust, aldus Köster. 'Zolang we niets vreemds ruiken, is de kust veilig.'

----

(4) Ook sturen geuren ons koopgedrag. Daar maken winkels handig gebruik van. 'Het klassieke voorbeeld is de poelier', vertelt geurmarketeer Mario Nijgh. 'Die heeft niet voor niets zo'n grill vol ronddraaiende kippetjes voor de deur staan. Door de geur die deze grill verspreidt, krijg je enorme trek in zo'n kip.' Snoepwinkels en bakkers gebruiken eveneens geuren om ons aan het kopen te krijgen. 'Bij de bakker ruikt het 's morgens nog naar het brood dat ze in de winkel afbakken. 's Middags brengen ze een koekjesgeur in de winkel, zoals biscuit of bitterkoekjes: alle geuren zijn te koop. Klanten ruiken die geur en besluiten koekjes te kopen doordat ze herinnerd worden aan koekjes. De broodafdeling in de supermarkt gaat soms nog een stapje verder. Daar wordt wel een broodgeur gecreëerd met geurkorrels die geïmpregneerd zijn met aromatische oliën.'

(5) Verkopers van non-food beïnvloeden hun klanten eveneens met geuren, aldus Nijgh. 'Ik noem die luchtjes ambiancegeuren. De achterliggende gedachte is dat een fijne geur ervoor zorgt dat jij je op je gemak voelt, zodat je langer in de winkel blijft. Hopelijk koop je dan meer. Zo wordt in babyzaken vaak de geur van Zwitsal aangebracht. Moeders ruiken daar hetzelfde als thuis wanneer ze hun baby wassen en denken daardoor aan hun kind. Ze zien hun baby al helemaal rondkruipen in kleding die in de babyzaken hangt.'

----

(6) Ten derde sturen geuren niet alleen ons koopgedrag, ze beïnvloeden ook ander gedrag. Nijgh heeft bijvoorbeeld vieze geuren op voorraad. Die houden 's nachts de liften van een aantal metrostations junkvrij.

(7) Op plekken waar mensen juist wel een tijdje moeten zijn, maken geuren het wachten wat draaglijker. 'Zo zorgt bij de bloedprikpoli in het ziekenhuis een lavendeltoon ervoor dat mensen zich wat ontspannen. Je voelt je toch nooit helemaal op je gemak voordat je een ruimte ingaat waar je een naald in je arm krijgt.'

(8) Verder wordt vanillelucht wel ingezet om mensen te kalmeren, zoals op de afdeling spoedeisende hulp, waar soms veel agressie optreedt. Nijgh: 'Op zo'n afdeling gebeurt het immers nogal eens dat mensen die later binnenkomen dan andere, toch eerder geholpen worden omdat hun verwondingen dringender zijn. Dan zit jij daar met je gebroken arm. Door de vanillelucht blijven patiënten rustiger en hebben ze meer waardering voor het personeel. Ook in trams wordt deze geur wel gebruikt.'

----

(9) Geuren spelen dus 3 een grotere rol in je leven dan je denkt: ze waarschuwen je en sturen in tal van situaties je gedrag. Toch hoef je niet snuffelend door het leven te gaan. Dat komt door de kracht van je neus. Hij is altijd actief zonder dat je het zelf doorhebt.

Naar: Paul Serail, Quest, mei 2017

Stap 3

6 Het woord 'emeritus' ken je misschien niet. Als je de betekenis ook niet uit de context kunt afleiden, moet je een woordenboek raadplegen. Dat geldt ook voor de andere roze gemarkeerde woorden.

7 De geel gemarkeerde zinnen zijn de kernzinnen van de alinea's.

8 De blauw gemarkeerde woorden geven verbanden tussen alinea's, deelonderwerpen of tekstdelen aan.

9 In de eerste zin van alinea 3 gaat het over *geur als middel om ons te waarschuwen*. Dat is het eerste deelonderwerp. Let op de signaalwoorden 'Om te beginnen'.

10 'Ook' is een signaalwoord voor een opsomming. Het kondigt het tweede deelonderwerp aan: *geur als middel om ons koopgedrag te sturen*.

11 Alinea 5 hoort bij alinea 4: ze gaan allebei over *geur als middel om ons koopgedrag te sturen*. In alinea 4 zijn het verkopers van voedsel die ons beïnvloeden met geuren, in alinea 5 verkopers van andere artikelen dan voedsel. De alinea's zijn opsommend met elkaar verbonden door het signaalwoord 'eveneens'. Zo weet je dat de alinea's bij elkaar horen en dat het volgende deelonderwerp niet eerder dan bij alinea 6 begint.

12 De formulering aan het begin van alinea 6 geeft aan dat er een derde deelonderwerp volgt: *geur als middel om ander gedrag dan koopgedrag te sturen*. Mocht je gemist hebben dat alinea 4 en 5 bij elkaar horen, dan kun je uit deze formulering afleiden dat er na alinea 3 toch maar één deelonderwerp aan de orde geweest is.

Kiezen met je neus?

(1) Vanmorgen werd je wakker toen je de wekker hoorde. Je zag op de klok hoe laat het was. Bij het ontbijt proefde je een boterham met jam en toen je de deur uit ging, voelde je of de huissleutels wel in je jaszak zaten. Horen, proeven, voelen en vooral zien: dat doen we overduidelijk iedere dag. Maar wanneer heb je voor het laatst je neus gebruikt? 7

(2) 'Omdat we kunnen zien, denken we dat geuren geen invloed op ons hebben', zegt Ep Köster, emeritus 6 hoogleraar zintuigenonderzoek. 'Daarin vergissen we ons echter 14 flink. We gebruiken onze neus in veel meer gevallen dan we ons bewust zijn.' 15

----

(3) Om te beginnen 8 waarschuwen geuren ons. 9 Köster: 'Je neus merkt veranderingen op. Ruik je iets nieuws, dan moet je oppassen. Als er thuis een lucht hangt die anders is dan de lucht die je gewend bent, dan ga je op zoek. Waar komt die geur vandaan? En als de kok iets kookt wat je nog nooit gegeten hebt, dan ruik je even, heel bewust, voordat je een hap neemt.' Door die signaleringsfunctie stelt geur ons vooral gerust, aldus Köster. 'Zolang we niets vreemds ruiken, is de kust veilig.'

----

(4) Ook 10 sturen geuren ons koopgedrag. Daar maken winkels handig gebruik van. 'Het klassieke voorbeeld is de poelier', vertelt geurmarketeer Mario Nijgh. 'Die heeft niet voor niets zo'n grill vol ronddraaiende kippetjes voor de deur staan. Door de geur die deze grill verspreidt, krijg je enorme trek in zo'n kip.' Snoepwinkels en bakkers gebruiken eveneens geuren om ons aan het kopen te krijgen. 'Bij de bakker ruikt het 's morgens nog naar het brood dat ze in de winkel afbakken. 's Middags brengen ze een koekjesgeur in de winkel, zoals biscuit of bitterkoekjes: alle geuren zijn te koop. Klanten ruiken die geur en besluiten koekjes te kopen doordat ze herinnerd worden aan koekjes. De broodafdeling in de supermarkt gaat soms nog een stapje verder. Daar wordt wel een broodgeur gecreëerd met geurkorrels die geïmpregneerd zijn met aromatische oliën.'

(5) Verkopers van non-food beïnvloeden hun klanten eveneens met geuren 11, aldus Nijgh. 'Ik noem die luchtjes ambiancegeuren. De achterliggende gedachte is dat een fijne geur ervoor zorgt dat jij je op je gemak voelt, zodat je langer in de winkel blijft. Hopelijk koop je dan meer. Zo wordt in babyzaken vaak de geur van Zwitsal aangebracht. Moeders ruiken daar hetzelfde als thuis wanneer ze hun baby wassen en denken daardoor aan hun kind. Ze zien hun baby al helemaal rondkruipen in kleding die in de babyzaken hangt.'

----

(6) Ten derde 12 beïnvloeden geuren ook ander gedrag dan koopgedrag. Nijgh heeft bijvoorbeeld vieze geuren op voorraad. Die houden 's nachts de liften van een aantal metrostations junkvrij.

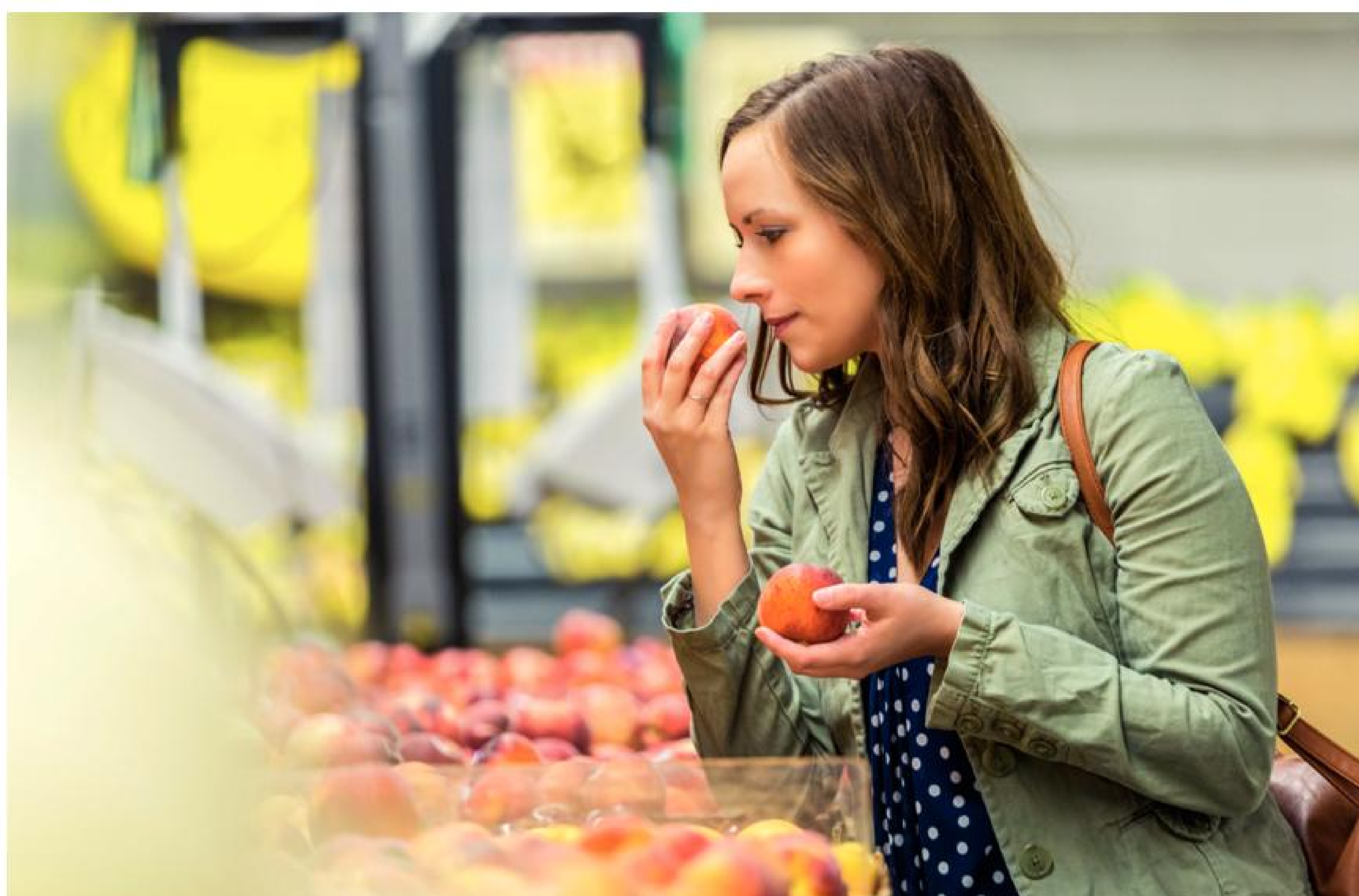
⓭ In alinea 7 en 8 gaat het ook nog om *geur als middel om ander gedrag te sturen*: het gaat daar over ontspannen en rustig worden onder invloed van een bepaalde geur. Deze alinea's horen dus bij het derde deelonderwerp. Tussen de alinea's van het derde deelonderwerp (6, 7 en 8) bestaat opsommend verband. Bij alinea 7 kun je dat niet zien aan een signaalwoord, bij alinea 8 wel: 'Verder'.

⓮ De groen gemarkeerde woorden duiden op belangrijke verbanden tussen zinnen.

Stap 4

⓯ De laatste zinnen van alinea 2 geven aan dat de tekst een aspectenstructuur heeft: er worden gevallen aangekondigd waarin geur een belangrijke rol speelt.

⓰ Het signaalwoord 'dus' duidt op een conclusie (de functie van de laatste alinea). Deze conclusie vormt de hoofdgedachte van de tekst: *Geuren spelen een grotere rol in je leven dan je denkt: ze waarschuwen je en sturen in tal van situaties je gedrag*. Uit deze hoofdgedachte kun je het (belangrijkste) tekstdoel afleiden: informeren. De tekstsoort is dus een uiteenzetting.

(7) Op plekken waar mensen juist wel een tijdje moeten zijn, maken geuren het wachten wat draaglijker. ⓭ 'Zo zorgt bij de bloedprikpoli in het ziekenhuis een lavendeltoon ervoor dat mensen zich wat ontspannen. Je voelt je toch nooit helemaal op je gemak voordat je een ruimte ingaat waar je een naald in je arm krijgt.'

(8) Verder wordt vanillelucht wel ingezet om mensen te kalmeren, ⓭ zoals op de afdeling spoedeisende hulp, waar soms veel agressie optreedt. Nijgh: 'Op zo'n afdeling gebeurt het immers nogal eens dat mensen die later binnenkomen dan andere, toch eerder geholpen worden omdat hun verwondingen dringender zijn. Dan zit jij daar met je gebroken arm. Door de vanillelucht blijven patiënten rustiger en hebben ze meer waardering voor het personeel. Ook in trams wordt deze geur wel gebruikt.'

––––

(9) Geuren spelen dus ⓰ een grotere rol in je leven dan je denkt: ze waarschuwen je en sturen in tal van situaties je gedrag. Toch hoef je niet snuffelend door het leven te gaan. Dat komt door de kracht van je neus. Hij is altijd actief zonder dat je het zelf doorhebt.

Naar: Paul Serail, Quest, mei 2017

Opdracht 1

Je gaat tekst 1 analyseren: je voert het *Stappenplan Tekstanalyse* uit aan de hand van de instructies.

Stap 1: Oriënterend lezen

1. Markeer in de titel en in het begin van de tekst de woorden en/of zinnen waaruit je kunt opmaken waar de tekst over gaat. Bekijk de afbeelding. Noteer het onderwerp.
2. Wat weet je al over het onderwerp? Noteer ten minste twee dingen. Maak zo nodig een mindmap.
3. Noteer een of meer vragen waarop de tekst volgens jou antwoord zou kunnen geven. Licht je antwoord toe.

Stap 2: Globaal lezen

4. Bepaal uit welke alinea('s) de inleiding bestaat. Zet een streep tussen inleiding en middenstuk.
5. Bepaal uit welke alinea('s) het slot bestaat. Zet een streep tussen middenstuk en slot.
6. Probeer drie deelonderwerpen te onderscheiden: lees van elke alinea het begin en het eind. Zet strepen tussen de delen.

Stap 3: Precies lezen

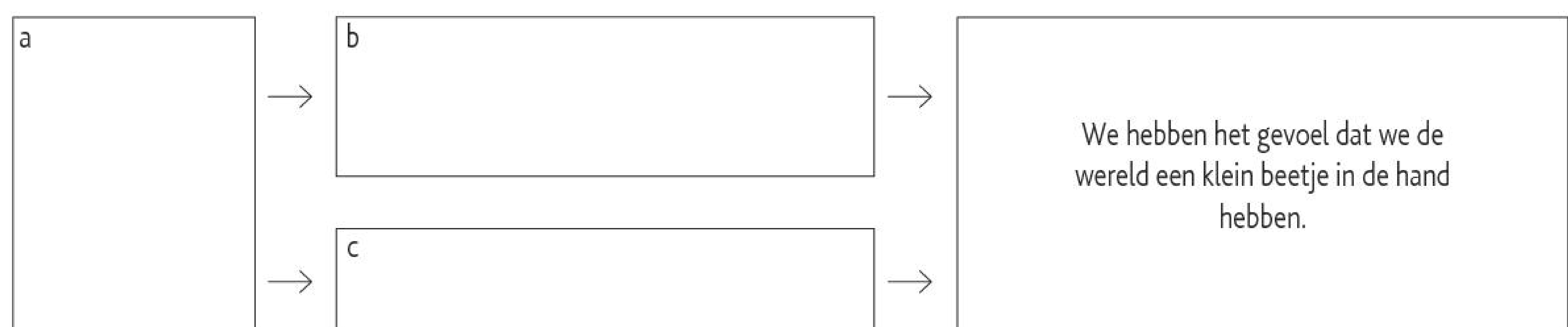
7 Noteer van onbekende woorden de betekenis die je achterhaald hebt.
8 Markeer van elke alinea de kernzin(nen).
9 Markeer de signaalwoorden die verbanden tussen alinea's aangeven.
10 Benoem de deelonderwerpen met een kopje of een vraag in de marge (tussen de strepen waarmee je de deelonderwerpen hebt afgebakend).
11 Markeer (als die er zijn) woorden die de functie van een alinea aanduiden.
12 Markeer woorden die een belangrijk verband tussen zinnen aangeven.

Stap 4: Analyse afronden

13 Noteer de tekststructuur (als die er is). Licht je keuze toe.
- ○ A argumentatiestructuur
- ○ B aspectenstructuur
- ○ C probleem-oplossingstructuur
- ○ D verklaringsstructuur
- ○ E verleden-heden(-toekomst)structuur
- ○ F voor- en nadelenstructuur
- ○ G vraag-antwoordstructuur

14 Markeer de hoofdgedachte van de tekst of noteer die in eigen woorden.
15 Noteer het (belangrijkste) tekstdoel.
16 Noteer de tekstsoort.

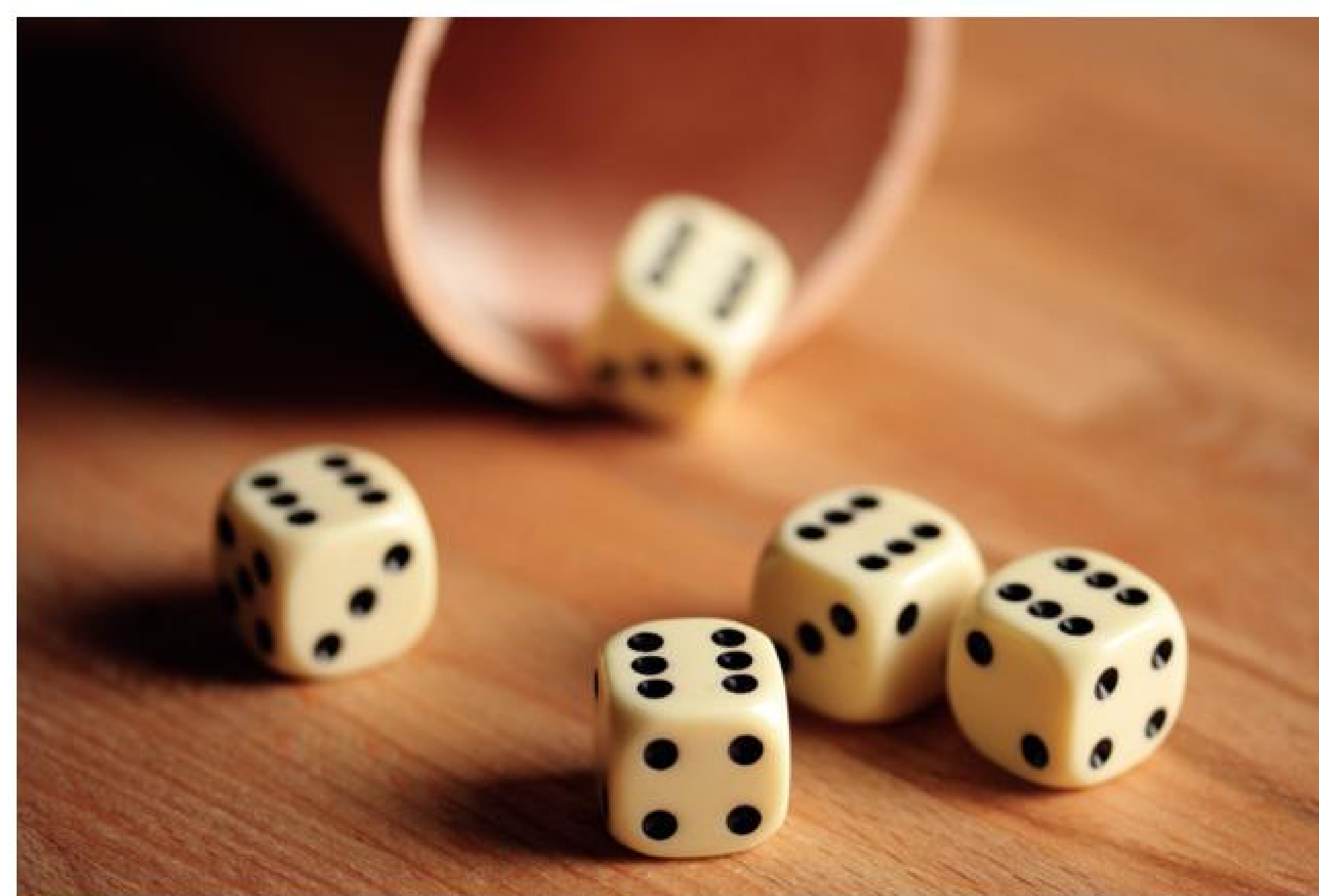
Beantwoord nu de overige vragen.
17 Formuleer op basis van alinea 2 een definitie van het begrip 'bijgeloof'.
18 Waaruit blijkt dat iemand bijgelovig is? Baseer je antwoord op alinea 4.
19 Noteer op basis van alinea 8 wat er in onderstaand schema van oorzaak en gevolg bij a, b en c moet worden ingevuld.

Tekst 1

Niet te geloven!

Bijgeloof zit in onze genen

(1) Stel je voor: je bent alweer een tijdje vrijgezel en je zou wel een nieuwe partner willen. Op dat moment krijg je van een vriendin een hindoeïstisch Ganeshabeeldje, symbool voor een nieuw begin: ze hoopt dat je snel iemand tegenkomt. Het beeldje belandt op je schoorsteenmantel, in het kader van 'je weet maar nooit'. Een maand later kom je op een feestje de liefde van je leven tegen. Al ben je een nuchter persoon, waarschijnlijk zul je op zo'n moment even terugdenken aan Ganesha. En misschien knaagt zelfs de vraag: dat kan toch geen toeval zijn?

(2) Michiel van Elk, docent sociale psychologie aan de Universiteit van Amsterdam, deed onderzoek naar dat fenomeen. 'Toeval is de schijnbaar wonderbaarlijke samenkomst van zaken die eigenlijk niets met elkaar te maken hebben. Sommige mensen gaan zelfs nog een stapje verder: zij geloven dat er een oorzakelijk verband is tussen twee gebeurtenissen.' Wanneer zij een liedje horen waar ze een paar minuten eerder aan dachten, menen ze: doordat ik aan het liedje dacht, heb ik ervoor gezorgd dat het op de radio kwam. Dat is volgens Van Elk bijgeloof. Wat de meeste mensen in dit geval niet doen, is opletten hoe vaak ze aan een liedje denken en het daarna níét op de radio komt. Van Elk: 'Onze hersenen onthouden het vooral als we een positieve match hebben.'

(3) In 1985 toonden onderzoekers van de Universiteit van Indiana (VS) dit mechanisme al aan bij duiven. De vogels

werden op vaste tijdstippen gevoerd, geheel onafhankelijk van hun gedrag. Maar had een duif toevallig net met zijn kop in de richting van de voerbak geknikt en kreeg hij dan voer, dan ging de vogel daarna meer met zijn hoofd omhoog knikken naar de voerbak. Uiteindelijk lieten de duiven allemaal bepaald gedrag zien waarmee ze probeerden voer te krijgen, ongeacht of dat loonde of niet.

(4) Net als de duiven in het experiment hebben ook wij de neiging om ons gedrag aan te passen, in de hoop dat het een bepaald resultaat geeft. Vroeger deden we dat meer dan nu, bijvoorbeeld om te zorgen voor mooi weer: 'De opbrengst van een oogst was tot voor kort van levensbelang', zegt Frenk van Harreveld, hoofddocent sociale psychologie aan de Universiteit van Amsterdam en schrijver van het boek *Dat kan geen toeval zijn*. 'En het succes van de oogst was grotendeels afhankelijk van het weer. Daarom werden er offers gebracht aan de weergoden. Waren er in een bepaald jaar drie maagden geofferd en volgde er een goede oogst, dan bleef het ritueel het jaar erna in stand. Bleek het offer niet voldoende om de weergoden gunstig te stemmen en was de oogst slecht, dan moesten het jaar erna meer jonge vrouwen het met hun leven bekopen.'

(5) Destijds wist niemand hoe het weer precies werkte en daarom werd een verklaring in het bovennatuurlijke gezocht: de weergoden. Van Harreveld: 'In de geschiedenis zien we vaak dat verschijnselen die we niet begrijpen, eerst worden gekoppeld aan bijgeloof en dat er langzaam een verschuiving plaatsvindt naar een wetenschappelijke verklaring.'

(6) De gemene deler tussen bijgeloof en wetenschap is dat ons brein altijd op zoek is naar een verklaring voor gebeurtenissen of een verband daartussen. Dat kan nuttig zijn volgens Van Elk, want het maakt onze wereld voorspelbaarder en minder onzeker. 'Het kan ons een groot voordeel geven als het verband klopt: zien we rook, dan kan het van levensbelang zijn om ervan uit te gaan dat er ook vuur is. Of zien we donkere wolken, dan is het handig om het verband te leggen met regen, en een paraplu mee te nemen.' En klopt het verband niet (je doet een regendansje, maar het gaat toch niet regenen), dan kan het in dit geval niet bijzonder veel kwaad dat we daarin geloven. Van Elk: 'Dit is geen schadelijk gedrag, het heeft geen gevolgen voor onze overleving, dus laat ons brein het geloof in het verband bestaan. Liever te veel valse positieve verbanden, dan geen verband zien tussen rook en vuur. We zijn dus geprogrammeerd voor bijgeloof.'

(7) Dan is er nog een reden waarom mensen makkelijk geloven in verbanden tussen gebeurtenissen. Dat geeft ons namelijk de mogelijkheid om iets te doen aan ons lot: vermijd nummer dertien, loop niet onder een ladder door of klop af op je bureau. Op die manier ervaren we meer controle over ons leven en ons geluk, en krijgen we meer vertrouwen in de wereld om ons heen.

(8) 'Als we puur in toeval geloven, dan is de wereld een bedreigende plek', zegt Van Harreveld. 'Door verbanden te zien, krijgen we een bepaald vertrouwen in de wereld en hoeven we niet constant op elk detail te letten.' Hij wijst op het halflege kopje thee dat op tafel staat in zijn kantoor aan de universiteit: 'Jij gaat ervan uit dat deze thee niet vergiftigd is, en dat je mij kunt vertrouwen. Onbewust zijn er allerlei redenen waarom je dat gelooft, zoals: we zijn op een universiteit, ik ben docent, we leven in een relatief veilig land.' Als we op dat soort zaken niet zouden kunnen vertrouwen, zouden we volgens Van Harreveld voortdurend bezig zijn met naderend onheil. 'Een wereld vol willekeurige gebeurtenissen, waarin alles is gebaseerd op geluk of pech, daar hebben we geen enkele controle over. Verbanden zien leidt dus uiteindelijk tot het gevoel dat we de wereld een klein beetje in de hand hebben.'

(9) Het is ook niet voor niks dat bijgeloof vooral de kop opsteekt in onzekere tijden en omstandigheden. Zo hebben mensen met beroepen die onzekerheid met zich meebrengen, vaak bijgelovige rituelen. Neem podiumkunstenaars, topsporters of mensen in het leger. Van Harreveld: 'Uit onderzoek blijkt dat 75 procent van de topsporters bijgelovig is, onder voetballers is het percentage nog hoger. Logisch, er kan enorm veel afhangen van de uitslag en je kunt niet met zekerheid zeggen dat je ook zult winnen als je je maximaal inzet.' En dus gooide Johan Cruijff voor aanvang van de wedstrijd altijd zijn kauwgom over de middenlijn op de speelhelft van de tegenstander en speelde Rafael van der Vaart het liefst met rugnummer 23.

(10) Niks voor mij, dat bijgeloof, denk je waarschijnlijk. Van Elk kan echter met een gedachte-experiment aantonen dat niemand eraan ontkomt: 'Stel je voor dat ik met een dobbelsteen gooi. De eerste twee keer gooi ik zes; dat vind je waarschijnlijk nog best toevallig. Maar bij de derde keer begin je te twijfelen. Wat denk je ervan als ik vier of vijf keer zes gooi?' In dat geval gaan mensen zoeken naar oorzaken: is er iets mis met de dobbelsteen? 'Toch is de kans op zes altijd even groot. Alleen jij onthoudt dat er de voorgaande keren zes uitkwam, de dobbelsteen niet.' En dus zal ook jouw brein met de gedachte spelen: dit kan toch geen toeval zijn?

(11) Al met al kun je dus stellen dat iedereen wel een beetje bijgelovig is. Wij mensen zoeken graag een verklaring voor bepaalde voorvallen en vermoeden al gauw dat er een verband tussen gebeurtenissen bestaat. Voor ons is bijgeloof immers een prima middel om de wereld voorspelbaar, betrouwbaar en controleerbaar te maken – en dat vinden we wel zo prettig.

Naar: Marianne Eggink, Quest Psychologie, nr. 2, 2017

Opdracht
2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

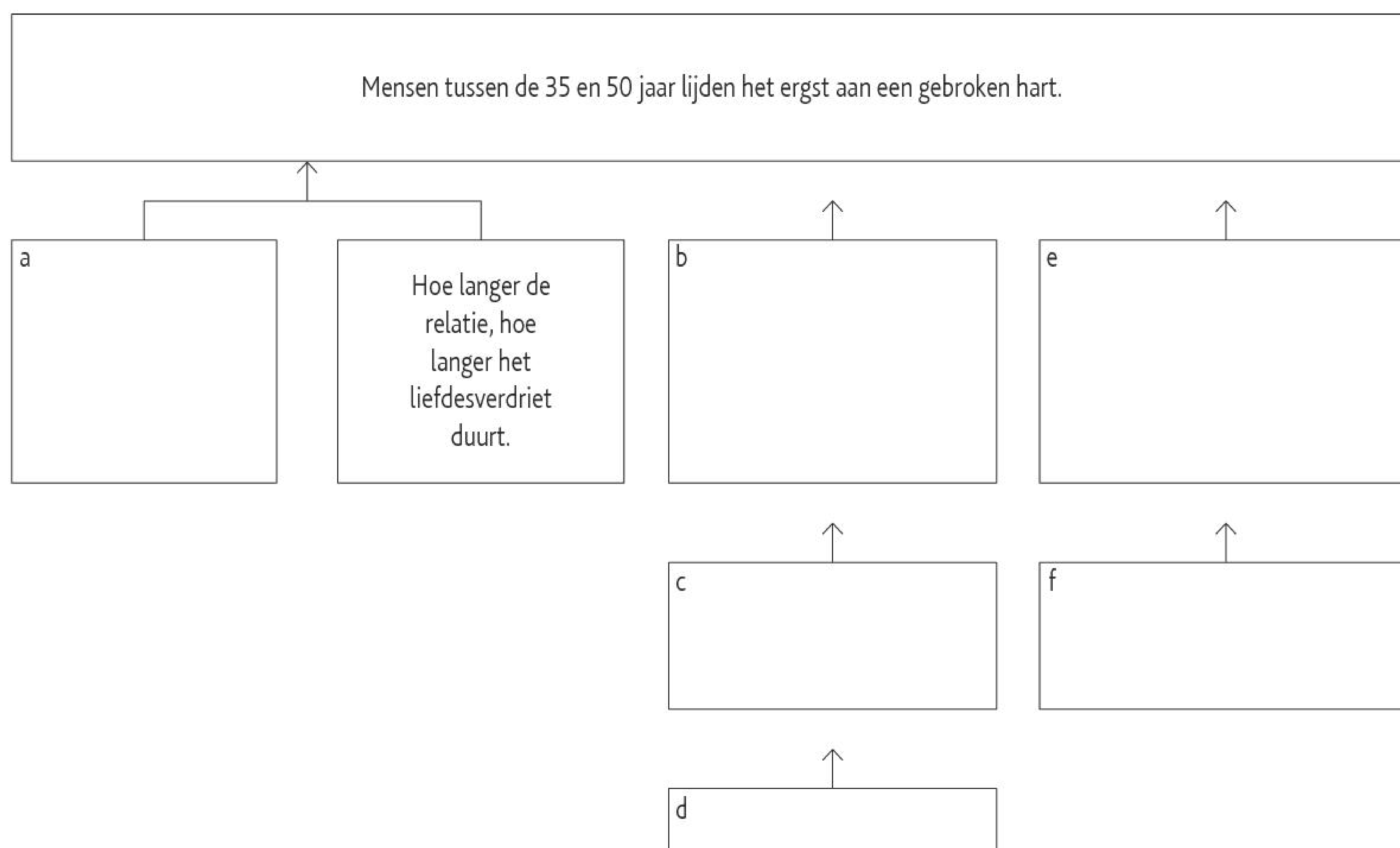
2 'Er is niet één factor die bepaalt of je snel of langzaam over liefdesverdriet heen bent' (...)' (al. 3) Welke factoren noemt de tekst?

3 Geef op basis van informatie in alinea 4 een verklaring voor de term 'troosteten'.

4 Ter Horst onderscheidt twee groepen als het gaat om de verwerking van liefdesverdriet. (al. 5) Welke twee factoren bepalen of je een 'piekeraar' of een 'fladderaar' bent?

5 Noteer het verschil tussen mannen en vrouwen bij de verwerking van liefdesverdriet. (al. 6)

6 Noteer op basis van alinea 7 wat er in onderstaand blokjesschema bij a tot en met f moet worden ingevuld. Een pijltje betekent 'want'.

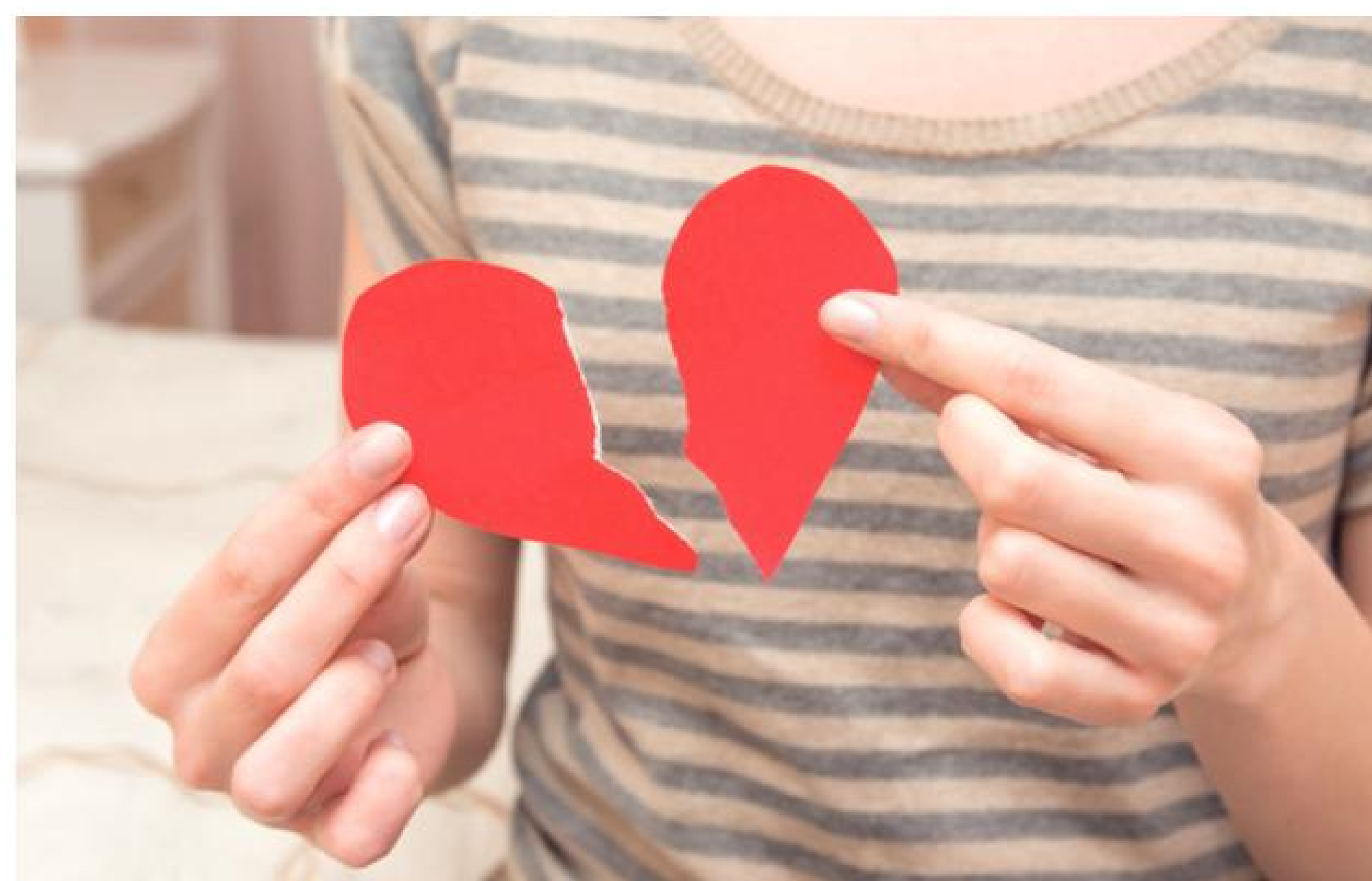
7 Waarom is de grootte van je sociale kring belangrijk bij de duur van je liefdesverdriet? (al. 8)

8 'Ook daarbij ziet Ter Horst een overeenkomst met de verwerking van rouw.' (al. 11) Om welke overeenkomst gaat het hier?

9 Wat bedoelt Ter Horst met het 'ontleren van een relatie'? (al. 12)

Tekst 2

Waarom heeft de een langer liefdesverdriet dan de ander?

(1) 'Het is nu zo'n zes weken voorbij. Van een relatie kon je nog niet echt spreken, maar de pijn is zeker niet mis. De herinneringen slaan af en toe nog in als een bom.' Dit schrijft M op relatieblog Aantrekkingskracht.nl. Het is uit met zijn vriendin en hij kampt duidelijk met hartzeer. Wat verderop in het blog staat een bericht van Tom. Ook zijn relatie liep zes weken daarvoor op de klippen, zo schrijft hij, maar hij vermaakt zich juist prima: 'Ik voel me nog steeds

verbonden met haar, al flirt ik veel met andere meiden. Ik heb al veel gezoend en gevrijd. Nu draag ik echter een mitella door een schouderoperatie, waardoor ik minder kan sjansen.'

(2) Wat is het verschil tussen M, bij wie de herinneringen aan zijn ex pijn doen, en Tom, die vooral baalt dat zijn mitella niet aantrekkelijk is voor nieuwe scharrels?

(3) 'Er is niet één factor die bepaalt of je snel of langzaam over liefdesverdriet heen bent', zegt hoogleraar neurobiologie van psychiatrische stoornissen Gert ter Horst van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij onderzocht in 2011 mensen met een gebroken hart en start in de zomer van 2017 een vervolgstudie. Ter Horst bestudeerde 72 twintigers, mannen en vrouwen, bij wie de relatie een paar maanden daarvoor stukliep.

(4) De proefkonijnen moesten onder andere in een hersenscanner liggend naar foto's van hun ex kijken. 'We zagen verhoogde activiteit in de netwerken die met stressverwerking te maken hebben. Bijvoorbeeld in de prefrontale schors, een gebied voor in het brein', aldus Ter Horst. 'Liefdesverdriet ziet er in het brein hetzelfde uit als stress. Mensen die gevoelig zijn voor stress, zullen vermoedelijk dus ook meer last hebben van hartzeer dan kalme types. Daarnaast is ook de insula actief bij minnepijn, een hersengebied dat ervoor zorgt dat je met pijn kunt omgaan, maar dat ook zaken als smaakbeleving regelt. Misschien heb je daardoor bij liefdesverdriet vaak trek in ijs en vettigheid. Dat dempt de pijn even.' Of grote snoepers minder lang last hebben van een gebroken hart, durft Ter Horst niet te zeggen. 'Dat is best mogelijk.'

(5) Ook andere persoonlijkheidskenmerken kunnen een rol spelen bij de verwerking van hartenleed. Hoe ga je bijvoorbeeld om met afscheid nemen? 'Liefdesverdriet is in die zin te vergelijken met rouw', zegt Ter Horst. 'Je hebt mensen die als de partner overleden is, jaren later nog steeds de tafel dekken voor de ander. Zulke mensen hebben een persoonlijkheid waardoor ze waarschijnlijk ook lang met minnepijn kampen.' Die types kunnen tegenslagen minder makkelijk van zich afzetten en piekeren meer. Ter Horst: 'Ze kunnen een verlies moeilijker relativeren. Aan de andere kant heb je de fladderaars. Aan hen blijft niks kleven: ze zijn eventjes bedroefd na een verlies en stappen er dan snel overheen.' Wat maakt je tot een fladderaar of piekeraar? Deels is dat genetisch bepaald. Als je familie bestaat uit piekeraars, dan is de kans groot dat jij een soortgelijk karakter hebt geërfd. 'Daarnaast speelt wat je hebt aangeleerd een rol', aldus Ter Horst. 'Heb je vaak gezien dat je ouders tegenslagen moeilijk konden verwerken? Dan ben jij meestal ook langer van slag door ellende.'

(6) Ter Horst ontdekte in zijn studie tevens een groot verschil tussen mannen en vrouwen in de verwerking van liefdesverdriet. 'Vrouwen hebben er doorgaans heviger last van dan mannen, maar ze zijn er toch sneller overheen. Na een maand of zes zijn de negatieve gevoelens gedaald', zegt Ter Horst. 'Bij veel mannen is de reactie op een verbroken relatie aanvankelijk niet erg heftig. Die wordt juist na een paar maanden erger.' Dit komt doordat mannen stress en de gevolgen daarvan redelijk lang onderdrukken. 'Maar áls de stress eenmaal toeslaat, dan is die vaak heftiger dan bij een vrouw. Dat is ook zo bij depressies. Mannen raken minder snel in een dip dan vrouwen, maar als ze voor de bijl gaan, beleven ze dat intenser dan vrouwen.'

(7) Hoe zit het met leeftijd? Heeft een twintiger evenveel hartenpijn als een zestiger? Ter Horst onderzocht vooral twintigers, die relatief korte relaties achter de rug hadden. Die hadden het niet gemakkelijk. Toch denkt hij dat mensen tussen de 35 en 50 jaar nog erger lijden onder hun gebroken hart. Waarom? 'Zij hebben vaak al een langere relatie achter de rug.' En hoe langer de relatie, hoe langer het liefdesverdriet meestal duurt. Verder zijn dertigers en veertigers vaak getrouwd, wat betekent dat ze moeten scheiden: hun leven verandert dus ingrijpend. Daarbij moeten ze allerlei zaken regelen, zoals de omgang met hun kinderen of de verkoop van het huis, waardoor ze weinig tijd hebben om hun verdriet te verwerken. 'Maar ook bij mensen boven de 65 jaar hakt het einde van een relatie erin. Doorgaans doordat zij de langste verbintenissen achter de rug hebben', zegt Ter Horst. Aan de andere kant kunnen mensen op die leeftijd vaak beter relativeren. 'Hun reactie op het verlies is daarom waarschijnlijk vergelijkbaar met die van twintigers.'

(8) Wat de lengte van je liefdesverdriet verder beïnvloedt, is de grootte van je sociale kring. Oftewel, hoe meer vrienden, familieleden en collega's je voorhanden hebt die jouw gesnotter willen aanhoren, hoe sneller je eroverheen bent. 'Je krijgt dan meer ondersteuning bij de verwerking, waardoor het verdriet sneller overgaat', aldus Ter Horst. 'Mensen met een klein netwerk zijn meer op zichzelf aangewezen. Die blijven daardoor vaak langer hangen in hun misère.'

(9) Ter Horst zag dit ook bij proeven met gestreste ratten. Een ongelukkige rat bleek een stuk sneller op te bloeien als hij bij andere ratten werd gezet, dan een gestreste rat die alleen in een hokje moest zitten. 'Bij vrouwtjesratten gold dat nog meer dan bij mannetjes', zegt de hoogleraar. En dat geldt vermoedelijk ook voor mensenvrouwtjes. Vrouwen verwerken hun verdriet gemakkelijker dan mannen door er met anderen over te praten.

(10) Je persoonlijkheid, sekse, leeftijd en kennissenkring zijn dus van invloed op het helen van je gebroken hart. Maar de manier waarop het uitging, is minstens van even groot belang. 'Als jij het uitmaakt, heb je meestal minder last van de breuk dan wanneer de ander er de brui aan geeft', zegt Ter Horst. Dat komt vooral omdat het dan geen verrassing voor je is. Maakt de ander het uit? Dan word je door het slechte nieuws overvallen (zelfs al vermoedde je misschien al dat het niet lekker ging).

(11) Ook daarbij ziet Ter Horst een overeenkomst met de verwerking van rouw. 'Als iemand plotseling overlijdt, hebben we daar vaak meer moeite mee dan wanneer we iemands dood zien aankomen.' Ofwel, hoe naar een gebeurtenis ook is: als je al tijd hebt gehad om eraan te wennen, dan komt de klap minder hard aan, en treur je er waarschijnlijk minder lang om.

(12) Hoe snel je van je liefdesverdriet af bent, is moeilijk te voorspellen. 'Na een serieuze relatie duurt het al gauw zes maanden voordat de wonden genezen zijn', zegt Ter Horst. →

Maar of het nu een paar weken duurt of een paar maanden: uiteindelijk gaat het verdriet vrijwel altijd over. Ter Horst: 'Het is een kwestie van je hersenen de vorige relatie laten ''ontleren''.' Hoe dat werkt? 'Als je verliefd bent, ben je bezig om te leren omgaan met de partner. Je brein moet zich aanpassen aan het gedrag, de gewoontes en gedragspatronen van de geliefde.' Komt er vervolgens een einde aan de relatie, dan moet je brein het omgekeerde doen: al die gewoontes van je geliefde 'ontleren'. Uiteindelijk verliezen de gedachten aan de ander hun betekenis. 'Als je zover bent, dan is je gebroken hart geheeld. En dan komt er ook weer ruimte voor iemand anders', zegt Ter Horst.

(13) Dat gebeurt zelfs als je zo bedroefd bent als M, de jongen die eerder op het relatieblog vertelde hoe hij na zes weken nog verging van verdriet. Een paar weken na zijn treurige bericht plaatst M een opgewekte reactie: 'Laat ik na al die tegenslagen m'n kop hangen? Nee, natuurlijk doe ik dat niet! Er is een overvloed aan leuke vrouwen. Binnenkort is er weer een ander waar ik een oogje op heb.' Zet 'm op, M!

Naar: Melanie Metz, Quest Psychologie, juli 2017

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven. 3F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden, en kan de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

UIT ONDERZOEK
IS GEBLEKEN
DAT ONDERZOEKEN
VEEL LEUKER IS
DAN ANTWOORDEN
VINDEN

Loesje

Postbus 1046
6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Cursus 3

Schrijven

Omdat het vandaag je laatste dag is,
zal ik je sparen.

W. F. Hermans

Inhoud

Succes op school, tijdens de vervolgstudie en in de latere beroepspraktijk hangt mede af van je schrijfvaardigheid. Het is een voordeel als je goede teksten kunt produceren: werkstukken, scripties, motivatiebrieven, stage- en onderzoeksverslagen. Daarom is schrijfvaardigheid een onderdeel van het Schoolexamen Nederlands.

1 Van bouwplan naar tekst

Je leert:

- schrijven met een stappenplan.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
  § 9 Documenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Het schrijfproces

Schrijven is een moeilijke vaardigheid. Net als bij spreken moet je zorgen voor een informatieve en aantrekkelijke inhoud van je tekst en voor een heldere structuur, een logische opbouw: in welke volgorde presenteer je de informatie?

Maar er zijn ook belangrijke verschillen met spreken:
- Wanneer je als spreker merkt dat de luisteraars iets niet begrijpen, kun je even wat extra uitleg geven; bij schrijven bestaat die mogelijkheid niet.
- Als je als spreker eens een zin niet afmaakt of opnieuw formuleert, neemt het publiek je dat niet kwalijk: iedereen doet dat. Bij schrijven moeten de zinnen echter foutloos geformuleerd zijn.
- Bij spreken hoor je het verschil niet tussen 'word' en 'wordt' of tussen 'nieuwschierig' en 'nieuwsgierig'. Een schrijver moet altijd op de spelling letten.

Over het **schrijfproces** is nog niet alles bekend. Maar uit onderzoek zijn wel een paar zaken duidelijk geworden.
Schrijvers die goede teksten produceren, blijken hun schrijfproces te verdelen in **drie fasen**:
1 inhoud genereren en structureren;
2 tekst produceren;
3 tekst reviseren (verbeteren).

In **fase 1 - *Inhoud genereren en structureren*** bedenken deze goede schrijvers op basis van hun bronnen wát ze gaan schrijver: de *inhoud*. De beste resultaten worden geboekt door schrijvers die ook nadenken over de *volgorde* waarin ze de informatie gaan presenteren.

In **fase 2 - *Tekst produceren*** wordt de tekst geschreven. Het lijkt verstandig om in deze fase nog niet te veel te verbeteren. Iets verbeteren aan de laatste, zojuist geschreven alinea kan wel, maar de betere schrijvers veranderen zelden iets aan reeds eerder geproduceerde tekst. Dat komt pas in fase 3.

Fase 3 - *Tekst reviseren* is bedoeld om de tekst te verbeteren. Goede schrijvers doen dat in twee of drie rondes:
– In ronde 1 kijkt de schrijver nog eens kritisch naar de *inhoud*: is alles duidelijk? Zijn de alinea's een logische eenheid rondom een kernzin? Zijn de deelonderwerpen herkenbaar? Is de *structuur* duidelijk door signaalwoorden en structurerende zinnen? Moet er nog iets overbodigs weg uit de tekst? Is nog ergens extra toelichting nodig? Schrijvers die in deze fase nog bronnen raadplegen, produceren minder goede teksten.
– In ronde 2 komt het *taalgebruik* aan de orde: zijn de woorden goed gekozen en de zinnen correct geformuleerd? Kunnen sommige zinnen misschien nog aantrekkelijker gemaakt worden?
– In ronde 3 is de *spelling* aan de beurt: zijn de woorden en de werkwoordsvormen correct gespeld? Zijn de hoofdletters en de leestekens juist geplaatst? Kijk ook naar de *lay-out*.

Op deze onderzoekresultaten is het *Stappenplan Schrijven* gebaseerd.

Theorie

Stappenplan Schrijven

Stap 1: Inhoud genereren en structureren
- Bedenk wat je allemaal over het onderwerp weet. Maak een mindmap of noteer je ingevingen in steekwoorden en korte zinnen.
- Documenteer je als je niet genoeg kennis hebt over het onderwerp:
  – Formuleer je documentatievragen.
  – Zoek geschikte bronnen.
  – Maak (zo nodig) een documentatiemap.
- Maak een bouwplan:
  – Noteer het onderwerp van de tekst.
  – Noteer het tekstdoel: informeren, overtuigen, activeren of opiniëren.
  – Noteer voor welk publiek je de tekst schrijft.
  – Formuleer in één zin de hoofdgedachte van de tekst.
  – Kies een geschikte tekststructuur. → ***zie Basis p. 22***
  – Noteer de deelonderwerpen in vraagvorm.
  – Noteer van elke alinea de inhoud in steekwoorden.
  – Wissel je bouwplan uit met dat van een ander (tweetal). Geef elkaar commentaar en vul je bouwplan zo nodig aan.

Stap 2: Tekst produceren
- Schrijf je bouwplan uit tot een eerste versie van je tekst.

Stap 3: Tekst reviseren
- Reviseer je tekst in drie rondes: inhoud (/structuur), taalgebruik, spelling en lay-out.
- Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van een feedbackformulier en verbeter zo nodig je tekst.

Theorie

Stap 1: Inhoud genereren en structureren
Een **bouwplan** zorgt voor samenhang in de tekst. In een bouwplan leg je de inhoud en de opbouw van je tekst vast: welke deelonderwerpen komen aan de orde en in welke volgorde. Ook noteer je de inhoud van de verschillende alinea's in steekwoorden. Dan hoef je je bij het schrijven alleen nog maar te concentreren op de formulering (woordkeus en zinsbouw), de spelling en de lay-out.

Je kunt je bouwplan in een schema zetten.

Voorbeeld

Bouwplan voor een tekst

Onderwerp: De aanschaf van een warmtepomp
Tekstdoel: opiniëren
Hoofdgedachte: Het is niet in alle gevallen verstandig om een warmtepomp aan te schaffen.
Publiek: lezers van een landelijk dagblad
Tekststructuur: voor- en nadelen

1	2	3	4
Tekstdeel	**Al.nr.**	**(Deel)onderwerp**	**Uitwerking in steekwoorden**
Inleiding	1	Aandacht trekken:	regering heeft bekendgemaakt dat gaskraan Groningen dichtgaat – uiterlijk 2030 afgerond
	2	Introductie onderwerp: vraagstelling:	geen gas meer voor verwarming – geen gas meer voor koken – overstappen op warmtepomp – haalt warmte uit aardbodem en/of grondwater – wat zijn de voor- en nadelen?
Middenstuk	3	Wat zijn de oorzaken/ redenen om te stoppen met aardgas uit Groningen?	aardgasvoorraad raakt op – aardbevingen veroorzaken schade aan huizen in Groningen – klimaat: CO_2-uitstoot
	4	Wat zijn de nadelen van een warmtepomp?	sommige huizen ongeschikt voor warmtepomp – onvoldoende geïsoleerd – laagtemperatuursverwarming is een must – warmtepompinstallatie erg groot – niet elk huis heeft er ruimte voor
	5		warmtepomp is duur – tussen de 8.000 en 12.500 euro – terugverdientijd meer dan tien jaar – cv-ketel kost maar 1.500 euro
	6	Wat zijn de voordelen van een warmtepomp?	milieuvriendelijk – gebruikt nauwelijks fossiele brandstoffen – verbruikt weinig elektriciteit – genereert veel warmte – enorme verlaging van CO_2-uitstoot – gezin met gasketel 2850 kilo CO_2 – met warmtepomp minstens 1000 kilo minder
	7		warmtepomp is voordelig – (los van de aanschafprijs) energierekening van huishouden fors lager – 500 tot 1.000 euro per jaar – verwarmingskosten lager – ook onderhoudskosten lager
	8		onbekender voordeel: meeste systemen kunnen koelen – niet alleen verwarming in winter – in de zomer een heerlijk frisse woning
Slot	9	Hoofdgedachte: Aanbeveling:	Het is niet in alle gevallen verstandig om een warmtepomp aan te schaffen. Huiseigenaars moeten goed kijken naar de ruimte in hun huis en naar de isolatie van hun huis alvorens over te gaan tot de aanschaf van een warmtepomp.

Opdracht 1

Bekijk het bouwplan voor de tekst 'Mobiele telefoons in de les'.

1 Wat is het tekstdoel?
2 Wat is de tekststructuur?
3 Noteer kort de inhoud van een aantrekkelijke eerste alinea.
4 Op welke manier zou je in alinea 2 het onderwerp introduceren?
5 Werk het deelonderwerp 'Welke argumenten zijn er om mobieltjes in de les te verbieden?' uit in ten minste twee alinea's: noteer van beide alinea's de inhoud in steekwoorden.

6 Bedenk nog een deelonderwerp; het moet uit twee alinea's bestaan. Noteer van beide alinea's de inhoud in steekwoorden.
7 Bedenk een goede titel voor de tekst.
8 Schrijf voor de tekst een slotalinea van ten minste 60 woorden. In het slot staat de conclusie.

Bouwplan

Onderwerp:	Mobiele telefoons in de les
Tekstdoel:	...
Hoofdgedachte:	Mobiele telefoons moeten tijdens de les in principe uit staan.
Publiek:	jongeren
Tekststructuur:	...

1	**2**	**3**	**4**
Tekstdeel	**Al.nr.**	**(Deel)onderwerp**	**Uitwerking in steekwoorden**
Inleiding	1	Aandacht trekken:	
	2	Introductie onderwerp:	
Middenstuk	3	Welke argumenten zijn er om mobieltjes in de les te verbieden?	Argument 1:
	4		Argument 2:
	5		
	6		
	...		
Slot	laatste	Conclusie:	Mobiele telefoons moeten tijdens de les in principe uit staan.

Theorie

Stap 2: Tekst produceren

Wanneer je bouwplan in orde is, ga je de tekst schrijven: je werkt de informatie in kolom 3 en 4 van het bouwplan uit tot deelonderwerpen en alinea's.

- De **inleiding** bestaat uit twee alinea's: in de eerste trek je de aandacht van de lezer, in de tweede introduceer je het onderwerp van de tekst. → *zie Basis p. 13*
- In het **middenstuk** werk je de deelonderwerpen uit kolom 3 uit. In kolom 4 staat in steekwoorden min of meer de inhoud van elke alinea. Je zet de steekwoorden om in zinnen, die steeds samen een alinea vormen.
- Elke **alinea** heeft een **kernzin**: meestal de eerste, minder vaak de tweede en soms de laatste zin. De kernzin bevat de hoofdgedachte van de alinea. De andere zinnen zijn

uitwerking, uitleg, voorbeeld(en), onderbouwing enz. bij de kernzin. Maak de structuur van de tekst duidelijk door structurerende zinnen en geef tekstverbanden aan met signaalwoorden voor opsomming, tegenstelling enz. → *zie Basis p. 28*
- Het **slot** bevat in ieder geval de hoofdgedachte van de tekst, soms aangevuld met andere elementen. Denk aan een goede slotzin. → *zie Basis p. 18*

Bij het uitschrijven moet je rekening houden met het beoogde **publiek**. → *zie Basis p. 31*

Structuur door lay-out
Een goede opmaak van een tekst is belangrijk: de lay-out maakt de structuur van je tekst duidelijk. Een aantrekkelijke en overzichtelijke opmaak zorgt er bovendien voor dat de lezer verder zal lezen.
De netversie van de tekst ziet er als volgt uit:
- een (motiverende) titel tegen de linkerkantlijn met **vette** letters;
- een eventuele (informerende) ondertitel met *cursieve* letters;
- een witregel tussen titel(s) en schrijver;
- de naam van de schrijver;
- twee witregels tussen schrijver en inleiding;
- de inleiding;
- twee witregels tussen inleiding en middenstuk;
- steeds één witregel tussen de deelonderwerpen van het middenstuk;
- eventuele tussenkoppen met vette letters; geen witregel na een tussenkop;
- een tab (inspringing) bij een nieuwe alinea (maar niet na een witregel);
- doorlopende tekst binnen een alinea (dus niet elke zin op een nieuwe regel);
- zo min mogelijk cursiveringen, geen onderstrepingen;
- twee witregels tussen middenstuk en slot;
- enkele aanhalingstekens (‘ en ’).

Voorbeeld

Structuur door lay-out (deelonderwerp)

1 In de structurerende eerste zin wordt het deelonderwerp *Wat zijn de voordelen van een warmtepomp?* aangekondigd.

2 De onderstreepte woorden *Om te beginnen, Daar komt bij* en *nog een* zijn signalen voor een opsommend verband.

3 In alinea 6 is de tweede zin de kernzin; de eerste zin kondigt het deelonderwerp aan.

4 In alinea 7 en 8 is de eerste zin de kernzin.

Lay-out: bij alinea 7 en 8 wordt ingesprongen met een Tab.

Het deelonderwerp *Wat zijn de voordelen van een warmtepomp?* (alinea 6, 7 en 8 van de tekst over de aanschaf van een warmtepomp) kan als volgt worden uitgeschreven:

(6) Daar staan echter drie grote voordelen tegenover. 1 Om te beginnen 2 is een warmtepomp erg milieuvriendelijk. 3 Hij gebruikt nauwelijks fossiele brandstoffen. Een warmtepomp gebruikt weinig elektriciteit, maar genereert wel veel warmte. De CO_2-uitstoot van een huishouden dat een warmtepomp aanschaft, wordt veel kleiner. Een gezin met een hr-ketel stoot 2850 kilo CO_2 uit. Met een warmtepomp wordt dit minstens 1000 kilo minder.
(7) 5 Daar komt bij 2 dat een warmtepomp heel voordelig is. 4 Dit moeten we wel los zien van de aanschafprijs. De energierekening van een huishouden wordt veel lager, doordat de verwarmingskosten drastisch omlaaggaan. Het kan wel 500 tot 1.000 euro per jaar schelen. Ook de onderhoudskosten van een warmtepompinstallatie zijn lager dan die van een klassieke cv-ketel. Dit kan elk jaar nog eens meer dan 100 euro schelen.
(8) 5 Dit zijn de twee voordelen die meestal genoemd worden, maar er is nog een 2 onbekender voordeel: de meeste warmtepompsystemen kunnen ook koelen. 4 Het huis is dus niet alleen ’s winters behaaglijk warm, maar ook is het ’s zomers binnen lekker fris.

Opdracht
2

1 Schrijf op basis van het bouwplan *De aanschaf van een warmtepomp* op p. 80 het deelonderwerp ‘Wat zijn de nadelen van een warmtepomp?’ (alinea 4 en 5). Gebruik ten minste 100 woorden.
2 Schrijf op basis van het bouwplan *Mobiele telefoons in de les* op p. 81 het deelonderwerp ‘Welke argumenten zijn er om mobieltjes in de les te verbieden?’ (alinea 3 en 4). Gebruik ten minste 100 woorden.

Theorie

Stap 3: Tekst reviseren
Als je de eerste versie van je tekst geschreven hebt, kijk je die goed na en breng je verbeteringen aan. Gebruik daarbij het *Feedbackformulier Schrijven* als checklist. Werk bij voorkeur in drie rondes: ronde 1 - inhoud en structuur, ronde 2 - taalgebruik, ronde 3 - spelling en lay-out. → ***zie p. 79***
Laat daarna iemand anders je tekst beoordelen met behulp van het *Feedbackformulier Schrijven*. Een ander ziet altijd dingen die jou als schrijver niet zijn opgevallen.
Als je klasgenoot veel commentaar had op je tekst, vul dan het *Zelfevaluatieformulier Schrijfproces* in.

Feedbackformulier Schrijven

De tekst is gemaakt door:

De tekst is beoordeeld door:

Inhoud en structuur	**-** **+**
De tekst heeft een aantrekkelijke motiverende titel.	O O O O
De tekst heeft een informerende ondertitel.	O O O O
De eerste alinea van de inleiding trekt de aandacht van de lezer.	O O O O
De tweede alinea van de inleiding maakt het onderwerp goed duidelijk.	O O O O
De deelonderwerpen zijn goed gekozen.	O O O O
De deelonderwerpen zijn voldoende uitgewerkt.	O O O O
De deelonderwerpen zijn te herkennen aan structurerende zinnen, signaalwoorden of tussenkopjes.	O O O O
Elke alinea heeft een kernzin.	O O O O
In de alinea's zijn de kernzinnen duidelijk uitgewerkt.	O O O O
Elke alinea bevat functie- en/of signaalwoorden.	O O O O
Het slot bevat de hoofdgedachte van de tekst (in één zin geformuleerd).	O O O O
Het slot bevat een goede afronding, bijvoorbeeld een uitsmijter.	O O O O
De lay-out is volgens de regels en maakt de opbouw van de tekst duidelijk.	O O O O
De beoordelaar geeft in de tekst aan waar de lay-out niet correct is.	

Formulering en spelling *De beoordelaar geeft in de tekst fouten in formulering en spelling aan, zo mogelijk voorzien van het nummer van de formuleringsfout.*	**-** **+**
De tekst bevat geen formuleringsfouten.	O O O O
Het taalgebruik is afwisselend, doordat er variatie is in woordkeus, zinsopbouw en zinslengte.	O O O O
Het taalgebruik is aantrekkelijk, doordat er uitdrukkingen zijn gebruikt.	O O O O
De tekst bevat geen fouten in spelling en interpunctie.	O O O O

Tips en tops
Wat is er goed: wat moet de schrijver zeker zo houden?
Wat kan er beter: wat moet de schrijver anders doen?

Opdracht
3

Lees tekst 1, de eerste versie van een tekst die geschreven is door Linsey Duif.
Je krijgt van je docent het *Feedbackformulier Schrijven*. Controleer de tekst met behulp van het feedbackformulier. Noteer ook enkele tips en tops.

Tekst 1

Weer terug in de kisten

De dienstplicht in Nederland

Linsey Duif

Dienstplicht is er al een tijdje, jongens en sinds 2018 ook meisjes worden ingeschreven voor dienstplicht om hun land te dienen. Sinds 1 mei 1997 is de opkomst plicht echter opgeschort, wat betekend dat je niet meer hoeft te komen. Veel mensen zijn het eens met die beslissing. Maar er zitten zeker voordelen aan dienstplicht, en die ga ik hier toelichten. Dus ik ben voor het opnieuw invoeren van de dienstplicht.

Ik ben voor dienstplicht omdat het zorgt dat je meer orde en structuur in je leven krijgt. Als je namelijk in dienstplicht bent, dan heb je taken die je moet uitvoeren op bepaalde tijden en die zorgen dus voor structuur. Ook zorgen de leiding gevenden dat er orde in de groep blijft.

Daarbij zorgt dienstplicht voor meer opleidingsmogelijkheden in de millitaire sector. Als je bijvoorbeeld in dienstplicht bent geweest heb je al meer ervaring. Meer ervaring hebbend zijn er dus meer opleidingsmogelijkheden in deze sector.

Een ander voordeel is dat wanneer de dienstplicht weer word ingevoerd, de criminaliteitscijfers zullen dalen. Want jongeren hebben geen tijd meer om rond te hangen en er wordt ze goede manieren geleerd. In andere landen is uit onderzoek gebleken dat jongeren die uit dienstplicht vandaan komen minder snel de criminaliteit in gaan.

En als Nederland in oorlog gaat komen. Moeten we ons wel goed kunnen verdedigen tegen de vijand. Een beroepleger gaat dat alleen nooit redden. We zullen daarbij dus wel een leger van dienstplichtigen bij moeten hebben. Als je in dienstplicht geweest bent, blijf je nog tot je 45ste oproepbaar. Dat betekend dat we dan een leger hebben van bijna de halve bevolking.

Het leger wordt nu ingezet voor zogenaamde vredesoperaties. Ook hieraan zouden dienstplichtigen kunnen meedoen. Dit heeft voor het beroepleger het voordeel dat ze dan niet altijd mee hoeven. En voor de dienstplichtigen dat ze meer van de wereld zien en goede daden kunnen verrichten. Neem bijvoorbeeld Afrika, daar is het Nederlandse leger actief geweest in Mali.

Een vaak genoemd tegenargument is dat een halfjaar legertraining zinloos is omdat de dienstplichtigen nooit zo goed en sterk kunnen worden als beroepmilitairen. En daarom beter verder kunnen gaan met hun leven zonder onderbrekingen als dienstplicht.

Echter is het zo dat dienstplicht niet alleen betekent hoeveel push ups je kunt doen. Het gaat ook over onderwerping aan een millitair regime zoals dissipline en het gaat over je karaktervorming. Ook je moet op elkaar leren vertrouwen en daarmee bouw je een band op met de andere jongens en meisjes in jouw eenheid. Dat soort dingen zijn zeker nuttig ook al is het maar voor een halfjaar.

Daarom ben ik er voor dat de dienstplicht in Nederland opnieuw ingevoerd moet worden. Het zorgt voor structuur en orde, ook wordt je dissipline bijgebracht. Ook al vinden sommige mensen het zinloos, je krijgt wel een band met andere leeftijdsgenoten in dezelfde situatie en helpt bij de vorming van je karakter. En een belangrijk punt is dat het de criminaliteit tegengaat. Dus laten we die kisten maar weer aan trekken.

Theorie

Schrijven in tweetallen

Als je met zijn tweeën een schrijfopdracht maakt, zijn er twee rollen die jullie afwisselend vervullen, die van schrijver en die van observant.
Schrijver: Je schrijft en 'denkt hardop': je vertelt de observant wat je denkt voordat je een zin opschrijft, tijdens het schrijven, en nadat je een zin geschreven hebt: wat wil de lezer weten in de volgende zin?
Observant: Je luistert naar de gedachten van de schrijver en je leest wat hij opschrijft. Daarbij kun je vragen stellen als:
– Trekt de eerste alinea van de inleiding de aandacht van de lezer?
– Blijkt uit de tweede alinea van de inleiding duidelijk wat het onderwerp van de tekst is?
– Wordt elk deelonderwerp aangekondigd met een structurerende zin?
– Bevat elke alinea een kernzin en staat die op een voorkeursplaats?
– Geven de andere zinnen voldoende toelichting op de kernzin?
– Is er door middel van signaalwoorden verband aangebracht tussen de zinnen, de alinea's en de deelonderwerpen?
– Staat in het slot de hoofdgedachte? Wordt het op een aantrekkelijke manier afgerond?
– Zijn de zinnen correct geformuleerd?
– Zijn de woorden correct gespeld?
– Is het taalgebruik afwisselend en aantrekkelijk?
Zeg niet steeds voor wat de schrijver moet opschrijven; je mag wel suggesties geven.

Opdracht
4

Werk in tweetallen. Schrijf voor jullie klasgenoten een informerende tekst van 500 à 600 woorden over een van de volgende onderwerpen:
- (on)gezond eten
- muziekfestivals
- all-inclusive resorts
- spieken

Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Schrijven*.

Ik kan/weet:
- ☐ alinea's verbinden tot een coherent betoog. 3F
- ☐ de opbouw van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F
- ☐ een heldere structuur aan de tekst geven door witregels, marges, kopjes te gebruiken. 3F
- ☐ een langere tekst indelen in paragrafen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Schrijven**, *het* **Formulier Bouwplan voor een tekst** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces**.

2 Uiteenzetting

Je leert:

- een uiteenzetting schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
- Cursus 2 Lezen § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 3 Schrijven § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Uiteenzetting: de lezer informeren

Een **uiteenzetting** is een informatieve en objectieve tekst. Het tekstdoel van een uiteenzetting is informeren. Je geeft daarom in een uiteenzetting veel feiten en daarnaast leg je veel uit. Bij de uitleg gebruik je voorbeelden.
Als er in je uiteenzetting meningen staan, dan geef je die objectief weer. Je noemt ze om aan te geven hoe iemand anders over het onderwerp denkt. Jouw mening is in een uiteenzetting niet van belang.

De hoofdgedachte van een uiteenzetting is een constatering. Bijvoorbeeld:
– *De korte vakantie wordt in Nederland steeds populairder.*
– *De laatste jaren krijgen meer leerlingen van de basisschool een havo- of vwo-advies.*

Je kunt voor een uiteenzetting de volgende tekststructuren gebruiken:
- vraag-antwoordstructuur;
- verklaringsstructuur;
- aspectenstructuur;
- verleden-heden(-toekomst)structuur;
- probleem-oplossingsstructuur.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een uiteenzetting.

1 Welke aandachttrekker wordt er gebruikt in alinea 1?
2 Hoe wordt in alinea 2 het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
3 Het slot bevat de hoofdgedachte. Noteer die.
4 Welke structuur heeft de tekst?
5 Het middenstuk van de tekst bestaat uit drie deelonderwerpen (de alinea's 3-4, 5-6-7 en 8-9). Noteer voor elk deelonderwerp een geschikte tussenkop. Kies uit:
- ○ Bewustwording
- ○ Europese Commissie
- ○ Magnetronmaaltijden
- ○ Producenten moeten meedoen
- ○ Steeds meer plastic
- ○ Zwerfafval

6 Waaraan kun je zien dat tekst 1 een uiteenzetting is? Noem ten minste twee kenmerken.

Tekst 1

Ontplasticen

Iedereen kan thuis iets doen aan de plasticsoep

Rosan Hollak

(1) Ik open de gangkast. Een enorme berg plastic tassen zit in een hoek gepropt. Ik haal ze eruit: 71 stuks. Ze zitten verstopt in de kast omdat ik – en de rest van het gezin – eigenlijk niet weet wat we ermee aan moeten. Weggooien voelt niet goed, hergebruiken doen we nauwelijks. Ik ga de badkamer binnen en tel het plastic: 9 tandenborstels, 5 flessen shampoo, 3 flessen conditioner, 4 flessen douchegel, 4 flessen wasmiddel en wasverzachter en een volle doos plastic wattenstaafjes. Met een licht opgelaten gevoel rijd ik, met een plastic tasje uit de gangkast, even later naar de supermarkt. Daar staar ik vertwijfeld naar de schappen. Maaltijdsalades en magnetronmaaltijden worden aangeboden in plastic bakken. Een brood? In een plastic zak. Een komkommer? Strak in het plastic. Tandpasta? In een plastic tube. Wat is er eigenlijk niet in plastic gehuld?

(2) Thuis begin ik te googelen. Van al het afval in de wateren binnen de Europese Unie is 85 procent plastic, lees ik in het bericht waarin staat dat de Europese Commissie een verbod wil op plastic borden en bestek, wattenstaafjes, rietjes en roer- en ballonstaafjes. Ik lees over plasticsoep (plastic afval in onze oceanen en zeeën), over zeemeeuwen met een maag vol plastic en over weggooi-schoonmaakdoekjes met niet-afbreekbaar plastic die de Britse riolen verstoppen. De verhalen zijn dramatisch. Hoe kan ik in mijn eigen huishouden plastic minderen? Zet dat wel zoden aan de dijk?

(3) Ik vraag het politicoloog Michiel Roscam Abbing, werkzaam bij de *Plastic Soup Foundation*. Hij heeft net de *Plastic Soup Atlas van de Wereld* gepubliceerd, een praktisch boek, vol met illustraties en grafieken over de groeiende hoeveelheid plastic, over het ontstaan van zwerfplastic en microplastics in onze oceanen en op onze stranden. Het tweede deel van de Atlas is gericht op de mogelijke oplossingen. Roscam Abbing noemt de deze week voorgestelde maatregelen van de Europese Commissie 'een stap voorwaarts, maar niet genoeg'.

(4) Hij vertelt dat sinds de jaren tachtig de wereldproductie van plastic zes keer in omvang is toegenomen. 'Het neemt alleen maar toe. Waar eindigt dit straks voor onze kinderen?' Ter onderbouwing noemt hij nog even een paar cijfers. Elke Europeaan is verantwoordelijk voor 30 kilo plastic afval per jaar. Van al het plastic dat we dagelijks gebruiken, gooien we 50 procent binnen 20 minuten weg. In 2017 is er sinds 1950 8,3 miljard ton plastic geproduceerd. Naar schatting zal dit in 2050 oplopen tot 34 miljard ton plastic.

(5) Roscam vindt het terecht dat de verantwoordelijkheid niet meer alleen bij de consument, maar ook bij de producent wordt gelegd. 'Producenten moeten nu zelf actief oplossingen aandragen voor zwerfplastic en bijvoorbeeld de kosten van opruimen voor hun rekening nemen.' Wel betreurt hij het dat er door de Europese Commissie geen concrete reductiedoelstellingen zijn geformuleerd. 'Ook zijn er geen duidelijke plannen voor het heffen van belasting op verpakkingsplastic.'

(6) Maar wat heeft het voor zin als ik geen plastic wattenstaafjes meer koop of een rietje weiger in een restaurant? Het probleem ligt uiteindelijk toch bij de grote bedrijven die niet bereid zijn om hun plastic producten en verpakkingen te vervangen door meer duurzame materialen?

(7) 'Uiteraard kunnen we de plasticsoep niet verminderen zonder medewerking van de overheid of de industrie', zegt Roscam Abbing. 'Plastic is zo goedkoop en zo geschikt voor allerlei toepassingen dat producenten het, zonder duidelijke regelgeving, zullen blijven maken.' Toch kun je als consument zeker invloed uitoefenen, zegt hij. 'Je kunt je gedrag aanpassen. Schaf bijvoorbeeld geen magnetronmaaltijd aan. Als steeds meer mensen voedsel zonder plastic verpakking aanschaffen, zullen supermarktketens dat voelen en daarop inspelen.'

(8) Hij wijst op *Plastic Free July*, een Australische uitdaging die inmiddels door twee miljoen mensen uit 159 landen is aangegaan. 'Stap één is bewustwording. Een deelnemer moet aan het begin van de maand zijn vuilnisbak legen en al zijn afval over de grond uitspreiden. Hij noteert wat er aan plastic afval ligt en de volgende stap is om te kijken of je per item zonder kan, of er alternatieven zijn en of je dingen had kunnen hergebruiken.'

(9) Maar hoe krijg je bijvoorbeeld een ongeïnteresseerde puber zover dat hij zijn eigen afval gaat tellen? Of voortaan geen plastic flesjes meer weggooit? 'Door iemand te belonen', zegt Roscam Abbing. 'Daarin kan de overheid een grote rol spelen.' Zo wil de Europese Commissie dat in 2025 de lidstaten 90 procent van alle plastic flessen gescheiden inzamelen. 'Lidstaten kunnen de producenten verantwoordelijk maken of kiezen voor statiegeld. Dat laatste werkt. Uit onderzoek blijkt dat vrijwel iedere consument de verpakkingen weer inlevert, wanneer hij er geld voor krijgt.'

(10) De plasticsoep in de oceanen neemt dus verontrustende vormen aan, maar we kunnen daar wat aan doen door ons bewust te worden van ons plasticgebruik. Producenten die hun producten in plastic verpakken, kunnen door de consumenten gedwongen worden om minder of geen plastic te gebruiken. Het zou mooi zijn als de Europese Commissie de producenten ook wat meer onder druk zou zetten.

Naar: Rosan Hollak, NRC Handelsblad, 29 mei 2018

Opdracht
2

Werk eventueel in tweetallen. Schrijf voor je klasgenoten een uiteenzetting van 500 à 700 woorden over een van de volgende onderwerpen:
- Vleesvervangers
- Natuurbeheer in Nederland
- Klimaatverandering
- YouTube

Volg het *Stappenplan Schrijven* op p. 109. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Uiteenzetting*.

Ik kan/weet:

☐ een uiteenzettende tekst schrijven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Uiteenzetting**, *het* **Formulier Bouwplan voor een tekst** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces**.

3 Betoog

Je leert:

- een betoog schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel; § 2 Inleiding en slot; § 3 Middenstuk; § 4 Alinea's en kernzinnen; § 5 Signaalwoorden en functiewoorden; § 6 Publiek; § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen — § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 3 Schrijven — § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Betoog: een standpunt beargumenteren

Een **betoog** is een tekst waarmee je als schrijver de lezers wilt overtuigen van jouw standpunt. Een betoog bevat:

- het **standpunt** (de mening) van de schrijver over een bepaalde kwestie;
- feitelijke en/of waarderende **argumenten** voor dat standpunt;
- feiten en/of voorbeelden die de waarderende argumenten ondersteunen;
- eventueel **tegenargumenten** en de **weerlegging** daarvan.

Je betoog is overtuigend als je argumentatie goed is. Let daarbij op de volgende punten:

- Feitelijke argumenten moeten waar zijn.
- Waarderende argumenten moeten waar zijn: ze moeten door iedereen gedeeld worden (*Kinderen horen geen alcohol te drinken*), of ze moeten ondersteund worden met feiten, cijfers of voorbeelden.
- De argumenten moeten relevant zijn; drogredenen bijvoorbeeld zijn niet relevant.
- De argumenten moeten consistent zijn: ze mogen elkaar niet tegenspreken.
- De argumenten moeten met elkaar het standpunt voldoende ondersteunen.
- Eventuele tegenargumenten moeten gevolgd worden door een afdoende weerlegging.

Je kunt voor een betoog de volgende tekststructuren gebruiken:

- argumentatiestructuur;
- voor- en nadelenstructuur.

Standpunt van het publiek

De opbouw van een betoog hangt af van het vermoedelijke standpunt van de lezers. Je moet dus vooraf bepalen hoe je publiek waarschijnlijk over de kwestie denkt. Bijvoorbeeld: bij een nieuw, nog onbekend onderwerp hebben de lezers vaak nog geen standpunt bepaald; ze hebben een **standpunt van twijfel**.

Zo werk je als de lezers vermoedelijk een standpunt van twijfel hebben:

- Introduceer in de inleiding van het betoog het onderwerp en presenteer je standpunt (mening, stelling).
- Geef in het middenstuk de argumenten voor dat standpunt. Je hoeft bij een publiek met een standpunt van twijfel geen tegenargumenten te geven. Als je wel een tegenargument noemt, dan geef je ook een weerlegging erbij.

- Herhaal in het slot je standpunt in iets andere bewoordingen.

NB Ook voor- en nadelen kun je inzetten als argumenten. In plaats van de argumentatiestructuur kun je dus ook de voor- en nadelenstructuur gebruiken.

Je moet anders te werk gaan als je een standpunt hebt waarmee de lezers het waarschijnlijk niet eens zijn, bijvoorbeeld *Alleen mensen met een vwo-diploma mogen stemmen*. De lezers hebben dan een **tegenovergesteld standpunt**.
Zo werk je als de lezers waarschijnlijk een tegenovergesteld standpunt hebben:

- Presenteer in de inleiding je standpunt als een vraag (die je in de tekst beantwoordt). Let erop dat je ook in de titel niet meteen je standpunt verraadt.
- Geef in het middenstuk naast de (vóór)argumenten ook tegenargumenten, maar weerleg die meteen: laat zien dat ze niet kloppen of minder zwaar wegen dan de argumenten vóór je standpunt.
  Als je de voor- en nadelenstructuur gebruikt, noem je nu wél de nadelen en toon je aan dat die nadelen minder belangrijk zijn dan de voordelen.
- Beantwoord in het slot de vraag uit de inleiding. Dat is je conclusie, je eigen standpunt. Voordat je jouw standpunt geeft, kun je kort de argumenten tegen elkaar afwegen: welke argumenten wegen het zwaarst en waarom, de voorargumenten (voordelen) of de tegenargumenten (nadelen)?

NB Vanaf 2021 wordt het begrip ‘weerlegging’ niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt ‘tegenargument’ gebruikt.

Opdracht 1

Lees tekst 1, een betoog.

1 Formuleer op basis van de inleiding en het slot de mening van de auteur over zout eten.
2 Noteer voor elk van de vier deelonderwerpen (al. 3-4, 5, 6-7-8 en 9) een informerende tussenkop.
3 Onderstreep de kernzinnen van het middenstuk.
4 Omcirkel de signaalwoorden in de kernzinnen.
5 Welke structuur heeft de tekst?
6 Vind je dat de auteur haar standpunt goed beargumenteerd heeft? Licht je antwoord toe.

Tekst 1

Opzouten met dat zout

Nederlanders eten zonder het te weten te veel zout

Laurien Polderman

(1) Elke keer weer wordt bewezen hoe slecht suiker wel niet is voor de gezondheid van een mens. Wat daarentegen vrijwel niemand weet, is dat zout minstens zo slecht is. Tachtig procent van de Nederlanders consumeert meer dan het aangeraden maximum van zes gram per dag. Dit komt doordat fabrikanten grote hoeveelheden in hun producten verwerken, maar bijna niemand is zich hiervan bewust.
(2) Het gevolg is wel dat we te veel zout blijven eten. Dat leidt tot steeds meer gezondheidsproblemen. Dat kan toch niet zo langer?

(3) Ten eerste blijkt uit verscheidene onderzoeken dat een te grote zoutinname zeer slecht is voor de gezondheid. Er zijn aanwijzingen dat dit kan leiden tot maagkanker en een grotere kans op hart- en vaatziekten. Het lichaam houdt namelijk meer vocht vast, dat uiteindelijk in de bloedbaan terechtkomt. Hierdoor moet het hart sneller pompen en ontstaat een hoge bloeddruk.

(4) Verder krijgen bij een te grote zoutinname de nieren het zwaar te verduren. Die zijn verantwoordelijk voor het reinigen van het bloed. Zodra er te veel zout in het bloed zit, moeten de nieren extra hard werken, wat ertoe kan leiden dat ze beschadigd raken.

(5) Bepaalde bevolkingsgroepen moeten extra goed opletten dat ze niet te veel zout binnenkrijgen. Ouderen bijvoorbeeld hebben vaak slechtere nieren en lopen daardoor een nog groter risico op een nierbeschadiging. Ook mensen met een verhoogde bloeddruk wordt sterk afgeraden meer dan twee gram per dag te eten, omdat hun bloeddruk anders gevaarlijk hoog kan oplopen.

(6) Het is echter niet eenvoudig om de consumptie van zout te beperken, want in bijna alle etenswaren in de supermarkt is deze smaakmaker verwerkt. Daar komt bij dat fabrikanten vaak niet precies aangeven hoeveel er precies in hun producten zit. Bovendien voegen ze veelal meer toe dan nodig is. Dit is niet alleen nadelig voor mensen die er overgevoelig voor zijn, maar voor iedereen. Zelfs diegenen die etiketten lezen en goed op de hoeveelheden zout letten, kunnen dagelijks te veel binnenkrijgen en daardoor gezondheidsproblemen krijgen. De Consumentenbond pleit dan ook al jaren voor een verlaging van het zoutgehalte in levensmiddelen.
(7) De fabrikanten geven evenwel aan dat minderen niet zo eenvoudig is. Zij stellen dat een zoutvermindering zal leiden tot 'houdbaarheidsproblematiek'. Ook beweren ze dat consumenten het eten minder lekker gaan vinden.
(8) Dit is echter onzin. Volgens een onderzoek van de Consumentenbond zijn er genoeg fabrikanten die het wel voor elkaar krijgen hun producten veel minder zout te maken en desondanks een goede kwaliteit te leveren. Waarom zouden dan niet alle producenten dit kunnen?

(9) Overigens is zout niet alleen maar ongezond. Het helpt bijvoorbeeld bij het reguleren van de werking van de zenuwen in de hersenen en bij de instandhouding van de juiste vochtbalans in het lichaam. Dit is mooi, maar toch is te veel zout voor iedereen slecht. En er zijn helaas veel meer mensen die te veel binnenkrijgen dan mensen die te weinig tot zich nemen.

(10) De ongezouten waarheid is dan ook dat een te groot gedeelte van de bevolking onbewust te veel zout consumeert. Dit zou niet zo hoeven te zijn en daarom moeten de fabrikanten gedwongen worden minder zout toe te voegen aan levensmiddelen. Dat zou(t) toch moeten kunnen?

Opdracht 2

1 Herschrijf de inleiding van tekst 1 zó dat die geschikt wordt voor een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
2 Bedenk ook een geschikte titel en ondertitel.

Opdracht 3

Schrijf op basis van het onderstaande blokjesschema een betoog van ongeveer 400 woorden voor een publiek met een standpunt van twijfel. Zoek zo nodig meer informatie.
1 Bedenk een motiverende titel en een informerende ondertitel.
2 Schrijf een inleiding van twee alinea's: in alinea 1 trek je de aandacht van de lezers en in alinea 2 introduceer je het onderwerp.
3 Zorg voor een logische alinea-indeling in het middenstuk.
4 Neem in het slot in elk geval de hoofdgedachte op. Zorg voor een aantrekkelijke afronding.

Opdracht
4

Werk in tweetallen.
Het ministerie van Onderwijs heeft besloten dat er volgend schooljaar op een tiental scholen geëxperimenteerd gaat worden met het eindexamen: havo- en vwo-leerlingen kunnen in twee periodes hun Centraal Examen doen: in december en in mei. Leerlingen houden zich tijdens de eerste periode bezig met drie of vier vakken, en de tweede periode doen ze de resterende examens. Ze zouden zich op deze manier beter kunnen focussen. Jullie school overweegt om mee te doen aan het experiment en jullie gaan over dit experiment een betoog schrijven van ongeveer 400 woorden. Het artikel wordt gepubliceerd in de plaatselijke krant. Ga uit van een publiek met een standpunt van twijfel. Gebruik de theorie op p. 119.

1 Zoek informatie over deze kwestie en bepaal op basis van de documentatie jullie standpunt: zijn jullie voor of tegen deelname aan het experiment?
2 Noteer de hoofdgedachte (het standpunt).
3 Noteer de argumenten voor het standpunt.
4 Kies de beste drie argumenten en zet de argumentatie in een blokjesschema.
5 Verdeel de alinea's en schrijf samen het betoog. Verwerk daarin de beste drie argumenten. ***→ zie Schrijven p. 89***
6 Zet boven jullie tekst een motiverende titel en een informerende ondertitel.

Opdracht
5

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 4.
1 Bekijk het *Feedbackformulier Betoog*. Je krijgt het van je docent of downloadt het op *Nieuw Nederlands online*.
2 Controleer jullie betoog. Voldoet het aan alle criteria? Is de tekst gericht op een publiek met een standpunt van twijfel? Noteer wat er de volgende keer beter kan.

Opdracht
6

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 4 en 5. Jullie gaan de tekst bewerken voor een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
1 Noteer een argument tegen jullie standpunt.
2 Noteer een goede weerlegging van dit argument.
3 Herschrijf de inleiding die jullie bij opdracht 4 hebben gemaakt volgens de theorie. Gebruik ook een andere aandachttrekker.
4 Bedenk zo nodig een andere titel en een andere ondertitel die geschikt zijn voor een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
5 Schrijf de alinea van het middenstuk met het tegenargument en de weerlegging.

Opdracht
7

Werk eventueel in tweetallen.
Je gaat een betoog schrijven van 500 à 600 woorden over een van de onderstaande stellingen. Je schrijft voor de lezers van een landelijk dagblad. Ga uit van een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
1 Kies een van de volgende stellingen:
- Zonnestudio's moeten verboden worden.
- Ckv moet niet langer een verplicht vak zijn.
- Sociale media veroorzaken meer gevaren voor de privacy dan menigeen denkt.
- De import van kleding uit lagelonenlanden moet verboden worden.

2 Zoek informatie en bepaal op basis van je documentatie je standpunt: voor of tegen de stelling. Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Betoog*.

Ik kan/weet:

- ☐ een betoog schrijven waarbij een standpunt wordt uitgewerkt en daarbij redenen aangeven voor of tegen een bepaalde mening en/of de voor- en nadelen van verschillende keuzes uitleggen. 3F
- ☐ de opbouw van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F
- ☐ relevante argumenten inzichtelijk weergeven. 4F
- ☐ anticiperen op het standpunt van het publiek en een passende tekststructuur kiezen.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Betoog**, *het* **Formulier Bouwplan voor een tekst** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces**.

Aantekeningen

REGELS

IK SCHRIJF LIEVER
KRIS KRAS

Loesje

Postbus 1045 6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Cursus 4

Spreken, kijken en luisteren

hier is mijn wiel, Madame, en daar het Uwe
wil toch voorgoed het Uwe naast
het mijne duwen.

Judith Herzberg

Inhoud

Als spreker wil je dat het publiek goed kan volgen wat je zegt en dat het de hoofdzaken van je verhaal onthoudt. Om dat te bereiken, moet je niet alleen inhoudelijk een sterk verhaal hebben, maar ook sterk overkomen. Als je staat te stuntelen, kom je niet overtuigend over. Je moet dus leren om zelfverzekerd voor het publiek te staan. In deze cursus kijk je de kunst af van goede sprekers en ga je zelf veel oefenen. Daarnaast leer je waarop je moet letten als je kijkt en luistert naar verschillende vormen van mondelinge communicatie en hoe je gesproken informatie kunt verwerken.

1 Verbale en non-verbale communicatie

Je leert:
- over verbale en non-verbale communicatie.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Spreken voor publiek

Als je spreekt voor publiek, is het niet alleen belangrijk wát je zegt (**verbale communicatie**), maar ook hóé je het zegt en wat je uitstraalt terwijl je het zegt (**non-verbale communicatie**). Je **stemgebruik**, **lichaamstaal** en **interactie** met het publiek bepalen voor meer dan de helft het succes van je presentatie.
Let daarom bij het spreken voor publiek op het volgende:
- *Stemgebruik*: spreek niet te snel en niet te hard of te zacht. Let op je **intonatie**: varieer in toonhoogte en volume om de inhoud van je presentatie te ondersteunen. Articuleer goed: spreek woorden duidelijk uit.
- *Lichaamstaal*: sta rechtop, met je voeten stevig op de grond. Maak **gebaren** die je woorden ondersteunen. Overdrijf hierin niet: blijf jezelf en herhaal niet steeds hetzelfde gebaar. Straal enthousiasme uit en laat zien dat je gelooft wat je zegt.
- *Interactie*: maak **oogcontact** met het publiek. Kijk goed rond en betrek het hele publiek bij je presentatie. Kijk dus niet steeds naar dezelfde personen of naar dezelfde plek in de ruimte. Reageer op wat er in het publiek gebeurt. Als er gelachen wordt of onrust ontstaat, wacht dan tot het weer rustig wordt.

Opdracht 1

Je gaat twee keer kijken naar een fragment uit het NK Pitchen voor ondernemers: de eerste keer zonder geluid, de tweede keer met geluid.
1 Noteer tijdens het kijken zonder geluid drie opvallende dingen die de spreker doet met zijn handen. Zet achter elk gebaar hoe jij dit interpreteert.
2 Noteer tijdens het kijken met geluid drie gebaren die de woorden van de spreker sterk ondersteunen. Zet achter elk gebaar waarom hij dit gebruikt.
3 Vergelijk je antwoorden bij vraag 1 en 2. Had je dezelfde gebaren genoteerd? Verklaar eventuele verschillen.
4 Had je de gebaren die je bij vraag 1 genoteerd had, juist geïnterpreteerd? Als dat niet zo is, hoe komt dat?

Opdracht 2

Je gaat nogmaals kijken naar het fragment uit het NK Pitchen. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.
1 Noteer twee verschillende manieren waarop de spreker aan het begin van zijn pitch contact maakt met zijn publiek.
2 Noteer drie dingen die je opvallen aan het stemgebruik van de spreker. Let daarbij op spreektempo, volume en intonatie.
3 Deze pitch werd gehouden in de improvisatieronde van het NK. Kun je aan de spreker merken dat hij beperkte tijd had om de pitch voor te bereiden? Leg uit.
4 Waaraan kun je zíén dat de spreker klaar is met zijn praatje?
5 Vul voor deze spreker het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
6 Vind je deze spreker overtuigend overkomen? Leg uit.

Theorie

Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie vindt voor het grootste deel onbewust plaats. Hierdoor is het lastig om er invloed op uit te oefenen zonder gemaakt over te komen. Een ander lastig punt is dat het per persoon verschilt hoe gebaren of intonaties overkomen.

Enthousiast, zeker en natuurlijk overkomen bij het spreken voor een groep kun je niet leren door een stappenplan te volgen. Er zijn wel wat algemene tips te geven voor het verbeteren van je houding en je lichaamstaal, maar de beste manier om te leren presenteren, is veel te oefenen en feedback te vragen aan de kijkers en luisteraars.

Algemene tips

- Neem een goede startpositie aan: sta rechtop, zet je voeten op schouderbreedte en houd je handen naast je lichaam.
- Wees je bewust van je natuurlijke lichaamstaal en blijf daar dichtbij: maak niet voortdurend grote gebaren als je dat normaal gesproken niet doet.
- Wees je bewust van zenuwtrekjes en onbewuste gebaren die je veel maakt en oefen het voorkómen ervan of zorg ervoor dat je ze niet kunt maken: heb je bijvoorbeeld de neiging om steeds je haar naar achteren te doen, zet je haar dan vast; doe je snel je handen in je zakken, doe dan een broek aan zonder zakken of zorg dat je iets in je handen hebt.
- Studeer gebaren niet in óf oefen ze zo vaak dat ze natuurlijk overkomen.
- Oefen voor een publiek en vraag specifiek feedback op je houding en je lichaamstaal.

Opdracht
3

Je gaat een aantal oefeningen doen om je bewust te worden van de invloed van non-verbale communicatie. De docent legt uit wat je moet doen.

Opdracht
4

Jullie school mag deelnemen aan een studiereis naar Estland. Tijdens de reis zullen de deelnemers kennismaken met het onderwijssysteem in Estland, dat zich binnen Europa onderscheidt van andere landen door de inzet van ICT. Kinderen leren al vroeg programmeren en binnen het onderwijs wordt veel gebruikgemaakt van games en andere digitale middelen. De school mag uit de bovenbouw van de havo drie leerlingen meenemen. Wie mee wil, moet een elevatorpitch houden: een presentatie van maximaal één minuut, waarmee hij de rector en twee docenten ervan overtuigt dat hij zeker mee moet met de reis.

1 Bereid de pitch voor: bedenk waarom juist jij mee moet naar Estland. Vraag je af wat de rector en de docenten goede redenen zullen vinden.
2 Oefen de pitch een paar keer in een kleine groep. Vraag feedback op je houding en je lichaamstaal.
3 Houd de pitch voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
4 Bespreek de pitches na aan de hand van de feedbackformulieren. De klas beslist wie mee mag naar Estland.

Ik kan/weet:

- ☐ de bedoeling van de spreker(s) verwoorden alsook de verbale en non-verbale middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken. 3F
- ☐ de intonatie variëren en de juiste nadruk in zinnen leggen om ook fijnere betekenisnuances uit te drukken. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie.**

2 Aantekeningen maken

Je leert:
- aantekeningen maken.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis: § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel; § 2 Inleiding en slot; § 3 Middenstuk; § 4 Alinea's en kernzinnen; § 5 Signaalwoorden en functiewoorden; § 8 Betrouwbaarheid; § 9 Documenteren; § 11 Schematiseren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren: § 1 Verbale en non-verbale communicatie

Theorie

Gesproken informatie van radio, tv of internet verwerken

Als je je documenteert voor een schrijf- of spreekopdracht, maak je niet alleen gebruik van geschreven **bronnen**, maar ook van radio- of tv-fragmenten of filmpjes op internet. Om de informatie uit deze bronnen te kunnen verwerken, moet je tijdens het kijken en luisteren **aantekeningen** maken.

Voordat je gaat zoeken naar filmpjes, bedenk je **documentatievragen**. → *zie Basis p. 42*
Deze vragen gebruik je als uitgangspunt bij je zoektocht. Wees kritisch ten aanzien van de fragmenten die je vindt: vraag je af voor welk publiek de filmpjes bedoeld zijn en check de betrouwbaarheid van de bron.

Zo verwerk je gesproken informatie van radio, tv of internet
- Noteer je documentatievragen. Zorg ervoor dat je per vraag voldoende ruimte hebt om antwoorden te noteren.
- Zoek filmpjes en radiofragmenten over je onderwerp.
- Kijk en luister naar de filmpjes. Zoek naar antwoorden op de documentatievragen en luister aandachtig als er antwoorden gegeven worden. Let op **structurerende zinnen** en **signaalwoorden**.
- Noteer antwoorden op je documentatievragen zodra je ze hoort. Gebruik signaalwoorden, **symbolen** en **afkortingen**.
- Bekijk zo mogelijk het filmpje nogmaals en controleer je aantekeningen.
- Maak een lijstje van de bronnen die je gebruikt. Vermeld bij elke bron de vindplaats en de datum waarop je gekeken en geluisterd hebt.

Opdracht 1

Je gaat aantekeningen maken bij een fragment over slaapproblemen bij pubers. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Bekijk het fragment en maak aantekeningen bij de volgende vier documentatievragen:
- Welke slaapproblemen doen zich voor bij pubers?
- Wat zijn mogelijke oorzaken van slaapproblemen bij pubers?
- Wat zijn de gevolgen van slaapproblemen bij pubers?
- Welke oplossingen zijn er voor slaapproblemen bij pubers?

2 Bekijk het filmpje nogmaals en controleer of je alle informatie overzichtelijk hebt weergegeven. Vul zo nodig je aantekeningen aan.

3 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Pas je antwoorden zo nodig aan.

Opdracht
2

Je gaat luisteren naar een fragment over het verminderen van afval.
1 Noteer zo veel mogelijk tips om als consument minder (plastic) afval te produceren.
2 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Vul je eigen antwoorden zo nodig aan.
3 Controleer jullie antwoorden met behulp van het lijstje dat je krijgt van je docent. Hadden jullie alle tips genoteerd? Zo niet, hoe komt dat?

Opdracht
3

Je wilt een werkstuk maken over het basisinkomen. Tijdens je zoektocht naar informatie vind je twee filmpjes over het onderwerp: een college van de Universiteit van Nederland en een fragment uit het televisieprogramma *Tegenlicht*.
1 Bekijk de twee fragmenten en maak aantekeningen bij onderstaande documentatievragen. Geef steeds duidelijk aan uit welk fragment de informatie komt.
   – Wat houdt een basisinkomen in?
   – Wat zijn argumenten voor de invoering van een basisinkomen?
   – Wat zijn argumenten tegen de invoering van een basisinkomen?
   – Welke ervaringen zijn er opgedaan met een basisinkomen?
   – Wat kost de invoering van het basisinkomen in Nederland?
2 Markeer in je aantekeningen de informatie die in beide fragmenten gegeven wordt.
3 Welk fragment bevat de meeste informatie over het onderwerp?
4 Geef per filmpje aan tot welk publiek de spreker zich richt. Leg uit hoe je dat kon vaststellen.
5 Beoordeel de betrouwbaarheid van deze beide bronnen. → ***zie Basis p. 38***
6 Welk filmpje is het meest geschikt om te gebruiken als bron voor je werkstuk? Leg uit.
7 Heb je nu voldoende informatie of moet je nog verder zoeken? Leg uit.

Ik kan/weet:

☐ in lange(re) uiteenzettingen de hoofdpunten en onderbouwingen begrijpen. 3F
☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 3F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

3 Feedback

Je leert:
- feedback geven en ontvangen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren § 1 Verbale en non-verbale communicatie

Theorie

Feedback

Feedback is opbouwend (nuttig en positief bedoeld) commentaar op gedrag of op uitingen van een ander. Van goede feedback kun je als ontvanger veel leren.
In spreeksituaties wordt meestal feedback gegeven op:
- inhoud (aantrekkelijkheid, volledigheid, publiekgerichtheid, doeltreffendheid);
- structuur (inleiding – middenstuk – slot, structurerende zinnen, signaalwoorden);
- actieve lichaamshouding (gezichtsuitdrukking, gebaren);
- manier van spreken (tempo, volume, enthousiasme, intonatie: variatie in hoog en laag);
- formulering (woordkeus, zinsbouw);
- contact met het publiek (oogcontact, inspelen op reacties).

Zo geef je feedback
- Richt je alleen op recent waargenomen gedrag en op recente uitspraken van de ander.
- Vertel wat je gezien of gehoord hebt en hoe je dat interpreteert.
- Beschrijf welk effect het gedrag of de uitspraken op je hebben.
- Spreek vanuit jezelf: ‘ik zie …’, ‘ik hoor …’, ‘daardoor denk ik dat …’
- Geef de ander een tip hoe hij zijn gedrag of uitspraken kan verbeteren.

Zo ontvang je feedback
- Vat de feedback niet op als een persoonlijke aanval.
- Geef aan of je herkent wat er gezegd wordt.
- Vraag door naar de bedoeling als iets je niet duidelijk is, maar verdedig je niet.
- Bedank voor de feedback.

Opdracht 1

Je gaat kijken naar een fragment uit een cabaretvoorstelling van Mike Boddé en Kees Torn, waarin ze vertellen wat ze van elkaar vinden. Je krijgt eerst het fragment te zien zonder geluid. Beantwoord de vragen.
1. Zijn de cabaretiers positief of negatief over elkaar? Licht je antwoord toe met drie dingen waaraan je dat kunt zien.
2. Bekijk het fragment nu met geluid. Wat valt je op?
3. Wat kun je van dit fragment leren als het gaat om toon en houding bij het geven van feedback?

Opdracht 2

Je gaat kijken naar twee fragmenten waarin een feedbackgesprek gevoerd wordt. Eerst zie je hoe het niet moet, daarna hoe het wel moet.
1. Wie is feedbackgever en wie feedbackontvanger?
2. Waarop wordt feedback gegeven?
3. Noteer drie dingen die je opvallen aan de non-verbale communicatie van de feedbackgever in het eerste fragment.
4. Noteer drie dingen die je opvallen aan de non-verbale communicatie van de feedbackontvanger in het eerste fragment.
5. Noteer drie dingen die je opvallen aan het taalgebruik van beide sprekers.
6. Vul voor het eerste fragment het *Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen* in.

7 Wat gaat er vooral mis in het eerste fragment?
8 In het tweede fragment begint de feedbackgever op een andere manier dan in het eerste fragment. Wat doet ze anders?
9 Wat is het effect van de andere benadering van de feedbackgever op de feedbackontvanger?
10 Vul voor het tweede fragment het *Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen* in.
11 Noteer drie dingen die maken dat het tweede gesprek veel beter verloopt dan het eerste.

Opdracht
3

Werk in viertallen. Je gaat oefenen in het geven van feedback in alledaagse situaties.

1 Kies in tweetallen een van onderstaande situaties of bedenk zelf een situatie waarin je feedback kunt geven.
   – Een lid van jullie sportteam (voetbal, hockey, korfbal) is heel fanatiek en levert tijdens trainingen en wedstrijden continu luidkeels op een negatieve manier commentaar. Voor een aantal anderen is de lol in het sporten behoorlijk afgenomen. Jij bent het gezeur zat en spreekt de fanatiekeling er na de training op aan.
   – Een vriend van je wil vaak het huiswerk van een bepaald vak van jou overschrijven. Jij laat hem dat doen, maar je begint het steeds vervelender te vinden. Je besluit om hem te vragen of hij voortaan zelf zijn huiswerk wil maken.
   – Kortgeleden was je samen met een vriendin aan het shoppen en toen zag jij een prachtig jurkje. Helaas kon je het niet kopen, omdat je te weinig geld had. Tot je verbazing zie je een week later je vriendin lopen in juist dat jurkje. Je bent diep teleurgesteld, want je hebt net nieuw kleedgeld gekregen en wilde die middag de stad in om te kijken of het jurkje nog te koop was. Je besluit haar erop aan te spreken.
   – Je hebt in een vertrouwelijke bui een vriend verteld dat je verliefd bent op een meisje uit de parallelklas. Je vriend beloofde eens bij haar te polsen hoe zij over jou dacht. Een paar dagen later hoor je dat hij met het meisje heeft staan zoenen. Je voelt het als verraad en besluit er met hem over te spreken.
2 Spreek af wie feedbackgever en wie feedbackontvanger is.
3 Bereid het gesprek kort voor. Noteer in steekwoorden wat je in ieder geval wilt zeggen.
4 Voer het gesprek. De andere twee leerlingen observeren en vullen het *Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen* in.
5 Wissel van rol: het andere tweetal voert nu het gesprek.
6 Bespreek de gesprekken na aan de hand van de ingevulde feedbackformulieren.

Opdracht
4 ⇨

Je gaat feedback geven op een speech uit de debatwedstrijd *Op weg naar het Lagerhuis*. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Noteer twee dingen die de spreker goed doet.
2 Noteer twee dingen die de spreker beter zou kunnen doen.
3 Formuleer jouw feedback op deze spreker. Geef aan wat je gezien en gehoord hebt, hoe je dit interpreteert en welk effect het op je heeft. Begin met iets wat goed ging. Geef bij datgene wat beter kan, ook aan hoe het beter kan.
4 Lees je feedback hardop voor aan een klasgenoot. De ander beoordeelt of je je houdt aan de regels met betrekking tot het geven van feedback.

Ik kan/weet:

☐ feedback geven en ontvangen.

⇨ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen.**

4 Presentatie

Je leert:
- presenteren.

Je hebt afgerond:

• Cursus 1 Basis	§ 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
	§ 2 Inleiding en slot
	§ 3 Middenstuk
	§ 4 Alinea's en kernzinnen
	§ 5 Signaalwoorden en functiewoorden
	§ 6 Publiek
	§ 9 Documenteren
• Cursus 3 Schrijven	§ 1 Van bouwplan naar tekst
• Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren	§ 1 Verbale en non-verbale communicatie
	§ 3 Feedback

Theorie

Een presentatie voorbereiden

Als je een **presentatie** moet houden, staan **onderwerp** en **publiek** meestal vast. Je moet bijvoorbeeld je profielwerkstuk presenteren aan ouders of een praktisch onderzoek aan klasgenoten. Als het onderwerp nogal breed is, moet je het goed afbakenen. Daarbij houd je rekening met je publiek en met het **doel** van je presentatie. → ***zie Basis p. 31***

Je hebt geleerd dat het succes van een presentatie mede bepaald wordt door de **non-verbale communicatie** van de spreker. → ***zie Spreken, kijken en luisteren p. 143***
Dat betekent niet dat de inhoud onbelangrijk is. De **inhoud** blijft het belangrijkste element van de presentatie. Het publiek verwacht dat jij iets te vertellen hebt. Bereid je daarom goed voor. Als je kennis van zaken hebt, straal je dat uit en heb je meer zelfvertrouwen. Dat komt je presentatie ten goede.

Stappenplan Presentatie

Stap 1: Noteer in steekwoorden of korte zinnen wat je al weet over het onderwerp.
Stap 2: Documenteer je. → ***zie Basis p. 42***
Stap 3: Kies een passende structuur.
Stap 4: Maak een bouwplan. Denk goed na over de inleiding en het slot. Geef de deelonderwerpen een **label**.
Stap 5: Bepaal welke hulpmiddelen je gaat gebruiken.
Stap 6: Maak spiekkaartjes en/of een diapresentatie.
Stap 7: Oefen de presentatie een paar keer hardop. Vraag een aantal mensen om feedback.

Opdracht
1

Je gaat oefenen in het afbakenen van een onderwerp voor verschillende doelgroepen.

1 Kies een van de volgende onderwerpen:
- ○ Vlees eten
- ○ Robots in de zorg
- ○ Jouw school

2 Noteer bij het gekozen onderwerp twee verschillende doelgroepen voor een presentatie over het onderwerp. Bij *Vlees eten* en *Robots in de zorg* kun je bijvoorbeeld kiezen voor klasgenoten bij twee verschillende schoolvakken; bij *Jouw school* voor ouders en toekomstige leerlingen.

3 Noteer voor beide doelgroepen over welke voorkennis ze beschikken.

4 Noteer voor beide doelgroepen welke informatie in de presentatie aan de orde moet komen.
5 Noteer voor beide presentaties waarop de nadruk zal komen te liggen.
6 Welke rol speelt de doelgroep bij het bepalen van de inhoud van de presentatie?

Theorie

Structuur

Een presentatie is een mondelinge tekst. Die bestaat net als een geschreven tekst uit een inleiding, een middenstuk en een slot. De structuur van een presentatie is afhankelijk van het onderwerp, het doel van de spreker en de **hoofdgedachte**.

Omdat een luisteraar – anders dan een lezer – niet even terug kan kijken in de tekst als hij de draad kwijtraakt, moet een presentatie een duidelijke, goed te volgen **tekststructuur** hebben. Maak altijd een **bouwplan** voor een presentatie → ***zie Schrijven p. 79*** en denk goed na over de manier waarop je de verschillende onderdelen met elkaar gaat verbinden. Besteed tijdens de presentatie expliciet aandacht aan de structuur.

Begin een presentatie met een goede **inleiding**, waarmee je de aandacht van het publiek trekt en vervolgens het onderwerp introduceert. → ***zie Basis p. 13*** De inleiding moet passen bij de lengte van je presentatie. Vermeld bij langere presentaties aan het eind van de inleiding ook de **opbouw** van je presentatie, zodat de luisteraar weet wat er aan de orde komt.

Behandel in het **middenstuk** de verschillende **deelonderwerpen**. Kies een geschikte structuur voor je presentatie. Een informerende presentatie heeft een andere structuur dan een overtuigende of opiniërende presentatie. → ***zie Basis p. 20***
Gebruik bij de overgangen tussen de deelonderwerpen **structurerende zinnen**: sluit het ene deelonderwerp af en kondig het volgende deelonderwerp aan, zodat het voor de luisteraars duidelijk is dat je overgaat op een ander deel van de presentatie.

Eindig je presentatie met een duidelijk **slot**, met in ieder geval de hoofdgedachte en een korte (!) samenvatting van de inhoud en eventueel een afweging, aansporing, aanbeveling of toekomstverwachting. Zorg voor een goede **uitsmijter**: een zin waaruit duidelijk blijkt dat je presentatie is afgelopen, zodat daar geen twijfel over kan bestaan. → ***zie Basis p. 18***

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Jullie gaan een bouwplan maken voor een presentatie.
1 Kies een van de onderwerpen van opdracht 1.
2 Maak een woordweb of een mindmap bij het onderwerp van jullie keuze.
3 Bedenk minimaal drie deelonderwerpen voor de presentatie.
4 Kies een passende structuur.
5 Maak een bouwplan voor het middenstuk van je presentatie. → ***zie Schrijven p. 79***
Gebruik het *Formulier Bouwplan voor een tekst*.
6 Wissel je bouwplan uit met dat van een klasgenoot. Geef elkaar feedback op de keuze van de deelonderwerpen en de gekozen structuur.
7 Pas je bouwplan zo nodig aan.

Opdracht
3

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 2. Jullie gaan de inleiding van jullie presentatie oefenen.
1 Bedenk twee inleidingen voor jullie presentatie. Noteer de inhoud in steekwoorden.
2 Vorm een groep met een ander tweetal. Presenteer elk een van de inleidingen binnen de groep van vier. Het andere tweetal beantwoordt voor beide inleidingen de volgende vragen:
– Hoe wordt de aandacht getrokken?
– Hoe wordt het onderwerp geïntroduceerd?
– Is het onderwerp van de presentatie duidelijk?

– Worden de deelonderwerpen van de presentatie aangekondigd?
– Welke inleiding is beter en waarom?
3 Kies op grond van de feedback die jullie krijgen, een van de inleidingen. Pas die zo nodig nog wat aan.
4 Vul het bouwplan dat jullie bij opdracht 2 hebben gemaakt, aan met de gekozen inleiding.

Opdracht
4

Werk in dezelfde viertallen als bij opdracht 3. Jullie gaan het slot van de presentatie oefenen.
1 Bedenk als tweetal een goede manier om de presentatie af te ronden. Noteer enkele steekwoorden.
2 Presenteer jullie slot aan het andere tweetal. De anderen beantwoorden de volgende vragen:
– Bevat het slot de hoofdgedachte?
– Wordt de inhoud van de presentatie kort samengevat?
– Bevat het slot een goede uitsmijter?
3 Pas jullie slot zo nodig aan op basis van de feedback.
4 Vul het bouwplan dat jullie bij opdracht 2 hebben gemaakt, aan met het slot.
5 Bewaar het bouwplan. Jullie hebben het nodig bij opdracht 6.

Opdracht
5

Je gaat kijken naar een speech uit de debatwedstrijd *Op weg naar het Lagerhuis*.
1 Noteer de drie woorden waarmee Neila haar eerste drie zinnen begint.
2 Wat is het effect van de manier waarop ze haar speech begint?
3 Noteer de vijf woorden waarmee ze haar vijfde, zesde en zevende zin begint.
4 De vijfde, zesde en zevende zin zijn vragen. Waarom stelt Neila deze vragen?
5 Wat is het onderwerp van de speech?
6 Welke boodschap wil Neila overbrengen?
7 Neila maakt in haar speech veel gebruik van herhalingen en tegenstellingen. Noteer van beide twee voorbeelden.
8 Noteer drie dingen die je opvallen aan Neila's verbale en non-verbale communicatie.
9 Vul voor deze speech het *Feedbackformulier Presentatie* in.

Theorie

Hulpmiddelen

Bij een presentatie kun je **hulpmiddelen** gebruiken om de structuur en/of de inhoud te verduidelijken en het verhaal te verlevendigen. Denk er goed over na welke hulpmiddelen je gaat inzetten en op welk moment. Als je apparatuur gebruikt, zorg er dan voor dat je weet hoe die werkt.
Een aantal tips voor de meest gebruikte hulpmiddelen:

Beeld-/geluidsfragmenten
- Laat fragmenten van film of geluid niet te lang duren; gebruik ze puur als ondersteuning, niet als vervanging voor je eigen verhaal.
- Geef toelichting voor of na een fragment; verbind het duidelijk met de inhoud van je presentatie.

Spiekkaartjes
- Neem per deelonderwerp een kaartje.
- Gebruik steekwoorden, afkortingen en symbolen.
- Schrijf niet meer op dan je nodig hebt.
- Oefen je presentatie met behulp van de kaartjes.

PowerPoint of Prezi
- Zet elk deelonderwerp op een aparte dia.
- Gebruik steekwoorden.
- Gebruik plaatjes en grafieken die passen bij je presentatie.
- Laat alleen zien wat voor het publiek noodzakelijk is om je presentatie te kunnen volgen.
- Kijk tijdens de presentatie naar je publiek en zo min mogelijk naar het scherm.

Voorbeeld

Dia uit een presentatie over het leenstelsel

1 Bovenaan de dia staat het deelonderwerp.

2 Op de dia staat in steekwoorden wat er over het deelonderwerp verteld wordt.

Terugbetalen 1

- ☐ 35 jaar 2
- ☐ naar draagkracht
- ☐ maximaal 4% inkomen
- ☐ geen BKR

Spiekkaartje bij dia over Terugbetalen

3 Bovenaan het spiekkaartje staat het deelonderwerp in een zin.

4 Op het spiekkaartje staat per onderdeel van de dia meer tekst, zodat de spreker meer houvast heeft.

5 Onderaan staat een vooruitwijzing naar de volgende dia.

De regels voor het terugbetalen van de lening zijn vrij soepel: 3

- 35 jaar de tijd om terug te betalen; hierna kwijtschelding restschuld
- betalen naar draagkracht: per maand maximaal 4% van gezamenlijk inkomen
- geen BKR: lening staat niet geregistreerd, dus geen zorgen om hypotheek o.i.d.
- waarschijnlijk merk je er weinig van 4

Volgende dia: Nadelige gevolgen van het leenstelsel. 5

Opdracht

6

Je gaat een diapresentatie en spiekkaartjes maken. Gebruik het bouwplan dat je gemaakt hebt bij opdracht 2, 3 en 4.

1 Maak een opzet voor je diapresentatie. Teken de dia's en vul ze in. Neem voor elk deelonderwerp en voor de inleiding en het slot een aparte dia. Als je drie deelonderwerpen hebt, maak je dus vijf kaartjes.
2 Schrijf bovenaan de dia's een titel. Noem de dia's met de deelonderwerpen niet deelonderwerp 1, 2 en 3 of argument 1, 2 en 3, maar geef ze een duidelijk label. Deze labels kun je tijdens je presentatie gebruiken om de overgangen tussen de deelonderwerpen te markeren.
3 Noteer op elke dia in steekwoorden de inhoud van het betreffende deel van je presentatie. Gebruik zo min mogelijk woorden, zodat je publiek niet veel tijd kwijt is aan lezen. Misschien kun je op een aantal dia's ook werken met plaatjes, in plaats van met woorden.
4 Maak vervolgens met behulp van je diapresentatie de spiekkaartjes. Maak per dia een kaartje. Schrijf op de kaartjes geen hele zinnen, maar wel meer woorden dan op de dia's. Noteer in ieder geval belangrijke signaalwoorden en structurerende zinnen.
5 Bekijk je diapresentatie nog eens kritisch: staat er niet te veel tekst op de dia's?
6 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Geef elkaar feedback op de kaartjes en de diapresentatie.
7 Pas je kaartjes en je diapresentatie zo nodig aan. Bewaar je materiaal goed; je hebt het nodig bij opdracht 7.

Opdracht
7

Werk in viertallen. Je gaat de presentatie die je hebt voorbereid, houden binnen de groep.
Bereid je thuis voor:
– Kijk de kaartjes en de diapresentatie die je bij opdracht 6 hebt gemaakt, goed door.
– Oefen de presentatie een keer hardop.

1 Houd de presentatie in de groep. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Presentatie* in.
2 Bespreek de presentaties na aan de hand van de ingevulde feedbackformulieren.
3 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht
8

Je gaat een presentatie houden.

1 Kies in overleg met je docent een onderwerp voor een presentatie.
2 Bereid je voor volgens het stappenplan.
3 Houd de presentatie voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Presentatie* in.

Ik kan/weet:

- ☐ informatie verzamelen en een presentatie geven met argumenten voor of tegen een bepaald standpunt, of voor- en nadelen van diverse opties. 3F
- ☐ een presentatie geven met een inleiding, een kern en een slot. 3F
- ☐ het publiek de opbouw en structuur duidelijk maken en deze ook volgen. 3F
- ☐ gebruikmaken van middelen voor tekstcohesie (bijvoorbeeld signaal- en verbindingswoorden) om uitingen te verbinden tot een heldere, samenhangende tekst. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Presentatie** *en het* **Formulier Bouwplan voor een tekst**.

Aantekeningen

COMMUNICATIE

ALS HET VAN
TWEE KANTEN KOMT
HOEFT HET
NOG NIET
TE BOTSEN

Loesje

Postbus 1045
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

Woordenschat

Te veel kennis over onszelf doen we op uit de blikken van anderen.

Arthur Japin

Inhoud

Soms moet je de betekenis van een moeilijk woord goed kennen om een groter stuk tekst te begrijpen. Het is dan niet altijd nodig om een woordenboek te gebruiken. De betekenis van zo'n moeilijk woord kun je vaak vinden door woordraadstrategieën. Je kijkt dan goed naar de context of de woorddelen.

1 Woordraadstrategieën

Je leert:
- de betekenis van moeilijke woorden in de tekst vinden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Woordraadstrategieën

De betekenis van een moeilijk woord in een tekst kun je soms vinden door **woordraadstrategieën** te gebruiken. Je kijkt dan goed naar de **context**. Dat is het tekstdeel rond het moeilijke woord. In de tekst staat misschien:
- een synoniem; in de buurt van het woord *geneugten* staat bijvoorbeeld 'genietingen' of 'genoegens';
- een tegenstelling; vlak bij het woord *achterdochtig* staat bijvoorbeeld 'goedgelovig';
- een voorbeeld; bij het woord *gilde* staat 'zoals de vakvereniging van schoenmakers';
- een omschrijving of definitie; bij *kapitalisme* staat 'maatschappelijk systeem waarbij bedrijven in het bezit van mensen zijn en niet van de staat, met alle economische effecten daarvan';
- een afbeelding; bij *keurmerk* staat een plaatje van zo'n keurmerk, bijvoorbeeld het 'Beter leven'-logo.

Ook woorddelen kunnen je op het goede spoor zetten:
- Het moeilijke woord bevat een bekend woorddeel. In het woord *accentueren* herken je het woord *accent* (nadruk); *accentueren* is 'benadrukken'.
- Het moeilijke woord is te herleiden tot een woord uit een andere taal. In het woord *lommerrijk* herken je misschien het Franse woord *(l')ombre* (= schaduw); *lommerrijk* is dus 'schaduwrijk', 'met veel schaduw'.

Opdracht 1

Noteer de onderstreepte woorden. Geef de betekenis. Pas daarbij een van de woordraadstrategieën toe.

1 Zijn je werktijden flexibel als je journalist bent, of liggen die vast?
2 We waren voortdurend in balbezit, kregen veel kansen en domineerden eigenlijk de hele wedstrijd; toch verloren we met 2-0.
3 In Nederlandse treinen is de eerste klas zeer comfortabel, maar de tweede klas vind ik in het algemeen ook heel aangenaam.
4 Chris kampt met heftige hooikoorts: hij heeft last van tranende ogen, een loopneus en aanhoudende niesbuien.
5 Is medische zorg een taak van de overheid of is particulier initiatief in de gezondheidssector ook een geaccepteerd verschijnsel?
6 Bedrijfstakken als de kappersbranche en de horeca hadden ernstig te lijden onder de economische crisis.
7 Vitaliteit kun je mijn grootvader niet ontzeggen: hij loopt nog regelmatig een halve marathon.
8 In het oorlogsgebied ontstond grote schaarste aan eerste levensbehoeften: er waren nauwelijks nog medicijnen, kleren en levensmiddelen te krijgen.
9 Sommige docenten in het hoger onderwijs spreken nogal gebrekkig Engels en zij moeten daarom bijgeschoold worden.

10 De meeste leerlingen waren enthousiast over de maatschappelijke stage, maar Merel merkte cynisch op dat zo'n stage zinloos is.

11 De veroordeling van de zedendelinquent is volgens de rechtbank gestoeld op talloze getuigenverklaringen.

12 De huisarts geldt in Nederland als een soort poortwachter: wie ziek is, meldt zich eerst bij de praktijk en gaat niet, zoals in sommige landen, rechtstreeks naar het ziekenhuis.

Opdracht **2**

Lees tekst 1. Noteer de betekenis van de onderstreepte woorden. Die kun je vinden met behulp van de woordraadstrategieën.

Tekst 1

Duet

(1) Even lekker losgaan met z'n tweeën? (1) Vermaarde zangers als Andrea Bocelli en Sarah Brightman doen het in het mierzoete 'Time to say goodbye', en jij doet het misschien zo nu en dan ook, samen met een andere enthousiasteling: een (2) duet zingen. Zo'n 'tweezang' kan (3) duiden op vrolijkheid, maar evengoed op (4) treurnis of emoties vanwege een naderend afscheid. Twee beroemde Nederlandse cabaretiers maakten er drie (5) decennia geleden een (6) absurde (7) persiflage op: 'Duet' (1990). Die grappige imitatie bevat knotsgekke rijmpjes en (8) gemeenplaatsen als 'Jij bent de sleutel, ik het slot, jij bent de gids, ik ben de grot, jij bent het deksel, ik de pot.' Dat laatste is een verwijzing naar het cliché 'Op elk potje past wel een deksel'. En dankzij (9) geavanceerde techniek kon Céline Dion in 2007 zelfs een een-tweetje zingen met Elvis Presley ... die al tientallen jaren daarvoor was overleden. Zonder moderne snufjes zou dat nooit gelukt zijn.

(2) Is een duet nu (10) voorbehouden aan de mens? Welnee, in de vogelwereld komt dat verschijnsel ook voor, zeggen wetenschappers. Britse (11) ornithologen ontdekten dat tropische winterkoninkjes verbazingwekkend goed samen zingen. De vogels stemmen hun zang zo op elkaar af dat de duetten voor (12) leken overeenkomen met solo's, aldus de (13) academici. Wat motiveert de kleine vogeltjes om zo (14) harmonieus samen te zingen? Het mannetje en het vrouwtje doen dat volgens experts niet om de ander te (15) behagen. Met een duet houden ze elkaar in de gaten. Een tweede functie zit in datgene wat alle vogelzang (16) gemeen heeft: (17) rivalen op afstand houden.

(3) De vogeldeskundigen trokken naar (18) locaties in Costa Rica – vrijwel (19) ondoordringbare plekken in tropische bossen – om de duetten te onderzoeken. Ze

gebruikten opnames met acht microfoons en konden zo de vogels (20) detecteren. Terug in Engeland werden de fragmenten (21) geanalyseerd.

(4) 'De eerste indruk die je krijgt als je een duet van tropische vogels hoort, is er een van harmonie en (22) coöperatie', zegt Daniel Mennill van de Universiteit van Windsor. 'Het vereist (23) coördinatie en samenwerking. Als je de metingen grondig onderzoekt, blijkt dat de vogels hun activiteiten inderdaad op elkaar afstemmen door samen te zingen.'

(5) Maar de duetten hebben ook een gewelddadige kant. Mennill (24) typeert dat als (25) agressie (26) jegens soortgenoten: mannetjes gebruiken de duetten om met een (27) geluidsoffensief de (28) confrontatie aan te gaan met concurrenten. 'De stemmen zijn een prachtige symfonie, maar wat je waarneemt, is tegelijkertijd (29) auditieve oorlogsvoering.' Wat het bovenal bijzonder maakt, is dat de vrouwtjes hun partner in die strijd tegen rivalen steunen. Mennill (30) constateert dat een paartje dat op een ander stel stuit, in een duet 'helemaal losgaat'. Net mensen, die winterkoninkjes.

Naar: nemokennislink.nl, op 28 juni 2018

Ik kan/weet:

- ☐ de betekenis van onbekende woorden uit de vorm, de samenstelling of de context afleiden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen

Je leert:

- over Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 5 Woordenschat § 1 Woordraadstrategieën

Theorie

Griekse en Latijnse woorden

Sommige 'moeilijke woorden' bevatten woorden of woorddelen uit het Grieks of Latijn. Het is handig die woorden en woorddelen te kennen. Dan begrijp je die 'moeilijke woorden' beter.

Schema 1 - Griekse en Latijnse woorden en woorddelen

woord(deel)	betekent/heeft te maken met	voorbeeld
alter	ander	*alter ego*
(-)antro(o)p	mens	*antropologie*
-arch(ie)	heerser, heersen, regering	*monarch(ie)*
audi(o)-	geluid	*audioloog*
bio-	leven	*biomassa*
chrono-/-chroon	tijd	*chronometer*
-cratie	heerschappij, staatsvorm	*bureaucratie*
demo-	volk	*democratie*
didact	leren	*didactiek*
-fiel	vriend van, beminnend	*cinefiel*
-fobie	angst voor	*spinnenfobie*
fysio-	lichaam	*fysiologie*
-gamie	huwelijk	*monogamie*
-geen	soort, aard, afstammen	*heterogeen*
geo-	aarde	*geoloog*
-grafie/-graaf	beschrijving/beschrijver	*geografie, geograaf*
-gram	letter, geschrift	*cryptogram*
hetero-	ander, ongelijk, wisselend	*heterogeen*
homo-	eender, hetzelfde, gelijk	*homogeen*
-logie/-loog	leer, wetenschap/wetenschapper	*psycholoog*
macro-	groot, lang	*macro-economie*
-manie/-maan	waanzin, geestdrift	*kleptomaan*
mega-, megalo-	groot	*megastal*
micro-	klein	*micro-organisme*
neo-, novum	nieuw	*neofascist, noviteit*
-oniem	naam	*synoniem*
ortho-	recht	*orthodontie*
-pathie/patho(s)	pijn, lijden, gevoel	*apathie*
poly-	veel, meer	*polyinterpretabel*

woord(deel)	betekent/heeft te maken met	voorbeeld
potent	kunnen, vermogen	*impotent*
pseudo-	vals, onwaar	*pseudowetenschapper*
psyche	geest, ziel	*psychotherapie*
-scoop/-scopie	kijken (naar), kijker	*bioscoop*
tele-	ver	*telecommunicatie*
-theek	bewaarplaats	*mediatheek*
theo-	god	*theologie*
therapie	behandeling, verzorging	*fysiotherapie*
these	stelling	*hypothese*
un-/uni-	één	*unaniem, uniform*
verbum	woord	*verbaal*
visie	zicht	*supervisie*
xeno-	vreemd(eling)	*xenofobie*

Opdracht
1

Noteer de onderstreepte woorden. Die hebben een Griekse of Latijnse oorsprong. Geef de betekenis. Gebruik daarvoor schema 1 en de context.

1. Wie zal er ooit een biografie van koningin Máxima schrijven?
2. De Noord-Zuidlijn in Amsterdam is een duur megaproject dat veel kritiek heeft gekregen.
3. In de literatuurgeschiedenis geldt de neoromantiek uit het begin van de 20ste eeuw als tegenhanger van de Nieuwe Zakelijkheid.
4. In welke culturen is polygamie een geaccepteerd verschijnsel voor mannen én vrouwen?
5. Met een sociogram kun je de intermenselijke verbindingen in een groep zichtbaar maken.
6. Worden in een sprookje gebeurtenissen altijd in chronologische volgorde verteld?
7. Door de steeds warmere zomers is een vakantie in eigen land voor Nederlanders een uitstekend alternatief voor een vliegvakantie naar een warm oord in Zuid-Europa.
8. De hulpverlener die vluchtelingen begeleidde, werd door de politicus xenofiel genoemd.
9. Schrijver Arnon Grunberg heeft in het verleden verschillende pseudoniemen gebruikt.
10. Is een 'tunnelvisie' hebben hetzelfde als 'oogkleppen dragen'?

Opdracht
2

1. Maak een lijst met vijftien woorden: drie woorden die eindigen op *-fobie*, drie op *-logie* en drie op *-manie*, drie woorden die beginnen met *bio-* en drie die beginnen met *mono-*.
2. Wissel je lijst uit met die van een klasgenoot; noteer de betekenissen van elkaars woorden.

Theorie

Griekse en Latijnse voorvoegsels

Van woorden worden soms **afleidingen** gemaakt door er een voorvoegsel of achtervoegsel aan te verbinden. Die voor- en achtervoegsels hebben een vaste betekenis. Met behulp van de voorvoegsels uit schema 2 kun je veel woordbetekenissen achterhalen, soms in combinatie met de woord(del)en uit schema 1.

Schema 2 - Griekse en Latijnse voorvoegsels

voorvoegsel	betekenis	voorbeeld
a-/an-	on-, niet	*anoniem*
anti-	tegen	*antistoffen*
aut(o)-	zelf, eigen	*automobiel*
bi-	twee	*bicultureel*

voorvoegsel	betekenis	voorbeeld
co-/col-/com-/con-	met (z'n tweeën), tegelijkertijd	*coproductie*
contra-	tegen(over), omgekeerd	*contrabezoek*
de-/des-	niet, uiteen	*decentraliseren*
dis-	niet	*diskwalificatie*
ex-	uit	*excellent*
in-/il-/im-/ir-	on-, niet	*illegaal*
intra-	binnen, in	*intranet*
mono-	alleen, enig	*monografie*
post-	na	*posttraumatisch*
pre-/pro-	voor(uit), van tevoren	*prehistorie, promotie*
re-	terug-	*regressie*
semi-	half	*semi-arts*
sub-	onder	*subcategorie*
super-	boven	*supranationaal*
supra-	groot	*superhit*
sym-/syn-	samen	*synthese*
trans-	overheen	*transferium*
ultra-	uiterst	*ultramodern*

Opdracht
3

Vul in onderstaande zinnen een passend woord in. Soms moet je de vorm van het woord enigszins aanpassen. Kies uit: *analfabeet – antisemitisme – asymmetrisch – autisme – autodidact – collectief – construeren – expressie – illustratief – monomaan – postkoloniaal – progressief – recessie – subtropisch – synchroon – transparant.* Je houdt acht woorden over.

1 Door die vele hittegolven van tegenwoordig lijkt het weer in Nederland wel ... te worden.
2 Als je ... zakjes gebruikt, kun je tenminste zien wat voor broodjes erin zitten.
3 De ... periode in Afrika begon in de jaren vijftig, toen veel landen onafhankelijk werden.
4 ... is een vorm van racisme, die specifiek tegen Joden is gericht.
5 Carlijn heeft een ... kapsel: links kort, maar rechts heel lang.
6 Zijn de meeste romanschrijvers ... of zijn ze opgeleid op de Schrijversvakschool?
7 De nederlaag was ... voor het slechte niveau van onze handballers.
8 Door een bankenfaillissement begon in 2008 een ... die pas na tien jaar voorbij leek.

Opdracht
4

Bekijk nogmaals de zinnen van opdracht 3. Noteer de betekenis van de ingevulde woorden. Let op de context, gebruik je kennis van de woorddelen en raadpleeg zo nodig een woordenboek.

Theorie

Latijnse woorden in het Nederlands

Het Latijn is lang de taal van wetenschappers en de kerk geweest. Het heeft veel woorden aan het Grieks ontleend. In het Nederlands gebruiken we sommige van die woorden nog steeds. Ook in andere westerse talen als het Frans en het Engels komen ze voor.

Opdracht
5

Zoek in de rechterkolom de juiste betekenis bij de woorden in de linkerkolom.

1	evolutie	*a*	alleenrecht
2	expliciet	*b*	beredeneerd; verstandelijk
3	initiatief	*c*	droombeeld; ideale toestand
4	kwalificatie	*d*	eerst
5	monopolie	*e*	eerste aanzet tot iets
6	primair	*f*	geleidelijke ontwikkeling
7	rationeel	*g*	geschiktheid
8	relevant	*h*	kritisch uitkiezend
9	selectief	*i*	uitdrukkelijk; duidelijk en met nadruk
10	utopie	*j*	van belang; ter zake doend

Opdracht
6

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1 De Europese leiders vergaderden dagenlang over een gemeenschappelijke migratiepolitiek, die moet leiden tot een streng maar humaan asielbeleid.
2 Wouter voert het hoogste woord: hij wil graag in het spectrum van de belangstelling staan.
3 De economische sancties tegen Iran houden verband met het nucleaire programma van het land, omdat gevreesd wordt dat het werkt aan de vervaardiging van kernwapens.
4 In Rotterdam viel het regionale rijgedrag van oom Riekus uit Roosendaal erg op.
5 Zeer tegen haar zin kwam de geheime verhouding van de filmactrice met de vermaarde regisseur al snel in de publiciteit.
6 Als je populistisch wilt worden, moet je onder andere zelfvertrouwen uitstralen en gemakkelijk contact met anderen maken.
7 Na een studie theologie van acht jaar werd Guido predikant in een Gelders gehucht.
8 Door het intensieve contact met een Indiase goeroe heeft Caroline een rituele ontwikkeling doorgemaakt die zij 'een adembenemende reis door haar emoties' noemt.

Theorie

Latijnse uitdrukkingen

Latijnse begrippen en uitdrukkingen gebruiken we nog regelmatig in het Nederlands, zoals 'ad hoc' (voor deze zaak; speciaal voor dit doel) en 'ex aequo' (op gelijke hoogte).

Opdracht
7

In de linkerkolom staan tien Latijnse begrippen en uitdrukkingen. Zoek de juiste betekenis in de rechterkolom bij de woorden in de linkerkolom.

1	ad rem	*a*	bewijs dat je niet bij een misdrijf aanwezig was en dus onschuldig bent
2	alibi	*b*	let goed op
3	corpus delicti	*c*	met de zijnen
4	cum laude	*d*	met lof
5	cum suis (c.s.)	*e*	meteen met een treffend antwoord komend
6	nota bene (NB)	*f*	meteen; op staande voet
7	postscriptum (PS)	*g*	naschrift; toevoeging in een brief of mail ná de handtekening
8	stante pede	*h*	onbeschreven blad; schone lei
9	status quo	*i*	toestand waarin zich iets bevindt; bestaande toestand
10	tabula rasa	*j*	voorwerp waarmee een misdrijf is gepleegd

Opdracht 8

Zijn de onderstreepte uitdrukkingen in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1 In het nota bene aan het eind van de brief had Lisanne een hartje getekend.
2 Jasper reageert vaak heel ad rem, terwijl zijn vriendin nooit weet wat ze zeggen moet.
3 Als alibi gebruikt onze leraar Nederlands: 'Denk na voordat je iets op papier zet'.
4 De spits scoorde in de laatste seconde stante pede uit een vrije trap de winnende treffer.
5 Wordt de mens als tabula rasa geboren of ligt alles al vast in de genen?
6 Dankzij een negen op haar scriptie kon Myrrhe cum suis afstuderen.

Opdracht 9

In de linkerkolom staan acht Latijnse spreekwoorden en bekende uitspraken. Zoek de juiste betekenis in de rechterkolom bij de woorden in de linkerkolom.

1	Carpe diem	*a*	Bid en werk.
2	Memento mori	*b*	De naam is een voorteken.
3	Mens sana in corpore sano	*c*	Een gezonde geest in een gezond lichaam.
4	Morituri te salutant	*d*	Gedenk te sterven; onthoud dat je sterfelijk bent.
5	Nomen est omen	*e*	Geld stinkt niet.
6	Pecunia non olet	*f*	Ik kwam, zag en overwon.
7	Ora et labora	*g*	Pluk de dag.
8	Veni, vidi, vici	*h*	Zij die gaan sterven, groeten u.

Opdracht 10

Vul een Latijnse uitdrukking in. Kies uit de uitdrukkingen van opdracht 9.

1 Meneer De Bok staat bekend als een chagrijn: '…'.
2 Zo'n levensgenieter als Francisca heeft natuurlijk als lijfspreuk: '…'.
3 Volgens de Romeinen moest je doordrongen zijn van de eigen eindigheid: '…'.
4 Mijn oma sport elke dag om scherp van geest te blijven; ze zegt vaak: '…'.
5 Rijk worden met duistere zaken kan voor Winston wel door de beugel: '…'.
6 Toen Franka rijexamen moest doen, zei ze voor de grap tegen de examinator: '…'.
7 De calvinistische levenshouding wordt wel samengevat in '…'.
8 De nieuwe coach, die in korte tijd het elftal weer tot bloei bracht, zei: '…'.

Ik kan/weet:

- ☐ de betekenis van veelvoorkomende Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen.
- ☐ veelvoorkomende Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Moeilijke woorden

Je leert:

- moeilijke woorden.

Je hebt afgerond:

- Cursus 5 Woordenschat § 1 Woordraadstrategieën
  § 2 Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen

Theorie

Moeilijke woorden

Wie een grote woordenschat heeft, maakt meer kans op een goed cijfer bij het Centraal Eindexamen Leesvaardigheid. In deze paragraaf staan teksten waarin veel moeilijke woorden uit examens aan de orde komen.

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.

2 Noteer de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 30 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden *a* tot en met *h* staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
– de besten; kleine groep bevoorrechte of meer gerespecteerde mensen
– (iemand) vriendelijk stemmen en overhalen; tot zachtere gevoelens brengen
– met de neiging zich te richten naar de massa van de bevolking
– onder de aandacht brengen en bekritiseren
– opdracht; vooral politieke opdracht aan een afgevaardigde
– proces waarbij men steeds weer op het uitgangspunt terugkeert
– staat in de weg
– zacht en vriendelijk

Tekst 1

Corruptie

(1) Barst! Je rijdt zonder licht door het halfduister naar school, staat er opeens een agent op de weg. Je kunt hem niet (1) negeren: je móét wel stoppen. 'Zo, dame, licht defect?' Onaardig is de diender niet, maar wel (2) onverbiddelijk: 'Je bent in overtreding. Ik zal je moeten bekeuren.' Hij vraagt je (3) personalia en begint te schrijven: naam, adres, geboortedatum etc. Dat wordt een prent van 55 euro, de boete die op (4) ondeugdelijke verlichting staat. Wat een beroerd begin van de dag.

(2) Nu gaat je ineens een licht op! Je pakt je portemonnee, kijkt de agent lief aan en steekt hem een briefje van 20 euro toe. Hij verfrommelt de bekeuring en neemt het biljet met een (a) mild glimlachje in ontvangst. Je mag verder, wel lopend natuurlijk. Mooi 35 euro verdiend.

(3) Is dit (5) fictie of de (6) banale werkelijkheid? Kan zoiets in Nederland? Niemand zal je geloven als je zo'n (7) anekdote opdist. De politie heet (8) onkreukbaar te zijn. Die kun je niet omkopen, toch? Maar in talloze landen behoort dat tot het leven van alledag: douane, politie, gemeenteambtenaren – je krijgt als burger of toerist pas iets van ze gedaan als je gewoon wat 'schuift'. De (9) corruptie is er (10) gemeengoed.

(4) In landen met een autoritair regime lijkt de (11) integriteit van overheidsdienaren het verst te zoeken. Neem het (12) totalitaire Eritrea, Noord-Korea of Turkmenistan. Deze landen hebben een politiek (13) bestel waarbij één partij de dienst uitmaakt en één man absolute macht heeft. In staten met zo'n systeem is omkoping (14) epidemisch. Dat stelt Transparency International, een ngo (niet-gouvernementele organisatie) die wereldwijd corruptie van overheidswege bestrijdt. Ook in landen waar (b) populistische leiders (15) de scepter zwaaien zou het slecht gesteld zijn met betrouwbaarheid van ambtenaren.

(5) Wat is corruptie nou precies en hoe werkt het? Volgens een veelgebruikte definitie gaat het om het verschijnsel waarbij iemand zijn machtspositie misbruikt om zichzelf en anderen te verrijken. Het komt in het bedrijfsleven voor, maar ook bij de overheid en zeker op het snijvlak waar beide elkaar ontmoeten. Een (16) gunst – bijvoorbeeld een hogere positie krijgen – wordt verleend in ruil voor een wederdienst. Je begrijpt dat er meestal (17) aanzienlijke bedragen (18) mee gemoeid zijn: smeergeld. Een fraai woord, maar een verderfelijk (19) fenomeen. Het geeft beeldend weer wat dat geld doet: de zaken soepel laten verlopen. Het is de smeerolie bij duistere (20) transacties. En het (c) belemmert burgers en bedrijven om goed te functioneren.

(6) Een (21) concreet voorbeeld: je woont in een (22) autocratie – zo'n land waar één persoon alle macht in handen heeft – en je hebt een paspoort nodig. De ambtenaar achter het loket, met wie je de formaliteiten moet regelen, doet onwillig, totdat je je portefeuille trekt en hem een pak bankbiljetten toeschuift. Op een hoger niveau, tot aan de top van de regering, gaat het vaak om grote sommen geld die terechtkomen bij degene die de gunst heeft verleend. Voor de gewone man is dit het (23) schrikbeeld van een (24) kwalijk systeem dat zichzelf in stand houdt: de leiders die corruptie moeten aanpakken, zijn er onderdeel van. Zij hebben hun machtspositie eraan te danken.

(7) In een aantal landen voedt een (d) vicieuze cirkel van corruptie en maatschappelijke ongelijkheid de onvrede over de gevestigde politiek, aldus Transparency International. Vooral populistische politici profiteren hier (25) electoraal van, doordat zij het verschijnsel (e) aan de kaak stellen en beloven te bestrijden. Maar eenmaal aan de macht dankzij het (f) mandaat van de kiezer, doen ze er in de praktijk weinig aan om de oorzaken aan te pakken.

(8) Wat werkt wel? Vrijheid van meningsuiting, transparantie in politieke processen en sterke democratische instellingen zijn (26) effectieve wapens in de strijd. Het maatschappelijk middenveld en de media moeten die gebruiken om de machthebbers verantwoordelijk te stellen. Makkelijk gaat dat niet.

(9) Transparency International noemt Hongarije als een van de landen met een autoritair regime waar de corruptie toeneemt. Het land is dan ook gezakt op een ranglijst waar de landen zijn ingedeeld naar mate van corruptie. Argentinië, dat een populistische regering heeft afgeschud, is gestegen. Dat is goed nieuws.

(10) Nederland staat, niet onverdienstelijk, op de achtste plaats. Bij onze oom agent kom je niet ver met die twintig euro. Maar we kennen ook hier (27) frauderende wethouders, die ontoelaatbare banden met de bouwwereld hebben. Witteboordencriminaliteit? Dat is een wat (28) gedateerd begrip; alsof het vooral onder de (g) elite zou voorkomen. De (29) ongeoorloofde 'dienst en wederdienst', zoals corruptie (30) eufemistisch heet, komt tegenwoordig voor in alle lagen van het ambtelijk apparaat. Toch valt het mee in ons land.

(11) Waar hoef je echt niet te proberen de douanier te (h) vermurwen met een handvol euro's? In Denemarken, Nieuw-Zeeland en Finland misschien. Die vormen de top drie van minst corrupte landen. Op de ranglijst bungelen Noord-Korea, Zuid-Sudan en Somalië onderaan. Mocht je daarheen reizen, dan is het verstandig flink wat losse flappen mee te nemen. Maar een bekeuring voor slechte fietsverlichting hoef je in Somalië of Sudan niet te vrezen.

Naar: Trouw, 26 januari 2017

Opdracht 2

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1. De orthodontist heeft met nieuwe elastiekjes mijn tanden aan de kaak gesteld.
2. Bij de sloop van de fabriekshal lukte het nauwelijks om de zware muren te vermurwen.
3. De frauderende boekhouder liep door onverklaarbare kastekorten tegen de lamp.
4. Ik zal je een gunst bewijzen en jou de gelegenheid geven een herkansing te maken.
5. De pizzabezorger had het mandaat om per uur vijf pizza's in de stad af te leveren.
6. Oom Harry vertelt vaak de anekdote over de toevallige ontmoeting met zijn jeugdliefde.
7. De integriteit van het tentdoek zorgt ervoor dat het ook een zware hagelbui kan verdragen.
8. Stofzuigen, de was doen en opruimen zijn drie nogal banale huishoudelijke klusjes.

Opdracht 3

Noteer van elk woord een tegenstelling. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 1.

1. hardvochtig
2. toelaatbaar
3. abstract
4. ondoelmatig
5. omkoopbaar

6 nieuw
7 volk; proletariaat
8 klein; gering

Opdracht
4

Lees tekst 2.

1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2 Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 25 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden *a* tot en met *h* staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
– beruchte; algemeen bekende
– 'goed' maken; (hier) zichzelf belonen (door iets verkeerds te doen)
– met klem aanraden te doen; sterk adviseren
– nut of voordeel van heeft
– onbelangrijk; niets voorstellend
– onnozel; onnadenkend
– verwaarlozen; geen aandacht geven
– voorwerp van discussie

Tekst 2

Hoezo niet sexy?

(1) We schijnen er niet heet of koud van te worden: smeltende ijskappen, stijgende zeespiegels, steeds meer (1) <u>extreme</u> regenbuien en helse hittegolven. Hoe (2) <u>catastrofaal</u> het nieuws ook mag zijn, bij schreeuwende koppen in de krant over afbrokkelend Antarctica of uitzonderlijke droogtes in een (a) <u>onbeduidend</u> derdewereldland haalt de gemiddelde burger in de regel z'n schouders op. Milieu en klimaat, het zijn kleurloze thema's: voor de meesten van ons geen sexy onderwerpen.

(2) Mensen zijn (3) <u>doorgaans</u> nauwelijks tot echte gedragsverandering te verleiden als het klimaat (b) <u>in het geding</u> is. Ze wisselen hun auto niet in voor de fiets en (4) <u>annuleren</u> zeker niet hun zonvakantie in Antalya waar de charter – een (c) <u>notoire</u> CO_2-producent – hen naartoe vliegt. Zijn we met ons allen nou echt zo (d) <u>naïef</u> en (5) <u>nonchalant</u> als het om Moeder Aarde gaat?

(3) Juist met deze vraag houdt de klimaatpsychologie zich bezig. Waarom (6) <u>volharden</u> wij in (7) <u>destructief</u> en onverschillig gedrag, (8) <u>ongeacht</u> al het slechte nieuws over het klimaat? Dat komt in grote lijnen doordat ons brein niet (9) <u>adequaat</u> werkt. We beseffen wel dat we de aarde verwoesten, maar we reageren nauwelijks rationeel op alarmerend of rampzalig klimaatnieuws.

(4) Gedragswetenschapper Gerdien de Vries van de TU Delft legt uit dat de mens (10) <u>globaal</u> beschikt over twee denkroutes. De eerste werkt bijzonder (11) <u>efficiënt</u>. Dat zie je gebeuren als je op de fiets (12) <u>abrupt</u> moet uitwijken voor een plotseling overstekende peuter. Het gevaar is meteen geweken, het probleem snel en doeltreffend opgelost. Het tweede denkpatroon is veel trager. Het is bedoeld om complexe informatie te verwerken. Maar daarbij is ons (13) <u>blikveld</u> beperkt en ontoereikend. De Vries: 'Ons brein heeft niet de juiste bedrading om te (14) <u>reflecteren</u> op abstract gevaar in de toekomst. Als dat dreigt, moeten we intensief nadenken en dat kost te veel moeite.' Ontwijkgedrag is het gevolg.

(5) De Vries verwijst naar de klimaatpsycholoog Robert Gifford. Hij inventariseerde allerlei manieren die ons brein heeft ontwikkeld om gepieker over het klimaat te voorkomen. Dat is namelijk het doel van die (15) <u>mechanismen</u>. Gifford onderscheidt tientallen psychologische (16) <u>obstakels</u>, zaken die actief handelen bij een onontkoombare crisis in de weg staan.

(6) Iemand leest bijvoorbeeld in de krant over weerkundige veranderingen als gevolg van milieuvervuiling. Maar ach, hij heeft net een nieuwe auto (17) <u>aangeschaft</u>, en niet zo'n zuinige ook. De combinatie van die aankoop én het krantennieuws veroorzaakt kortsluiting in het hoofd. In gewonemensentaal: het geeft een rotgevoel. Om dat af te schudden, bedenkt hij: ik kan niet elk nieuwsfeit over klimaatverandering zo superbelangrijk vinden. Of: het valt wel mee met die (18) <u>meteorologische</u> uitschieters. 'Vooral mensen die net hebben geïnvesteerd in een klimaatonvriendelijk product, zullen de negatieve informatie over het klimaat herwaarderen'. Dat betekent vaak: (19) <u>bagatelliseren</u> of zelfs (e) <u>veronachtzamen</u>.

(7) Een ander mechanisme is (20) '<u>optimistische</u> vooringenomenheid'. Iedereen die wel eens met een parachute uit een vliegtuig is gesprongen, kent dat. Je hoofd vertelt je: dit is bloedlink, maar mij zal niets gebeuren. Dat denkt ook de motorrijder die z'n 'fiets' in de bocht op één oor legt. Een ongeluk overkomt alleen anderen.

(8) Nog twee (21) <u>remmende factoren</u> zijn het gevoel van machteloosheid en het gebrek aan controle. Ook die

hinderen de noodzakelijke gedragsverandering. We wonen niet op de Noordpool of op Antarctica; als het daar misloopt, wat kunnen wij daaraan doen vanuit onze huiskamer?
(9) Ten slotte zijn er mensen die wél hun gedrag aanpassen, maar op de verkeerde manier. De Vries stelt vast: 'Zodra mensen in actie komen, treden nieuwe psychologische processen op. De twee belangrijkste zijn: zelfrechtvaardiging, waarbij je vindt dat je "recht" hebt op die vliegvakantie naar Florida, omdat je het hele jaar al milieubewust bezig bent geweest.' De tweede is een (22) boemerangeffect. Mensen gaan de energiebesparing onbewust (f) compenseren: overal ledlampen indraaien en vervolgens alles laten branden. Het kan zelfs zijn dat ze het tegenovergestelde doen van wat overheden en bedrijven (g) propageren, omdat ze de bron niet vertrouwen of zich niet serieus genomen voelen.

(10) Ook klimaatconsultant Jan Paul van Soest constateert dat cognitieve processen klimaatvriendelijk gedrag belemmeren. Sommige mensen roepen doodleuk dat de aarde helemaal niet opwarmt. Zij schieten dus in de ontkenning. Niemand die daar (h) bij gebaat is. Het gevoel van controlegebrek kunnen we gelukkig een positieve draai geven. Iedereen weet: ik kan dit probleem niet in mijn eentje oplossen. Vanzelfsprekend is er internationale samenwerking en een sterk overheidsbeleid nodig, maar individuen kunnen het verschil maken. De Vries: 'Vooral als ze (23) collectief aan het werk gaan door bijvoorbeeld in groepsverband (24) duurzame energie te regelen. Je kunt elkaar aanspreken op de genoemde mechanismen en daardoor verval je niet (25) steevast in een passieve houding.' Maar sexy? Dat is het klimaat misschien als Zandvoort dankzij veelvuldige hittegolven het Nice aan de Noordzee is geworden.

Naar: Esma Linnemann, de Volkskrant, 16 juni 2018

Opdracht
5

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 2. Soms moet je de woorden een beetje aanpassen.

1 Is het waar dat veel en gevarieerd reizen in het buitenland je … verruimt?
2 Voorbijgangers reageerden … na het ongeluk door meteen 112 te bellen.
3 Om de kosten van de gezondheidszorg te drukken, … de overheid een gezonde levensstijl met matig eten, weinig alcoholgebruik en vooral veel bewegen.
4 Volgens de leerlingen is de hoeveelheid huiswerk een grote last, maar de docenten … het probleem door te zeggen dat het een kwestie van goed plannen is.
5 Het toernooi verliep … voor de Duitsers, want ze werden tegen de verwachting in al in de eerste ronde uitgeschakeld.
6 Kinderen … voldoende nachtrust, gezond eten en een consequente opvoeding.
7 Die 4,2 op het laatste proefwerk kun je … met een ruime voldoende op het volgende.
8 De … dienst voorspelt voor deze zomer zowel hittegolven als heftige regenbuien.

Opdracht
6

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1 Verstappen hield geen rekening met de remmende factor en vloog daardoor uit de bocht.
2 Onze bejaarde grootvader is steeds meer steevast: hij wil liever z'n huis niet uit.
3 Als blijkt dat je vaak ruzie hebt, is het goed eens te reflecteren op je eigen gedrag.
4 De zware val maakte een abrupt einde aan de carrière van de motorcoureur.
5 Het publiek genoot van de obstakels die in de carnavalsoptocht voorbijkwamen.
6 Politici en reclamemensen worden door sommige mensen gezien als notoire leugenaars.
7 Op de vergadering was als laatste punt de verbouwing van de fietsenstalling in het geding.
8 Veel automobilisten veronachtzamen de regels met betrekking tot gsm-gebruik in de auto.

Opdracht
7

Lees tekst 3.

1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2 Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 25 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden *a* tot en met *h* staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
– aardig wat
– adviseurs
– hebben een negatieve invloed op je
– is voldoende
– op goede gronden gebaseerd; juist

– steunen op
– verlangt sterk naar
– zenuw-; wat de zenuwen betreft

Tekst 3

De beste voeding voor je brein

(1) Een (1) hectische tijd: je moet binnenkort examen doen, je zit dagen en nachten (2) gedisciplineerd te studeren, zenuwen (a) spelen je parten en je hebt nauwelijks eetlust. Dan krijg je in zo'n drukke periode ongevraagd het advies om van alles te (3) verorberen wat goed is voor je brein: avocado's helpen tegen stress, vis bevat goede vetzuren, vitamine C krijg je binnen door groente en fruit, en koolhydraten – brandstof voor het brein – worden geleverd door volkorenproducten. Is dat alles echt (4) bevorderlijk voor denkprocessen?

(2) Je kunt op je klompen aanvoelen dat je door een bord bruine bonen niet opeens een tien op natuurkunde scoort, als je gewoonlijk (5) amper een zesje haalt. Toch is het zinvol om na te gaan in hoeverre de (6) claims kloppen die (b) voedingsconsulenten en diëtisten de consument voorhouden. Dat dacht ook de Hersenstichting. Op verzoek van deze instelling hebben Nederlandse voedingsexperts honderden wetenschappelijke publicaties verzameld. Daarin staat de vraag centraal: functioneren de hersenen van gezonde mensen beter door B-vitaminen of omega 3-vetzuren?

(3) De Hersenstichting nam het initiatief voor deze studie, omdat er in de media al (c) menige (7) dubieuze uitspraak is gedaan over voeding en hersenen. Vaak is twijfelachtig of de beweringen over de gunstige werking van bepaalde voedingsstoffen (d) gerechtvaardigd zijn en (e) berusten op goed en (8) gedegen onderzoek.

(4) De hersenen worden door diverse factoren beïnvloed en wat je consumeert is er één van. Er lijkt (9) vooralsnog een verband tussen onze voeding en het functioneren van onze bovenkamer. Ondanks al het onderzoek is er over die relatie toch nog onvoldoende zekerheid. Wel is bekend dat er (10) essentiële voedingsstoffen zijn die, wanneer je ze onvoldoende nuttigt, leiden tot (f) neurale schade, groeiachterstand of verstandelijke handicap. Zwangere vrouwen weten bijvoorbeeld dat een gebrek aan foliumzuur – een belangrijke vitamine B-soort – de ontwikkeling van de foetus kan belemmeren. Voor wie niet zwanger is: een gebrek aan foliumzuur kan je (11) prikkelbaar en (12) labiel maken. Snel geïrriteerd of onevenwichtig zijn is niet prettig, zeker niet in examentijd. Maar de gevolgen van een gebrek aan een bepaalde stof zeggen nog niets over het omgekeerde: welke hapjes helpen om je stabiel te voelen en je (13) optimaal te concentreren?

(5) Om een antwoord te krijgen, bekeken de voedingsspecialisten honderden studies die (14) mondiaal zijn uitgevoerd. Zij vroegen zich af of er een algemene (15) tendens is. Die trend wordt zichtbaar wanneer de resultaten van diverse studies bij eenzelfde groep mensen wereldwijd tot ongeveer dezelfde conclusie leiden. Twee voedingsstoffen zijn daarbij (16) onder de loep genomen: B-vitamines en onverzadigde vetzuren.

(6) Waarom nu juist die stoffen nader bekeken? Het antwoord (17) vergt een medisch-technische uitleg. In dit verband (g) volstaat het om te zeggen dat de genoemde vitamines en vetzuren ons brein beschermen tegen 'aanvallen' van indringers én zorgen voor de productie van zogenoemde neurotransmitters. Die kun je beschouwen als de commandanten van je lijf. Een bekende 'bevelhebber' is adrenaline. Als je schrikt, komt er veel adrenaline vrij en reageer je snel. Ook als je examen doet, zal adrenaline je (18) alert maken.

(7) Het overzicht van al die studies naar het verband tussen cognitief functioneren en voeding toont nog geen (19) eenduidig beeld. Resultaten van (20) observationele studies – daarbij worden mensen gevolgd in dagelijkse situaties – zijn vaak positief. Experimentele studies – waarbij mensen onderworpen worden aan een 'proef' in een onnatuurlijke (21) setting – bevestigen deze uitkomsten lang niet altijd.

(8) De conclusie is dat er meer onderzoek vereist is voordat we kunnen zeggen dat het brein door bepaalde stoffen beter gaat werken. Daarbij moeten wetenschappers niet alleen kijken naar de (22) geïsoleerde effecten van één voedingsstof, maar naar alle voeding. Ook zouden genetische factoren moeten worden meegewogen. Wat heb je van je ouders meegekregen?

(9) In de toekomst worden (23) wellicht steeds vaker hersenscans gebruikt. Deze laten verbanden zien tussen onder andere een betere B-vitamine-status en het behoud van structuren in de hersenen. Zo kunnen we misschien een meer (24) gefundeerd antwoord geven op de vraag hoe voedingsstoffen en biologische processen in het brein samenhangen.

(10) Als vermoeide eindexamenkandidaat die (h) hunkert naar een rustige zomervakantie, kun je maar beter de bekende voedingsadviezen volgen: eet gezond, gevarieerd, genoeg en vooral niet (25) overmatig. Immers: een volle maag studeert niet graag.

Naar: gezondheidskrant.nl, op 18 juni 2018

Opdracht
8

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?
1 Met vier onvoldoendes ben je niet bevorderlijk voor het eindexamen.
2 Ik wil een eenduidig antwoord van je: heb je nou wel of niet stiekem gerookt?
3 Overmatig drank- en drugsgebruik verwoestte het leven van de popster.
4 Maurice wilde Alicia verorberen, maar tot zijn ergernis negeerde zij hem totaal.
5 Op mondiale tentamens scoren studenten vaak veel beter dan op schriftelijke testen.
6 Als je bij de supermarkt wilt solliciteren, volstaat een gesprekje met de bedrijfsleider.
7 Veel Nederlanders berusten op buitenlandse stranden in de zomer.
8 Door een dubieuze beslissing van de scheidsrechter verloren we met 1-0.

Opdracht
9

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 3. Soms moet je de woorden een beetje aanpassen.
1 De gevangene … zijn invrijheidstelling, nu hij er bijna zijn volledige detentie op heeft zitten.
2 Zijn bewering dat het klimaat in wezen niet verandert, is op geen enkel onderzoek ….
3 Er is een sterke … om steeds meer van beeldscherm te lezen en niet van papier.
4 Nu de stemmen staken, kan er … geen beslissing genomen worden.
5 Bij het theorie-examen kan gebrekkige kennis van de verkeersregels jou weleens ….
6 Zo'n grote tuin … veel onderhoud, tenzij je graag een wildernis om je huis hebt.
7 De spits maakte … gebruik van die ene kans in de hele wedstrijd: hij scoorde feilloos.
8 Toen Wolfgang … vijf jaar oud was, componeerde hij al zijn eerste stukken muziek.

Opdracht
10

Lees tekst 4.
1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2 Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 25 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden *a* tot en met *h* staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
– bestand; verzameling teksten, documenten etc.
– bezinning; diepzinnig nadenken
– doorslaggevend; van wezenlijk belang
– gebruikt heel vaak; heeft het alleenrecht op
– kneedbaar; beeldend
– kort; bondig
– was; bevond zich
– zich niets van aantrekken; onbelangrijk vinden

Tekst 4
Het rookgordijn van de metafoor

(1) 'Maak van je slaapkamer een plek om op te laden.' IKEA hanteert het beeld van de mens als batterij in een reclamecampagne. Het bedrijf (a) heeft patent op bijzondere slogans en die kunnen ons misleiden. Hoe zouden ze ons dan (1) een rad voor ogen draaien? Metaforen, zeker die uit reclame, werken door in ons denken, in onze emoties en in onze beleving.
(2) Volgens Gerard Steen, hoogleraar taalbeheersing en expert op het terrein van metaforiek, (b) verkeerde de mens lang in de veronderstelling dat metaforen uitzonderlijk waren, iets voor dichters. Gewone stervelingen zeggen toch precies wat ze bedoelen?
(3) Niet dus. Kijk eens naar een bericht dat via sociale media heel vaak gedeeld wordt. We zeggen: de tweet gaat (2) viraal. Het wordt voorgesteld als epidemie. Maar de virusmetafoor gebruiken we zo veel dat we die niet meer als zodanig herkennen. Dat gebeurt vaak in ons alledaagse taalgebruik.
(4) Uit een analyse van een groot Engelstalig (c) corpus van miljoenen gesproken en geschreven woorden blijkt dat één op de acht daarvan metaforisch van aard is. (3) Baanbrekend werk op dit terrein is gedaan door George Lakoff en Mark Johnson. In hun 'Metaphors we live by' (1980) lieten zij zien hoe wij voortdurend in beelden spreken, ook al hebben we dat niet door. Het leven is een reis ('op de goede weg'), ruzie is een strijd ('in de verdediging schieten'), advocaten zijn 'gehaaid' en moeders zijn 'leeuwinnen'. We associëren positiviteit met 'hoogte' en negativiteit met 'laagte'.
(5) Waarom spreken we in beelden? Metaforen zijn nodig, zegt Steen, om over abstracte zaken te praten. Je neemt iets concreets, bijvoorbeeld een broeikas; daarmee maak je een (4) ongrijpbare ontwikkeling zichtbaar: het vasthouden van de warmte op aarde door bepaalde gassen in de atmosfeer. Of je noemt het brein, een mysterieus orgaan, een computer,

een kenbare machine, ofschoon het natuurlijk niet (5) daadwerkelijk een computer is. Maar metaforen (6) voldoen niet altijd. Het brein is bijvoorbeeld (d) plastisch en het heeft een zelfherstellend vermogen. 'Het is duidelijk dat deze eigenschappen niet exact (7) corresponderen met die van de computer.'

(6) De metafoor van de mens als oplaadbare batterij komt ook niet precies overeen met wat een computer is. Het beeld werkt prima in een prestatiemaatschappij, die haar burgers aanmoedigt om continu 'het beste uit zichzelf te halen'. Maar het past niet goed bij een persoon-op-zichzelf. Die kan collectieve problemen als oververmoeidheid en burn-out niet bestrijden met individuele oplaadmomentjes. (8) Structurele, systematische veranderingen zijn dan op hun plaats.

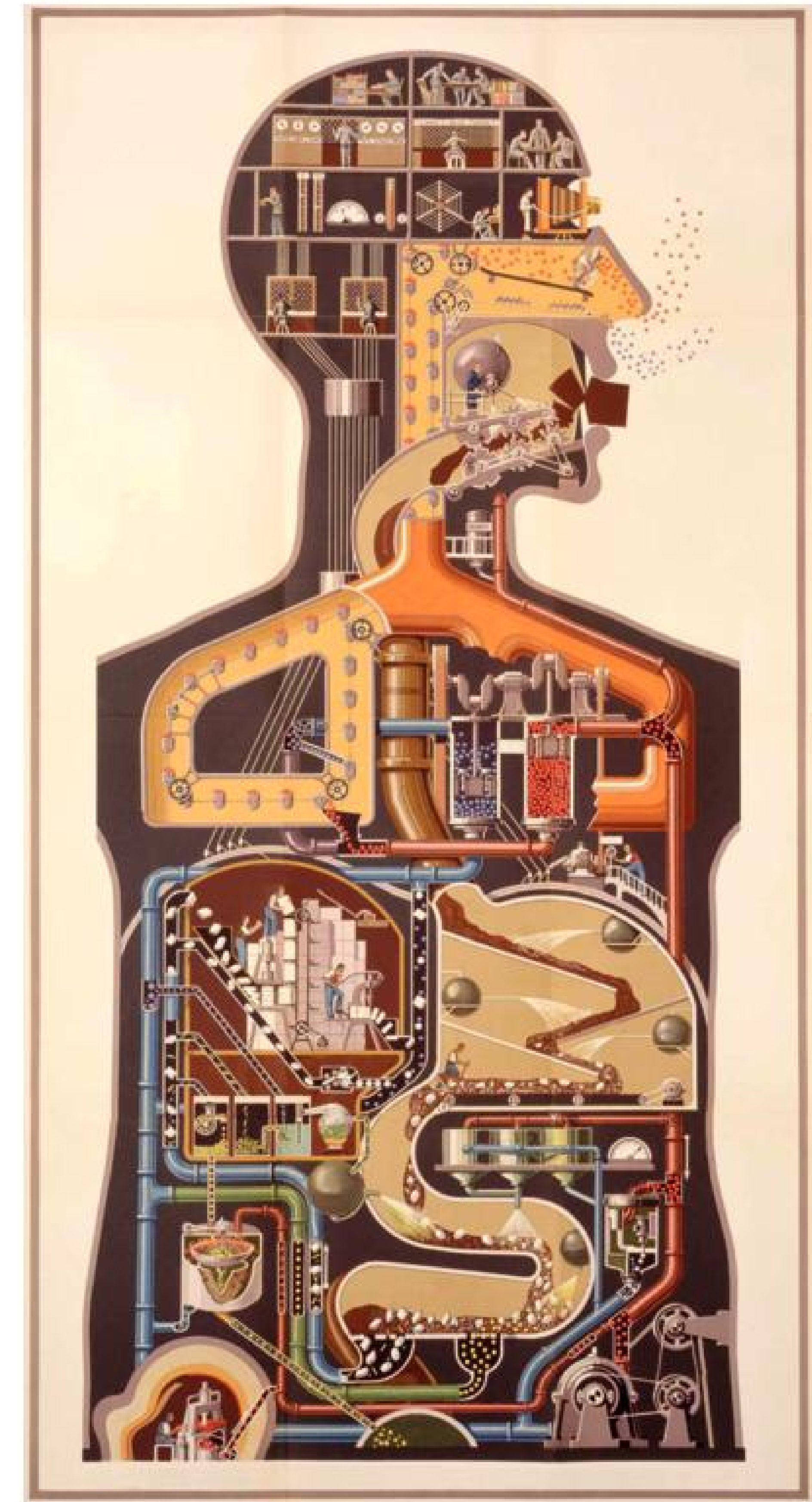
(7) Het is (e) cruciaal om het juiste beeld te kiezen. Beeldspraak heeft als gezegd effect op ons denken, voelen en beleven. Dat is de claim van Lakoff en Johnson en die is de laatste veertig jaar (9) gestaafd door tal van onderzoeksresultaten uit allerlei (10) disciplines. Een voorbeeld van de (11) bevindingen uit die wetenschappen: beschrijf de briljante vondsten van een groot geleerde als gloeilampjes; de man of vrouw wordt dan genialer gevonden dan wanneer je de ideeën 'zaadjes' noemt. Nog een (12) illustratie: stel in een tekst criminaliteit voor als een beest óf als een virus. In het eerste geval zien lezers het liefst een zware straf voor de misdadigers, in het tweede (13) prefereren ze een lichtere. Dit zijn maar twee voorbeelden die de inzichten van Lakoff en Johnson onderbouwen.

(8) Soms roepen metaforen (14) weerstand op. Een bekend voorbeeld is de (15) controversiële uitspraak van een Nederlandse politicus die sprak van 'een tsunami van islamisering'. Zo is er ook verzet tegen het beeld van kanker als een persoonlijke strijd of oorlog. Patiëntenverenigingen en artsen wordt voorgehouden dat ze het beter kunnen hebben over 'een (16) onbestemde reis'.

(9) De metafoor van de mens als machine stuit ook op bezwaren. Al eeuwen vergelijken wij ons lichaam en onze geest met apparaten. Daaruit spreekt een mechanistische kijk op de mens. Die heeft ertoe bijgedragen dat de medische wetenschap de werking van organen en het verloop van ziektes (f) beknopt in kaart kon brengen. Maar zo'n mensbeeld (17) weerspiegelt niet hoe complex we in elkaar zitten; er is daarin weinig ruimte voor emotie en welzijn, voor stilstand en (g) contemplatie. Dat zijn zaken waar machines (h) lak aan hebben.

(10) Kun je een metafoor die jou niet aanstaat, (18) in de ban doen? Een verbod op bepaalde beeldspraak is te (19) drastisch en zo'n (20) veto is ook niet (21) zinnig, vindt de Britse linguïste Elena Semino. Zij constateerde dat de oorlogsmetafoor bij kanker voor sommige patiënten juist wel motiverend en (22) inspirerend werkt. Haar conclusie is (23) genuanceerd: welke metafoor het beste werkt, is per patiënt en per omstandigheid verschillend. De werking – negatief of positief – hangt ook af van voorkennis én vooroordelen.

(11) Eén goede, iedereen aansprekende metafoor voor de mens is er niet. Duidelijk is wel dat vervanging van een metafoor

(24) symptoombestrijding is. Het échte probleem – zoals de haast- en prestatiemaatschappij – kun je beter direct aanpakken, vindt ook Steen. Zoek uit *waarom* iedereen zo nodig constant productief moet zijn en bedenk dan een oplossing.

(12) Metaforen zijn vaak rookgordijnen. Als we de (25) ambitie hebben om de klachten van burn-out en oververmoeidheid tegen te gaan, helpt het niet om voor de oplaadbare batterij een ander beeld te kiezen. Dan moet je de oorzaak aanpakken en niet het gevolg. Maar misschien kom je juist tot dat inzicht dankzij het duidelijke beeld van het rookgordijn.

Naar: Lynn Berger, De Correspondent, op 8 maart 2018

Opdracht
11

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 4.

1 Hoofdpijn, hoge koorts en lamlendigheid zijn bekende … van griep.
2 We hadden zo'n … docent economie dat iedereen belangstelling voor dat vak kreeg.
3 Een klooster is een ideale plek om je over te geven aan …, studie en gebed.
4 Door positieve en negatieve zaken over deze wijk te noemen, geef je een … beeld.
5 Uit alle protesten bleek dat het besluit om de grenzen te sluiten, … was.
6 Die rauwe cabaretier … foute grappen en grof taalgebruik.
7 Wilt u tiramisu als dessert of … u de kaasplank?
8 Het lijkt me niet … om de tuin te besproeien nu er zware regenbuien worden verwacht.

Opdracht
12

Noteer van elk woord een tegenstelling. Kies uit de onderstreepte woord(groep)en in tekst 4.

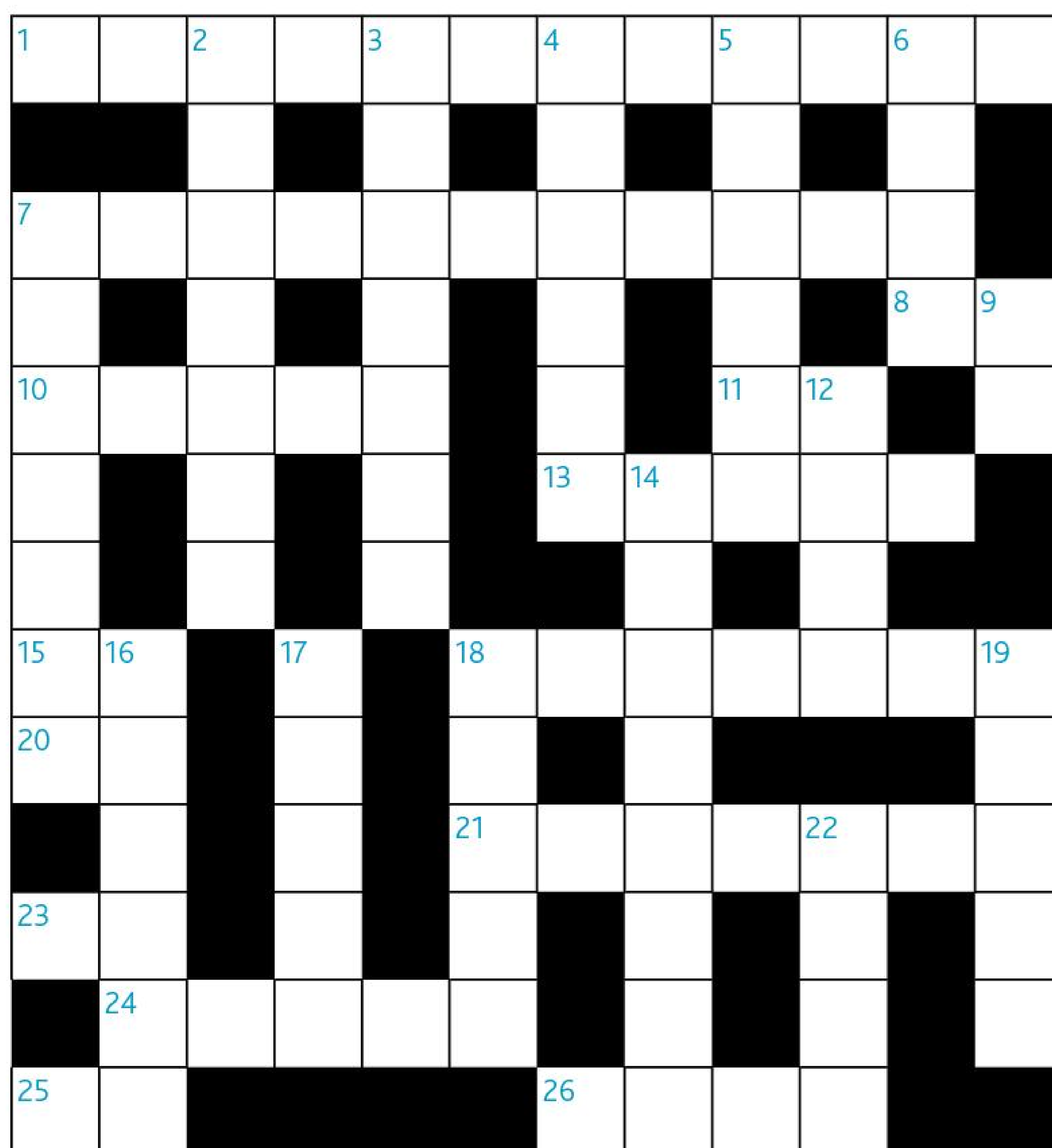
1 onbelangrijk
2 toestemming
3 tastbaar
4 incidenteel
5 nutteloos
6 meegaandheid
7 uitgebreid
8 doelbewust

Opdracht
13

Kruiswoordraadsel
Vul in het diagram woorden in die bij de omschrijvingen passen. Veel van de woorden heb je in deze cursus geleerd.

Horizontaal
1 rampzalig
7 beperkt blikveld
8 Let op! (Latijnse afkorting)
10 bekeuring (populair)
11 uit-; voormalig
13 niet-deskundigen
15 stopwoord; tussenwerpsel
18 aardwetenschapper
20 momenteel
21 wat met zenuwen te maken heeft
23 post-
24 oplettend; waakzaam
25 niet-
26 volk-; (ook:) voorbeeld

Verticaal
2 trend
3 zwaai je mee als je de baas bent
4 concurrent
5 lichamelijk
6 stad in Duitsland
7 karakteriseren
9 twee-
12 vreemd-
14 geleidelijke ontwikkeling
16 menselijk; menswaardig
17 kleine, selecte bovenlaag in de samenleving
18 bepaald voorrecht; speciale dienst tegenover iemand
19 beroepsgroep
22 zelf-

Ik kan/weet:

- ☐ de betekenis van veelvoorkomende moeilijke woorden.
- ☐ de betekenis van onbekende woorden uit de vorm, de samenstelling of de context afleiden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

VAN DIE
WOORDEN
DIE JE
IETS
WILLEN
ZEGGEN

Loesje

Argumenteren

Geachte cliënten, 't wordt lente,
wat zullen we nou eens voor
prettigs gaan doen.

Annie M.G. Schmidt

Inhoud

In allerlei situaties willen mensen vertellen wat ze van iets vinden én waarom. Daarom gebruiken ze argumenten om anderen te overtuigen van hun mening. Dat kan mondeling – in een gesprek, een discussie of een debat – of op papier.
Ook op school is argumenteren een belangrijke vaardigheid. Je moet een betogende tekst kunnen schrijven en kunnen deelnemen aan een debat of een discussie. Argumentatie herkennen en beoordelen is ook onderdeel van het examen.

1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen

Je leert:
- over argumenten, tegenargumenten en weerleggingen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten

Theorie

Feitelijke en waarderende argumenten

Als je een standpunt over een kwestie inneemt, dan geef je je mening over die zaak. Met argumenten kun je je eigen standpunt verdedigen of het standpunt van een ander aanvallen.
Als je je standpunt ondersteunt met een feitelijke uitspraak, noemen we die uitspraak een **feitelijk argument**.
Je kunt je standpunt ook ondersteunen met een **waarderend argument**. Een waarderende uitspraak geeft aan dat iets (on)wenselijk, (on)gepast, goed of slecht, mooi of lelijk is.
Over een waarderend argument kun je van mening verschillen, over een feitelijk argument niet, want je kunt de juistheid ervan controleren: het is waar of onwaar. Een waarderend argument moet vaak ondersteund worden, bijvoorbeeld met feiten.

Voorbeeld

1. Het standpunt is te herkennen aan de signalen vind ik en Volgens mij.
2. Je herkent het argument aan het signaalwoord Omdat.
3. Het argument is een feitelijke uitspraak: je kunt controleren of de uitspraak waar is of onwaar.
4. Immers is een signaalwoord voor een argument.
5. Het argument is een uitspraak waarover je van mening kunt verschillen: een waarderend argument.

Soorten argumenten

Omdat (2) Nederland behoort tot de twintig welvarendste landen van de wereld, (3) zouden we in ons land meer vluchtelingen moeten toelaten, vind ik. (1)

Volgens mij (1) moeten we meer vluchtelingen toelaten, het is immers (4) onze morele plicht om medemensen te helpen. (5)

Opdracht 1

Onderstreep in de zinnen het argument. Zet erachter of het een feitelijke uitspraak (f) of een waarderende uitspraak (w) is. Omcirkel het signaal (als dat er is).

1. Amsterdam heeft veel concertzalen van verschillende groottes. Het is dus geen wonder dat bijna elke band die Nederland aandoet, in Amsterdam optreedt.
2. Het is voor iedereen goed om op een teamsport te zitten, want dat is de beste manier om te leren samenwerken.
3. Ik zou voorlopig geen nieuwe schaatsen kopen; het is al jaren geleden dat er langer dan enkele dagen natuurijs heeft gelegen.
4. Omdat het zo gezellig is, vind ik een glaasje wijn op zijn tijd geen probleem.

5 Ik denk dat de CO_2-uitstoot niet van grote invloed is op de opwarming van de aarde en de smeltende ijskappen: de zeespiegel stijgt al sinds de vorige ijstijd, 12.000 jaar geleden.
6 Er komen nog steeds veel jongeren met een alcoholvergiftiging in het ziekenhuis. Daarom moet de verkoop van alcohol aan jongeren veel strenger gestraft worden.

Opdracht
2

Je moet een betoog schrijven met als standpunt *Op de middelbare school moeten leerlingen elke dag een uur gym hebben*.
1 Noteer een feitelijk argument voor dit standpunt.
2 Noteer een waarderend argument voor dit standpunt.
3 Noteer een feitelijke ondersteuning voor het waarderende argument.
4 Verwerk de twee argumenten en de ondersteuning in een tekst van ongeveer honderd woorden. Gebruik signalen voor standpunt, argument en opsommend verband.
5 Zet boven de tekst een motiverende titel en een informerende ondertitel.

Theorie

Tegenargumenten en weerleggingen

Als je het niet met iemands argumentatie eens bent, kun je argumenten tegen het standpunt inbrengen en/of weerleggingen van de argumenten geven. Met een **tegenargument** ontkracht je een standpunt; met een **weerlegging** ontkracht je een argument.
NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

Voorbeeld

1 Je herkent het standpunt aan het signaal Mijns inziens.

2 Want is een signaalwoord voor een argument.

3 argument

4 Deze uitspraak is gericht tegen het standpunt en is dus een tegenargument.

5 Deze uitspraak is een reactie op het argument en is dus een weerlegging.

Soorten argumenten

Mijns inziens moet er op school tussen de middag een gezonde maaltijd voor leerlingen geserveerd worden, (1) want (2) dat zal helpen in de strijd tegen overgewicht. (3)

Ik ben het daar niet mee eens. Het is niet de taak van scholen om leerlingen te voeden. (4) En in Engeland serveren ze al jaren een schoolmaaltijd en het overgewicht is daar niet afgenomen. (5)

Opdracht
3

Hieronder staan argumentaties met daarbij twee reacties. Onderstreep in de zinnen *a* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument. Noteer van de zinnen *b* en *c* of er sprake is van een weerlegging (w) of een tegenargument (t).
1 *a* Aangezien het een oplossing voor het fileprobleem is, moet iedereen meer met de trein reizen.
b Met de trein ben je veel langer onderweg.
c In grote delen van Nederland is er helemaal geen fileprobleem.
2 *a* Iedereen zou biologisch vlees moeten eten. De dieren worden op een biologische boerderij beter behandeld.
b Biologisch vlees is slechter voor het milieu.
c Op een biologische boerderij worden de dieren veel vaker ernstig ziek.
3 *a* Doordat hij veel kijkers trekt, heeft Arjen Lubach veel invloed.
b Slechts vijf procent van de Nederlanders kijkt naar *Zondag met Lubach*.
c Toen Lubach opriep om van Facebook af te gaan, hebben daaraan maar enkele duizenden mensen gehoor gegeven.
4 *a* Het is een goede zaak dat er steeds meer politieke partijen bij zijn gekomen. Iedereen kan nu op een partij van zijn voorkeur stemmen.
b Hoe meer partijen er zijn, hoe moeilijker het wordt om een kabinet te formeren.
c Mensen konden in het verleden toch ook al uit meer dan twintig partijen kiezen.

5 *a* Het is begrijpelijk dat Iran bang is voor een eventuele Israëlische raketaanval. Het is in het verleden meer dan eens door Israël bestookt.
b Het is ook door Irak en Afghanistan onder vuur genomen en voor die landen is het niet bang.
c Iran hoeft niet bang te zijn; het heeft nu immers zelf raketten om terug te schieten.
6 *a* Mensen moeten op wintersport gaan. Dat is een gezonde, actieve vakantie.
b Wintersport kost erg veel geld.
c Tijdens wintersportvakanties wordt er veel gedronken en lopen mensen allerlei breuken op.

Opdracht
4

Hieronder staan argumentaties met daarbij een reactie. Onderstreep in de zinnen *a* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument. Noteer van de zinnen *b* of er sprake is van een weerlegging of een tegenargument.

1 *a* De militaire dienstplicht moet in Nederland opnieuw ingevoerd worden. Dat zal jongeren discipline en gehoorzaamheid bijbrengen.
b Dat gaat iedereen minstens een jaar studievertraging opleveren.
2 *a* De Nederlandse voetbalverenigingen verdienen heel weinig aan reclame en tv-rechten. Nederlandse clubs zullen volgens mij nooit een topspeler kunnen contracteren.
b Ajax had vorig jaar ruim veertig miljoen euro aan reclame-inkomsten.
3 *a* Alpinisme is een van de gezondste sporten: je beweegt veel en bent de hele dag buiten.
b Per jaar sterven er tientallen alpinisten tijdens de uitoefening van hun sport.
4 *a* Het is een goede zaak dat politici gebruikmaken van de sociale media, want zo hebben ze veel meer contact met hun kiezers.
b Het zijn vooral jongeren die gebruikmaken van de sociale media.
5 *a* Omdat de overheid veel geld kwijt is aan zorgkosten, moet roken helemaal verboden worden.
b Door een verbod zou de staat juist veel inkomsten aan accijns mislopen.
6 *a* De pulsvisserij moet niet verboden worden, want een pulskor laat het leven op de zeebodem met rust.
b Als de pulskor is langsgekomen, is de zeebodem veranderd in een kerkhof: alles is dood.

Opdracht
5

Noteer bij de volgende argumentaties een tegenargument en een weerlegging.

1 *Fargo* is een goede film, want de film heeft twee Oscars gekregen.
2 Omdat de woningen buiten de Randstad veel goedkoper zijn, kun je het beste daar een huis zoeken.
3 Met Alexander kun je maar beter niet discussiëren: hij wordt altijd boos.
4 Amsterdam is overvol: waar je ook kijkt, zie je toeristen met rolkoffertjes door de stad dwalen.
5 Je moet je oude lp’s niet zomaar weg doen: je kunt er nog veel geld voor krijgen.
6 Iemand die geld heeft, kan dat het beste investeren in het isoleren van zijn huis. Dat levert meer op dan het geld op de bank te laten staan.

Opdracht
6

Lees het volgende standpunt:
– *Verplicht literatuur lezen voor Nederlands en de vreemde talen kunnen we beter afschaffen.*

1 Schrijf bij dit standpunt een alinea van ongeveer 50 woorden die een argument en een goede (feitelijke of waarderende) ondersteuning bevat. Gebruik zo mogelijk geschikte signaalwoorden.
2 Schrijf bij dit standpunt een alinea van ongeveer 50 woorden die een tegenargument en een weerlegging bevat. Gebruik geschikte signaalwoorden.

Opdracht
7

Lees tekst 1.

1 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 1.
2 Noteer het argument dat hij in alinea 1 voor zijn standpunt geeft.
3 Is dat een feitelijk of een waarderend argument?
4 Aan welk signaal herken je het argument?

5 Stel dat iemand zegt: 'Er komen nog vijf straten met andere namen op het Stadionplein uit.' Is dit een tegenargument of een weerlegging bij de argumentatie in alinea 1?
6 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 2.
7 Aan welk signaal herken je het standpunt?
8 Noteer de argumenten die hij in alinea 2 voor zijn standpunt geeft.
9 Zijn dat feitelijke of waarderende argumenten?

Tekst 1

Houd het plein olympisch

(1) Het Stadionplein in Amsterdam wordt omgedoopt tot het Johan Cruijffplein. Het is prima dat de ArenA in Amsterdam-Zuidoost nu de Johan Cruijff ArenA gaat heten, maar het Stadionplein moet het Stadionplein blijven, al is het maar omdat de Stadionkade en de Stadionweg erop uitkomen.
(2) Nagenoeg alle straten en pleinen in deze buurt verwijzen naar de Olympische Spelen van 1928 of naar sportieve helden in de Griekse oudheid. Het kenmerkende van dit vierjaarlijks sportevenement is dat het bijna alle sporten omvat. Het is dan ook geen goed idee om dit door recente nieuwbouw al behoorlijk verkleinde plein naar slechts één sporter te vernoemen.

Naar: Gijsbert Dijker, NRC Handelsblad, 26 februari 2018

Opdracht
8

Lees tekst 2.
1 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 1.
2 Noteer het argument dat hij in alinea 1 voor zijn standpunt geeft.
3 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 3.
4 Noteer het argument dat hij in alinea 3 voor zijn standpunt geeft.
5 Is dat een feitelijk of een waarderend argument?
6 Aan welk signaalwoord herken je het argument?
7 Stel dat iemand naar aanleiding van alinea 3 zegt: 'Een columnist hoeft niet voor elke opmerking zijn excuses aan te bieden.' Is dit een tegenargument of een weerlegging?

Tekst 2

Ouderen krijgen weer de schuld

(1) Paulien Cornelisse schrijft in *NRC Handelsblad* dat een spatie zetten voor een punt of een komma meer voorkomt bij mensen van boven de zeventig. Zo langzamerhand wordt het kennelijk normaal om ouderen ergens de schuld van te geven als er iets niet goed gaat: ouderen veroorzaken veel auto-ongelukken, ouderen trekken de pensioenpotten leeg en nu deugt, in de ogen van Paulien Cornelisse althans, hun taalgebruik ook al niet meer.
(2) Ik zou haar adviseren om, voordat zij dergelijke uitspraken doet, eerst eens een willekeurige krant (mag gerust een *NRC* zijn) van a tot z grondig door te lezen en alle fouten en foutjes (verkeerd leestekengebruik, onnodige of verkeerd gespelde woorden etc.) aan te tekenen en dan eens na te gaan hoeveel van die onjuistheden zijn veroorzaakt door mensen van boven de zeventig. Zij zal ongetwijfeld tot verrassende conclusies komen.
(3) Zelf ben ik inmiddels 83 jaar. Ik zou een verontschuldiging van Paulien Cornelisse voor alle mensen boven de zeventig zeer op prijs stellen, want het was een absoluut onnodige en onterechte aantijging in hun richting. Zij kan het waarschijnlijk beter zoeken in haar eigen leeftijdsgroep.

Naar: Piet de Man, NRC Handelsblad, 30 april 2018

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen feitelijke (objectieve) en waarderende (subjectieve) argumenten. 4F
- ☐ argumenten, tegenargumenten en weerleggingen herkennen en begrijpen.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Argumentatiestructuren

Je leert:
- argumentatiestructuren herkennen.

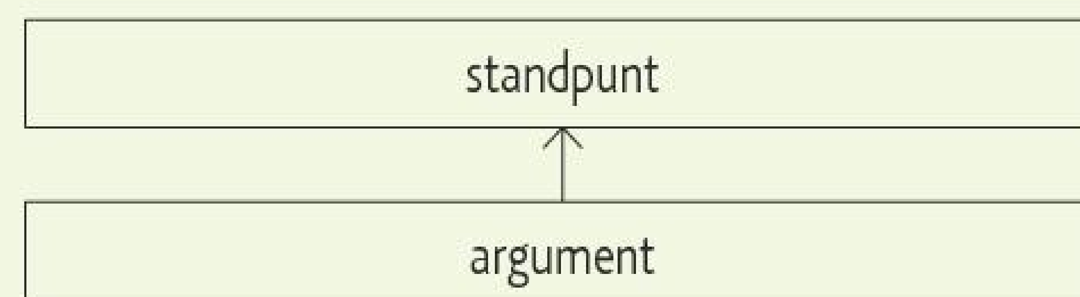
Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen

Theorie

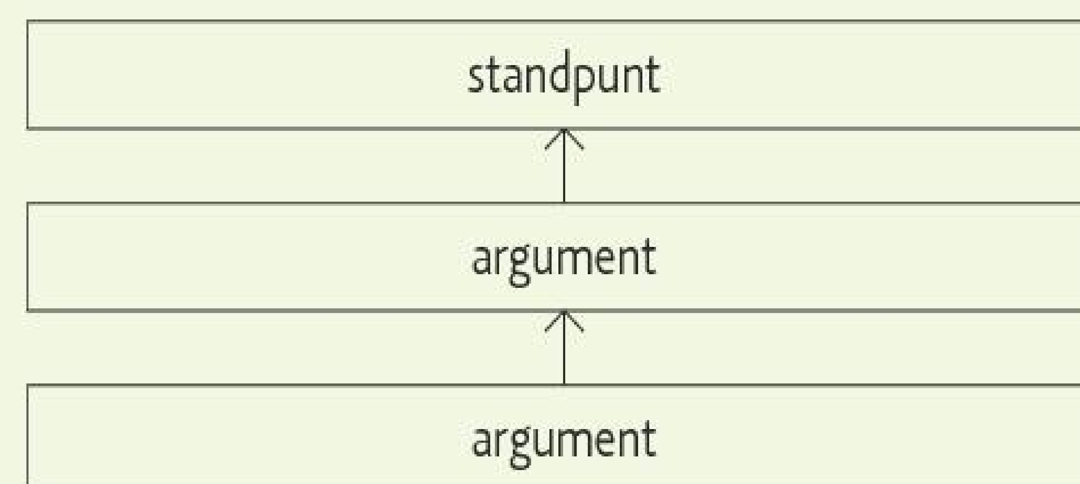
Argumentatiestructuren

Argumenten kunnen op verschillende manieren het standpunt ondersteunen. Er zijn vier basisstructuren van argumentatie:

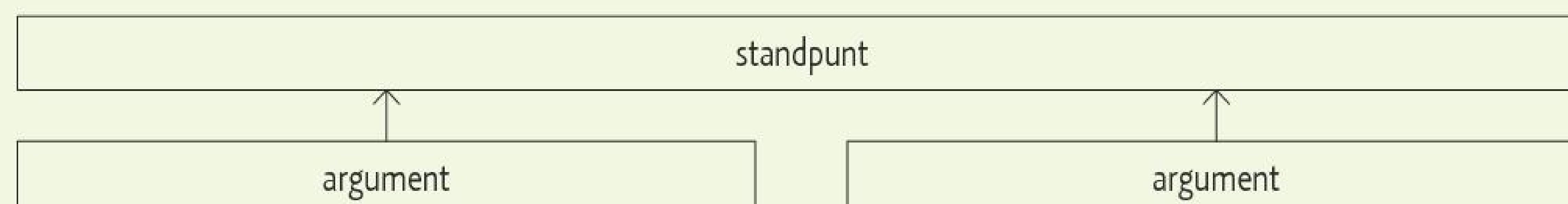
enkelvoudige argumentatie:
één argument ondersteunt het standpunt

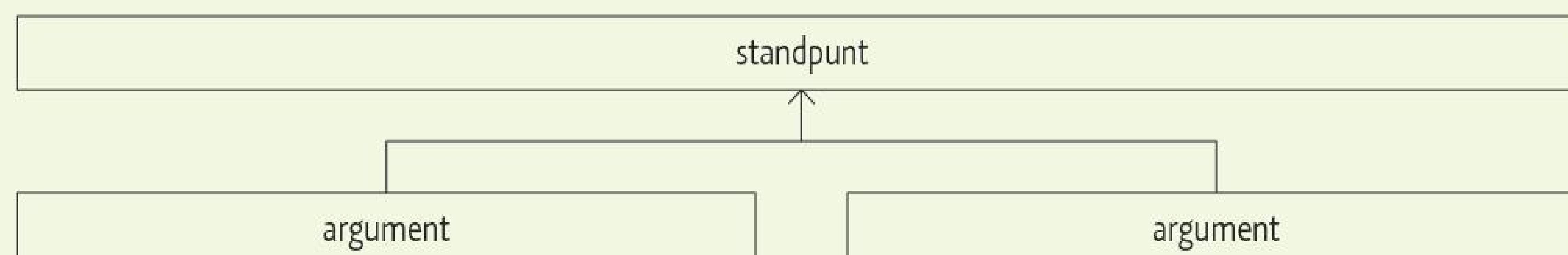
onderschikkende argumentatie:
een argument wordt ondersteund door een ander argument

nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten:
twee argumenten ondersteunen onafhankelijk van elkaar het standpunt

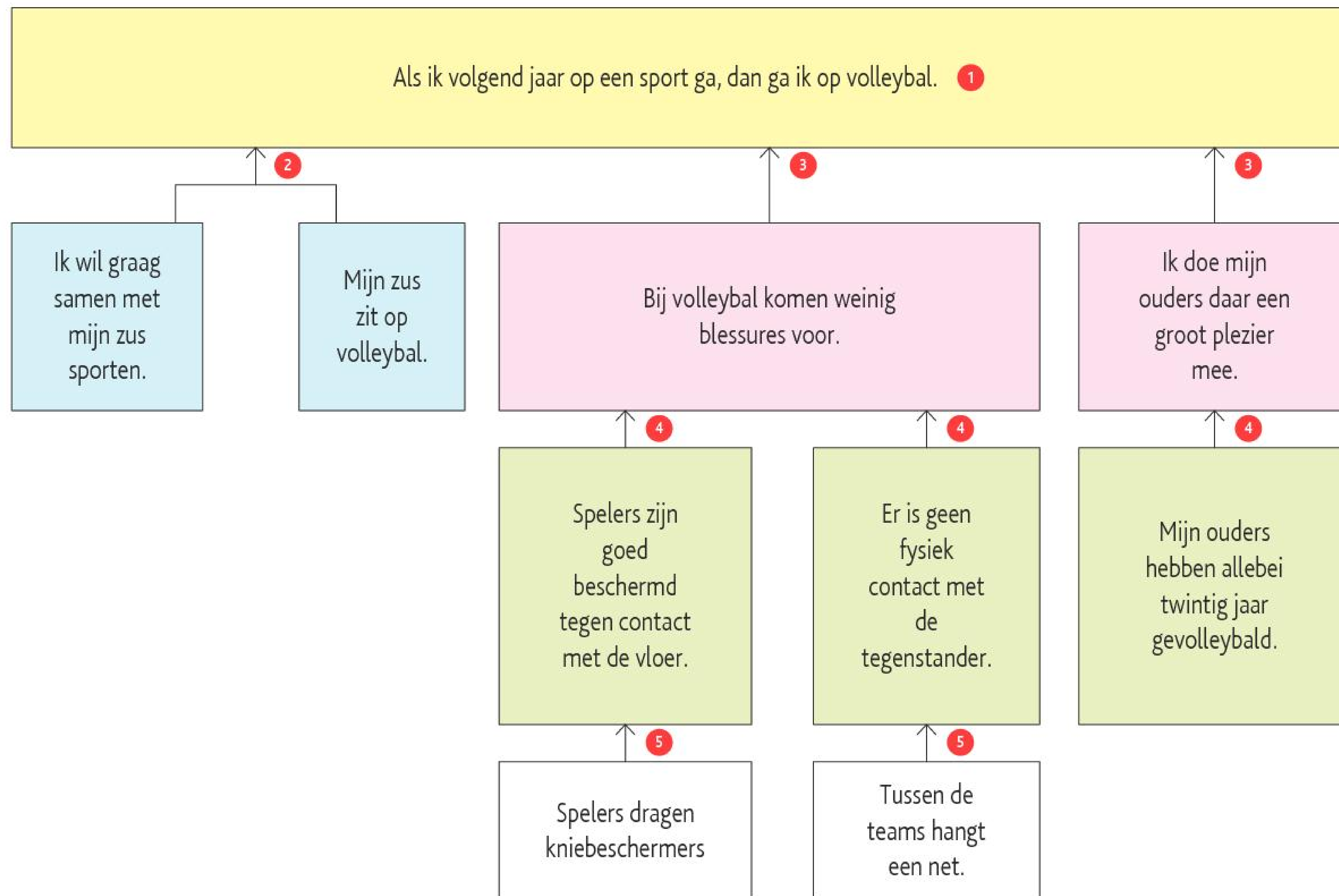
nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten:
twee ondersteunende argumenten vormen in combinatie met elkaar het standpunt

Bij nevenschikkende argumentatie ondersteunen meerdere argumenten het standpunt. In deze structuur zijn de argumenten **onafhankelijk** of **afhankelijk**.
- Argumenten zijn onafhankelijk als ze ieder op zich, zelfstandig het standpunt ondersteunen.
- Argumenten zijn afhankelijk als ze alleen in combinatie met elkaar werken. Ze zijn dan samen nodig om het standpunt te ondersteunen; los van elkaar ondersteunen ze het standpunt niet.

Voorbeeld

Onderschikkende en nevenschikkende argumentatie komen ook in combinatie voor:

1. Het standpunt wordt rechtstreeks ondersteund door vier nevengeschikte argumenten:
2. twee afhankelijke argumenten;
3. twee onafhankelijke argumenten
2. De afhankelijke argumenten ondersteunen het standpunt alleen in combinatie met elkaar.
3. De onafhankelijke argumenten ondersteunen los van elkaar het standpunt. Nevengeschikte argumenten worden in een tekst verbonden door opsommende signalen. *Bij volleybal komen weinig blessures voor* *en* *ik doe mijn ouders daar een groot plezier mee.*
4. Het argument *Bij volleybal komen weinig blessures voor* wordt ondersteund door twee onafhankelijke nevengeschikte argumenten: ze ondersteunen los van elkaar het argument.
4. Het argument *Ik doe mijn ouders daar een groot plezier mee* wordt ondersteund door één argument.
5. Het ondersteunende argument *Spelers zijn goed beschermd tegen contact met de vloer* wordt op zijn beurt ondersteund door één argument.
5. Het ondersteunende argument *Er is geen fysiek contact met de tegenstander* wordt op zijn beurt ondersteund door één argument.

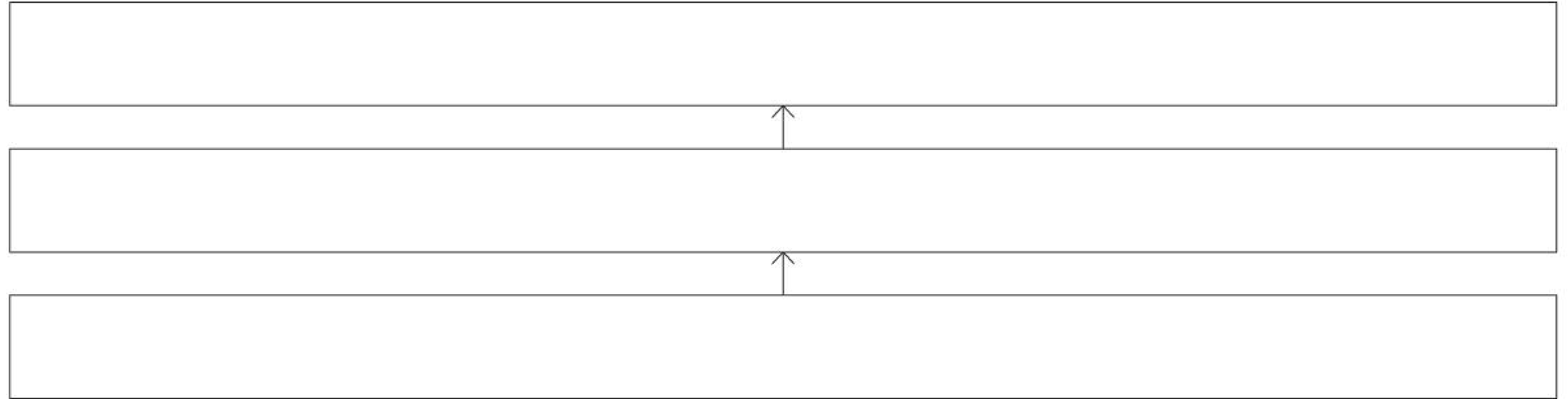
Als je van boven naar beneden leest, kun je op de plaats van de pijltjes want invullen. *Ik doe mijn ouders daar een groot plezier mee, want mijn ouders hebben allebei twintig jaar gevolleybald.*

Opdracht 1

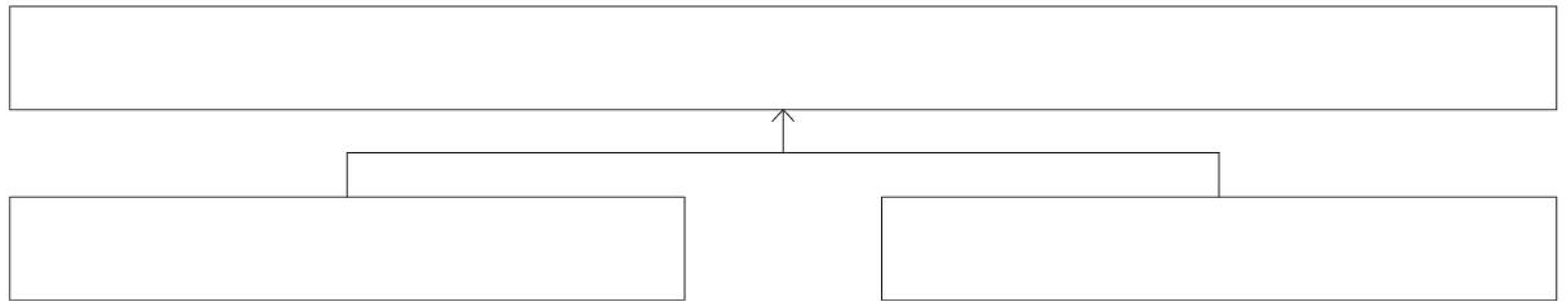
Lees de volgende argumentaties. Plaats standpunt en argument(en) in de juiste blokjes. Onderstreep de signalen.

1 De volgende keer nemen we een andere loodgieter: we hebben uren zitten wachten voordat hij er was en de rekening was ook nog eens belachelijk hoog.

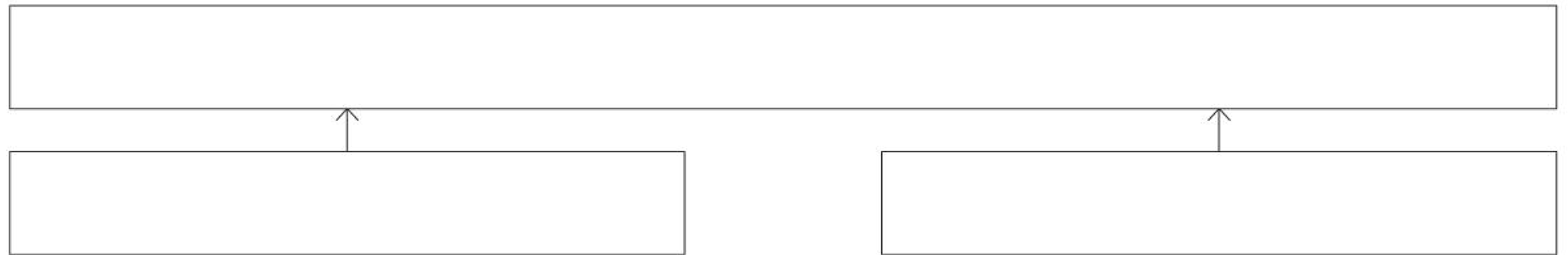
2 Nederlandse scholieren ‘zitten’ gemiddeld ruim drie uur per dag op hun mobieltje. Veel scholieren zijn dus verslaafd aan hun mobieltje. Daarom zouden mobiele telefoons voor jongeren verboden moeten worden.

3 Mijn vader wil het begin van de voetbalcompetitie niet missen. Daarom gaan we deze zomer niet op vakantie. De competitie begint dit jaar namelijk al begin augustus.

4 Hendrik heeft de verwarming bijna nooit aan. Bovendien is het in zijn huis erg vochtig. Ik ga daarom het liefst maar kort bij hem op bezoek.

Opdracht 2

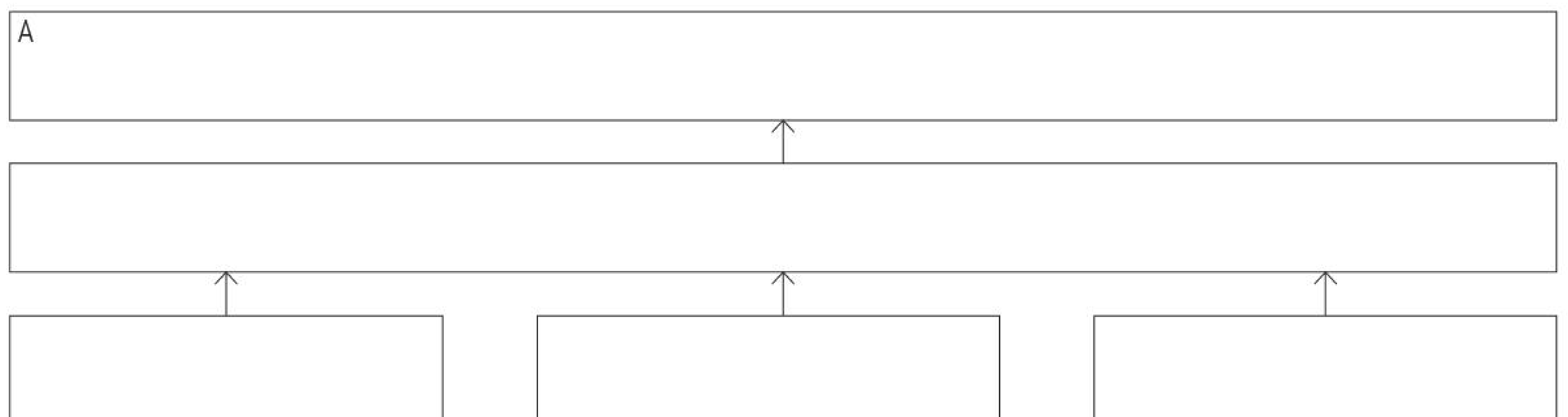
Lees de argumentaties 1 tot en met 4 hieronder en kijk naar de blokjesschema’s A tot en met D. Bepaal van elke argumentatie welk blokjesschema erbij past.

1 De Nieuw-Zeelandse rugbyspelers doen voor de wedstrijd een indrukwekkende krijgsdans, de haka. Daardoor, en door hun woeste uiterlijk, raakt menig tegenstander geïntimideerd.

2 Ik kijk nu al uit naar de tijd na mijn eindexamen, want dan gaan er een hoop leuke dingen gebeuren: op kamers wonen, de opleiding van mijn dromen volgen en veel nieuwe mensen ontmoeten.

3 Het is echt onzin dat je de Chinese Muur vanaf de maan zou kunnen zien: hij is maar een meter of acht breed.

4 Ik wil niet in dezelfde stad als mijn zus wonen en daarom ga ik zeker niet in Eindhoven studeren. Zij volgt immers daar haar opleiding.

B

C

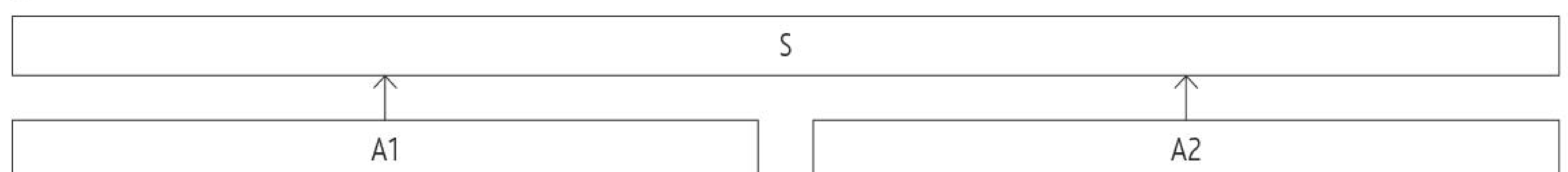
D

Opdracht
3

1 Noteer de argumentaties in een blokjesschema. Noem het standpunt S en de argumenten A1, A2 enz.
2 Kies de argumentatiestructuur:
   A enkelvoudige argumentatie
   B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
   C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
   D onderschikkende argumentatie
   E onder- en nevenschikkende argumentatie

Voorbeeld:
Veel trekvogels broeden tegenwoordig noordelijker dan vroeger. Ze hebben ook andere trekroutes. Het klimaat heeft dus duidelijk invloed op het gedrag van trekvogels.

1 S: Het klimaat heeft (dus) duidelijk invloed op het gedrag van trekvogels.
   A1: Veel trekvogels broeden tegenwoordig noordelijker dan vroeger.
   A2: Ze hebben ook andere trekroutes.
2 C

1 Vanwege de slechte werkomstandigheden in de kledingindustrie in de derde wereld, moeten we de import van kleding uit die gebieden stopzetten. In de strijd tegen kinderarbeid is dat eveneens een goede maatregel.
2 De invoering van een belasting op vet eten zal volgens mij wel degelijk effect hebben. Overgewicht komt vooral voor bij mensen in de lagere sociale klassen en die verdienen meestal niet heel veel geld.
3 De meeste docenten spreken niet zo goed Engels. Het is beter om op het hbo de lessen in het Nederlands te geven.

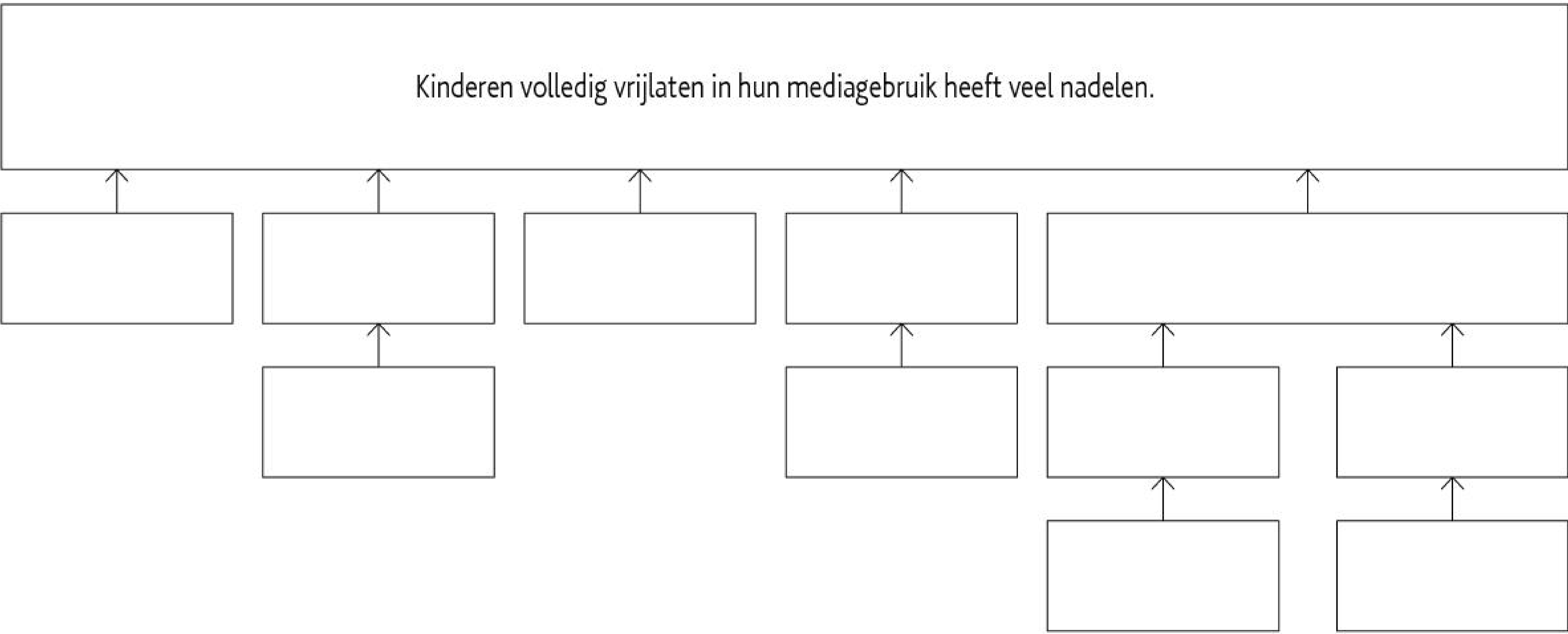
4 We kunnen gevangenisstraffen beter afschaffen. Veel levens worden er voorgoed door verpest en de meeste veroordeelden komen crimineler uit de gevangenis dan ze erin gingen. Dat komt doordat ze in de gevangenis bijna alleen in contact staan met andere criminelen.

5 Het is vanuit financieel oogpunt verstandig dat opleidingen steeds meer overgaan op het gebruik van het Engels. Daardoor worden er meer buitenlandse studenten aangetrokken en die brengen nu eenmaal veel geld in het laatje.

6 Opstappen op een herenfiets is moeilijker dan op een damesfiets. Voor de stevigheid van het frame is een stang ook niet meer nodig: de klassieke herenfiets zal daarom langzaam maar zeker verdwijnen.

Opdracht
4

Lees tekst 1, een betoog met onderstaande argumentatiestructuur. Noteer de letters van de argumenten (*a* tot en met *k*) op de juiste plaats in het blokjesschema.

Tekst 1

Durf kinderen te begrenzen in hun computergebruik

(1) Ouders laten over het algemeen hun kinderen volledig vrij in hun mediagebruik. Zij gaan ervan uit dat kinderen op dat gebied zelf verstandige keuzes maken. Dat blijkt helemaal niet zo te zijn.
(2) Zo'n 6 procent van onze kinderen is inmiddels gameverslaafd (*a*). Verder blijkt dat steeds meer kinderen een 'gameruggetje' krijgen (*b*): nog nooit werden zo veel jonge mensen aan een hernia geopereerd (*c*). Medici maken zich hierover grote zorgen. Ook neemt het overgewicht onder jonge kinderen toe (*d*). Vorige maand lazen we uitgebreid in de media dat tegenwoordig zelfs het vangen van een bal bij gym moet worden aangeleerd (*e*). De motorische fitheid van onze kinderen is dus sterk afgenomen (*f*).
(3) De ogen hebben het eveneens zwaar (*g*): de bijziendheid neemt toe (*h*). In Oost- Azië, waar gaming nog meer is ingeburgerd dan bij ons, is ruim 90 procent van

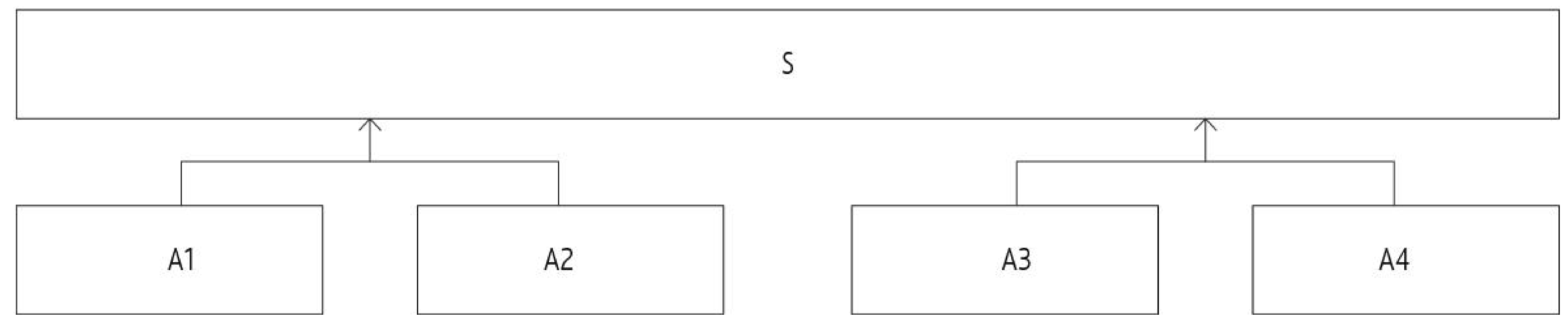

de twintigers bijziend (*i*). Doordat het netvlies bij de naar schermpjes starende jeugd naar een ovale in plaats van een ronde vorm trekt en daarin op den duur blijft steken (*j*), komen er volgens oogheelkundige Caroline Klaver – oogarts en wetenschappelijk onderzoeker – de volgende decennia in Nederland dan ook tienduizenden extra blinden bij (*k*).

Naar: Steven Pont, de Volkskrant, 10 mei 2018

Opdracht
5

Lees tekst 2 en noteer de argumentatie uit tekst 2 in het blokjesschema.

Tekst 2

Afval

Het zou goed zijn als alle gemeenten een vaste, jaarlijkse afvalheffing gaan hanteren. In Limburg en Brabant betaalt men per kilo, ook voor het grofvuil. Daar is veel afval in bos en berm. (Als er nog een berm is, want veel boeren, bijvoorbeeld rondom Sittard, laten alleen een symbolisch stukje berm voor bloemen en insecten over.) In de Randstad betaalt men per jaar een vast bedrag en is er een afvalpas voor grofvuil. Daar vind je alleen maar peuken en blikjes in de berm.

Naar: Elly van den Boom, de Volkskrant, 30 april 2018

Opdracht
6

Lees tekst 3.

1 Noteer de argumentatie in een blokjesschema. Noem het standpunt S en de argumenten A1, A2 enz.

2 Kies de argumentatiestructuur:

- ○ A enkelvoudige argumentatie
- ○ B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
- ○ C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
- ○ D onderschikkende argumentatie
- ○ E onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 3

Een ervaren valler

Als ervaren valler van mijn e-bike zie ik inmiddels een paar zaken anders dan degenen die de cursus *Leren rijden op een e-bike* geven. Het is mijn ervaring (geworden!) dat ik juist beter op maximale ondersteuning van start kan gaan, in plaats van op de door hen geadviseerde minimale. Als je op maximale ondersteuning start, ben je eerder op (kruis-) snelheid en daardoor is je stabiliteit beter. Iedere fietser weet hoe moeilijk het is om erg langzaam te fietsen. Mij lukt het in ieder geval niet en dat is pijnlijk bewezen!

Naar: Hans Koster, de Volkskrant, 20 april 2018

Opdracht
7

Lees tekst 4.

1 Noteer de argumentatie uit alinea 2 in een blokjesschema.

2 Kies de argumentatiestructuur:

- ○ A enkelvoudige argumentatie
- ○ B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
- ○ C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
- ○ D onderschikkende argumentatie
- ○ E onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 4

Te veel cijfers

(1) Laatst liet mijn tienjarige kleindochter mij haar rapport van de basisschool zien. Het bevatte ettelijke pagina's met gegevens over onder meer zelfstandigheid, werkhouding en samenwerking: alle drie onderverdeeld in zes items; taal: in totaal negentien; rekenen: vier. Alles tezamen telde ik maar liefst 63 gegevens. De docenten moeten die dus voor zo'n dertig leerlingen per klas invullen. Reken maar uit: 30 x 63 gegevens per klas per rapport. Dataverslaafde beleidsmakers en managers vragen steeds meer data-administratie van de werkers op de vloer. Er is nu een grens bereikt. Ook in het middelbaar onderwijs wordt onder meer van docenten verlangd dat ieder lesuur gegevens van de leerlingen genoteerd worden (afwezigheid, boeken mee, huiswerk gedaan?).

(2) Niet vreemd dat steeds meer onderwijsgevenden overbelast raken. En, niet onbegrijpelijk dat ze die gegevens niet meer naar behoren kunnen en willen invullen, wat de betrouwbaarheid en het nut van de verkregen data weer ondergraaft. Het is niet terecht dat de hierdoor overbelaste docenten beticht worden van ambitieloosheid, zoals de Onderwijsinspectie deed (*Alarmerend gebrek aan ambitie bij scholen*, 11/4). Mijn conclusie is dat dataverslaving in het onderwijs, net als op vele andere gebieden, zeer kritisch beschouwd en drastisch ingetoomd moet worden.

Naar: C.Y. Mandersloot, NRC Handelsblad, 24 april 2018

Opdracht

8

Bedenk argumenten bij de gegeven standpunten.

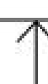
1 enkelvoudige argumentatie

Er moet meer cameratoezicht op straat komen.

2 onderschikkende argumentatie

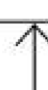
Nederlandse gemeenten moeten geen kerstboomverbrandingen organiseren.

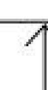

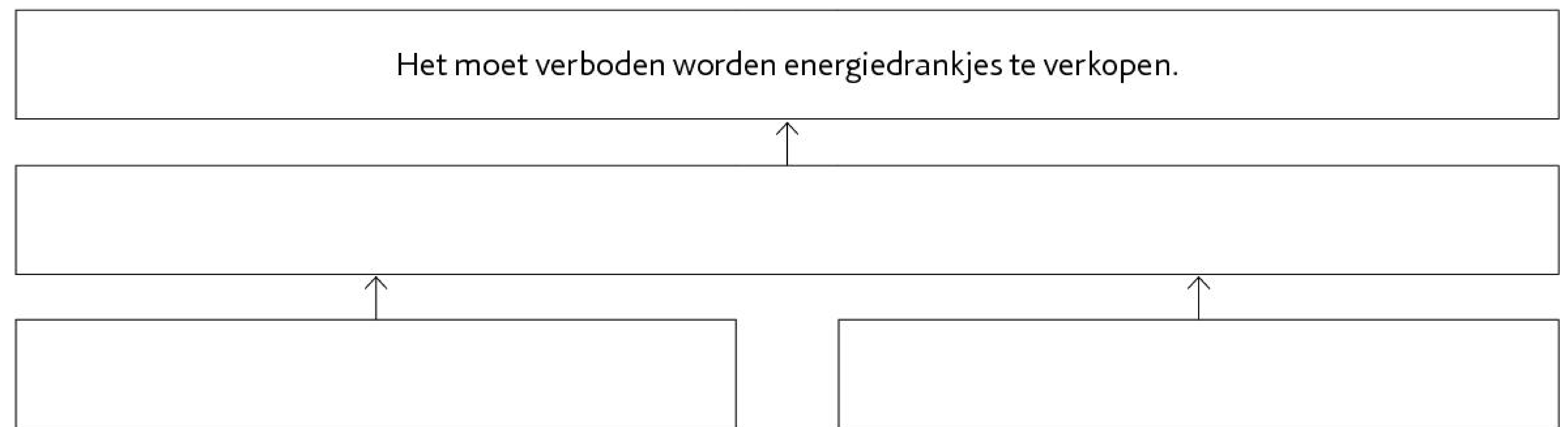
3 nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten

Ouders zouden hun kinderen niet met de auto naar school moeten brengen.

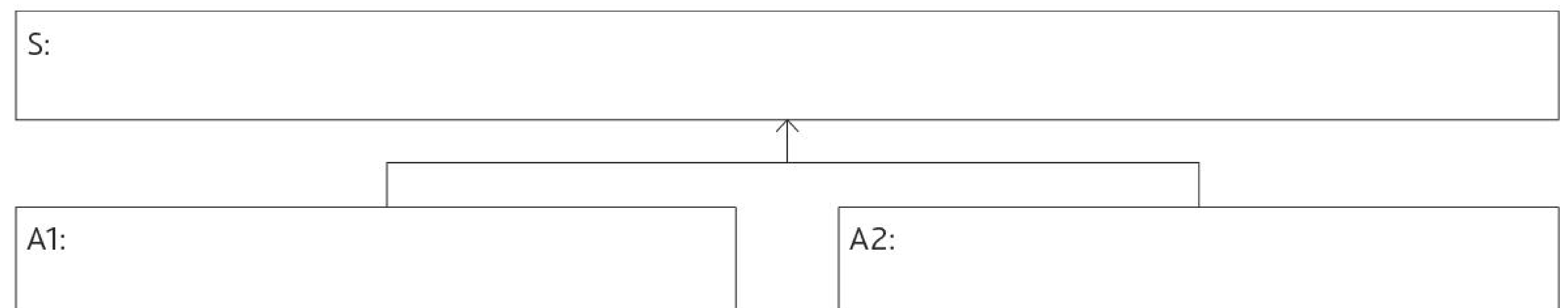
4 onder- en nevenschikkende argumentatie

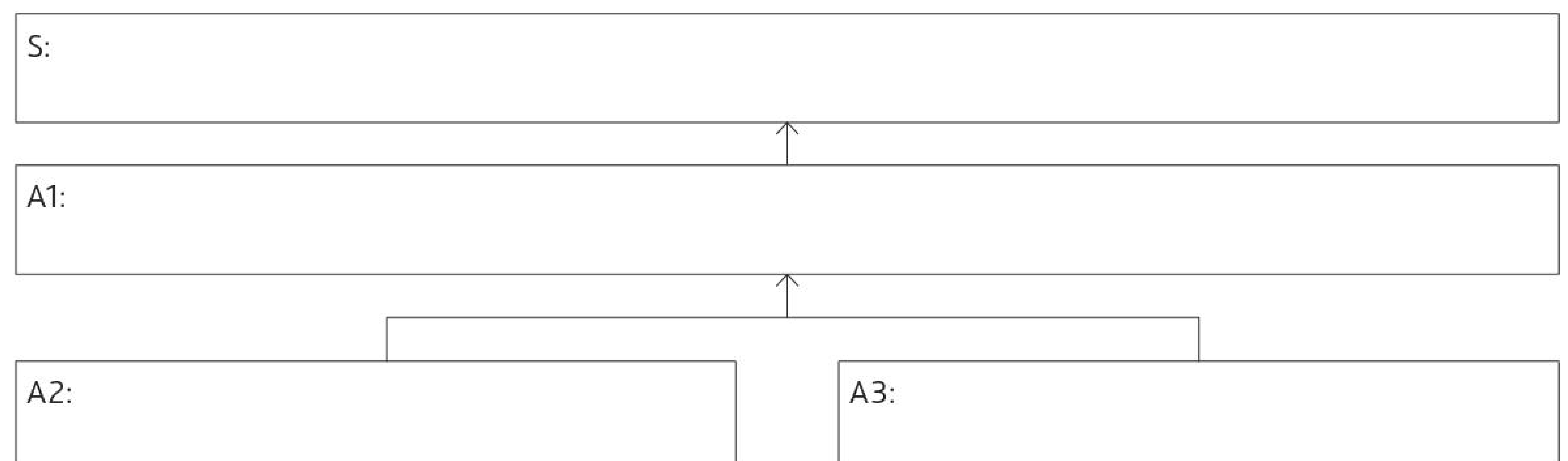
Opdracht
9

Lees tekst 5 en beantwoord de vragen.

1 Noteer de argumentatie uit alinea 1 in het blokjesschema.

2 Noteer de argumentatie uit alinea 4 in het blokjesschema.

3 Aan welk signaal herken je het standpunt?

4 Zet de argumentatie uit alinea 5 in een blokjesschema.

5 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
- ○ A enkelvoudige argumentatie
- ○ B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
- ○ C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
- ○ D onderschikkende argumentatie
- ○ E onder- en nevenschikkende argumentatie

6 Aan welk signaal herken je het standpunt?

7 Zet de argumentatie uit alinea 8 in een blokjesschema.

8 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

Tekst 5

Stop op Aruba met examens in het Nederlands

(1) Niet alleen in Nederland gaan de eindexamens binnenkort weer van start. Ook leerlingen op Aruba, Bonaire en Curaçao maken de belangrijkste toets uit hun schoolcarrière. Dat is mijns inziens een bijzondere prestatie. Wat veel mensen namelijk niet weten, is dat deze leerlingen exact dezelfde eindexamens maken als de scholieren in Nederland. Maar de meesten van hen hebben Nederlands niet als moedertaal.

(2) Sinds dit schooljaar geef ik het vak Nederlands op een middelbare school op Aruba, dat deel uitmaakt van het Koninkrijk der Nederlanden. Ik geef daar met veel plezier les aan havoleerlingen. Doordat mijn leerlingen thuis voornamelijk Papiamento, Engels of Spaans spreken, is hun Nederlands niet zo goed ontwikkeld. Slechts zes procent van de bevolking op Aruba spreekt thuis Nederlands.

(3) Op school maken we gebruik van Nederlandse lesmethodes, inclusief voorbeelden uit de Nederlandse samenleving. Leerlingen hebben echter geen idee wie Mark Rutte is, of wat het verschil is tussen 'een bui' en 'motregen'.

(4) Hetzelfde geldt voor de eindexamens waarin teksten en vragen doordrongen zijn van voorbeelden uit de westerse maatschappij. De leerlingen zijn echter opgegroeid in een tropisch klimaat en hebben het Papiaments als belangrijkste spreektaal. Het examen is een ver-van-hun-bedshow. Ze staan dus al met 1-0 achter, voordat ze überhaupt aan het eindexamen begonnen zijn.

(5) Daarnaast zijn de eindexamens stuk voor stuk erg talig. Een wiskundesom zit 'verborgen' in een verhaaltje waar de leerling zelf de som uit moet halen. De teksten bij Engels zijn voor mijn leerlingen prima te begrijpen. Het wordt echter pas een uitdaging als ze de Nederlandse vraagstelling lezen. Vaak zie ik paniek in de ogen omdat ze de vraag niet snappen. Ik vind het dan ook niet gek dat mijn leerlingen zo veel moeite hebben om te slagen.

(6) Ook op Aruba wordt, net als in Nederland, veel over slagingspercentages gesproken. Op de school waar ik nu werk, Colegio San Nicolas, slaagde vorig jaar maar 53 procent van de leerlingen. Toch zijn deze percentages zo slecht nog niet. De Arubaanse leerlingen maken immers de eindexamens in een vreemde taal.

(7) In Nederland ligt het gemiddelde van alle eindexamens zo rond de 6,3. Die examens worden gemaakt door leerlingen die elke dag Nederlands spreken, horen, schrijven en lezen. Hoe realistisch is het dan voor Arubaanse scholieren om een voldoende te kunnen halen? Daarom is het eigenlijk enorm knap wat de leerlingen op Aruba presteren.

(8) Volgens mij moeten we op Aruba stoppen met het geven van exact dezelfde eindexamens als in Nederland. Het is niet eerlijk en zorgt voor een laag zelfbeeld, frustratie en onzekerheid bij de huidige jonge Arubaanse generatie. Arubaanse leerlingen zijn stuk voor stuk heel bijzondere kinderen, die met een beetje meer discipline en motivatie heel ver kunnen komen. Speciaal voor jullie: *exito cu bo eindexamen, bay p'e!* (Succes met je eindexamen, ga ervoor!)

Naar: Arnoud Kuijpers, NRC Handelsblad, 11 mei 2018

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen een enkelvoudige en (nevenschikkende of onderschikkende) meervoudige argumentatie.
- ☐ onderscheid maken tussen afhankelijke en onafhankelijke argumenten.
- ☐ een argumentatie weergeven in een blokjesschema.
- ☐ verschillende soorten argumentaties opzetten.
- ☐ onderscheid maken tussen standpunt en argument.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Argumentatieschema's

Je leert:

- over argumentatieschema's.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren — § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen; § 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Verschillende argumentatieschema's

Het geheel van argumenten en standpunt wordt een redenering of argumentatie genoemd. Het verband tussen argument(en) en standpunt noemen we een **argumentatieschema**.

Er zijn verschillende argumentatieschema's. De argumentatie kan gebaseerd zijn op:
- oorzaak en gevolg;
- kenmerk of eigenschap;
- voor- en nadelen;
- voorbeelden;
- vergelijking;
- autoriteit.

Argumentatie op basis van oorzaak en gevolg
Bij dit type argumentatie wordt ervan uitgegaan dat een feit of een gebeurtenis zal leiden tot een ander feit of andere gebeurtenis.
– *Mikael zal zich wel goed in zijn eentje kunnen vermaken* (gevolg en standpunt). *Hij is immers alleen door zijn moeder op een zo goed als verlaten eiland opgevoed* (oorzaak en argument).

Argumentatie op basis van kenmerk of eigenschap
Aan dit type argumentatie ligt de volgende gedachte ten grondslag: als alle onderdelen van een groep hetzelfde kenmerk hebben, dan heeft één onderdeel van die groep dat kenmerk ook. Deze gedachte wordt meestal niet expliciet vermeld.
– *Dictatoriale leiders zijn het niet gewend om kritisch bejegend te worden* (argument). *Geen wonder dat zij veel moeite hebben met kritiek die zij vanuit het buitenland krijgen* (standpunt).

Argumentatie op basis van voor- en nadelen
Bij dit type argumentatie wordt een afweging gemaakt: de voordelen worden vergeleken met de nadelen en op basis van de uitkomst wordt er een oordeel uitgesproken.
– *Als iemand een tussenjaar neemt, is hij misschien wel meer gemotiveerd voor zijn vervolgstudie. Ook is een jaartje uitrusten natuurlijk niet zo gek* (voordelen: argumenten vóór). *Daar staat tegenover dat zo iemand wel helemaal uit zijn studieritme raakt en daar misschien ook nooit meer echt goed in raakt, met alle gevolgen van dien* (nadelen: argumenten tegen). *Een tussenjaar nemen is niet altijd verstandig* (standpunt).
Het kan zijn dat iemand alleen voordelen óf alleen nadelen als argumenten noemt. Er is dan sprake van 'argumentatie op basis van voordelen' dan wel van 'argumentatie op basis van nadelen'.
– *Mensen zouden eens wat meer met de fiets naar hun werk moeten gaan* (standpunt), *want dat is goed voor het milieu, het is goed voor hun conditie en het maakt het fileprobleem kleiner* (voordelen: argumenten).

– *In sommige Afrikaanse landen is de corruptie enorm. Het meeste geld dat het ministerie voor Ontwikkelingszaken geeft, verdwijnt in de zakken van enkele rijke machthebbers. De lokale bevolking merkt weinig tot niets van de ontwikkelingshulp* (nadelen: argumenten). *We kunnen dat geld beter op een andere manier besteden* (standpunt).

Argumentatie op basis van voorbeelden
Een standpunt kan ondersteund worden door voorbeelden. Die voorbeelden zijn dan de argumenten.
– *Ik denk dat hij zich nauwelijks betrokken voelt bij het bedrijf en zijn collega's* (standpunt). *Zo heeft hij zich gisteren ziek gemeld, terwijl hij 's middags wel in de sportschool was en met het bedrijfsuitje ging hij ook al niet mee* (argumenten).

Argumentatie op basis van vergelijking
Van dit type argumentatie is sprake als er een vergelijking wordt gemaakt tussen twee gevallen en er een overeenkomst wordt geconstateerd: omdat het in het ene geval zo is, zal het bij het andere ook wel zo zijn.
– *Ik vrees dat de leerkrachten in het basisonderwijs de zo gewenste loonsverhoging niet zullen krijgen* (standpunt); *de docenten in het voortgezet onderwijs kregen laatst immers ook niet meer salaris* (argument).

Argumentatie op basis van autoriteit
Wanneer een standpunt wordt ondersteund door een uitspraak van een deskundige of een gezaghebbende bron, bijvoorbeeld een wetenschappelijk onderzoek, heet dat argumentatie op basis van autoriteit.
– *Het is de hoogste tijd dat de lonen van alle Nederlanders* omhooggaan (standpunt). *De president van De Nederlandsche Bank heeft dat laatst in een interview ook gezegd* (argument).

Opdracht
1

Lees argumentatie 1 tot en met 4. Van welk argumentatieschema is er sprake? Kies uit:
○ A argumentatie op basis van autoriteit
○ B argumentatie op basis van een voorbeeld
○ C argumentatie op basis van oorzaak en gevolg
○ D argumentatie op basis van vergelijking
Elk schema is één keer gebruikt.
1 Ik ben vorige week voor het eerst in het Achterhuis geweest. Daardoor begrijp ik nu pas goed hoe erg het moet zijn geweest om onder te duiken.
2 Als we met de klas een dag weggaan, wil ik heel graag naar een attractiepark. Ik was vorig jaar in de Efteling en het was er heel erg leuk.
3 Sporten is niet alleen goed voor het lichaam, maar ook voor de geest. De oude Grieken wisten dat ook al.
4 Ik denk niet dat de prijzen van concertkaartjes veel zullen stijgen, want de prijzen voor theater- en bioscoopkaartjes zijn ook al jaren gelijk gebleven.

Opdracht
2

1 Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *f* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument.
2 Van welk argumentatieschema is er sprake?
De argumentatie is gebaseerd op:
○ A autoriteit
○ B oorzaak en gevolg
○ C vergelijking
○ D voor- en nadelen

a Het is geen wonder dat meneer De Vries overspannen thuis zit: hij heeft twee banen en doet daarnaast het hele huishouden van zijn gezin.
b Alle grote clubs zijn het erover eens dat kunstgras slecht is voor de ontwikkeling van de techniek van spelers. Laten we weer zo veel mogelijk op echt gras gaan voetballen.

c Leerkrachten in het basisonderwijs zouden evenveel moeten verdienen als docenten op middelbare scholen. Ze doen immers hetzelfde werk.
d De pensioenfondsen dreigen leeg te raken. Het is verstandig nu al te gaan sparen voor na de pensionering.
e Nederland moet een groot vliegveld in de Noordzee aanleggen. Er is daar geen gebrek aan ruimte en niemand zal klagen over geluidsoverlast.
f Je kunt beter geen alcohol drinken. Uit onderzoek blijkt dat niet-drinkers gemiddeld anderhalf jaar langer leven. (2 schema's)

Opdracht 3

1 Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *f* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument.
2 Van welk argumentatieschema is er sprake?
De argumentatie is gebaseerd op:
A autoriteit
B kenmerk of eigenschap
C vergelijking
D voorbeeld(en)

a Haar nieuwe baas komt uit Limburg. Hij zal dus wel met een zachte g praten.
b Myanmar is schuldig aan het verdrijven van de moslims uit het land. Amnesty International heeft de bewijzen daarvoor vorige week gepubliceerd.
c Vorige week organiseerde de dorpscommissie nog een soepactie voor de bejaarden. Ze doet goed werk voor de gemeenschap.
d Mobiele telefoons moeten tijdens de les uit staan. In het theater en in de bioscoop moet dat namelijk ook.
e Onze geschiedenisleraar is opgegroeid in een Indisch gezin: hij zal dit pittige gerecht zeker waarderen.
f In Amstelveen is vorige week een drone een huis in gevlogen. Het wordt volgens mij de hoogste tijd dat dronebezitters een vliegbewijs moeten halen, voordat ze hun drone mogen gebruiken.

Opdracht 4

Lees tekst 1.
1 Noteer standpunt en argument(en) uit alinea 1.
2 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt?
Argumentatie op basis van:
○ A kenmerk of eigenschap
○ B oorzaak en gevolg
○ C vergelijking
○ D voorbeelden
3 Noteer standpunt en argument(en) uit alinea 2.
4 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt?
Argumentatie op basis van:
○ A kenmerk of eigenschap
○ B oorzaak en gevolg
○ C vergelijking
○ D voorbeelden
5 Noteer standpunt en argument(en) uit alinea 3.
6 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt?
Argumentatie op basis van:
○ A autoriteit
○ B oorzaak en gevolg
○ C vergelijking
○ D voorbeelden

Tekst 1

Artsen behandelen niet eindeloos door

(1) 'Ouderen niet opereren is ineens bespreekbaar', kopte *NRC* (23/4). Hoezo 'ineens'? Sinds mensenheugenis wegen dokters de behandelopties af tegen wat een oud lichaam nog aankan. Zo heb ik sinds het begin van mijn opleiding talloze ouderen behandelingen niet laten ondergaan, omdat het einde van het leven te nabij was. Tweede Kamerlid Corinne Ellemeet (GroenLinks) maakt de karikatuur compleet door te stellen dat artsen altijd in de behandelstand staan.

(2) Verderop zegt ze iets wat nóg minder juist is: 'De keuze blijft altijd aan de oudere zelf. Als iemand geopereerd wil worden, dan moet dat kunnen.' Wat een onzin. In ons zorgsysteem kunnen patiënten nooit een behandeling afdwingen als die vanuit het oordeel van de arts medisch zinloos is, bijvoorbeeld vanwege verregaande ouderdom.

(3) Gelukkig komt het in dit opzicht vrijwel nooit tot een conflict, doordat artsen en verpleegkundigen hebben geleerd hierover met patiënten in gesprek te gaan. Aandacht voor gepaste zorg voor kwetsbare ouderen is een groot goed. Maar net zo goed als overbehandeling ligt ook therapeutisch nihilisme op de loer. 'O, die is al zo oud ... lekker laten liggen', is een even groot gevaar als overbehandeling.

(4) Misschien kunnen artsen inderdaad nóg beter opgeleid worden om zulke moeilijke keuzes te maken. Wij moeten niet weggezet worden als een stelletje behandelfundamentalisten. Dat doet de werkelijkheid geen recht.

Naar: Yvo Smulders, NRC Handelsblad, 25 april 2018

Opdracht
5

Lees tekst 2.

1 Noteer standpunt en argument(en) uit alinea 2.

2 Van welk argumentatieschema wordt gebruikgemaakt in alinea 2?
Argumentatie op basis van:
- ○ A autoriteit
- ○ B kenmerken
- ○ C voorbeelden
- ○ D voor- en nadelen

Tekst 2

Je kind liegt en dat is goed

(1) Ik was een jaar of zes toen ik tijdens een vakantie op Ameland bij de kassa van de supermarkt een pakje Rizla-vloeipapier in mijn zak stopte. Het was geen bewuste beslissing, mijn hand ging er als het ware vanzelf naartoe. Eenmaal buiten overhandigde ik mijn vader, die een shaggie ging rollen, triomfantelijk het vloeipapier.
'Waar heb je dat vandaan?' informeerde hij met gefronste wenkbrauwen. Op dat moment, weet ik nog, realiseerde ik me ineens dat de waarheid vertellen problemen zou opleveren.
'Die heb ik gevonden', zei ik snel.
'Op de grond?' vroeg mijn vader.
Ik knikte. 'Gooi 'm dan maar weg', antwoordde hij. En daar ging het gloednieuwe kartonnetje.

(2) Het klinkt vreemd, maar mijn voornoemde staaltje leugenachtigheid zou wetenschappers die zich specialiseren in liegen en geheimhouding, gerustgesteld hebben over mijn emotionele en sociale vaardigheden. *The New York Times* berichtte onlangs dat liegen bij kinderen een 'teken van intelligentie' is, want kinderen die bij een experiment zeiden dat ze iets niet gedaan hadden terwijl ze het wel hadden gedaan, scoorden hoger op een intelligentietest dan de kinderen die de waarheid hadden gesproken.

Naar: Annemiek Leclaire, NRC Handelsblad, 16 februari 2018

Opdracht
6

Lees tekst 3.

1 Noteer standpunt en argument(en).

2 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt?
Argumentatie op basis van:
- ○ A autoriteit
- ○ B oorzaak en gevolg
- ○ C vergelijking
- ○ D voorbeelden

Tekst 3

Straks zijn alle mooie plekken opgesoupeerd

(1) Een paar jaar geleden maakte ik een zeiltocht langs de Grenadines, een van de meest idyllische eilandengroepen van het Caraïbisch gebied. Vooral op de Tobago Cays had ik me verheugd: meer verlaten dan deze afgelegen landsnippers, alleen bewoond door zeeschildpadden, kon je ter wereld niet tegenkomen, leek me. Hoe fout kan een mens het hebben: voor je rust hoef je hier niet heen.

(2) Toen we voor anker gingen in de lagune van Horseshoe Reef, waren we niet alleen. Zeker honderd zeiljachten omringden ons, parlevinkers stoven heen en weer, boven ons cirkelden vliegtuigjes en uit hun krachten gegroeide catamarans met dagjesmensen voeren af en aan.

(3) Een enorm cruiseschip verscheen en zette landingsvaartuigen uit die een invasie op het strand uitvoerden, waar bewoners van het nabijgelegen eiland T-shirts en posters verkochten. Spaans sprekende mannen in Caraïbische pakjes, ongetwijfeld goedkope Mexicaanse arbeiders van de cruisemaatschappij, brachten een barbecue in gereedheid.

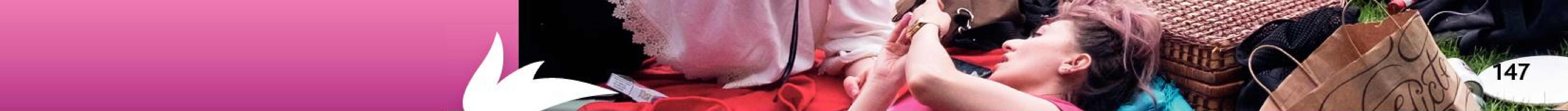
Naar: Herman Vuijsje, NRC Handelsblad, 15 augustus 2015

Ik kan/weet:

- ☐ verschillende soorten argumentatieschema's herkennen. 4F

Maak de opdrachten op Nieuw Nederlands online.

Aantekeningen

OPSTAAN

MIJN WEKKER
KOMT NU MET
GOEDE ARGUMENTEN

Loesje

loesje@loesje.nl
www.loesje.nl

Cursus 7

Formuleren

Het is beter gras te zijn, men kan het maaien, wieden en wild groeit het weer, en altijd anders.

Hugo Claus

Inhoud

Als schrijver of spreker bedenk je eerst de inhoud van je tekst: wát ga ik vertellen? Daarna vraag je je af: hóé ga ik het zeggen, hoe ga ik mijn gedachten formuleren?
Zeker wanneer je schrijft, moet je zinnen correct formuleren. Als spreker kun je een zin die niet lekker loopt, nog wel herformuleren, maar wanneer een tekst eenmaal geschreven of gedrukt is, kun je er als schrijver niets meer aan veranderen. Fouten in de zinsbouw moet je dus bij de controle van je tekst opsporen en verbeteren. Daarbij kun je gebruikmaken van websites over allerlei taaladviezen, bijvoorbeeld taaladvies.net en onzetaal.nl.
Om je publiek geboeid te houden, moet je bovendien aantrekkelijk formuleren. Daarvoor is zowel de woordkeus als de zinsbouw een aandachtspunt.

0 De standaardfoutenlijst

Je leert:
- over veelvoorkomende formuleringsfouten.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

De standaardfoutenlijst

Hieronder zie je een lijst met dertien veelvoorkomende formuleringsfouten:

1 dubbelop:
   1.1 *onjuiste herhaling*
   1.2 *tautologie*
   1.3 *pleonasme*
   1.4 *contaminatie*
   1.5 *dubbele ontkenning*
2 fouten met verwijswoorden:
   2.1 *onjuist verwijswoord*
   2.2 *onduidelijk verwijzen*
3 *incongruentie*
4 *dat/als-constructie*
5 *foutieve samentrekking*
6 *foutieve beknopte bijzin*
7 zinnen onjuist begrenzen:
   7.1 *losstaand zinsgedeelte*
   7.2 *zinnen ten onrechte samenvoegen*

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Maak als klas een hoofdstuk over de dertien formuleringsfouten. Doe dat zo:

1 Verdeel de dertien cursief gedrukte fouten uit de standaardfoutenlijst onder de tweetallen. Elk tweetal onderzoekt één formuleringsfout.

2 Zoek via Google uitleg over de fout die jullie toegewezen kregen, bijvoorbeeld in de *E-ANS (Algemene Nederlandse Spraakkunst)* of op Taaladvies.net. Elk tweetal noteert:
– een definitie van de fout;
– twee voorbeeldzinnen bij de fout van minimaal tien woorden.
Kun je op internet geen voorbeeldzinnen vinden, kijk dan eens in de bibliotheek in het *Volkskrant Stijlboek* of de *Schrijfwijzer* van J. Renkema. Je kunt ook zelf zinnen bedenken. NB Je mag ze niet uit dit boek halen.

3 Elk tweetal legt met behulp van de twee voorbeeldzinnen zijn formuleringsfout uit aan de klas.

Ik kan/weet:
☐ welke formuleringsfouten vaak gemaakt worden.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

1 Dubbelop

Je leert:
- over vijf vormen van 'dubbelop'.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Dubbelop

Van 'dubbelop' is sprake als iets op de een of andere manier twee keer wordt gezegd. Er zijn vijf verschillende 'dubbelop'-fouten:

1.1 Onjuiste herhaling
Als een vast voorzetsel ten onrechte twee keer wordt gebruikt, is dat een onjuiste herhaling.

Onjuist	Juist
Voor een toename van het aantal orgaandonoren zijn de afgelopen jaren al heel wat campagnes voor gehouden.	*Voor een toename van het aantal orgaandonoren zijn de afgelopen jaren al heel wat campagnes gehouden.*

1.2 Tautologie
Als hetzelfde twee keer wordt gezegd, meestal met verschillende woorden van dezelfde woordsoort (synoniemen), heet dat tautologie.

Onjuist	Juist
De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken, maar steeds kon hij echter rekenen op waardering van de bevolking.	*De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken, maar steeds kon hij rekenen op waardering van de bevolking.* Of: *De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken; hij kon echter steeds rekenen op waardering van de bevolking.*

Overigens zijn er ook correcte tautologieën. Tautologie wordt namelijk ook als stijlfiguur gebruikt: *enkel en alleen, altijd en eeuwig.* → ***zie Formuleren p. 260***

1.3 Pleonasme
Bij een pleonasme wordt een deel van de betekenis van een woord of een woordgroep nog eens door een ander woord uitgedrukt. Dat andere woord is meestal van een andere woordsoort.

Onjuist	Juist
De meeste slachtoffers van het consumptievuurwerk rond oud en nieuw zijn minderjarige kinderen.	*De meeste slachtoffers van het consumptievuurwerk rond oud en nieuw zijn kinderen.*
Het aandeel Nationale-Nederlanden is naar beneden gekelderd door allerlei problemen binnen het bedrijf.	*Het aandeel Nationale-Nederlanden is gekelderd door allerlei problemen binnen het bedrijf.*

Het pleonasme komt ook voor als stijlfiguur en is in dat geval dus correct: *een donkere nacht, de hete zomerzon.*

1.4 Contaminatie

Als twee woorden of uitdrukkingen worden verward en ten onrechte worden vermengd, heet dat een contaminatie.

Onjuist	Juist
als moeder zijnde *door de war halen* *het kost duur* *mijn tas is kwijt* *nachecken* *verexcuseren* *zich irriteren aan* *zoiets dergelijks*	*als moeder; moeder zijnde* *door elkaar halen; in de war raken* *het is duur; het kost veel* *mijn tas is weg; ik ben mijn tas kwijt* *nakijken; checken* *excuseren; zich verontschuldigen* *zich ergeren aan; irriteren* *iets dergelijks; zoiets*
De afgelopen twee jaar zijn hier ruim zestig auto's in lichterlaaie opgegaan.	*De afgelopen twee jaar hebben hier ruim zestig auto's in lichterlaaie gestaan.* Of: *De afgelopen twee jaar zijn hier ruim zestig auto's in vlammen opgegaan.*
Landhuis Oud-Amelisweerd behoort tot een van de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.	*Landhuis Oud-Amelisweerd behoort tot de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.* Of: *Landhuis Oud-Amelisweerd is een van de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.*

1.5 Dubbele ontkenning

In zinnen met een werkwoord dat al een ontkennend karakter heeft (*voorkómen, misbruiken, verbieden, weerhouden, nalaten*) wordt soms ten onrechte een tweede ontkenning toegevoegd.

Onjuist	Juist
Hoe kun je bij zoveel stembiljetten voorkomen dat er bij het tellen geen fouten worden gemaakt?	*Hoe kun je bij zoveel stembiljetten voorkomen dat er bij het tellen fouten worden gemaakt?* Of: *Hoe kun je bij zoveel stembiljetten ervoor zorgen dat er bij het tellen geen fouten worden gemaakt?*

Opdracht
1

Noteer de gevallen van dubbelop, benoem ze en verbeter de zinnen. Elke fout komt één keer voor.

1. Een meerderheid van de militairen zou jongeren afraden om in deze tijd van buitenlandse missies niet te kiezen voor een loopbaan bij de krijgsmacht, omdat daar te veel misgaat.
2. In Italië geldt voor automobilisten de verplichting om buiten de bebouwde kom overdag dimlicht te moeten voeren; op een brommer is dat ook binnen de bebouwde kom verplicht.
3. Aan leiders in de derde wereld die hun onderdanen onderdrukken, zou geen ontwikkelingshulp aan gegeven moeten worden.
4. Wellicht blijkt u als u de aanvraag correct en tijdig indient, mogelijkerwijs toch recht te hebben op een aanmoedigingspremie voor startende ondernemers.
5. De beroemde zin 'Ik denk, dus ik ben' is ontleend uit *Discours de la méthode* van de filosoof René Descartes. De band Het goede doel maakte ervan: Ik dans dus ik besta.

Opdracht
2

Noteer de gevallen van dubbelop, benoem ze en verbeter de zinnen. Elke fout komt ten minste één keer voor. Alle zinnen bevatten een fout.

1 De proloog *De slag om de blauwbrug* maakt onderdeel uit van de omvangrijke romancyclus *De tandeloze tijd* van A.F.Th. van der Heijden.

2 'Het is vreselijk. Aan dat oeverloze gezwets over het Nederlandse voetbal bij *Voetbal Inside* en *Studio Voetbal* heb ik een bloedhekel aan', zei de journalist tegen Eva Jinek.

3 Ik vind het prima dat de politie de Engelse hooligans een nachtje vasthoudt als ze zich misdragen, want het is immers evident dat hun gedrag niet door de beugel kan.

4 Met ingang van volgende week gaan elke les twee leerlingen voor de klas een betogende voordracht houden. Wie van jullie willen als eerste beginnen?

5 Vanwege de aanhoudende droogte besloten boeren aan de zuidgrens van de Sahara om naar elders te verhuizen en in vruchtbaarder gebieden een nieuw bestaan op te bouwen.

6 Met felle protesten probeerde een groep demonstranten te verhinderen dat het inmiddels gesloten asielzoekerscentrum in hun dorp niet opnieuw in gebruik zou worden genomen.

Opdracht
3

Noteer de gevallen van dubbelop, benoem ze en verbeter de zinnen. Let op: niet alle zinnen bevatten een fout.

1 Als u zich opgeeft als lid van Bloomon, ontvangt u bij uw eerste boeket het gratis welkomstgeschenk, een fraai vormgegeven vaas, ter waarde van 15 euro.

2 Mag ik u erop wijzen dat het sinds vorige maand verboden is om hier midden in het winkelcentrum geen fietsen meer te plaatsen?

3 Nu je het met haar vorige vriendje hebt aangelegd, zou ik op de steun van Elise maar niet al te veel meer op rekenen, want ze neemt je dat nog altijd kwalijk.

4 Ook Nederland wil een handje bijdragen aan de verbetering van het klimaat om verdere opwarming van de aarde te voorkomen.

5 Toen de werknemer zijn directeur uitmaakte voor onbenul, werd hij met onmiddellijke ingang op staande voet ontslagen.

6 Vanwege het risico op ongelukken verbood de basketbalcoach zijn spelers om op wintersport te gaan, maar die zeiden dat hij dat amateurs niet kon verbieden.

7 Volgens sommige deskundigen kan gepersonaliseerd onderwijs een mogelijke oplossing zijn voor de teruglopende onderwijsprestaties in ons land.

8 Ze zouden zich in de VS toch moeten beseffen dat zulke importbeperkende maatregelen heel ongunstig zijn voor de wereldhandel en dus voor de economische groei.

Ik kan/weet:

☐ onjuiste herhalingen, tautologieën, pleonasmen, contaminaties en dubbele ontkenningen herkennen en verbeteren.

➔ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

2 Fouten met verwijswoorden

Je leert:
- over verwijswoorden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Onjuist verwijzen (2.1)

Verwijswoorden wijzen meestal terug naar een eerdergenoemd woord en soms vooruit naar een woord dat verderop in de zin staat. Het woord of de woordgroep waarnaar een verwijswoord terugwijst, heet het *antecedent*.

Van alle formuleringsfouten komt onjuist verwijzen veruit het meest voor. Hoe voorkom je die fout? Om te bepalen welk verwijswoord je moet gebruiken, moet je eerst het antecedent zoeken. Kies daarna met behulp van het schema een correct verwijswoord. Als het antecedent niet één woord is, maar een woordgroep (bijvoorbeeld een zinsdeel), zoek dan de kern van die woordgroep.
Voorbeeld:
– *De **onderzoekscommissie** voor fiscale constructies presenteerde in juni haar rapport over belastingontwijking door multinationals.*

De kern van de woordgroep *De onderzoekscommissie voor fiscale constructies* is het woord *onderzoekscommissie*. Omdat dat woord vrouwelijk is, spreek je verderop van *haar* rapport.

antecedent:	persoonlijk voornaamwoord		bezittelijk voornaamwoord	aanwijzend voornaamwoord	betrekkelijk voornaamwoord
mannelijk *de*-woord	*hij, hem*		*zijn, z'n*	*deze, die*	*die*
vrouwelijk *de*-woord	*zij, ze, haar* bij niet-personen: *ze*		*haar, d'r*	*deze, die*	*die*
***het*-woord (onzijdig)**	*het*		*zijn, z'n*	*dit, dat*	*dat*
meervoudige zelfstandige naamwoorden	onderwerp: lijdend voorwerp: na voorzetsel: meewerkend vw. zonder voorzetsel:	*zij, ze* *hen, ze* *hen, ze* *hun, ze*	*hun*	*deze, die*	*die*

Hieronder volgen enkele lastige kwesties met verwijswoorden.
Hij, zij (ze) of het; hem of haar; zijn of haar?
Er zijn *mannelijke (m)*, *vrouwelijke (v)* en *onzijdige (o)* woorden. Veel vrouwelijke woorden mogen ook mannelijk gebruikt worden: *m(v)*. Het geslacht van een woord vind je in het woordenboek.
- Onzijdige woorden zijn *het*-woorden. Verwijs naar onzijdige woorden met *het* en *zijn*. Namen van landen, provincies, steden en clubs en ook verkleinwoorden zijn *het*-woorden:
  – ***Naarden*** *(o) is blij met zijn vestingwerken, die tot de mooiste van Nederland behoren.*

- Mannelijke woorden zijn *de*-woorden. Verwijs naar mannelijke woorden met *hij*, *hem* en *zijn*.
  – *Mijn klassieke **radio** (m) deed het niet meer, maar gelukkig kon hij gerepareerd worden.*
- Ook vrouwelijke woorden zijn *de*-woorden. Verwijs naar vrouwelijke woorden met *zij*, *ze* en *haar*:
  – *De **wijkvereniging** (v) vroeg haar leden toestemming voor een kleine contributieverhoging.*
  Aan sommige woorden kun je zien dat ze vrouwelijk zijn:
  - vrouwelijke personen en dieren:
    *de stewardess, de wolvin; ook: **het** meisje, **het** zusje, **het** wijfje*
  - *de*-woorden op de volgende uitgangen:

-heid (minderheid)	*-ij (tovenarij)*
-nis (geschiedenis)	*-iek (politiek)*
-ing (beweging)	*-theek (bibliotheek)*
-schap (vriendschap)	*-teit (universiteit)*
-te (gewoonte)	*-uur (natuur)*
-de (waarde)	*-st (**kom**st, **opbreng**st, **vang**st [persoonsvorm + st])*
-ie (politie)	

Die of dat; deze of dit?
- Verwijs naar *de*-woorden met *die* en *deze* en naar *het*-woorden met *dat* en *dit*:
  – *Christo, **de** Bulgaarse **kunstenaar** die gebouwen inpakte, woonde na 1964 in de VS.*
  – *Waarschijnlijk was de Pont Neuf in Parijs **het** bekendste **object** dat hij onder handen nam.*

Hen of hun?
- Gebruik *hen* wanneer het verwijswoord lijdend voorwerp (lv) is:
  – *Nadat **de ministers** beëdigd zijn, kan het publiek hen (lv) op het bordes bewonderen.*
- Gebruik *hen* na een voorzetsel (vz).
  – ***De schaatsers** vlogen naar Pyeongchang en veel fans reisden met (vz) hen mee.*
- Gebruik *hun* als het meewerkend voorwerp (mv) is en er geen voorzetsel voor staat.
  – ***De OranjeLeeuwinnen** werden kampioen en de koning gaf hun (mv) een onderscheiding.*
- Gebruik *hun* nooit als onderwerp!
  – *Waarom moeten wij de tekst schrijven, terwijl zij (niet: hun!) hem mogen typen?*
- Verwijs naar een enkelvoudig begrip dat een verzameling personen omvat (*de bevolking*, *de gemeenteraad*, *de politie*) niet met het meervoudige *ze*, *hen* en *hun*, maar met een enkelvoudig verwijswoord.
  – *Bij de verkiezingen kan **de bevolking** van Zimbabwe haar (niet: hun!) stem laten horen.*

Dat of wat?
- Gebruik het verwijswoord *dat* als je verwijst naar een *het*-woord:
  – *De regeringspartijen wilden **het voorstel** dat de oppositie deed, niet overnemen.*
- Gebruik het verwijswoord *wat* alleen als je verwijst naar
  - een overtreffende trap (*het leukste, het duurste, het grappigste*):
    – *'Dat ik topman werd van AkzoNobel, is **het beste** wat me ooit is overkomen', zei Hans.*
  - een onbepaald voornaamwoord (*alles, iets, niets, het enige*):
    – *Deze president kan waarschijnlijk **niets** wat hij beloofd heeft, realiseren.*
  - een hele zin of een deel van een zin:
    – ***Veel mensen investeren in bitcoins**, wat de banken ernstige zorgen baart.*
    – *In de zomervakantie **heeft** de directeur per fiets **de Mont Ventoux beklommen**, wat een knappe prestatie is.*
    In deze gevallen kun je natuurlijk ook met *dat* verwijzen:
    – ***Veel mensen investeren in bitcoins** en dat baart de banken ernstige zorgen.*
    – *In de zomervakantie **heeft** de directeur per fiets **de Mont Ventoux beklommen** en dat is een knappe prestatie.*

Wie of waar…?
- Gebruik bij personen *voorzetsel + wie*:
  – *De producent aan wie het toneelstuk was opgedragen, voelde zich zeer vereerd.*
- Gebruik bij zaken (dingen) *waar+voorzetsel*:
  – *Het voorval waaraan de spreker de jubilaris herinnerde, was de laatste helaas vergeten.*

Opdracht
1

Vul het juiste persoonlijk voornaamwoord in: *hij, zij, ze, het, hem* of *haar*.

1 Als de politie eens wat kordater zou optreden, kreeg … niet zoveel kritiek.
2 Omdat niemand zich aan dit verbod houdt, schaft de schoolleiding … af.
3 Wanneer heeft de Stichting Kringloop Zwolle ... vestiging aan de Veerallee geopend?
4 Deze blinde muur wordt van graffiti voorzien om … leuker te maken.
5 Het comité hief zichzelf op, omdat … geen overeenstemming kon bereiken.
6 De boom achter ons huis wordt zo hoog dat we … beter kunnen kappen.

Opdracht
2

Vul het juiste bezittelijk voornaamwoord in: *zijn, haar* of *hun*.

1 Toen Ivo de beroemde zangeres interviewde, wilde hij ook van alles weten over … turbulente liefdesleven.
2 De gemeenteraad besloot tijdens … vergadering geen subsidie meer te verlenen aan culturele verenigingen.
3 Na de vulkaanuitbarsting laadden de slachtoffers … schamele bezittingen op karren en wagens en zochten ze onderdak in veiliger oorden.
4 Assen heeft al … inwoners in een brief op de hoogte gesteld van de verhoging van de gemeentelijke belastingtarieven.
5 Deze organisatie voor hulp aan vluchtelingen werft … leden onder alle lagen van de bevolking.
6 Makelaardij Van der Linden heeft besloten al … onroerend goed in de stad zo snel mogelijk van de hand te doen.

Opdracht
3

Kies het juiste woord.

1 De burgemeester overhandigt om 15.00 uur de sleutels van de stad aan Prins Carnaval en zijn Raad van Elf, waarmee hij het bestuur voor drie dagen aan … (hen/hun) overdraagt.
2 Toen zijn leerlingen geslaagd waren, mocht de mentor van 5H2 … (hen/hun) het diploma uitreiken.
3 Gisterochtend vertrok een nieuwe lichting militairen naar Afghanistan voor de VN-vredesmissie vanaf vliegveld Eindhoven, waar hun familieleden … (hen/hun) hebben uitgezwaaid.
4 Drie studenten wilden graag in het buitenland stage lopen, maar de studiecoördinator adviseerde … (hen/hun) dat niet te doen vanwege de hoge kosten.

Opdracht
4

Vul het juiste voornaamwoord in: persoonlijk (*hij, zij, ze, het, hem, haar, hen, hun*) of bezittelijk (*zijn, haar* of *hun*).

1 Tijdens … verblijf in het buitenland zijn alle sporters verzekerd tegen diefstal en ongevallen.
2 Omdat dit bedrijf … internationale activiteiten wil ontwikkelen, gaat … binnenkort op zoek naar enkele buitenlandse partners.
3 Als u subsidie wilt aanvragen, wilt u dan dit formulier invullen en … daarna per omgaande aan ons terugsturen?
4 Dit plan lijkt de werkgroep zeer redelijk en de meerderheid van de leden denkt dat … prima uitvoerbaar is.
5 Je weet nu welke nadelen er kleven aan deze baan als programmeur. Weet je zeker dat je … nog wel wilt hebben?
6 Rosita kan goed met haar nichtjes opschieten en toen ze … gisteren op de kermis tegenkwam, heeft ze … een heerlijk Italiaans ijsje van Salute aangeboden.

Opdracht
5

Vul in: *deze, die, wie, dit, dat* of *wat*.

1 Met de docent natuurkunde had Linda een aanvaring ... ze niet snel zal vergeten.
2 Bij de verhuizing heeft Wendelien alles weggegooid ... ze de laatste paar jaar niet meer gebruikt had.
3 Het medicijn ... ik eerst gebruikte, had een aantal vervelende bijwerkingen, maar bij ... nieuwe heb ik die klachten gelukkig niet.
4 Deze digitale televisie is volgens mij het duurste ... ik ooit in mijn leven gekocht heb.
5 Heb je die ketting gekocht in dat leuke winkeltje, ... pas geopend is in de Vondelstraat?
6 Dit bedrijf, ... recentelijk honderd jaar bestond, nodigde alle klanten uit voor een feest, ... ze zeer op prijs stelden.

Opdracht
6

Vul in: *waar, waar+voorzetsel* of *voorzetsel + wie*: *waaraan* of *aan wie*, *waarmee* of *met wie*, *waarop* of *op wie* enzovoorts.

1 De brief ... de minister voorstelt in de Waddenzee naar gas te boren, is in handen van de pers beland.
2 Tot onze spijt heeft de consulent ... u zit te wachten, zich vanochtend onverwachts ziek gemeld.
3 De beslissing ... al deze mensen protesteren, zal opnieuw overwogen worden.
4 Ik stel u voor aan mevrouw De Smedt, ... we deze loonsverhoging te danken hebben.
5 Marnix is het bestand kwijt ... hij zijn aantekeningen voor het tentamen biologie had opgeslagen.
6 Ken je die jongen ... je op Jongerentoer gaat, alleen via internet, of heb je hem ook ontmoet?

Opdracht
7

Verbeter de foute verwijzingen.

1 De frisdrankindustrie moet zich realiseren dat door hun suikerzoete producten steeds meer mensen diabetes krijgen.
2 Met het huidige aantal vliegbewegingen zit Schiphol al aan haar maximum, maar de vraag neemt nog steeds toe.
3 De overheid waarschuwt wel voor de gevolgen van overmatige alcoholconsumptie, maar het levert haar ook veel geld op.
4 Het ministerie van Defensie, wat de zaak in onderzoek heeft, hoopt binnenkort de eerste resultaten bekend te maken.
5 Laatst heeft 2V4 een tentoonstelling over de geschiedenis van de luchtvaart bezocht, dat voor de klas een heel leerzame ervaring was.
6 Toen de griepepidemie eenmaal was uitgebroken, was hij niet meer met vaccinaties te stoppen.

Theorie

Onduidelijk verwijzen (2.2)

Soms wijst een verwijswoord terug naar iets wat helemaal niet in de tekst staat. Het heeft dan geen antecedent, waardoor de zin incorrect is:

Onjuist	**Juist**
Er is een groot tekort aan donororganen, terwijl iedereen het kan doen.	*Er is een groot tekort aan donororganen, terwijl iedereen donor kan worden.*
In deze leegstaande woning brak gisteren brand uit. De brandweer arriveerde binnen enkele minuten en ze hadden het vuur snel onder controle. Het woord *ze (meervoud)* kan niet verwijzen naar *brandweer*, want dat is enkelvoud. Het verwijst bijvoorbeeld naar *de brandweerlieden,* maar dat woord staat niet in de zin.	*In deze leegstaande woning brak gisteren brand uit. De brandweer arriveerde binnen enkele minuten en die had het vuur snel onder controle.*

In andere gevallen ontstaat er onduidelijkheid doordat er meer dan één antecedent mogelijk is:

Onjuist	**Juist**
Gisteren stuurde ***de voorzitter*** *van* ***de ondernemingsraad****, die protesteert tegen de nieuwe overurenregeling, alle werknemers een toelichtende brief.* Verwijst *die* naar *de ondernemingsraad* of naar *de voorzitter?*	*De voorzitter van de ondernemingsraad protesteert tegen de nieuwe overurenregeling. Daarom stuurde hij gisteren alle werknemers een toelichtende brief.* Of: *De ondernemingsraad protesteert tegen de nieuwe overurenregeling. Daarom stuurde de voorzitter gisteren alle werknemers een toelichtende brief.*
Marina *zei tegen* ***Antoinette*** *dat Marie-Jeanne haar voor haar verjaardag een mooi cadeau wilde geven.* Verwijst *haar* naar *Marina* of naar *Antoinette?*	*Marina zei tegen Antoinette: 'Marie-Jeanne wil je voor je verjaardag een mooi cadeau geven.'* Of: *Marina zei tegen Antoinette: 'Marie-Jeanne wil mij voor m'n verjaardag een mooi cadeau geven.'*

Bij het gebruik van verwijswoorden is het dus belangrijk
- dat je het juiste verwijswoord kiest;
- dat het absoluut duidelijk is waarnaar het verwijswoord verwijst.

Opdracht
8

Verbeter de onduidelijke of foute verwijzingen. Let op: misschien bevatten niet alle zinnen een fout.

1 Peter besloot vandaag niet bij zijn bejaarde vader op bezoek te gaan, omdat hij behoorlijk ziek was.
2 Het installatiewerk wordt gedaan door ervaren monteurs waarover nog nooit iemand een klacht heeft ingediend.
3 Chileense wijnen behoren tot de beste van de wereld en daar wordt dan ook enorm veel wijn geproduceerd.
4 Judith zei tegen Roxy dat ze haar blonde haren voor de sollicitatie donker moest laten verven, omdat dat haar beter stond.
5 Manfred is twee jaar terug getrouwd met een vrouw voor wie hij werkelijk alles overheeft.
6 Irene vindt dit boek absoluut niet interessant en daarom wil ze hem niet op haar boekenlijst zetten.
7 Waarschijnlijk is *Diplomacy* het interessantste bordspel wat ik ooit heb gespeeld.
8 Huisartsen moeten patiënten er steeds weer op wijzen dat roken zeer schadelijk is voor de gezondheid, maar ze laten zich daardoor niet ontmoedigen.

Ik kan/weet:

- ☐ fouten met verwijswoorden herkennen en verbeteren.
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door het gebruik van juiste verwijs- en verbindingswoorden. 3F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

3 Incongruentie

Je leert:
- over incongruentie.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Incongruentie

In zinnen komt de persoonsvorm in *persoon* en *getal* overeen met het onderwerp. Dat heet congruentie. Je zegt bijvoorbeeld: *ik ben, jij bent, hij is, wij/jullie/zij zijn*.

Bij een enkelvoudig onderwerp hoort een enkelvoudige persoonsvorm en bij een meervoudig onderwerp een meervoudige. Als bij een enkelvoudig onderwerp een meervoudige persoonsvorm staat of bij een meervoudig onderwerp een enkelvoudige persoonsvorm, is er sprake van **incongruentie**. In de volgende situaties kan gemakkelijk incongruentie ontstaan:

- Een meervoudig onderwerp wordt voor enkelvoudig aangezien:

Onjuist	Juist
*Deze president vindt dat de **media** heel vaak leugens over hem verspreidt.*	*Deze president vindt dat de **media** heel vaak leugens over hem verspreiden.*
*Die partij wil dat **softdrugs** onder toezicht van de overheid geproduceerd wordt.*	*Die partij wil dat **softdrugs** onder toezicht van de overheid geproduceerd worden.*
*In de popwereld was Doe Maar een van de eerste bands **die** muziek op cd uitbracht.*	*In de popwereld was Doe Maar een van de eerste bands **die** muziek op cd uitbrachten.*

- Een onderwerp met een enkelvoudige kern wordt gevolgd door een meervoudige bijvoeglijke nabepaling:

Onjuist	Juist
*Bijna 60 **procent** (kern) **van de burgers** (bepaling) zijn ontevreden over de politici.*	*Bijna 60 **procent** (kern) **van de burgers** (bepaling) is ontevreden over de politici.*
*Ongeveer **een** op de tien kinderen in de basisschoolgroepen 6, 7 en 8 worden het slachtoffer van cyberpesten.*	*Ongeveer **een** op de tien kinderen in de basisschoolgroepen 6, 7 en 8 wordt het slachtoffer van cyberpesten.*

- Een meewerkend voorwerp wordt ten onrechte voor het onderwerp aangezien:

Onjuist	Juist
De belangstellenden voor de functie van voorzitter worden gevraagd hun interesse schriftelijk kenbaar te maken in een e-mail aan de secretaris van de stichting.	*[$_{mv}$ (Aan) De belangstellenden voor de functie van voorzitter] wordt gevraagd [$_{onderwerp}$ hun interesse schriftelijk kenbaar te maken in een e-mail aan de secretaris van de stichting].*

Opdracht
1

Zoek de incongruenties in de volgende zinnen en verbeter ze. Let op: misschien zijn niet alle zinnen fout.

1 Uit dit onderzoek blijkt duidelijk dat het merendeel van de forenzen die voor hun woon-werkverkeer van de trein afhankelijk zijn, zich vooral ergeren aan de vele vertragingen.
2 Volgens de Raad voor de Gezondheid wordt in ons land de laatste decennia veel te veel antidepressiva gebruikt.
3 Op deze boerderij worden koeien gehouden voor de vleesproductie; er worden hier noch kaas noch boter bereid.
4 Het lijkt erop dat geschreven teksten als bron van cultuurhistorische kennis bij de jeugd van tegenwoordig een steeds kleinere rol speelt.
5 De groep Tsjechische wintersporters uit Pilsen waren een uur na aankomst in de Franse Alpen al aan het skiën.
6 Moest de studenten Nederlands op de universiteit het gebruik van de lijdende vorm nog worden uitgelegd?
7 Een van de eerste pioniers die kort na de Tweede Wereldoorlog meehielp bij de ontginning van de Noordoostpolder, was mijn later geridderde oom Jaap Borst.
8 Zowel de gemeente als de eigenaar van de loods was nalatig geweest met betrekking tot de naleving van de veiligheidsvoorschriften.
9 Huizen, bedrijfspanden en het hele dagelijks leven van de toekomst zal voorzien zijn van energiebesparende snufjes en duurzame apparatuur.
10 Deze geradicaliseerde jongeren streven naar een samenleving die niet volgens de door hen verafschuwde westerse normen en waarden ingericht zijn.

Ik kan/weet:

☐ congruentiefouten herkennen en verbeteren. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Dat/als-constructie

Je leert:

- over dat/als-constructies.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Dat/als-constructie

Als je een bijzin van voorwaarde of tijd midden in een zin plaatst, ontstaat er een **dat/als-constructie**. Dat is fout. De dat/als-constructie herken je aan woordgroepen als *(om)dat als*, *(om)dat wanneer*, *(om)dat indien* en soms *zodat als/wanneer/indien* ergens midden in de zin.
Je verbetert de dat/als-constructie door de bijzin die met *als* begint, achteraan de zin te plaatsen. Soms kun je de dat/als-constructie vermijden door *volgens mij* te gebruiken in plaats van *ik denk*, *ik geloof* of *ik vind*.

Onjuist	Juist
*Voetbalkenners beweren **dat** (bijzin van voorwaarde **als** de KNVB het profvoetbal niet anders opzet), Nederland nooit meer internationaal zal meetellen.*	*Voetbalkenners beweren **dat** Nederland nooit meer internationaal zal meetellen, (bijzin van voorwaarde **als** de KNVB het profvoetbal niet anders opzet).*
*De Nederlandse regering denkt **dat** (bijzin van voorwaarde **wanneer** ze het toenemend individualisme maar bestrijdt), de verloedering in de samenleving wel wordt teruggedrongen.*	***Volgens de Nederlandse regering** wordt de verloedering in de samenleving wel teruggedrongen, (bijzin van voorwaarde **wanneer** ze het toenemend individualisme maar bestrijdt).*

Opdracht
1

Verbeter de onderstaande zinnen. Let op: misschien zijn niet alle zinnen fout.

1 De grote verzekeraars willen hun tarieven verhogen, omdat als vakantiegangers zoveel misbruik blijven maken van hun reisverzekering door valse declaraties in te dienen, de kosten van de vergoedingen de pan uit rijzen.
2 Veilig Verkeer Nederland gaat er automatisch van uit dat zodra er een algeheel verbod komt op telefoneren in de auto, er minder ongelukken gebeuren.
3 Het WK Darts winnen is niet eenvoudig, maar Michael van Gerwen kan dat, als hij tenminste in zijn normale vorm verkeert.
4 In lid 5 van de overeenkomst is bepaald dat indien er sprake is van molest of vernieling, de verzekeraar niet aansprakelijk kan worden gesteld voor de schade.
5 Bij deze weersomstandigheden moeten we het lesrooster omgooien, omdat wanneer het zo hard sneeuwt, veel leerlingen te laat op school zullen komen, doordat de bussen niet rijden.
6 Volgens mij moeten we de tent met een paar extra scheerlijnen vastzetten, zodat als het noodweer straks losbarst, we niet in de stortregen naar buiten hoeven.
7 Stoppen met roken is voor veel mensen erg moeilijk, maar toch kun jij dat, wanneer je tenminste de moeite neemt om een tijdje nicotinepleisters op je huid aan te brengen.
8 Veel ouders zijn van mening dat als er speelfilms met vormen van geweld worden vertoond, die niet vroeg in de avond uitgezonden mogen worden.

Ik kan/weet:

- ☐ dat/als-constructies herkennen en verbeteren. 3F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

5 Foutieve samentrekking

Je leert:

- over foutieve samentrekkingen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Foutieve samentrekking

Als in een zin bepaalde woorden herhaald worden, mag je die woorden in sommige gevallen een van beide keren weglaten. Dat heet **samentrekking**.

Samentrekking komt voor:
- bij woorddelen: *binnen- en buitenlandse reisbestemmingen;*
- bij woorden: *lokale (…) en interlokale telefoongesprekken;*
- bij zinsdelen: *{H&M verkoopt (wg) kleding} en {Albert Heijn (…) levensmiddelen}.*

Als je twee zinnen samenvoegt met *en* of *maar*, mag je delen die hetzelfde zijn in de tweede zin weglaten als aan vier voorwaarden is voldaan:
- De betekenis van de weggelaten woorden is hetzelfde.
- De vorm (bijvoorbeeld enkelvoud of meervoud) van de weggelaten woorden is hetzelfde.
- De grammaticale functie (onderwerp, lijdend voorwerp enzovoort) van de weggelaten woorden is hetzelfde.
- De plaats van de weggelaten woorden ten opzichte van de persoonsvorm is hetzelfde.

Voorbeeld:
1a *De handelsdelegatie reisde naar China.*
1b *De handelsdelegatie sloot lucratieve contracten af.*
1c *De handelsdelegatie reisde naar China en (…) sloot lucratieve contracten af.*

In zin 1a en zin 1b gaat het om dezelfde *handelsdelegatie* (betekenis), *de handelsdelegatie* is beide keren enkelvoud (vorm) en *de handelsdelegatie* is beide keren het onderwerp van de zin (functie). Daarom mag je in zin 1c *de handelsdelegatie* de tweede keer weglaten.

Wanneer aan een van de vier genoemde voorwaarden niet voldaan wordt, is de samentrekking foutief.

- Voorbeeld van **verschil in betekenis**:

Onjuist	Juist
2a *{De uitgeverij gaf dit kalenderjaar heel veel boeken uit} en {(…) daarom alle werknemers een flinke kerstgratificatie}.*	2b *De uitgeverij gaf dit kalenderjaar heel veel boeken uit en (…) gaf daarom alle werknemers een flinke kerstgratificatie.*

Voor *de uitgeverij* geldt dat betekenis, vorm en functie in het eerste en het tweede deel van de zin hetzelfde zijn. *De uitgeverij* mag je dus weglaten. De eerste keer is *gaf* een deel van *uitgeven* en betekent het 'op de markt brengen / verkopen' en de tweede keer betekent *gaf* 'overhandigen'. Vanwege dat betekenisverschil mag je *gaf* niet weglaten.

- Voorbeeld van **verschil in vorm**:

Onjuist	Juist
3a *{Bij de staatgreep werd de president in zijn huis opgesloten} en {(…) zijn vertrouwelingen in de gevangenis gegooid}.*	3b *Bij de staatgreep werd de president in zijn huis opgesloten en (…) werden zijn vertrouwelingen in de gevangenis gegooid.*

In het eerste deel van zin 3a is de persoonsvorm *werd* enkelvoud, maar bij het onderwerp *zijn vertrouwelingen* in het tweede deel hoort een persoonsvorm in het meervoud: *werden*. De bijwoordelijke bepaling *bij de staatsgreep* mag wel worden weggelaten.

- Voorbeeld van **verschil in grammaticale functie**:

Onjuist	Juist
4a *{De door de hitte uitgezette brugdelen zaten muurvast,} maar {(…) heeft men met een drijvende kraan toch losgekregen}.*	4b *De door de hitte uitgezette brugdelen zaten muurvast, maar die heeft men met een drijvende kraan toch losgekregen.*

In het eerste deel van zin 4a is *de door de hitte uitgezette brugdelen* het onderwerp, in het tweede deel het lijdend voorwerp.

- Voorbeeld van **verschil in plaats ten opzichte van de persoonsvorm**:

Onjuist	Juist
5a *{Graag nodigen wij u uit voor de feestelijke opening van onze showroom} en {hopen (…) dat u aanwezig zult zijn}.*	5b *Wij nodigen u graag uit voor de feestelijke opening van onze showroom en (…) hopen dat u aanwezig zult zijn.* Of (zonder samentrekking): 5c *Graag nodigen wij u uit voor de feestelijke opening van onze showroom en wij hopen dat u aanwezig zult zijn.*

In het eerste deel van zin 5a staat *wij* achter de persoonsvorm, maar in het tweede deel hoort *wij* ervoor. Als in het eerste deel de volgorde van persoonsvorm en onderwerp wordt omgedraaid, is de samentrekking wel correct: zin 5b.

Tip: Vermijd het gebruik van samentrekkingen als je zinnen aan elkaar plakt met *en*, *of*, *maar* of *want*. Dat voorkomt fouten. Vaak kun je in het tweede deel van de zin met een persoonlijk of aanwijzend voornaamwoord (zie zin 4b en 5c) naar het begrip uit de eerste zin verwijzen.

Opdracht 1

Onderstaande zinnen bevatten een onjuiste samentrekking.

1 Noteer welke woorden in het tweede deel van de zin zijn weggelaten.

2 Het gaat bij deze zinnen steeds om verschil in betekenis. Leg dat uit.

a Esther hield vijf lichtbruine konijntjes in een hok, maar meer van haar hamster en haar cavia.

b Koos de inbreker in de juwelierszaak eerst de duurste sieraden uit en bij aankomst van de politie razendsnel het hazenpad?

c De docent natuurkunde legde geërgerd zijn boek weg, maar daarna toch het lastige vraagstuk nog een keer aan ons uit.

Opdracht
2

Onderstaande zinnen bevatten een onjuiste samentrekking.
1 Noteer welke woorden in het tweede deel van de zin zijn weggelaten.
2 Het gaat bij deze zinnen steeds om verschil in vorm. Leg dat uit.
- *a* In dit winkelcentrum worden overdag vaak diefstallen gepleegd en 's nachts ingebroken.
- *b* Langs deze weg zijn weliswaar mooie berken geplant, maar geen fietspad aangelegd.
- *c* Dat lelijke, oude kantoorpand is over een maand waarschijnlijk al afgebroken en die oude portiekflats met de grond gelijkgemaakt.

Opdracht
3

Onderstaande zinnen bevatten een onjuiste samentrekking.
1 Noteer welke woorden in het tweede deel van de zin zijn weggelaten.
2 Het gaat bij deze zinnen steeds om verschil in grammaticale functie. Leg dat uit.
- *a* *National Geographic* is een interessant tijdschrift en koopt mijn vriend geregeld in de boekhandel.
- *b* Mathilde is al een paar uur erg misselijk en daarom vanmorgen niet naar school gegaan.
- *c* De trainer heeft de mopperende spits niet alleen uitgescholden, maar ook nog een uur lang strafoefeningen gegeven.

Opdracht
4

1 Bepaal per zin of de samentrekking correct is of niet. Leg ook uit waarom.
2 Verbeter de foute zinnen.
- *a* De winnares kreeg eerst haar medaille en werd daarna een bos bloemen overhandigd.
- *b* In het stadspark worden een halfpipe en een basketbalveld aangelegd en tevens het negentiende-eeuwse jugendstilpaviljoen gerestaureerd.
- *c* De afgelopen jaren is het inkomen van studenten sterk teruggelopen, maar hun uitgaven nog altijd behoorlijk hoog.
- *d* Onze directeur trok in de docentenkamer zijn jas uit en zich daarna terug in zijn kantoor.
- *e* De economische recessie tussen 2009 en 2014 veroorzaakte weliswaar veel werkloosheid, maar leverde ook veel nieuwe, kleine ondernemingen op.
- *f* Op 22 april houdt Landstede de gehele dag *Open Huis* en opent dan de deuren voor iedereen die een mbo-studie in Zwolle overweegt.
- *g* Jordy keek zijn ogen uit in Disneyland Parijs en daardoor even niet meer om naar zijn jongere zusje op wie hij moest letten.
- *h* 'Architect is een prachtig beroep', zei Meredith, 'en zal ik waarschijnlijk mijn hele leven blijven.'

Ik kan/weet:
- ☐ foutieve samentrekkingen herkennen en verbeteren.

→ ***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

6 Foutieve beknopte bijzin

Je leert:

- over foutieve beknopte bijzinnen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Foutieve beknopte bijzin

Een bijzin bevat een persoonsvorm en een onderwerp:
– *{($_{bijzin}$ Omdat ze (ow) bij de WK wilden (pv) pieken), namen de veldrijders in de weken ervoor wat gas terug.}*

Van een bijzin kan een **beknopte bijzin** worden afgeleid. Dat is een bijzin zonder onderwerp en persoonsvorm:
– *{[$_{beknopte\ bijzin}$ Om bij de WK te pieken], namen de veldrijders (ow) in de weken ervoor wat gas terug.}*

Er zijn drie soorten beknopte bijzinnen:

- met een *voltooid deelwoord*:
  1 *[Na de schipbreuk op het strand aangespoeld], werd Odysseus (ow $_{hz}$) geholpen door de beeldschone koningsdochter Nausikaä.*
- met een *onvoltooid deelwoord*:
  2 *[Zwervend door Griekenland] komt Oedipus (ow $_{hz}$) op een driesprong zijn vader tegen, maar die kent hij niet.*
- met *te + hele werkwoord*:
  3 *Agamemnon (ow $_{hz}$) moest zijn dochter Iphigeneia offeren [om een gunstige wind voor zijn vloot te krijgen].*

Of de beknopte bijwoordelijke bijzin correct is of niet, hangt af van de hoofdzin waarvan de beknopte bijzin deel uitmaakt. Het ‘denkbeeldige’ onderwerp van een beknopte bijwoordelijke bijzin moet namelijk overeenkomen met het onderwerp van de hoofdzin (ow $_{hz}$), anders is de zin ongrammaticaal (*). Het onderwerp van de beknopte bijzin is in zin 1 *Odysseus*, want híj is aangespoeld, in zin 2 *Oedipus*, want die zwerft door Griekenland en in zin 3 *Agamemnon*: die wil een gunstige wind voor zijn vloot.
Zin 4 is niet correct:
4 * *[Nog laat in de avond lezend in Homerus’* Odyssee*] dansten de letters (ow $_{hz}$) op den duur voor Ismenes vermoeide ogen.*

In zin 4 is *Ismene* het ‘denkbeeldige’ onderwerp van de beknopte bijzin: zíj is degene die leest. Het onderwerp van de hoofdzin (ow $_{hz}$) is echter *de letters*, waardoor het lijkt of de letters lezen.

Een foutieve beknopte bijzin kun je meestal op twee manieren verbeteren:

- Manier 1: Maak van de beknopte bijzin een gewone bijzin met een persoonsvorm en een onderwerp (ow $_{bz}$) erin.
- Manier 2: Zet in de hoofdzin een onderwerp dat overeenkomt met het ‘denkbeeldige’ onderwerp van de beknopte bijzin. Je moet dan vaak wel een werkwoord toevoegen.

Onjuist	Verbetering manier 1	Verbetering manier 2
5a *[Bij het theater aangekomen], bleken onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald.*	5b *(Toen we (ow $_{bz}$)* bij het theater *aankwamen), bleken onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald.*	5c *[Bij het theater aangekomen], hoorden we (ow $_{hz}$) dat onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald waren.*

Opdracht
1

De volgende zinnen bevatten een beknopte bijzin. Noteer bij elk nummer de letter van de correcte zin.

1 A Na een uur gewinkeld te hebben sloten de eerste zaken reeds hun deuren.
B Na een uur gewinkeld te hebben kregen de meisjes trek in een hapje en een drankje.

2 A Klauterend tegen de steile klimwand hijgde Gözde van de enorme inspanning.
B Klauterend tegen de steile klimwand scheurde plotseling de naad van Jochems trainingsbroek.

3 A Veel te laat gearriveerd voor de eerste les haalde Donald bij de conciërge een telaatbriefje.
B Veel te laat gearriveerd voor de eerste les waren de moeilijkste opgaven al besproken.

4 A Door steeds op elkaar te mopperen in plaats van samen te werken, stonden de basketballers van Orca's al snel tien punten achter.
B Door steeds op elkaar te mopperen in plaats van samen te werken, hadden de woorden van de coach tijdens de time-out weinig effect.

5 A Na deze opdracht te hebben afgerond blijkt de beknopte bijzin niet eens zo heel erg moeilijk te zijn.
B Na deze opdracht te hebben afgerond kun je elke beknopte bijzin controleren op grammaticale correctheid.

Opdracht
2

Alle zinnen bevatten een onjuiste beknopte bijzin. Verbeter de zinnen op een van de twee manieren.

1 Op mijn racefiets door het bosrijke landschap rijdend, stak vlak voor mij een wild zwijn met zes jongen het fietspad over.
2 Tijdens het scoutingkamp werden gezellig kampliederen zingend de uien voor een heerlijke macaronischotel gesneden.
3 Door de Oosterschelde met een stormvloedkering af te sluiten van de Noordzee is het water in die zeearm bijna zoet geworden.
4 Op school veel gepest door enkele klasgenoten moesten gesprekken met een psycholoog Winanda weer wat zelfvertrouwen geven.
5 Heerlijk slapend in zijn warme bed prikte een zonnestraal in Eriks ogen, waardoor hij wakker werd.

Opdracht
3

Werk in tweetallen.

1 Maak de volgende beknopte bijzinnen op twee manieren af: één keer zo dat er een correcte zin ontstaat en één keer zo dat er een incorrecte zin ontstaat. Wissel de volgorde van correcte en incorrecte zinnen af.
a Langs de prachtige etalage lopend …
b Na de havo afgerond te hebben …
c Gezeten in de schommelende roeiboot …
d Om te overleven in de woestijn …
e Backpackend door Australië …
2 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Bekijk elkaars zinnen; stel vast welke zinnen correct zijn en welke foutief.
3 Verbeter elkaars foutieve zinnen door van de beknopte bijzin een gewone bijzin te maken met een onderwerp en een persoonsvorm.

Opdracht
4

In de onderstaande zinnen komen beknopte bijzinnen voor. Sommige zijn correct, andere zijn ongrammaticaal. Verbeter de onjuiste zinnen.

1 Na de constructie opnieuw berekend te hebben, bleek de vloer zo snel mogelijk verstevigd te moeten worden.
2 Opgehangen aan een balkon of een schutting bloeien geraniums en fuchsia's vaak uitbundig.
3 Totaal verwoest door een explosie braken de brandweerlieden de laatste resten van de fabriekshal af.
4 Gelukkig barstte de orkaan pas los na alle ramen met houten platen beveiligd te hebben.
5 Om u te ondersteunen bij problemen met uw computer staan de medewerkers van onze helpdesk 24 uur per dag voor u klaar.
6 In het land van zijn dromen aangekomen, wilde geen enkele organisatie de immigrant een baan geven.
7 Op ons Zuid-Franse vakantieadres gearriveerd, scheen de zon heerlijk en was het ruim dertig graden.
8 Na in de hoge hoed verdwenen te zijn, toverde de goochelaar het konijn meteen weer tevoorschijn.

Ik kan/weet:

☐ foutieve beknopte bijzinnen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Zinnen onjuist begrenzen

Je leert:
- over onjuist begrensde zinnen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Zinnen onjuist begrenzen

Zinnen beginnen met een hoofdletter en eindigen met een punt. In samengestelde zinnen worden bijzinnen meestal van de hoofdzin gescheiden door een komma. Bij de begrenzing van zinnen worden twee soorten fouten gemaakt:
- losstaand zinsgedeelte;
- zinnen ten onrechte samenvoegen.

7.1 Losstaand zinsgedeelte
De fout *losstaand zinsgedeelte* houdt in dat een bijzin los staat, terwijl hij deel uitmaakt van een samengestelde zin:

Onjuist	Juist
1a *Hoewel je van mensen die hulp verlenen in de derde wereld of in oorlogsgebieden anders zou verwachten. Is er meerdere keren wangedrag gerapporteerd over medewerkers van Oxfam International en Artsen zonder Grenzen.*	1b *Hoewel je van mensen die hulp verlenen in de derde wereld of in oorlogsgebieden anders zou verwachten, is er meerdere keren wangedrag gerapporteerd over medewerkers van Oxfam International en Artsen zonder Grenzen.*
2a *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze die delen met anderen. Waardoor zij meer kans hebben op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.*	2a *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze die delen met anderen, waardoor zij meer kans hebben op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.* Of twee hoofdzinnen, gescheiden door een punt: *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze die delen met anderen. Daardoor hebben zij meer kans op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.*

De bijzinnen (*Hoewel … verwachten* en *Waardoor … leeftijdgenoten*) zijn een zinsdeel binnen de samengestelde zin. Die bijzinnen mogen dus niet los staan van de hoofdzin waarin ze een zinsdeel zijn. Plaats in het algemeen een komma voor onderschikkende **voegwoorden**, zoals *als, doordat, nadat, omdat, terwijl, voordat, zodat, zodra.*

7.2 Zinnen ten onrechte samenvoegen
Een andere fout bij de begrenzing van zinnen is dat zelfstandige zinnen (hoofdzinnen) worden samengevoegd zonder verbindingswoord:

Onjuist	Juist
Veel studenten zijn niet blij met de verengelsing van de opleiding, ze denken dat de kwaliteit van de colleges eronder lijdt, volgens hen beheersen de docenten het Engels onvoldoende, daardoor vinden die het niet prettig om in het Engels les te geven.	*Veel studenten zijn niet blij met de verengelsing van de opleiding, want ze vinden dat de kwaliteit van de colleges eronder lijdt. Volgens hen beheersen de docenten het Engels onvoldoende, waardoor die het niet prettig vinden om in het Engels les te geven.*

Zo verbind je hoofdzinnen:

- Twee hoofdzinnen kun je samenvoegen met *en*, *of*, *maar*, *want* of *dus*. Plaats in het algemeen een komma voor de nevenschikkende voegwoorden *maar*, *want* en *dus*. Begin een nieuwe hoofdzin bij voorkeur niet met *En*, *Maar* of *Want*:
  – *Zaalhockey is een populaire sport en het aantal jeugdige beoefenaars neemt de laatste jaren alleen maar toe.*
- Als je geen verbindingswoord gebruikt, kun je twee hoofdzinnen het best van elkaar scheiden door een punt te zetten en de volgende zin met een hoofdletter te beginnen.
- Wanneer de zinnen sterk samenhangen, kun je een puntkomma (;) gebruiken:
  – *Amsterdam trekt het hele jaar door veel toeristen; vooral de musea en de grachten vormen belangrijke attracties.*
- Als de tweede zin een toelichting vormt bij de eerste, is ook een dubbele punt (:) mogelijk. Zo'n dubbele punt kun je vervangen door een komma plus *want* (*... zomervakantie, want...*):
  – *Veel Nederlanders mijden Amsterdam in de zomervakantie: zij vinden het daar dan veel te druk met al die internationale toeristen.*

Opdracht 1

In de volgende tekstfragmenten zijn fouten gemaakt bij het begrenzen van de zinnen. Ook zijn soms geen of verkeerde leestekens gebruikt. Verbeter de tekstjes. Laat zo nodig woorden weg of voeg ze toe.

1 De populairste bestemming voor een tussenjaar is Australië. Je kunt daar op een *working holiday visa* maximaal een jaar lang reizen. En, als je tussen de 18 en 30 jaar bent, overal werken. Bijvoorbeeld als cowboy/girl, duikprofessional of surfinstructeur. Waarmee je ook nog eens behoorlijk goed verdient. Australië is bovendien een geweldig land, de sfeer is erg relaxed. Doordat de meeste mensen er supervriendelijk zijn, kom dus!

2 Verkeersongelukken worden door velen als de gewoonste zaak van de wereld beschouwd, ongevallen op de weg zijn de regel. Terwijl bijvoorbeeld ongelukken met treinen, vliegtuigen en schepen de uitzondering vormen. Hoewel niemand tegen bevordering van de verkeersveiligheid is, wordt de prijs daarvoor als te hoog beschouwd. Veel automobilisten overschatten hun rijvaardigheid, ze denken dat hún niets zal overkomen. Waardoor helaas de prioriteit om de verkeersonveiligheid aan te pakken laag blijft.

3 We moeten in Nederland van het aardgas af, aardgas is een fossiele brandstof die zorgt voor de uitstoot van CO_2. Wat leidt tot opwarming van de aarde. In huis gebruiken we aardgas om te koken en om water te verwarmen. Voor dat laatste is een zonneboiler een goed alternatief, die verwarmt water met zonlicht. Ook koken kan elektrisch. Bijvoorbeeld op een inductiekookplaat. Dat is bovendien erg veilig. Omdat er geen vuur en gas meer worden gebruikt en je pit alleen warm wordt als die in contact komt met een pan. Waardoor er minder energie verloren gaat.

4 Van tijd tot tijd laait de discussie weer op, zou het openbaar vervoer niet gratis moeten? Dat zou immers beter zijn voor het milieu. Want je krijgt er vast mensen mee uit de auto, ook gunstig dus voor het fileprobleem. Natuurlijk wordt het vervoer in werkelijkheid niet echt gratis. Omdat alles nu eenmaal betaald moet worden, het wordt alleen bekostigd via de belastingen. Gratis ov vergroot ook de mobiliteit voor mensen met een laag inkomen. Zoals senioren, die kunnen zo misschien hun sociale isolement doorbreken.

Ik kan/weet:

☐ onjuist begrensde zinnen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

PERSOONLIJK
VIND IK WOLLIG
TAALGEBRUIK
VERHULLENDER
DAN 'N BIVAKMUTS

Loesje

Postbus 1045
6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Cursus 8

Spelling

De meisjes wilden de kust zien.

Adriaan van Dis

Inhoud

Correct spellen is belangrijk. Een schrijver die spelfouten maakt, wordt niet serieus genomen. Als je een tekst geschreven hebt, moet je die dus altijd goed controleren. Daarbij kun je gebruikmaken van (digitale) hulpmiddelen: de spellingcontrole van Word, de Woordenlijst Nederlandse Taal, ook wel het *Groene Boekje* genoemd (woordenlijst.org), een (internet)woordenboek en websites over allerlei taaladviezen, waaronder over spelling, zoals taaladvies.net en onzetaal.nl. Maar iets opzoeken kost tijd en de spellingcontrole herkent niet alle spelfouten. Daarom is het handig als je de spellingregels beheerst.

1 Persoonsvorm

Je leert:
- over de persoonsvorm.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Correct spellen

Correct spellen is belangrijk, want veel lezers nemen een schrijver die spelfouten maakt, minder serieus. Je kunt de spellingcorrector van Word gebruiken, maar die geeft lang niet alle spelfouten in de tekst aan. Vooral foute werkwoordsvormen worden niet altijd herkend. Daarom is het belangrijk dat je de regels voor de werkwoordspelling beheerst.

Opdracht
1

Een sollicitatiebrief met veel spelfouten wordt vaak op de stapel *Afgewezen* gelegd. Vind je dat terecht? Waarom (niet)?

Theorie

Persoonsvorm

Elke zin heeft een of meer persoonsvormen. De persoonsvorm geeft het getal aan (enkelvoud of meervoud), de persoon (1e persoon = ik, wij/we; 2e persoon = jij/je, u, jullie; 3e persoon = hij, zij/ze, ze) en de tijd (tegenwoordige of verleden tijd). Het is belangrijk dat je de persoonsvormen in de zin kunt vinden, zodat je daarna de juiste spellingregels kunt toepassen om de persoonsvorm correct te spellen.
Je vindt de persoonsvormen door de zin van tijd te veranderen; de werkwoorden die mee veranderen, zijn persoonsvormen.
– *Mary heeft in haar leven nooit geschaatst, omdat ze bang is om te vallen.*
– *Mary had in haar leven nooit *geschaatste, omdat ze bang was om te *vielen.*
De asterisk (*) betekent: geen correct Nederlands.

De werkwoorden *heeft* en *is* veranderen, dus *heeft* en *is* zijn persoonsvormen. De werkwoordsvormen *geschaatst* en *vallen* kun je niet veranderen in *geschaatste* en *vielen*, dus zijn *geschaatst* en vallen geen persoonsvormen.

Tegenwoordige tijd
Spel de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd enkelvoud
- als ik-vorm als er *ik* bij staat; als er *jij* (of *je* waarvan je *jij* kunt maken) achter staat:
  – *ik beloof, ik word; beloof jij, word jij*;
- als ik-vorm + t (in alle andere gevallen):
  – *jij belooft, jij wordt, hij/zij belooft, hij/zij wordt, Melanie belooft, Karst wordt.*

Spel de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd meervoud als infinitief (hele werkwoord):
– *wij beloven, de spelers worden.*

Verleden tijd
Gebruik bij zwakke werkwoorden 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p:
- Als de letter voor de uitgang *-en* van het hele werkwoord een *t, x, f, k, s, ch* of *p* is, schrijf de verleden tijd dan als *ik-vorm tt + te(n)*:
  – *kuchen*: de *ch* staat in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p → *kuchte(n)*
- Als de letter voor de uitgang *-en* van het hele werkwoord een andere letter is, schrijf de verleden tijd dan als *ik-vorm tt + de(n)*:
  – *blozen*: de *z* staat niet in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p → *bloosde(n)*

Let op: de *e*, de *o* en de *aa* van 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p tellen niet mee.

De vervoeging van de *sterke werkwoorden* (die in de verleden tijd een andere klank krijgen) levert geen spellingproblemen op (bijvoorbeeld: *krijgen – kregen*). Sterke werkwoorden maak je langer om te horen of de laatste letter een *-d* of een *-t* is.
– de jongen *vond* (want: *vonden*); zij *zoekt* – zij *zocht* (want: *zochten*)
Onthoud: een persoonsvorm in de verleden tijd spel je nooit met *-dt*!

Voor al deze spellingregels kun je ook het Schema Werkwoordspelling op pagina 181 gebruiken.

Opdracht **2**

De onderstreepte persoonsvormen zijn correct gespeld. Leg uit welke spellingregel is toegepast.
Voorbeeld:
– *Deze straatarme man beweert dat hij ooit als ondernemer in weelde leefde.*
beweert = pvtt, dus ik-vorm + t = beweer + t;
leefde = pvvt; de v van leven zit niet in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p, dus ik-vorm tt + de = leef + de.

1. Als de politie op achterlichten controleert, rijdt Melchior altijd een blokje om.
2. De kunstenaar boetseerde een beeld, dat hij later in een oven bakte.
3. Wanneer je niet harder traint, word je niet beter in je sport.

Opdracht **3**

De onderstreepte persoonsvormen zijn niet correct gespeld. Leg uit welke spellingregel niet correct is toegepast. Noteer daarna de juist gespelde vorm.
1. Wat je nu weer beweerd, geloofd waarschijnlijk niemand.
2. Hoewel de schutter goed richte, mistte hij het doel.
3. De menigte juichde luid, toen de aanvoerder de kampioensschaal omhooghielt.

Opdracht **4**

Zijn de onderstreepte persoonsvormen correct gespeld? Licht je antwoord toe door uit te leggen welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juist gespelde vorm.
1. Als het morgen ijzeld, ondervind het verkeer daar veel hinder van.
2. Jorrik vertoefte jarenlang in het buitenland, maar vestigde zich recentelijk in Drenthe.
3. Terwijl Karin de baby verschoond, stofzuigt Gert Peter de bovenverdieping.

Opdracht **5**

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.
1. Komend voorjaar … (bloeien) deze struik waarschijnlijk voor het eerst.
2. Volgens mij … (raden) je de oplossing van het raadsel nooit.
3. Tijdens de les … (luisteren) Floor altijd stiekem naar liedjes op Spotify.
4. Wat … (gebeuren) er eigenlijk zoal in die oude loodsen?
5. Deze tolk … (beheersen) maar liefst zes niet-West-Europese talen.
6. 'Ik … (wedden) telkens weer op de verkeerde kameel', klaagde Sindbad.

Opdracht **6**

Noteer de persoonsvorm in de verleden tijd.
1. We … (denken) eerlijk gezegd al, dat je de weg kwijt was geraakt.
2. Afgelopen nacht … (razen) een zuidwesterstorm over het land.
3. Wat … (verwachten) je eigenlijk van de meet-and-greet met je idool?
4. Het VOC-schip … (vergaan) tijdens een novemberstorm voor de Spaanse kust.
5. De Wegenwacht … (slepen) de gestrande automobilist naar de dichtstbijzijnde garage.
6. Geen mens … (geloven) de sterke verhalen van Kevin over zijn avonturen in Afrika.

Opdracht
7

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige of de verleden tijd.

1 De vakbeweging … (eisen) morgen drie procent loonsverhoging, omdat de metaalsector dat volgens de bond wel … (verdienen).
2 Door onoplettendheid … (verpesten) Dénise laatst haar grammaticatoets, maar ze … (compenseren) de onvoldoende met een negen voor een schrijfopdracht.
3 … (Schaden) het de kwaliteit van de producten als de elektriciteit … (uitvallen)?
4 Enkele voetgangers … (bukken) zojuist en … (oprapen) een paar muntstukken op van de grond.
5 Als de trein weer eens … (uitpuilen), … (klagen) iedereen steen en been over de NS.
6 Toen de knappe prins haar op het voorhoofd … (kussen), … (ontwaken) de prinses.

Theorie

Importwerkwoorden

Engelse werkwoorden die in het Nederlands gebruikt worden, vervoeg je alsof het Nederlandse werkwoorden zijn.

- Schrijf in de tegenwoordige tijd: *ze relaxt*, *hij baseballt*, *jij jogt*. Gebruik zo nodig het woordenboek.
- Laat de Engelse uitgangs-e staan, als je uitspraakproblemen krijgt:
  – *breakdancen* – ik *breakdance*, hij *breakdancet*;
  – *gamen* – ik *game,* hij *gamet*;
  – *deleten* – ik *delete*, hij *deletet*.
- Gebruik in de verleden tijd gewoon 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p:
  – *breakdancen – zij breakdancete;*
  – *e-mailen – hij e-mailde*.

Voor deze spellingregels kun je ook het Schema Werkwoordspelling op pagina 275 gebruiken.

Opdracht
8

De onderstreepte persoonsvormen zijn correct gespeld. Leg uit welke spellingregel is toegepast.

1 Marlène surft elke zomer met haar vriendinnen op het IJsselmeer.
2 Sinds wanneer racet Max Verstappen in de formule 1?
3 Timco snowboardt al heel wat jaartjes en geeft nu ook anderen les.

Opdracht
9

De onderstreepte persoonsvormen zijn niet correct gespeld. Leg uit welke spellingregel niet correct is toegepast. Noteer daarna de juist gespelde vorm.

1 De laatste man tackelte de spits zo hard dat die geblesseerd van het veld moest.
2 Mary skatette vroeger elke week een rondje om haar woonplaats.
3 Vroeger downloaden mijn broer en ik altijd de nieuwste hits van internet.

Opdracht
10

Zijn de onderstreepte persoonsvormen correct gespeld? Licht je antwoord toe door uit te leggen welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juist gespelde vorm.

1 Terwijl Delilah babysitte, shopde haar zus de hele avond in Amsterdam.
2 Als de familie in de tuin barbecuedt, mixet zoon Jens altijd de cocktails.
3 Toen ze backpackte in Zuidoost-Azië, blogde Joëlle dagelijks over haar belevenissen.

Opdracht
11

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1 Van der Poel … (finishen) straks opnieuw als winnaar van de Superprestige.
2 … (Joggen) Marlinde nog steeds elke zaterdagochtend in het Strijlersbosje?
3 In deze kliniek … (laseren) men de ogen van slechtzienden.
4 Het wordt tijd dat je even … (moven), Jill, want je staat steeds in de weg.

Opdracht
12

Noteer de persoonsvorm in de verleden tijd.

1 De chirurg … (faceliften) de actrice vorige week voor de tweede keer.
2 Vroeger … (hockeyen) mijn grootvader in het eerste van Kampong.
3 Op de catwalk … (showen) de mannequins de prachtige nieuwe creaties van Dior.
4 In de jaren negentig … (faxen) men regelmatig brieven en offertes, maar tegenwoordig wordt alles gemaild.

Opdracht
13

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige of de verleden tijd.

1 Gabriëlle … (chatten) gisteren urenlang met een vriendin, terwijl haar zus zich op een proefwerk … (focussen).
2 Marcus … (rappen) nog altijd heel verdienstelijk en hij … (samplen) ook muziek voor deejays.
3 De chef … (lunchen) straks in een cafeetje en … (relaxen) daarna een uurtje op de bank in zijn kantoor.
4 Toen John in de laatste seconden de bal naar James … (passen), … (scoren) die de winnende driepunter.

Ik kan/weet:

☐ persoonsvormen in de tegenwoordige en verleden tijd correct spellen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Overige werkwoordsvormen

Je leert:
- over werkwoordsvormen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 8 Spelling § 1 Persoonsvorm

Theorie

Overige werkwoordsvormen

Behalve de persoonsvorm zijn er nog andere werkwoordsvormen: de infinitief (het hele werkwoord), de gebiedende wijs, het onvoltooid of tegenwoordig deelwoord en het voltooid deelwoord.

Hoe spel je infinitief, gebiedende wijs, onvoltooid deelwoord en voltooid deelwoord?
- Spel de **infinitief** (inf) zoals die in het woordenboek staat: *hijgen, zingen.*
- Spel de **gebiedende wijs** (gw) als *ik-vorm*:
  – *Kom op tijd! Word nou eens volwassen!*
- Spel het **onvoltooid deelwoord** (od) als *infinitief + d(e)*: *hijgend(e), zingend(e).*
  – *Juanita gaat vrolijk lachend door het leven.*
- Het **voltooid deelwoord** (vd) komt meestal voor naast een vorm van *hebben*, *zijn* of *worden*:
  – *We hebben een huisje gehuurd (vd) in de duinen. De kinderen waren verdwaald (vd) op de grote kermis. Er wordt hier 's zomers veel gefietst (vd).*
  Het voltooid deelwoord van een sterk werkwoord eindigt meestal op *-en*:
  – *kijken:* De man had te diep in het glaasje *gekeken*.
  Gebruik voor het voltooid deelwoord van bekende zwakke werkwoorden de verlengproef: maak het werkwoord langer om te horen of de laatste letter een *d* of een *t* is: *verdwaald*, want *verdwaalde*; *gefietst*, want *gefietste*.

Als je twijfelt over de spelling van het voltooid deelwoord, kun je *'t ex - f o k s ch aa p* gebruiken. Als de letter voor de uitgang *-en* van het hele werkwoord een *t, x, f, k, s, ch* of *p* is, eindigt het voltooid deelwoord op *-t*; in andere gevallen op *-d*.
– *bluffen:* Het bleek dat hij heeft *gebluft* dat hij alle boeken voor zijn mondeling gelezen heeft.
– *dromen:* De bakker had *gedroomd* dat de vogels in zijn broden pikten.

Van een onvoltooid en een voltooid deelwoord kun je een **bijvoeglijk naamwoord** (bn) maken. Spel zo'n bijvoeglijk naamwoord zo kort mogelijk, net als gewone bijvoeglijke naamwoorden: *hoog – hoge*, dus: *gepoot - de gepote (bn) planten*, *besteed – de bestede (bn) bedragen*.
Voorbeelden:
– *De in het park wandelende (bn) stedelingen likten aan hun snel smeltende (bn) ijsjes.*
– *Op het slecht verlichte (bn) perron wachtten de reizigers op de verlate (bn) trein uit Maastricht.*
Maar (vanwege de uitspraak): het *gewitte (bn)* plafond, de *geredde (bn)* vluchtelingen.

De voltooide deelwoorden van sterke werkwoorden veranderen niet als ze bijvoeglijk gebruikt worden:
– *De immigrant was blij met zijn recentelijk verkregen (bn) staatsburgerschap.*

Importwerkwoorden
Engelse werkwoorden die in het Nederlands gebruikt worden, vervoeg je alsof het Nederlandse werkwoorden zijn. Dat geldt ook voor niet-persoonsvormen.
- Gebruik voor het voltooid deelwoord *'t (e) x - f (o) k s ch (aa) p*:
  – *relaxen*: *Ik heb een uurtje gerelaxt.*
  – *joggen*: *Gisteren heeft Helen nog gejogd.*
- Laat de Engelse uitgangs-e staan, als je uitspraakproblemen krijgt:
  – *breakdancen*: *Janice heeft vroeger gebreakdancet.*
  – *gamen*: *Heb je vandaag nog gegamed?*
- Spel het **onvoltooid deelwoord** als *infinitief + d(e)*:
  – *faken*: *Een zware blessure fakend schreeuwde de spits om een strafschop.*
  – *komen*: *Komende vanuit het noorden zochten de nomaden hun heil in warmere streken.*
- Spel het **bijvoeglijk naamwoord** zo kort mogelijk: *de gepamperde jongeren.* Laat ook hier de uitgangs-e staan, als je uitspraakproblemen krijgt: *de gefakete blessure.*

Voor al deze spellingregels kun je ook het schema Werkwoordspelling op pagina 181 gebruiken.

Opdracht
1

De onderstreepte werkwoordsvormen zijn correct gespeld. Leg uit welke spellingregel is toegepast.
Voorbeeld:
– *Bij een verstuikte enkel laat een arts meestal in het ziekenhuis een foto maken, omdat heel vaak de enkelband gescheurd is.*
verstuikte – *bn, gemaakt van het vd 'verstuikt' + e; 'verstuikt' eindigt op een t, want de k van 'verstuiken' zit in 't ex - f o k s ch aa p*
maken – *inf; vorm uit het woordenboek*
gescheurd – *vd; de r van 'scheuren' zit niet in 't ex - f o k s ch aa p, dus 'gescheurd' eindigt op een d*

1 De bestelde boeken waren gisterochtend nog niet afgeleverd.
2 In welk jaar is de verplichte autokeuring ingevoerd?
3 Woedend stortte de beledigde man zich op zijn uitdager.
4 Na de keiharde overtreding werd de gestrafte speler drie weken geschorst.

Opdracht
2

De onderstreepte werkwoordsvormen zijn niet correct gespeld. Leg uit welke spellingregel niet correct is toegepast. Noteer daarna de juist gespelde vorm.
1 Het gestrandde schip werd door drie sleepboten naar de haven gesleepd.
2 Koffie wordt vaak als een opwekkent middel beschouwt.
3 Diep teleurgestelt verlieten de supporters het stadion.
4 Een tiental voor de brand gevluchtte bewoners werd tijdelijk in een leegstaande gevangenis gehuisvesd.

Opdracht
3

Zijn de onderstreepte werkwoordsvormen correct gespeld? Licht je antwoord toe door uit te leggen welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juist gespelde vorm.
1 Terugkijkend op het incident concludeerde de Haagse burgemeester dat ze onvoldoende geïnformeert was.
2 Het gedoodde everzwijn werd naar restaurant *De uitgekookte vos* getransporteerd.
3 We keken afwachtend naar onze gearresteerde klasgenoten.
4 Wanneer de schade als gevolg van de bevingen wordt herstelt, wordt pas eind juni bekendgemaakt.

Opdracht
4

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: od, vd of bn. Schrijf daarachter het werkwoord in de juiste spelling.
1 Op de … (beschuldigen) vragen van de journalist antwoordde de rector … (ontkennen).
2 Volgens de leden hebben de … (verloten) prijzen bij hun club nooit veel … (voorstellen).

3 De pas … (planten) struikjes waren door de … (aanhouden) droogte helemaal … (verdorren).
4 Na afloop van de rellen sprak de woordvoerder … (verontschuldigen) over de rol van de … (inzetten) politieagenten.

Opdracht
5

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: pvtt, pvvt, inf of gw. Schrijf daarachter het werkwoord in de juiste spelling.
1 … (Vinden) maar eens een timmerman die je huis netjes en degelijk … (verbouwen).
2 Pas gisteravond … (worden) bekend welke minister de handelsmissie zou … (leiden).
3 '… (Worden) maar snel beter, Merlijn', zei Arthur, die niet kon … (wachten) tot de tovenaar zijn lessen … (zullen) … (hervatten).
4 De president … (begroeten) gisteren zijn Franse ambtsgenoot en … (leiden) hem naar de gereedstaande limousine, die hem naar het parlement zou … (vervoeren).

Opdracht
6

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: pvtt, pvvt, inf, gw, od, vd of bn. Noteer daarna de juiste spelling.
1 De … (redden) slachtoffers werden naar het snel … (inrichten) noodhospitaal … (vervoeren).
2 Op het … (ondersneeuwen) marktplein … (vinden) u een … (aankleden) sneeuwpop, die door Haarlemse scholieren is … (vervaardigen).
3 … (Zuchten) en … (steunen) vanwege de extreme hitte … (strompelen) de volledig … (bepakken) militairen naar de kazerne.
4 Josh had zijn in elkaar … (flansen) werkstuk in een middagje bij elkaar … (googelen).
5 'Ende desespereert nimmer' … (luiden) de slogan van de Zwolse voetbalhooligans, hetgeen … (betekenen): … (wanhopen) nooit.
6 Marcia … (ploeteren) nog steeds hard voor … (aanspreken) resultaten, maar Justin heeft de middelbare school lekker … (freewheelen) … (doorlopen).

Opdracht
7

Spel de werkwoordsvormen correct.
1 Bij het afscheid van de directrice … (speechen) de bestuursvoorzitter en werd haar door de secretaresse een … (schitteren) collier … (overhandigen).
2 Op de zorgvuldig … (bemesten) akkers van de Afrikaanse boer … (groeien) momenteel helaas … (bedroeven) weinig graan.
3 Mijn broer heeft enkele bestanden … (deleten) die hij juist had moeten … (saven).
4 … (Afwisselen) ballen … (smashen) en … (volleren) hebben de dubbelspelers afgelopen zondag een uurtje … (trainen) op baan 6.
5 De schilder zei: 'Van het zojuist … (witten) plafond … (druppen) nog verf op de pas … (plaatsen) douchecabine.'
6 Eerst hebben de boeren … (speeddaten) met hun briefschrijfsters en vervolgens … (beslissen) ze met welke drie dames ze hun liefdesavontuur … (vervolgen).

Ik kan/weet:
- ☐ onderscheid maken tussen de verschillende werkwoordsvormen.
- ☐ alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Lastige gevallen in de werkwoordspelling

Je leert:
- over homofone werkwoordsvormen.

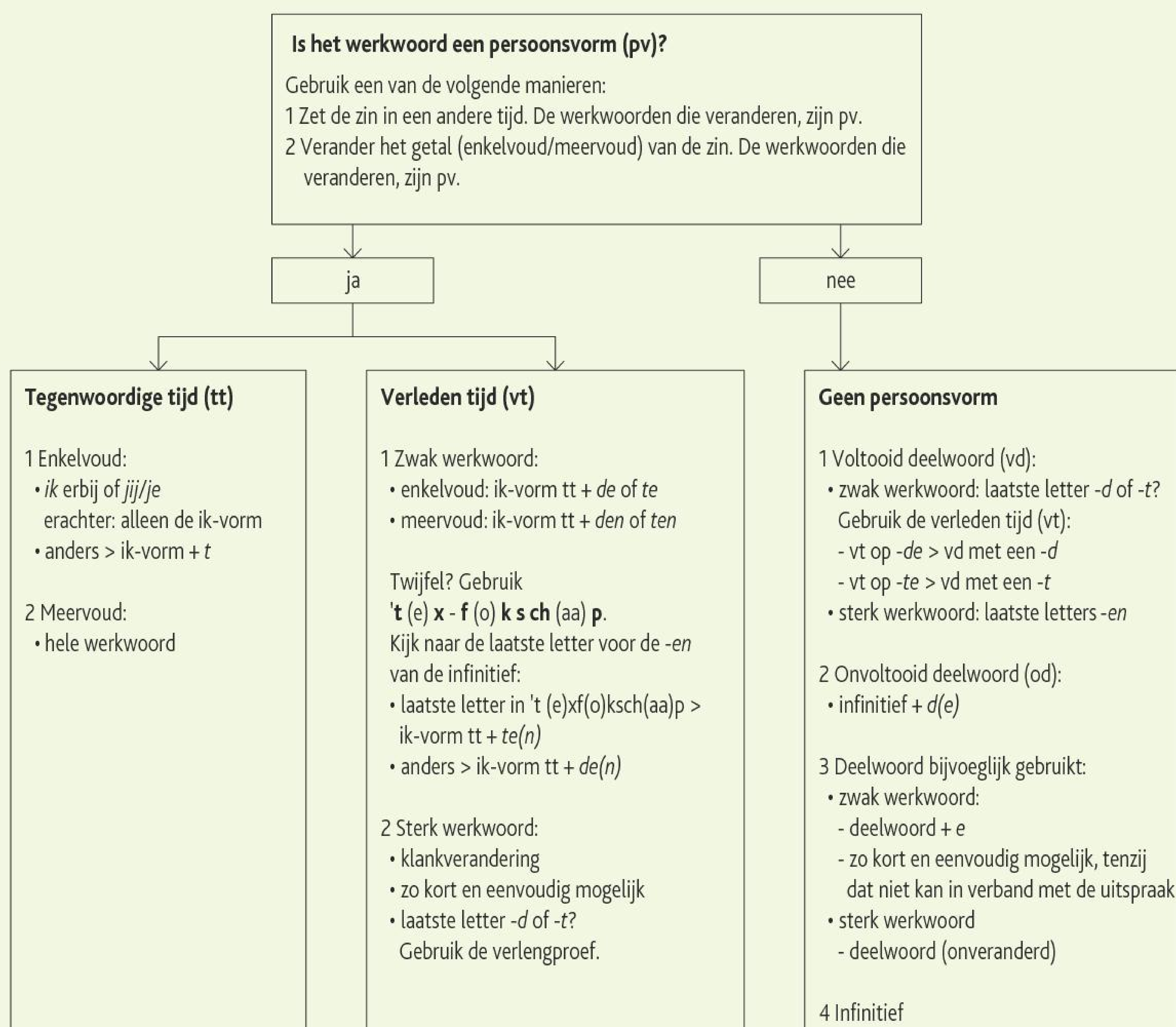
Je hebt afgerond:
- Cursus 8 Spelling § 1 Persoonsvorm
  § 2 Overige werkwoordsvormen

Theorie

Homofone werkwoordsvormen

Sommige werkwoorden hebben vormen die hetzelfde klinken, maar anders geschreven worden: *vind – vindt; gebeurd – gebeurt; kosten – kostten; verraadden – verraden; verwoeste – verwoestte*. De neiging bestaat om in zulke gevallen de vorm te kiezen die de schrijver het bekendst voorkomt. Meestal is dat de vorm die het vaakst in teksten verschijnt. Maar als je foutloos werkwoordsvormen wilt spellen, moet je ook bij zulke lastige gevallen de spellingregels toepassen.

Schema Werkwoordspelling

-d of -dt?
Bij deze keuze gaat het om de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd. Die spel je als *ik-vorm* of *ik-vorm + t*.
Stap 1: Bepaal welk onderwerp bij de persoonsvorm hoort.
Stap 2: Beslis met het Schema Werkwoordspelling op pagina 275 of je *ik-vorm* of *ik-vorm + t* moet spellen.
Onthoud: bij werkwoorden waar geen *d* in zit, krijg je nooit *-dt*. Een vorm als **besteldt* kan niet bestaan, want in *bestellen* zit geen *d*. De spellingcorrector van Word geeft dat ook aan.

-d of -t?
In dit geval gaat het erom vast te stellen of de werkwoordsvorm persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt) is (*bestelt*) of voltooid deelwoord (vd): *besteld*.
Stap 1: Verander de zin van tijd. Een persoonsvorm verandert dan (*bestelt* → *bestelde*), een voltooid deelwoord niet.
Stap 2: Pas uit het schema op pagina 275 de regel voor pvtt of vd toe.

-de(n) of -dde(n), -te(n)of -tte(n)?
In dit geval gaat het erom of de werkwoordsvorm een persoonsvorm in de verleden tijd (pvvt) is of niet. Alleen bij pvvt komen *-dde(n)* en *-tte(n)* voor. In andere gevallen spel je vrijwel altijd *-de(n)* of *-te(n)*, behalve als de infinitief *-dd-* of *-tt-* bevat (*schudden, jatten*): *geschudde, gejatte*.
Onthoud:
alleen bij werkwoorden waar al een *d* of een *t* in de *ik-vorm* zit, krijg je *-dde(n)* of *-tte(n)*: *ik vermoed – hij vermoedde; ik zucht – wij zuchtten.*

Voor al deze spellingregels kun je ook het Schema Werkwoordspelling op pagina 181 gebruiken.

Opdracht
1

Onderstreep het onderwerp bij de vetgedrukte persoonsvormen en kies daarna de juiste vorm.
1 Geronimo weet nog niet wanneer hij zijn hbo-opleiding civiele techniek **afrond/afrondt**.
2 Onthoud goed dat ik van jou geen tegenspraak **duld/duldt**, mijn jongen.
3 Wie van de gegadigden **bied/biedt** meer voor dit schilderij dan 25.000 euro?
4 Als je graag mensen wilt helpen, waarom **meld/meldt** je je dan niet aan als vrijwilliger bij het Rode Kruis?
5 Verdachte, ik eis dat u mijn vraag onmiddellijk **beantwoord/beantwoordt**.
6 Je **brand/brandt** je vingers nog als je niet beter oppast.

Opdracht
2

Bepaal eerst of het werkwoord wel of geen persoonsvorm is. Onderstreep daarna de juiste vorm.
1 *wel / geen* pv Ik **vermoedde/vermoede** dat het binnenkort gedaan zou zijn met de welvaart van dit toeristische dorp.
2 *wel / geen* pv Waarom zou de politie hem niet toestaan zijn advocaat te **ontmoeten/ontmoetten**?
3 *wel / geen* pv **Aanvaard/Aanvaardt** je het bod van Rex op je stereo-installatie?
4 *wel / geen* pv Ook dit jaar wordt het kerstdiner voor de eenzamen **verzorgd/verzorgt** door de gezamenlijke kerken.
5 *wel / geen* pv De van diefstal **betichte/betichtte** man werd door twee beveiligers afgevoerd.
6 *wel / geen* pv Het ziet ernaar uit dat de haven langzamerhand **verzand/verzandt**.

Opdracht
3

Onderstreep de juiste vorm.
1 Het **gelandde/gelande** vliegtuig **werd/werdt** onmiddellijk door militairen **omsingeld/omsingelt**, waarna de soldaten de gegijzelde passagiers **bevrijdden/bevrijden**.

2 'Na zo'n totale make-over **herkend/herkent** een man zijn vrouw niet meer', zei de echtgenoot **lachend/lachent**. 'Dat **werd/werdt** mij door de organisator van de behandeling **beloofd/belooft**, en ik hoop dat hij gelijk heeft.'
3 De crimineel leeft al jaren onder een valse naam in Zuid-Amerika, maar hij **word/wordt** vast vroeg of laat **ontmaskerd/ontmaskert**, als een vakantieganger hem **herkend/herkent**.
4 Als je illegaal staatsgeheimen **download/downloadt**, **beland/belandt** je zeker in de cel.
5 Toegestroomde eilandbewoners **ontvreemdden/ontvreemden** op dit moment allerlei goederen uit het op de kust **gestrandde/gestrande** vrachtschip.
6 Op de **ontblootte/ontblote** arm van de brandweerman is te zien dat hij zich bij zijn gevaarlijke werk regelmatig **brand/brandt**.

Opdracht 4

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus acht zinnen.
1 bevrijd – bevrijdt
2 kleed – kleedt
3 vermoed – vermoedt
4 vind – vindt

Opdracht 5

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus acht zinnen.
1 beloofd – belooft
2 herkend – herkent
3 ontwikkeld – ontwikkelt
4 veranderd – verandert

Opdracht 6

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus acht zinnen.
1 besteden – besteedden
2 ontraadden – ontraden
3 vergrootte – vergrote
4 verwachte – verwachtte

Opdracht 7

Spel de werkwoordsvormen correct.
1 De pyromaan … (stichten) gisteren brand door een … (ontbranden) lucifer bij het rieten dak van een boerderij te houden.
2 … (Baden) in weelde … (leiden) de miljardair een teruggetrokken bestaan in zijn fraai … (inrichten) villa.
3 Ik ben … (verbijsteren), omdat de … (doodverven) kampioen in vijf wedstrijden acht punten heeft … (verspelen), maar de trainer … (verbazen) dat blijkbaar helemaal niet.
4 De kranten … (melden) afgelopen zaterdag dat Rijkswaterstaat de snelwegen vorig jaar … (verbreden), omdat er vaak auto's in de file stonden te … (wachten).
5 … (Onthouden) dat je niet … (verzekeren) bent, als je van die cirkelzaag de veiligheidskap of het spouwmes … (verwijderen).
6 De partijleider … (bestrijden) gisteravond met klem dat zijn partij momenteel plannen … (smeden) om de macht over te nemen.

Ik kan/weet:

☐ homofone werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Hoofdletters en leestekens

Je leert:
- over het gebruik van hoofdletters en leestekens.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Hoofdletters

Hoofdletters en leestekens maken een tekst beter leesbaar.

Je gebruikt een hoofdletter
- aan het *begin van een zin*; let op: als de zin met een apostrof begint, krijgt het tweede woord een hoofdletter:
  – *'t Zal koud zijn in 't water als 't vriest.*
  Let goed op met het gebruik van hoofdletters in zinnen met een *directe rede*:
  – *'Als ik hier druk,' zei cabaretier Toon Hermans, 'doet het daar pijn.'*
  – *'Ik krijg voor mijn verjaardag een scooter', zei Noa. 'Straks kan ik met mijn vriendin Irma achterop naar school rijden.'*

- bij persoonsnamen; als bij een achternaam met voorvoegsels geen voornaam of voorletter staat, schrijf je het eerste voorvoegsel met een hoofdletter; anders met een kleine letter:
  – *Hans van der Zande; H. van der Zande; de heer Van der Zande; Els van der Zande-de Laat;*

- bij namen van verenigingen, instellingen, bedrijven en diensten:
  – *Roda JC, Rode Kruis, Elsevier, Nederlandse Spoorwegen;*

- bij (afleidingen van) aardrijkskundige namen, bij namen van merken, historische gebeurtenissen, straten, hemellichamen, gebouwen, feestdagen en bij titels van boeken en films:
  – *Aruba, Zuid-Beveland, het rijke Westen, Amsterdam-Noord, Frans, Engelsman, Samsung, de Tweede Wereldoorlog, Vondelkade, de Grote Beer, de Sint-Bavokerk, Kerstmis* (maar informeel: *kerst*), *Suikerfeest, Moederdag, De donkere kamer van Damokles, De terugkeer van de wespendief.*

Met een kleine letter schrijf je namen van
- soorten: *een glaasje bordeaux, een stukje camembert;*
- historische periodes: *de middeleeuwen, het rationalisme;*
- afleidingen van feestdagen: *kerstboom, paasvakantie;*
- maanden: *juli, december;*
- dagen: *woensdag;*
- jaargetijden: *lente;*
- windstreken: *het noorden, het zuidwesten;*
- religies en afleidingen ervan: *christendom, islam, gereformeerden, katholiek, hindoeïstisch.*

Opdracht
1

Plaats in de zinnen de hoofdletters.
1 ’t is toch wat! vlak voor kerstmis is in londen een aanslag gepleegd.
2 zo’n lekker italiaans ijsje op een zonnig terrasje bij talamini vindt eline geweldig, maar een glaasje champagne met een stukje roquefort lust ze ook wel.
3 in deze vlaamse vleeshal, die van maandag tot zaterdag geopend is, doen moslims en katholieken gebroederlijk naast elkaar hun inkopen.
4 het komt niet vaak voor dat je in nederland een zonsverduistering meemaakt, maar het sterrenbeeld cassiopeia is wel altijd te zien.
5 ’s zomers regent het vaak in zuid-zweden.

Opdracht
2

Sommige woorden schrijf je soms met een hoofdletter en soms met een kleine letter. Wat is het betekenisverschil tussen de volgende woorden?
1 Bordeaux – bordeaux
2 Joden – joden
3 het Westen – het westen
4 Bijbel – bijbel
5 Chinezen – chinezen
6 Xantippe – een xantippe

Theorie

Leestekens

Hoofdletters en **leestekens** maken een tekst overzichtelijker. Alle regels voor de spelling en interpunctie (leestekens) steeds weer opzoeken kost veel tijd. Je moet ze kennen en foutloos kunnen toepassen.

Zo gebruik je de leestekens

Punt
Op deze plaatsen zet je een **punt**:
- aan het eind van een mededelende zin: *Jos was blij dat het bijna weekend was.*
- bij afkortingen: *G.L. Durlacher, enz., m.a.w.*

Let op:
- Schrijf initiaalwoorden (*pc, NS*) en letterwoorden (*TROS, pin*) zonder punten; die laatste worden als woord uitgesproken.
- Schrijf maten en gewichten zonder punt: *mg, dm, cl*.

Vraagteken
Een **vraagteken** gebruik je aan het eind van een letterlijk gestelde vraag:
– *Is er een tijd van komen en een tijd van gaan?*
– *‘Wie speelt de hoofdrol in de laatste James Bondfilm?’ vroeg Roger.*
Let op: in de indirecte rede gebruik je dus geen vraagteken:
– *Roger vroeg wie de hoofdrol speelt in de laatste James Bondfilm.*

Uitroepteken
Een **uitroepteken** gebruik je aan het eind van een zin met een bevel of uitroep:
– *Pas op voor zakkenrollers!*
– *‘Geweldig gedaan. Wat een prachtig resultaat!’*
Let op: zet nooit meer dan één uitroepteken.

Komma
Komma’s maken lange zinnen overzichtelijk. Op deze plaatsen zet je een **komma**:
- voor en na een bijstelling:
  – *Lucky Luke, de bekende stripfiguur, schiet sneller dan zijn schaduw.*
- tussen twee persoonsvormen:
  – *Als Luke in de strip even uitrust, geeft zijn paard Jolly Jumper commentaar op de gebeurtenissen.*

- tussen de onderdelen van opsommingen, maar niet voor 'en':
  – *Joe, William, Jack en Averell Dalton zijn bekende schurken uit die strip.*
- voor of na een aanspreking of een tussenwerpsel:
  – *Hé, Rataplan, ga eens uit de weg, domme hond!*
- (in lange zinnen) voor een voegwoord waarmee de bijzin begint:
  – *De Daltons zijn gearresteerd, omdat ze weer eens een bankoverval hebben gepleegd.*

Gebruik in korte samengestelde zinnen geen komma:
– *Wist je dat Billy the Kid uit de strip echt heeft bestaan?*

Puntkomma

Een **puntkomma** betekent *en*. Op deze plaatsen zet je een puntkomma:
- tussen zinnen die sterk met elkaar samenhangen:
  – *De afgelopen winter was nogal streng; met name in januari heeft het flink gevroren.*
- tussen delen van opsommingen, zeker als het om zinnen gaat:
  – *Een vakantie in de tent van Eurocamp heeft diverse voordelen: u verblijft op een camping met 4 of 5 sterren; er staat een compleet ingerichte tent voor u klaar; onze eigen medewerkers zijn aanwezig om u te helpen; er zijn geen kosten voor schoonmaak of borg; de prijs is altijd redelijk.*

Dubbele punt

Een **dubbele punt** gebruik je:
- om een opsomming aan te kondigen:
  – *Ons bungalowpark is van alle gemakken voorzien: een kampwinkel, ontbijtservice en diverse restaurants.*
- om een verklaring aan te kondigen:
  – *Op Utrecht Centraal zijn honderden reizigers gestrand: als gevolg van hevige sneeuwval rijden veel treinen niet.*
- om de directe rede aan te kondigen:
  – *De minister zei bij zijn aftreden: 'Ik vertrek om het ambt van minister niet te belasten.'*

Let op: na een dubbele punt volgt geen hoofdletter, behalve bij de directe rede.

Aanhalingstekens

Er zijn enkele en dubbele **aanhalingstekens**. Beide mag je gebruiken. Dubbele aanhalingstekens mogen vóór een citaat ook onderaan (op de schrijflijn) geplaatst worden, enkele staan altijd bovenaan.
– *„Volgens mij word ik ziek", zei Evelien.*

Aanhalingstekens gebruik je:
- bij een citaat:
  – *De roman* De avonden *van Gerard Reve eindigt met de beroemde zin 'Hij strekte zich uit en viel in een diepe slaap'.*
- bij een directe rede:
  – *'Het wordt tijd voor internationale onderhandelingen', merkte de diplomaat op.*
  – *'Dan moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen', zei de president. 'Op ministerieel niveau bereiken we niet wat we willen.'*

  In deze twee zinnen hoort de komma niet bij de gesproken tekst; die staat dus buiten de aanhalingstekens. In de volgende zinnen horen het vraagteken, het uitroepteken en de komma wel bij de gesproken tekst. Daar staan ze binnen de aanhalingstekens.
  – *'Als u het mij vraagt,' zei de diplomaat, 'wordt het tijd voor internationale onderhandelingen.'*
  – *De president vroeg: 'Moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen?'*
  – *'Moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen?' vroeg de president.*
  – *'Zet de ambassadeur direct het land uit!' beval de president.*

  Let op: bij het weergeven van gedachten gebruik je geen aanhalingstekens.
  – *De diplomaat dacht: het wordt tijd voor internationale onderhandelingen.*
- om aan te geven dat een woord een andere betekenis heeft dan normaal, bijvoorbeeld bij ironie:
  – *Dat de bouw van het sportcentrum niet opschiet, is het zoveelste 'succes' van de burgemeester.*

- als je het woord zelf bedoelt en niet de betekenis:
  – *Schrijf je 'onmiddellijk' met twee d's en twee l'en?*

Haakjes

Informatie die je geeft als toelichting, uitleg of voorbeeld, plaats je tussen **ronde haakjes**:

– *Volgens het KNMI (Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut) vormt de opwarming van de aarde een groot probleem.*

Haakjes kun je beter zo min mogelijk gebruiken, want ze verstoren vaak de lopende tekst.

Beletselteken

Het **beletselteken** (drie puntjes) gebruik je:

- om een onderbreking of een pauze aan te geven:
  – *Ja, jij beweert dat nu wel, maar … hoe kan ik weten of het waar is?*
- aan het eind van een zin die niet af is; soms kan de lezer de zin zelf aanvullen:
  – *Er zijn daar talloze sportartikelen te koop: tennisrackets, hockeysticks, ski's …*
  – *Ik riep de koerier nog na: 'Zeg, denk nog even a…' Maar hij hoorde mij al niet meer.*
- om onvolledige citaten aan te duiden. Dat gebruik je bijvoorbeeld als je op het examen zinnen moet citeren:
  – *'Het zou (…) rond 1820.' (regels 300-306)*

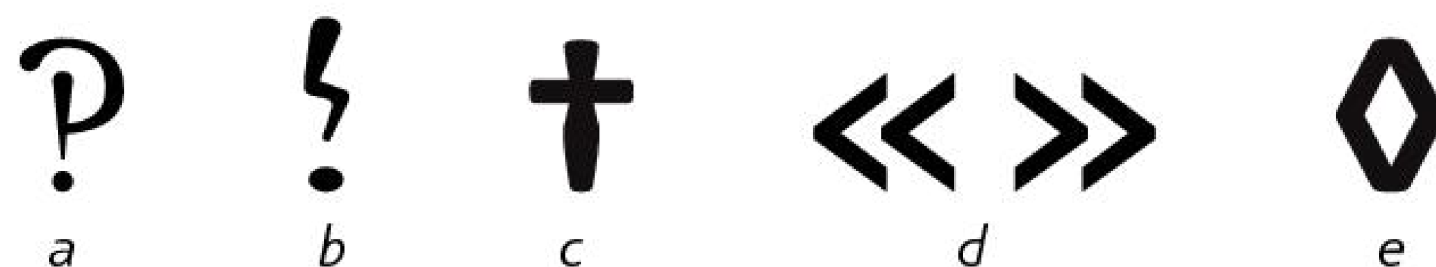
Let op: als het beletselteken aan het eind van een zin staat, komt er niet nog een punt achter. Een vraagteken of uitroepteken blijft wel staan.

Opdracht
3

Je ziet hier vijf leestekens die niet tot de officiële spelling zijn doorgedrongen.

1 Zoek bij elk leesteken *a* tot en met *e* de juiste naam. Kies uit:
guillemet – interrobang – ironieteken – lozenge – obelisk

2 Zoek van elk leesteken op waarvoor het gebruikt had moeten worden.

Opdracht
4

Neem het woord voor het sterretje over en plaats het juiste leesteken erachter: komma, puntkomma of dubbele punt

1 Bij diarree voel je je meestal niet erg ziek * toch moet je wel oppassen voor uitdroging.
2 Als Marinka altijd zou komen trainen * zou ze zeker in Dames 1 kunnen spelen.
3 De rat wordt gerekend tot de knaagdieren * hetzelfde geldt voor de muis, de hamster en de cavia.
4 Laten we vandaag maar naar het strand gaan * voor morgen wordt regen voorspeld.
5 Dat gymtenue van onze school trek ik niet aan * omdat ik het foeilelijk vind.
6 Veel jongeren die beschikken over een zeker zangtalent * zoeken hun geluk in programma's als *Holland's Got Talent*.

Opdracht
5

Plaats in de zinnen de hoofdletters en de leestekens.

1 kun je me even helpen met die zware kist vroeg ferry van munster aan zijn broer lars die antwoordde weet je zeker dat je het niet alleen kunt ferry
2 de gereformeerde predikant van de pauluskerk hield wel van feta retsina sangria en chorizo iberico maar dansen als de griekse sirtaki en de spaanse flamenco waren hem een gruwel
3 volgens de telegraaf organiseert het rode kruis op moederdag aan de oever van de hollandse ijssel een picknick voor tienermoeders, waar naast amstel bier ook coca-cola geschonken wordt
4 had jij ooit gedacht vroeg lisette de vries aan mij dat meneer van dalen uit woede zijn designkast van pastoe in elkaar zou slaan
5 tijdens de werkweek in vlaanderen voerden we allerlei opdrachten uit we moesten een stuk duingebied opmeten met een waterpas we deden proefjes met slootwater uit diverse slootjes we zochten naar kogels uit de eerste wereldoorlog en gingen naar een theater in ieper

Opdracht
6

Plaats in tekst 1 de hoofdletters en de leestekens.

Tekst 1

De stem uit het wak

hulp riep loode hulp
met schaatsen en al was hij door het ijs gezakt hij klauwde zijn handen in de rand van het wak lang zou hij het niet meer houden de gruwelijke kou verstijfde hem en zijn vingers bevroren het ijs brokkelde af
hulp
hela riep de schoorsteenveger die langs kwam zijn ladder aan de schouder ben jij dat sjoerd
nee loode
loode wie
loode van rooie pierke haal me er uit ik verdrink
van rooie pierke riep de schoorsteenveger verbaasd die heeft toch alleen een dochter
ik verzuip
zeg eens loode riep de schoorsteenveger
loode gaf geen antwoord meer de schoorsteenveger haalde zijn schouders op en liep hoofdschuddend door
later in de taveerne zei hij tegen de waard rooie pierke heeft toch maar één kind een dochter
jawel zei de waard alleen maaike
dan had ik het goed zei de schoorsteenveger tevreden
de waard wond de klok op door aan de ketting te trekken
toen zei hij vroeger had hij ook een zoon maar die is verdronken bij het schaatsen
hoe heette die vroeg de schoorsteenveger
och zei de waard het is zo lang geleden dat weet ik niet meer

Uit: Herman Pieter de Boer, De vrouw in het maanlicht en andere zonderlinge verhalen. Kempen Uitgevers, 2006

Ik kan/weet:

☐ hoofdletters en leestekens correct gebruiken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Meervoudsvorming

Je leert:
- over het meervoud van zelfstandige naamwoorden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Meervoudsvorming

De meeste Nederlandse woorden hebben een meervoud op -*s* of op -*en*.

Meervoud op -s
Schrijf de -*s* aan een woord vast als de uitspraak correct blijft:
– *dominees, garages, goeroes, kolibries, logés, oevers.*

Schrijf om uitspraakproblemen te voorkomen *'s*:
- bij afkortingen: *hbo's, dvd's;*
- in woorden die eindigen op *a, i, o, u, y*, de klinkers uit het ezelsbruggetje: i̲k ho̲u̲ va̲n y̲s → 's:
  – *taxi's, piano's, paraplu's, lama's, jury's;*
  maar: *etuis, bureaus, milieus, jockeys, cowboys, essays*; hier is geen uitspraakprobleem.

Meervouden met -en
Schrijf -*en* aan het woord vast: *klanten, paarden, wensen.*
Let op:
- klinkerweglating: *verhoor – verhoren;*
- medeklinkerverandering: *bies – biezen; laars – laarzen;*
  maar: *fotograaf – fotografen;*
- medeklinkerverdubbeling: *stok – stokken.*
  Als een woord eindigt op een *onbeklemtoonde -es*, -*et*, -*ik*, -*it*, verdubbelt de laatste medeklinker niet: *kievit – kieviten, stommerik – stommeriken, luiwammes – luiwammesen.*

Woorden op -*ie* krijgen soms een -*s* (*provincies, families*), maar in andere gevallen een -*n* (*poriën*) of -*en* (*industrieën*). Voor meervouden op -*n* of -*en* is de regel:
- klemtoon op -*ie* → meervoud met -*ën*: *industrie̲ – industrieën.*
- klemtoon niet op -*ie* → meervoud met -*n*; trema op de *e* die er al staat: *po̲rie – poriën.*

Meervouden met -s of -en en -s of -n
Er zijn woorden met twee meervoudsvormen, met -*s* en met -*en* (*sponsors – sponsoren, zoons – zonen*) of -*s* en -*n* (*gemeentes – gemeenten, methodes – methoden*).
Bij woorden op -*ee* met een meervoud op -*s* schrijf je de -*s* aan het woord vast: *chimpansees, dictees.* Bij een meervoud op -*en* komt er een trema op de -*e* van de uitgang -*en*: *ideeën, moskeeën*.

Meervouden met -eren
Een beperkt aantal woorden heeft een meervoud op -*eren*: *ei – eieren, rund – runderen.*

Vreemde meervoudsvormen
Oorspronkelijk Latijnse woorden hebben soms twee meervoudsvormen, maar niet altijd:
– *basis – bases* of *basissen;*
– *datum – data* of *datums*, maar niet *data's;*
– *medium – media*; alleen als het een tussenpersoon betreft: *mediums;*
– *antibioticum – antibiotica* en niet *antibioticums;*
– *chemicus – chemici* en niet *chemicussen.*

Opdracht
1

1 Op een website over correct spellen staat deze regel voor de meervoudsvorming:
De *s* wordt in het meervoud een *z* na de medeklinkers *l*, *m*, *n* en *r*: *hals – halzen*, *gems – gemzen*, *bons – bonzen*, *laars – laarzen*.
Gaat deze regel altijd op? Zo nee, noteer dan een of twee uitzonderingen.
2 Ook deze regel vind je op die website:
De *s* wordt in het meervoud een *z* na een lange klinker (aa – ee – oo – uu) of een tweeklank (au – ei – eu – ie – ij – oe – ou – ui): *baas – bazen, neus – neuzen*. Gaat deze regel altijd op? Zo nee, noteer dan een of twee uitzonderingen.

Opdracht
2

Homoniemen zijn woorden met meer dan één betekenis. Soms hebben die homoniemen in die verschillende betekenissen ook verschillende meervoudsvormen.
Noteer van onderstaande woorden twee verschillende meervoudsvormen en zet achter elke vorm de betekenis van het woord.

1 blad
2 portier
3 been
4 patroon
5 bal
6 middel

Opdracht
3

1 Wat is de overeenkomst tussen de woorden *financiën*, *hersenen* en *onkosten*?
2 Bedenk nog twee voorbeelden.
3 Wat is de overeenkomst tussen de woorden *melk*, *politie* en *muziek*?
4 Bedenk nog twee voorbeelden.

Opdracht
4

Kies het juist gespelde woord.

1 alpacas - alpaca's
2 centrums - centra's
3 entrees - entree's
4 families - familie's
5 hairsprays - hairspray's
6 kangoeroes - kangoeroe's
7 niveaus - niveau's
8 patés - paté's
9 radios - radio's
10 rallys - rally's
11 salades - salade's
12 trolleys - trolley's

Opdracht
5

Noteer het correcte meervoud: met -iën of -ieën.

1 amfibie
2 assurantie
3 categorie
4 epidemie
5 evangelie
6 genie
7 knie
8 kolonie
9 lelie
10 monarchie
11 olie
12 symfonie

Opdracht
6

Noteer het correcte meervoud: met -n, -en, -eren, -iën of -ieën.

1 aardappel
2 bacterie
3 binnenzee
4 bouwstof
5 economie
6 ei
7 geloof
8 groente
9 rund
10 verlof
11 voorvader
12 zetbaas

Opdracht
7

Onderstaande woorden hebben een afwijkende meervoudsvorm. Noteer het meervoud.

1 bewindsman
2 crisis
3 demograaf
4 gelid
5 kievit
6 lobbes
7 matrix
8 medicus
9 moeilijkheid
10 smid
11 viezerik
12 vlo

Opdracht
8

Noteer het meervoud van de volgende woorden.

1 coupé
2 flessenhals
3 hoofdstad
4 hyena
5 kalf
6 kiwi
7 liftboy
8 melodie
9 plateau
10 prostituee
11 reçu
12 tirade

Ik kan/weet:

☐ meervouden correct spellen. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Verkleinwoorden

Je leert:
- over verkleinwoorden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Verkleinwoorden

Van veel zelfstandige naamwoorden kun je een **verkleinwoord** maken. Je gebruikt een verkleinwoord om aan te geven dat iets klein is, bijvoorbeeld *autootje* in de betekenis 'een kleine auto'. Maar er zijn nog meer redenen om een verkleinwoord te gebruiken:
- om aan te geven hoe gezellig het is: *een heerlijk weekendje weg*; *een terrasje pakken*: het verkleinwoord geeft de sfeer van dat moment aan;
- om te laten merken dat we iets of iemand lief vinden: *Dag schatje van me*;
- als eufemisme, om iets minder erg te laten klinken: *Hij heeft een buikje gekregen*;
- uit bescheidenheid, als understatement: *Dat heeft me wel een paar centjes gekost*;
- denigrerend, alsof iets weinig voorstelt: *Die paar spulletjes van jou haal ik straks wel op.*

Dit zijn de regels voor de vorming van verkleinwoorden:
- Achter het zelfstandig naamwoord zet je *-je, -kje, -pje, -tje* of *-etje*:
  – *kast – kastje, leuning – leuninkje, bloem – bloempje, deur – deurtje, plan – plannetje.*
- Korte klanken worden in het verkleinwoord soms lang:
  – *blad – blaadje, lot – lootje.*
- Bij woorden die op een klinker eindigen, is er meestal klinkerverdubbeling:
  – *lama – lamaatje, café – cafeetje, jojo – jojootje, reçu – reçuutje.*
  Maar: *kiwi – kiwietje, buggy – buggy'tje.*
- Afkortingen krijgen een apostrof: *dvd'tje, A4'tjes, 6'jes en 7'tjes.*

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Met welke reden(en) uit de theorie gebruikt de dierenarts verkleinwoorden?
2 Welk effect hebben de verkleinwoorden op de eigenaresse van de kat?
3 '(...) een lief klein rekeningetje'. Waarom gebruikt de auteur hier een verkleinwoord?

Tekst 1

[...] Met mijn stoere kat ging ik naar de dierenarts [...]

'Alle poesjes hebben wormpjes, die krijgen ze nog mee uit het nestje', zei de dierenarts met grote ogen. 'En soms krijgen ze ook vlooitjes mee. En dan geven we druppeltjes, zo tussen de haartjes van het nekje. En dan gaan de vlooitjes dood.' Ik checkte voor de zekerheid even of ik niet toevallig veranderd was in een negenjarig kind met staartjes.
Nee. Maar vanwege mijn kat werd alles ineens met verkleinwoordjes gezegd. 'En nu moet ze een klein prikje, en dan gaat ze waarschijnlijk even piepen. Maar het duurt maar heel kort, en het is vlak onder haar velletje.' En daarna: 'Buikje voelt goed, oortjes zien er goed uit, en binnenkort gaat ze haar melktandjes wisselen.'
Tot zover het stoere imago van mijn kat. Het was alsof ik in een zoete wereld terecht was gekomen waar alle diertjes lief waren, behalve de vlooitjes, want die moesten dood.
[...]
'Wat heeft ze een mooi lang staartje', verzuchtte de dierenarts.
Ik had na al dit liefdevolle gekweel natuurlijk gehoopt op een klein lief rekeningetje.

Uit: Paulien Cornelisse, En dan nog iets, blz. 94-95. Atlas Contact, 2012

Opdracht 2

1 Noteer van de woorden 1 tot en met 10 en *a* tot en met *j* het verkleinwoord.
2 Welke woorden zijn volgens dezelfde regel vervormd tot verkleinwoord? Maak tweetallen.

Voorbeeld:

– *jasje* + *stadje*	– beide woorden *-je* in de verkleinvorm.
1 bom	*a* A4
2 cowboy	*b* bikini
3 ding	*c* borrelglas
4 haring	*d* buggy
5 kijkgat	*e* koning
6 piano	*f* paraplu
7 pony	*g* stroom
8 riem	*h* tray
9 taxi	*i* wang
10 tv	*j* weg

Opdracht 3

In Nederlandse uitdrukkingen komt regelmatig een verkleinwoord voor. Vul onderstaande uitdrukkingen met het juiste verkleinwoord aan. Let hierbij op de spelling.

1 Jerry zet jaarlijks wat geld opzij, want hij heeft graag een … voor de dorst.
2 Voor Denise was het proefwerk Frans een … van een cent.
3 Toen ome Joop 25 jaar vrijwilliger was bij de club, werd hij door het bestuur in het … gezet.
4 We hebben uiteindelijk met 3-2 gewonnen, maar het was wel een … op zijn kant.
5 Als de directeur niet op school is, moeten de afdelingsleiders een … in het zeil houden.
6 Nu Jessica de Staatsloterij gewonnen heeft, willen al haar familieleden een … meepikken.
7 Ik woon al dertig jaar in Zwolle en ik ken de stad nu op mijn ….
8 Italië kent veel goede restaurants, maar Osteria Francescana in Modena is het … van de zalm.

Opdracht 4

Maak het verkleinwoord.

1 display	**6** radio
2 hyena	**7** sherry
3 logé	**8** vakantiefilm
4 oefening	**9** waterski
5 pudding	**10** zon

Opdracht 5

Maak het verkleinwoord. Het gaat om enigszins afwijkende vormen.

1 app	**6** sms
2 aspirine	**7** soufflé
3 diner	**8** staf
4 jongen	**9** tiramisu
5 machine	**10** vlo

Ik kan/weet:

☐ verkleinwoorden correct spellen. 2F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

7 Tussenklank in samenstellingen

Je leert:
- over de tussenklank in samenstellingen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

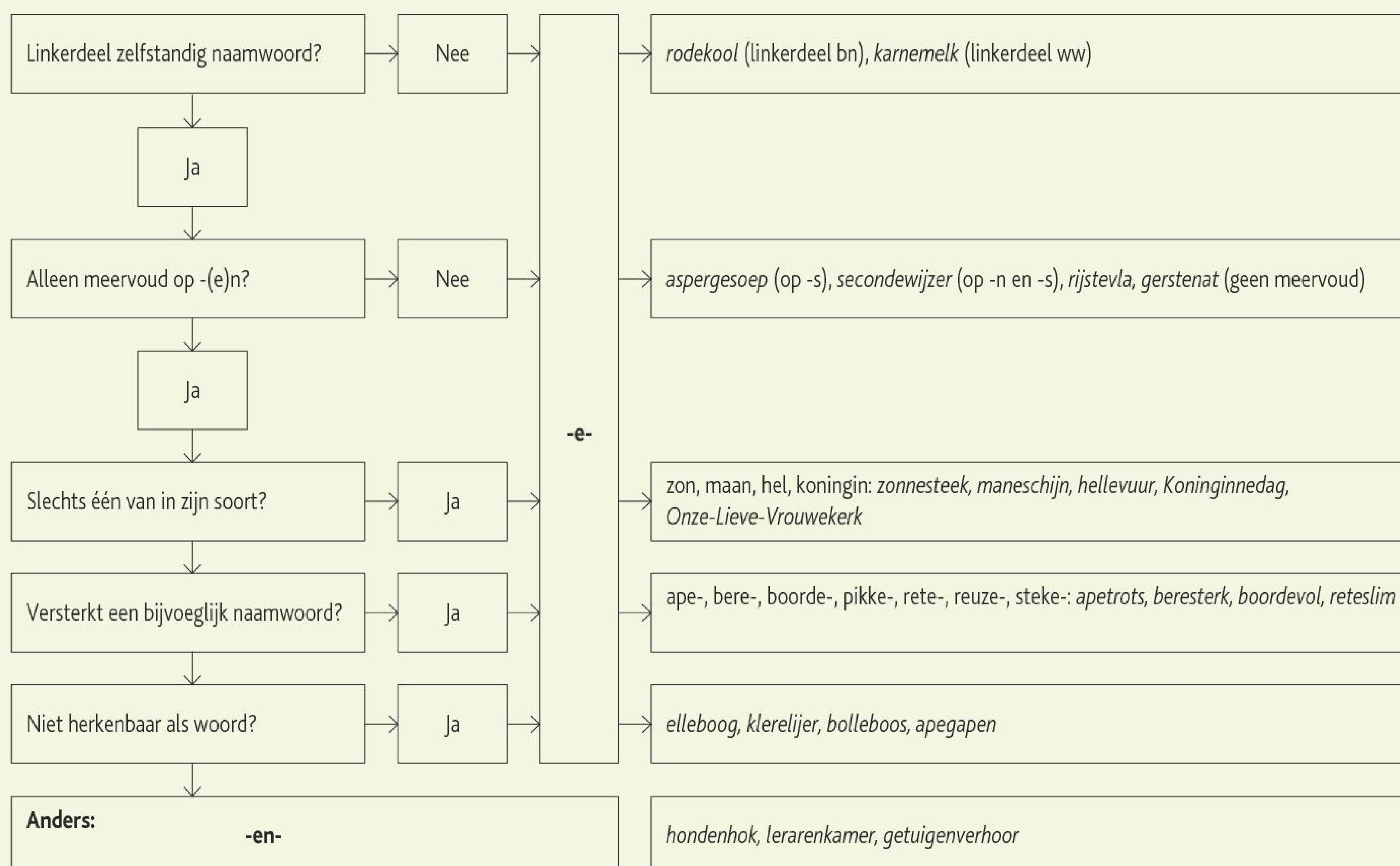
Theorie

Tussen-s, tussen-e en tussen-en in samenstellingen

Sommige woorden kun je gewoon aan elkaar plakken als je een nieuw woord wilt vormen, bij andere moet je *-s-*, *-e-* of *-en-* tussen de woorden zetten.

Tussen-s
- Je schrijft de tussen-s als je hem hoort: *stadswacht, beroepsmilitair*
- Als het tweede deel van de samenstelling met een s-klank begint, is de tussen-s lastig te horen. Vervang dan het tweede deel en schrijf de *-s-* als je die in vergelijkbare samenstellingen hoort:
  – *personeelschef*, want: *personeelsbeleid*
  – *staatsschuld*, want: *staatskas*
  – *scheepsjournaal*, want: *scheepstoeter*
- Soms zijn twee manieren goed: *tijd(s)verschil / voorbehoed(s)middel*

Tussen-e of tussen-en
Met het volgende schema stel je eenvoudig vast of je de samenstelling met *-e-* of met *-en-* moet spellen:

Opdracht
1

Vul de woorden aan.
Voorbeeld:
– *Je schrijft ...*
kapper...zaak, *want je schrijft ook kapper...*
kapperszaak, *want je schrijft ook kappersopleiding*
Je schrijft ...
1 afdeling...chef, want je schrijft ook afdeling...
2 bruid...suite, want je schrijft ook bruid...
3 passagier...schip, want je schrijft ook passagier...
4 school...systeem, want je schrijft ook school...
5 station...straat, want je schrijft ook station...
6 vogel...soort, want je schrijft ook vogel...

Opdracht
2

De volgende woorden schrijf je met een *tussen-e*, maar de reden daarvan verschilt. Noteer per woord welke regel uit het schema is toegepast.
1 antilopekeutel
2 reuzegezellig
3 knarsetanden
4 zonnestraal
5 flierefluiter
6 armelui
7 roggebrood
8 horlogemaker

Opdracht
3

De volgende samenstellingen zijn correct gespeld. Leg uit waarom de spelling juist is.
1 brekebeen
2 groenteboer
3 paardenstal
4 snelheidssensor

Opdracht
4

De volgende samenstellingen zijn niet correct gespeld. Leg uit waarom. Noteer daarna de juiste vorm.
1 gedachtensprong
2 manenschijn
3 ontbijtsservice
4 verkiezingstrijd

Opdracht
5

Zijn de volgende samenstellingen correct gespeld? Licht je antwoord toe door te laten zien welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juiste vorm.
1 benzinepomp
2 jokkenbrok
3 secondewijzer
4 uitwisselingstudent

Opdracht
6

Maak samenstellingen. Plaats zo nodig een tussen-s.
1 dorp + kern
2 dorp + straat
3 geld + stroom
4 huisje + slak
5 kok + school
6 oorlog + slachtoffers
7 parel + snoer
8 publiek + jury
9 schip + schroef
10 schoonheid + salon
11 sport + schoen
12 televisie + show

Opdracht
7

Maak samenstellingen. Plaats zo nodig een tussen-e of tussen-en.
1 aspirine + doosje
2 beer + kuil
3 fiets + stalling
4 geboorte + kaartje
5 groente + soep
6 hoog + school
7 rijst + pap
8 rug + spraak
9 stoel + dans
10 tak + wijf
11 wieg + lied
12 zon + bank

Ik kan/weet:
☐ samenstellingen met een tussenklank correct spellen. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Aan elkaar of los

Je leert:
- over aan elkaar of los schrijven.

Je hebt afgerond:
- Cursus 8 Spelling § 7 Tussenklank in samenstellingen

Theorie

Aan elkaar of los?

Samenstellingen schrijf je in het Nederlands in het algemeen aan elkaar. Soms komt er een liggend streepje tussen de delen.

Schrijf de volgende woorden aan elkaar:
- samenstellingen van twee of drie woorden:
  – *deurbel, vakantiehuis, lagelonenland;*
  – *autorijden, uiteenspatten, televisiekijken;*
  – *donkerblauw, kogelvrij, veelgelezen;*
  – *indiensttreding, teraardebestelling;*

- getallen tot duizend (in letters) en samenstellingen met *honderd* en *duizend*:
  – *vijfenveertig, zeshonderdvijftig, dertienduizend;*
  maar: *tien miljoen, drie miljard;*

- combinaties van een voorzetsel en een bijwoord:
  – *Hij woont hier heel dichtbij.*
  Let op: als na het voorzetsel een voornaamwoord of een zelfstandig naamwoord (met of zonder lidwoord) volgt, schrijf je voorzetsel en bijwoord los:
  – *Hij woont dicht bij mij (pers.vnw). Hij woont dicht bij het winkelcentrum (zn).*

- combinaties van of twee voorzetsels:
  – *voorin, achterop.*
  Let op: als na het voorzetsel een voornaamwoord of een zelfstandig naamwoord (met of zonder lidwoord) volgt, schrijf je de voorzetsels los:
  – *Max zat boven op hem (pers.vnw).*
  – *Bij lange reizen zit Els graag voor in de bus (zn), want achterin wordt ze altijd misselijk.*

- voornaamwoordelijke bijwoorden; die bestaan uit *er, hier, daar, waar* + voorzetsel:
  – *hieraan, waarvoor, erdoorheen, daartegenover.*
  Let op: de regel geldt niet voor 'voorzetsels' die deel uitmaken van samengestelde werkwoorden als *inpakken* of *afhangen*. Vergelijk:
  – *Maak je de surprise op zolder en pak je die daar in? Nou, dat hangt ervan af.*
  – *Ik neem in elk geval deze doos mee en stop de surprise daarin. (= in de doos)*
  – *Het cadeautje lag eerst op de tafel, maar het viel ervanaf.*

Opdracht
1

Leg het verschil uit tussen onderstaande tweetallen.

1 scheidsrechterstekort – scheidsrechters te kort
2 rodewijnglazen – rode wijnglazen
3 naaktportretschilderen – naakt portretschilderen
4 zestienjarigen – zestien jarigen
5 oudekaaskroket – oude kaaskroket
6 perssinaasappelen – pers sinaasappelen

Opdracht
2

Welke woorden schrijf je volgens dezelfde regel aan elkaar? Koppel het juiste cijfer aan de juiste letter en schrijf de bijbehorende regel erbij.

1	diepgravend	*a*	erachteraan
2	lagelonenlanden	*b*	grotestedenbeleid
3	samenkomen	*c*	hoogopgeleid
4	twaalfduizend	*d*	kennismaken
5	waaroverheen	*e*	vierendertighonderd

Opdracht
3

Schrijf de woorden waar nodig aan elkaar.

1	acht uur journaal	**7**	hoge verhuis kosten
2	dode hoek spiegel	**8**	in gebruik name
3	er over heen springen	**9**	internationaal onderzoek
4	garage bedrijf	**10**	maximum prijs
5	gebruik maken	**11**	peper dure schoenen
6	glazen plafond	**12**	politie agente

Opdracht
4

Schrijf woorden zo nodig aan elkaar. Plaats eventueel tussenletters.

1 Om half 11 kwam een zwaar beladen binnen vaart schip met een laad vermogen van negen honderd ton, dat maar moeizaam vooruit kwam, de Rotterdamse haven binnen varen.

2 De minister met lange termijn visie wil door middel van een school geld heffing voor basis school kinderen de enorme geldelijke tekorten op de onderwijs begroting verminderen.

3 Tijdens de voetbal interland plaatste Jari de bal midden in het straf schop gebied van de tegenstanders, maar zijn voorzet werd weg gekopt en de verdediging kon stand houden.

4 Met een nieuw lage druk gebied op komst en een zeer ongunstige weers verwachting heeft het KNMI code rood af gegeven; Rijks waterstaat zal morgen ochtend vrijwel zeker moeten sneeuw ruimen.

5 De toeristen waren al vlak bij het centrum, maar moesten op de wandel route er naar toe toch drie maal de juiste weg vragen.

6 Toen de directie secretaresse haar blote voeten op de koude tegels van de bad kamer vloer zette, zag ze nog juist op tijd een plas en stapte ze er over heen.

Ik kan/weet:

☐ wanneer ik woorden aan elkaar of los moet schrijven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

9 Liggend streepje

Je leert:
- over het gebruik van een liggend streepje.

Je hebt afgerond:
- Cursus 8 Spelling § 7 Tussenklank in samenstellingen
  § 8 Aan elkaar of los

Theorie

Liggend streepje

Het liggend streepje dient als **koppelteken**, als **weglatingsteken** en als **afbreekteken**.

Koppelteken
Gebruik een koppelteken in de volgende gevallen:
- in samenstellingen, tussen klinkers die je ook samen kunt uitspreken, de zogenoemde 'botsende klinkers': aa, ae, ai, au, ee, ei, eu, ie, ii, oe, oi, oo, ou, ui, uu en i+j, i+ij, e+ui: *diploma-uitreiking, placebo-effect, rente-inkomsten;*
  maar: *politieauto, televisieomroep, tostiapparaat;*
- in de naam van getrouwde vrouwen: *mevrouw Van Vilsteren-de Laat;*
- in woorden met de voorvoegsels adjunct-, aspirant-, assistent-, bijna-, chef-, collega-, ex-, interim-, kandidaat-, leerling-, niet-, non-, oud-: *adjunct-directeur, collega-docenten, ex-echtgenoot, interim-burgemeester, non-actief, oud-minister*;
- voor een hoofdletter: *anti-Russisch, on-Hollands, pro-Amerikaans; de regering-Merkel;*
- in combinaties van titels en beroepen: *schrijver-historicus, trainer-coach;*
- bij aardrijkskundige namen, of woorden die daarvan afgeleid zijn: *Latijns-Amerikaans, Nieuw-Zeeland, Noord-Brabander, 's-Heerenberg;*
- bij letters, cijfers, andere tekens en St of Sint/sint: *mbo-studie, 20+-kaas, $-teken, PvdA-kantoor, Sint-Maartensdijk, sint-vitusdans;*
- in woorden die anders onoverzichtelijk worden: *huis-aan-huisblad, woon-werkverkeer, ja/nee-vraag, massage-bed.*

Let op:
- Gebruik bij getallen in woorden een trema: *drieënzestig.*
- Als een beroepsnaam vergezeld wordt van een bijvoeglijk naamwoord, schrijven we die twee elementen los: *sociaal geograaf, klinisch bioloog.*

Weglatingsteken
Zet een streepje op de plek waar een *deel* van een woord is weggelaten: *hoofd- en bijzaken; scheikundedocenten en -studenten; keel-, neus- en oorarts;*
maar: *lager en voortgezet onderwijs.*
Je mag een woorddeel alleen weglaten als het in beide woorden dezelfde betekenis heeft. Schrijf dus niet: *kranten- en koffiekoppen*.

Afbreekteken
Gebruik het liggende streepje als afbreekteken als een woord niet meer op de regel past. Dit zijn enkele afbreekregels:
- Breek samenstellingen alleen af tussen de delen: *adoptie-kinderen, klinker-botsing, modellen-wedstrijd, tweede-hands.*
- Breek af tussen het grondwoord en een voor- of achtervoegsel: *herfst-achtig, karakter-loos, on-vriendelijk.*

Je mag woorden ook afbreken tussen twee lettergrepen, maar als je twijfelt over de juiste plaats, zet dan het hele woord op de volgende regel. Op die manier voorkom je fouten.

Opdracht 1

Sommige samenstellingen kun je op meerdere manieren uitspreken of in lettergrepen verdelen, waardoor ze twee betekenissen hebben: *dijkramp* → *dijk-ramp* of *dij-kramp*.

1 Welke twee betekenissen hebben de woorden *a* tot en met *f*?

2 Plaats in de woorden op de meest voor de hand liggende plaats een liggend streepje.

a bruidstaart
b gazonnetje
c lamspies
d reserveringen
e tabaksteler
f wetsuitlegging

Opdracht 2

Spel de volgende woorden correct.

1 anti abortuswet
2 anti epilepticum
3 anti fascisme
4 anti inbraakstrip
5 anti jeukzalf
6 anti militarist
7 anti oxidanten
8 anti Russisch
9 anti tankraket
10 anti westers

Opdracht 3

Maak van de volgende woorden zo mogelijk één woord. Plaats zo nodig een koppelteken.

1 cao + onderhandeling
2 correctie + opdracht
3 dvd + speler
4 jazz + zangeres
5 kant + en + klaar + maaltijd
6 macro + economie
7 massa + ontslag
8 netto + opbrengst
9 snelle + interventie + macht
10 snij + ijzer
11 tweede + klas + reizigers
12 zwart + wit + foto

Opdracht 4

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Laat weg wat je kunt weglaten. Plaats zo nodig een weglatingsstreepje.

1 auto handelaren en auto fabrikanten
2 effen stoffen en veelkleurige stoffen
3 binnen landse vluchten en buiten landse vluchten
4 vlees koeien en melk koeien
5 feest mutsen en feest neuzen
6 huwelijks kostuums en carnavals kostuums
7 carnavals feesten en carnavals optochten
8 vanille pudding, frambozen pudding en chipolata pudding
9 hoger beroeps onderwijs en middelbaar beroeps onderwijs
10 keel arts, neus arts en oor arts
11 gevraagd: docenten Frans en docenten Nederlands
12 gevraagd: wiskunde docenten en natuurkunde docenten

Ik kan/weet:

☐ koppeltekens, weglatingsstreepjes en afbreektekens correct gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

10 Trema, apostrof, accenttekens

Je leert:

- over trema, apostrof en het accentteken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 8 Spelling § 8 Aan elkaar of los
  § 9 Liggend streepje

Theorie

Trema (deelteken)

Het **trema** voorkomt uitspraakproblemen in woorden die geen samenstelling zijn.
Plaats het trema altijd op de eerste letter van de volgende lettergreep:
– *zee-en, dus zeeën; melodie-en, dus melodieën; pati-ent, dus patiënt; kopi-eren, dus kopiëren* (maar: *hij kopieert, gekopieerd*); *offici-ele, dus: officiële* (maar: *officieel*).
Let op bij:
– -eum: *linoleum*; -iing: *verfraaiing;* -cien: *opticien,* -ieus: *melodieus;*
– bea-, gea-, beo-, geo-, beij-, geij-: *beargumenteren, geantwoord, beoefenen, geopereerd, beijverd, geijzeld;* maar: geë-, geï- en geü-: *geëigend, geïllustreerd, geüniformeerd.*

Bij woordafbreking vervalt het trema. Vóór de letter waarop het trema staat, kan het woord in principe worden afgebroken.

Opdracht 1

Plaats waar nodig een trema.

1 beargumenteren	**6** geijsbeerd	**11** heroine
2 coordinatie	**7** geinfiltreerd	**12** industrieel
3 dubieus	**8** gelinieerd	**13** naief
4 efficient	**9** genitalien	**14** petroleum
5 elektricien	**10** heiig	**15** uitzaaiingen

Opdracht 2

Schrijf de zinnen over en plaats hoofdletters en trema's.

1 de paboers organiseerden een reunie in een ruine bij rotterdam.
2 hebben de kolonien hun financien wel op orde?
3 italie heeft al enige tijd een financieel probleem.
4 kunnen jullie wat meer varieren in de melodieen?
5 loes zei geergerd dat max zijn spullen niet had geordend.
6 op dit industriele complex maakt men een grote varieteit aan producten.

Theorie

Apostrof

De **apostrof** (') wordt gebruikt:
- als weglatingsteken op de plaats van een weggelaten letter:
  – *'s avonds (des avonds), 's winters, 's-Heerenberg, d'r tasje (haar tasje);*
  – *'t Gaat vannacht behoorlijk vriezen (Het gaat ...);*
  – *Truus' excuses, Lex' paraplu*; vergelijk: *het boek van Willem → Willems boek;*
- om uitspraakproblemen te voorkomen:
  – bij het meervoud: *papa's (spreek uit: pappaas), piano's, paraplu's;*
  – bij bezitsaanduidingen: *Lara's roddelrubriek, Theo's abonnement, Jiri's zwaard.*

Let op: meestal is er geen uitspraakprobleem; schrijf dan de *bezits-s* aan het woord vast: *Robs racewagen, tantes theeservies, mijn vaders boot.*
– in meervouds- en verkleinvormen en in afleidingen van letterwoorden en initiaalwoorden: *cd'tje, HEMA's, hbo'er, PvdA'er, soa's, vwo's, 65+'er, sms'je, ge-sms't.*
Let op: afleidingen van letterwoorden, die je als woord uitspreekt, schrijf je zonder apostrof (*havoër*) en in samenstellingen met een initiaalwoord zet je geen apostrof, maar een liggend streepje: *hts-student, PvdA-lid, 65+-pas.*
• bij verkleinwoorden op -y: *baby'tje.*

Opdracht
3

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Plaats hoofdletters en apostrofs.
1 da s niet zo mooi!
2 is trix tas bij haar val met de fiets beschadigd?
3 kochten de vwo ers een paar cd tje s?
4 mirjam s broer woont in brussel.
5 s nachts is het donker.
6 z n beide oma s zijn in de tachtig.

Opdracht
4

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Plaats waar nodig een hoofdletter, een apostrof en/of een liggend streepje.
1 de wc bril moet vervangen worden.
2 in s heerenbroek vind je sport centrum adonis.
3 spelen de kinderen s middags cowboy tje en indiaan tje?
4 t is niet eenvoudig om een hbo studie af te ronden.
5 wat heeft de commissie dijsselbloem zoal bedacht?
6 zo n mooi boek had roxy s zus nog nooit gelezen.

Theorie

Accenttekens en cedille

Er zijn drie accenttekens: het **accent aigu** (streepje voorover: *é*), het **accent grave** (streepje achterover: *è*) en het **accent circonflexe** (dakje: *ê*):
• Accenttekens komen bijna alleen voor op de letter *e*: *café, carrière.*
• In enkele gevallen komen ze ook op andere letters, bijvoorbeeld: *tambour-maître.*
• Om klemtoon aan te geven, gebruik je het accent aigu. Zet het accent dan op de eerste twee klinkers van de lettergreep:
  – *Hij is volgens mij dé persoon om hier orde op zaken te stellen.*
  – *Jos heeft alleen ruzie met zijn óúdste broer en niet met de jongste.*
• Plaats, als er een uitspraakprobleem dreigt, accenten op het telwoord *één (1)*, maar niet op hoofdletters: *Juliette heeft één scooter en twee fietsen. Eén scooter of twee?*
  Maar: *Kan een van jullie de deur even dichtdoen?* (zonder accenten)

De cedille onderaan de *c* (*ç*) zorgt ervoor dat een *c* als *s* klinkt, wanneer die voor een *a*, *o* of *u* staat (*reçu, Curaçao*). Normaal klinkt de *c* in die gevallen als *k*: *carnaval, correct.*

Opdracht
5

Spel correct. Plaats zo nodig een accent of een cedille. Gebruik eventueel een woordenboek.
1 controle
2 de premiere
3 drie etages
4 een deja vu
5 een Francaise
6 een glas rose
7 enquetes
8 in haar neglige
9 Leuk, he?
10 nachtcreme
11 onze logee
12 zonder gene

Ik kan/weet:
☐ trema's, apostrofs en accenttekens correct gebruiken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

11 Getallen

Je leert:
- over het schrijven van getallen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

De schrijfwijze van getallen

Cijfers en getallen schrijf je soms met letters en in andere gevallen in cijfers.

Letters gebruik je voor
- hele getallen van één tot en met twintig: *acht, negentien, zesde, achtste;*
- de tientallen tot honderd: *vijftig, zeventig, dertigste;*
- de honderdtallen tot duizend: *achthonderd, driehonderdste;*
- de duizendtallen tot twaalfduizend: *negenduizend, tienduizendste;*
- de getallen miljoen, miljard, biljoen enzovoort: *zeven miljoen* (los!), *negen miljardste* (los!).

Bij grote getallen kun je cijfers en woorden combineren: *34 duizend*, *143 miljoen*, *26 miljard*.

Cijfers gebruik je voor
- getallen boven de twintig, uitgezonderd de tientallen en honderdtallen: *35 miljoen, de 24ᵉ* (24e , 24ste) voorstelling, 92 gasten;
- exacte waarden, zoals maten, gewichten, temperaturen, bedragen, telefoonnummers, data, adressen, percentages, rekeningnummers, jaartallen, exacte tijdstippen: *67 liter, 45 meter, 4 kilo, 37 °C, € 7,85, 10 mei 1996, Schilderskade 66, 12% of 12 procent, groep 6, paragraaf 4.5, om 16.00 uur* (*vier uur* geeft de tijdsduur aan).

Let op:
- Schrijf breuken los (*twee derde: ⅔, vier zeven achtste: 4⅞; maar: tweeënhalf*), behalve in een samenstelling: *driekwartsmaat, tweederdemeerderheid.*
- Als in een zin grote aantallen van iets in cijfers staan, gebruik je in die zin ook cijfers voor kleine aantallen van datzelfde iets:
  – *Van de 35 apen werden er 8 ziek, maar de twee verzorgers hadden nergens last van.*

Opdracht **1**

Maak van de cijfers letters waar dat moet.

1. In ons land is de maximumsnelheid 130 kilometer per uur.
2. Ze zong '2 emmertjes water halen', '3 maal 3 is 9' en 'Vader Abraham had 7 zonen'.
3. In de oorlog, die ruim 3 jaar duurde, vielen 5346 slachtoffers.
4. De expeditie begint in 2024 op 2e pinksterdag om 11 uur.
5. Van de 34 voorstellen in de ideeënbus waren er maar 5 de moeite waard.
6. Omdat we vandaag 25 jaar bestaan, krijgt elke 25ste bezoeker een presentje.
7. Vanwege de temperatuur van min 15 °C kwam ¾ deel van de toeschouwers op 13 december niet opdagen voor de voorstelling van 21.00 uur .
8. De 300 geënquêteerden moesten 31 vragen beantwoorden op een 5-puntsschaal.

Ik kan/weet:

☐ wanneer ik getallen als cijfers of in letters moet weergeven.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

12 Sommige of sommigen?

Je leert:

- over zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden

Telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden worden soms zelfstandig gebruikt. In dat geval spel je ze soms met een *-n* op het eind.

Telwoorden
Woorden als *sommige, vele, enkele, beide* schrijf je met een *-e*
- als ze bijvoeglijk gebruikt worden:
  – *vele genodigden, enkele leerlingen, de weinige bezoekers;*
- als ze betrekking hebben op *zaken* of *dieren*:
  – *Van die mooi beschilderde matroesjka's heb ik er enkele gekocht.*
  – *Die exotische vogels zijn prachtig, maar de meeste zijn niet te koop.*

Woorden als *sommige, vele, enkele, beide* schrijf je met *-en*
- als ze zelfstandig worden gebruikt én betrekking hebben op personen:
  – *Slechts weinigen zijn werkelijk van de situatie op de hoogte.*
  – *Enkelen van ons waren in bezit van een museumjaarkaart.*
- Let goed op: als het woord betrekking heeft op personen die al eerder genoemd zijn in *dezelfde zin*, kun je *-e* schrijven als je het woord achter het telwoord kunt invullen:
  – *De klanten van de KLM toonden zich ontevreden en enkele (klanten) dienden zelfs een klacht in.*

  Maar anders niet:
  – *'U kunt beter opstappen', merkten de aandeelhouders op, die allen vonden dat de bestuursvoorzitter veel foute beslissingen had genomen.*

Let op: *tientallen*, *honderden*, *(tien)duizenden*, *miljoenen* en *miljarden* schrijf je altijd met *-en*:
– *De oppositie had honderdduizenden demonstranten naar de hoofdstad gelokt.*

Bijvoeglijke naamwoorden
Bijvoeglijke naamwoorden schrijf je met een *-e* (*zieke koeien, de aanwezige journalisten*), maar als ze zelfstandig gebruikt worden én personen in het meervoud aanduiden, schrijf je ze met *-en*: *doven en slechthorenden, ouden van dagen, de geslaagden*.

Opdracht
1

Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 De spelers mochten in de kampioenswedstrijd alle(n) enige(n) tijd meespelen.
2 Zie je die goudvissen daar in de vijver? Enkele(n) zijn volgens mij ziek.
3 De kelner liet drie dienbladen met tientalle(n) kopjes vallen, waardoor de meeste(n) in stukjes braken.
4 Veel havoërs zijn geslaagd en sommige(n) zelfs met een acht gemiddeld.
5 Alex en Miriam zijn de enige(n) uit de klas die niet op het kerstgala waren.
6 Zijn de zeehond en de walvis beide(n) zoogdieren?
7 Sommige(n) deelnemers aan de puzzelrit kregen een aandenken, maar niet alle(n).
8 Van de gestolen laptops werden er enige(n) op Marktplaats te koop aangeboden.
9 Mijn ouders zijn al ver in de zeventig, maar gelukkig zijn beide(n) nog goed gezond.
10 Mijn ouders zijn al ver in de zeventig, maar gelukkig zijn ze beide(n) nog goed gezond.

Opdracht
2

Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 Onze kat had vijf jongen gekregen, maar de kleinste(n) waren na een dag al dood.
2 Voor kinderen is die film misschien wel leuk, maar voor volwassene(n) is er niks aan.
3 Gezonde(n) mensen vinden veel gemakkelijker werk dan mindervalide(n).
4 Het Leger des Heils verzorgt maaltijden voor de dakloze(n) en de andere(n) minderbedeelde(n) inwoners van onze stad.
5 In Florence kwamen we in de meivakantie een heleboel bekende(n) tegen.
6 Die zoute(n) lustte Marleen wel, maar deze zure(n) haringen kreeg ze niet weg.
7 Veel dove(n) zijn achterdochtig, doordat ze niet kunnen horen wat horende(n) mensen zeggen.
8 Was al uw fijne was met Color Reus, van de beste(n) de goedkoopste(n)!
9 'Beminde(n) gelovige(n),' zei de predikant, 'denkt u deze week nog even aan uw zieke(n) broeders en zusters en aan de eenzame(n).'
10 De afgevaardigde(n) van de VN doorkruisten indertijd Irak op zoek naar chemische(n) wapens en biologische(n).

Opdracht
3

Lastige gevallen. Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 Bij de laatste hindernis van de military kwamen paard en ruiter ten val. Beide(n) bleven roerloos liggen.
2 Jaromir is met de zijne(n) een dagje naar de Efteling geweest.
3 Toen we uit het water kwamen, waren Jobs honden weggelopen, maar de mijne(n) lagen nog bij onze kleren.
4 Ik ben goed bevriend met Max en mijn kinderen spelen dan ook vaak met de zijne(n).
5 Toen Richard uit huis ging, liep de hele buurt uit om afscheid van hem te nemen. Enkele(n) pinkten zelfs een traantje weg, toen hij vertrok.
6 Onder het personeel waren sommige(n) het totaal niet eens met de protestactie.
7 Bij een val uit een vrachtwagen kwam een olifant op zijn verzorger terecht, waardoor beide(n) gewond raakten.

Ik kan/weet:

☐ wanneer ik wel of geen -n moet gebruiken bij zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

13 Probleemwoorden

Je leert:
- veelvoorkomende moeilijke woorden correct spellen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

123 lastige Nederlandse woorden

Bij sommige woorden twijfel je altijd over de schrijfwijze. Je kunt de spelling opzoeken in een (online)woordenboek in de Woordenlijst Nederlandse Taal (woordenlijst.org), maar je kunt de spelling ook uit je hoofd leren.

abonnees
accommodatie
achttien
acuut
adellijk
adolescent
agressie
alinea
alleszins
allochtoon
apparaat
barbecueën
baseren
begrafenis
begroeiing
burgemeester
burgerlijk
cappuccino
carrière
chagrijnig
cheque
chic/chique
comité
commissaris
consequent
continu/continue
daarentegen
decennium
dichtstbijzijnde
discipline
door middel van
eczeem
eigenlijk
efficiënt
elektrisch
e-mail
enigszins
enquête
enthousiast
excuus
faillissement
fascisme
financieel/financiële
financiën
geenszins
gefascineerd
gerechtelijk
gewelddadig
gezamenlijk
googelen
hardnekkig
hartstikke
herinneren
hiërarchie
hopelijk
hygiënisch
hypothese
identiteit
illusie
insect
interessant
interview
juffrouw
kassière
klerezooi
kopiëren
legitimatie
liniaal
litteken
luxueus/luxueuze
manoeuvreren
millimeter
minuscuul
minutieus
misschien
mogelijk
namelijk
niettemin
nieuwsgierig
nochtans
onmiddellijk
onverbiddelijk
opticien
oeuvre
parallellen
penicilline
per se
portemonnee
practicum
procedé
product
professor
prostitué (m)
prostituee (v)
puberteit
publicatie
pyjama
racisme
recensie
rechterlijk
rechtstreeks
reëel/reële
represailles
reünie
satelliet
seksueel
sieraad
sowieso
staatsieportret
statiegeld
stiekem
thans
toerisme
toernooi
tournee
twijfelen
uittreksel
vacuüm
verrassen
wanneer
wederrechtelijk
weifelen
weliswaar

Opdracht
1

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Kies de juiste vorm.

1 dichtsbijzijnde - dichtstbijzijnde
2 geenszins - geenzins
3 identiteit - indentiteit
4 interessant - interressant
5 lineaal - liniaal
6 nieuwschierig - nieuwsgierig
7 onmiddelijk - onmiddellijk
8 racisme - rascisme

Opdracht
2

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Kies de juiste vorm.

1 accommodatie - accomodatie
2 alinea - alinia
3 facisme - fascisme
4 geweldadig - gewelddadig
5 gezamelijk - gezamenlijk
6 intervieuw - interview
7 legimitatie - legitimatie
8 per se - persé

Opdracht
3

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Vul zo nodig ontbrekende letters in.

1 begroei…ng
2 burge…meester
3 dis…ipline
4 fail…is…ement
5 har…nekkig
6 hygi…nisch
7 luxueu…e
8 mis…chien
9 name…lijk
10 onverbid…e…lijk
11 pubert…t
12 wan…eer

Opdracht
4

Woordgroepen met oude naamvallen geven soms problemen bij de spelling. Vul waar nodig de juiste letters in. Gebruik zo nodig een woordenboek.

1 in koele… bloed…
2 in levende… lij…
3 mijn… inziens
4 op staand… voet
5 te… alle… tijd…
6 te… elfde… ur…
7 te… goed… trouw
8 te… voet… uit
9 te… zijne… tijd
10 van gans… hart…

Ik kan/weet:

☐ moeilijke woorden correct spellen, al dan niet met behulp van een woordenboek.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

DE ZIN
VAN HET LEVEN
HOEFT GEEN
SPELLINGCONTROLE

Loesje

Postbus 1045 6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Praktijk-opdrachten

Het is een mooie, regenachtige dag.

C. Buddingh'

Inhoud

In deze cursus komt een breed scala aan onderwerpen en werkvormen aan de orde. De opdrachten zijn zo opgezet dat je vaardigheden uit verschillende cursussen moet combineren om tot een goed eindresultaat te komen.
Bij een aantal opdrachten werk je alleen, maar er zijn ook opdrachten die je in een groep moet uitvoeren. Daarbij oefen je niet alleen specifieke vaardigheden van het vak Nederlands, maar ook samenwerkingsvaardigheden. Deze zullen je in je vervolgstudie en je latere beroepspraktijk goed van pas komen. Denk aan zaken als taken verdelen, een planning maken, persoonlijke verantwoordelijkheid nemen voor jouw deel van de taak, op een goede manier feedback geven en ontvangen en evalueren.
Bij elke opdracht is aangegeven welke paragrafen uit het boek je nodig hebt om de opdracht uit te voeren. Raadpleeg die paragrafen in elk geval als je even niet verder kunt: je vindt er waardevolle aanwijzingen.
Op *Nieuw Nederlands online* vind je tips en bronnen die je kunt gebruiken.

1 Mens erger je niet!

Een onderzoek naar de acceptatie van taalfouten

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 4 Presentatie
- Cursus 7 Formuleren

Hun irriteren zich aan me zusje. Gaan jouw haren ook recht overeind staan als je iemand dit hoort zeggen of wanneer je dit leest? Dan ben je niet de enige. Veel mensen ergeren zich enorm aan het gebruik van *hun* als onderwerp, *me* als bezittelijk voornaamwoord en de contaminatie van *irriteren* en *zich ergeren*. Er zijn echter ook mensen die dit allemaal niet zo erg vinden. Taal verandert nou eenmaal, hoor je ze zeggen. Bovendien gaat het er toch vooral om dat je begrijpt wat de ander zegt?
Sommige taalpuristen zullen zeggen dat er regels zijn waaraan taalgebruikers zich moeten houden, maar de vraag blijft wel wie die regels mag bepalen. Taalkundigen zijn over het algemeen meer bezig met het beschrijven van taal dan met het voorschrijven van taalregels. Zij vinden het juist interessant om te zien hoe en onder welke invloeden een taal verandert en wanneer bepaalde veranderingen door de goegemeente geaccepteerd worden.

Je gaat in een viertal een onderzoek doen naar de acceptatie van veelgemaakte formuleringsfouten. Hiervoor nemen jullie een enquête af. Het onderzoek wordt afgesloten met een presentatie, waarin de gemaakte keuzes worden verantwoord en de resultaten overzichtelijk worden weergegeven.

***Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

2 De klok horen luiden

Een vlog over spreekwoorden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren, § 10 Samenvatten
- Cursus 2 Lezen – § 4 Stappenplan Tekstanalyse
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 4 Presentatie, § 7 Interview
- Cursus 7 Formuleren – § 10 Uitdrukkingen

Hoge bomen vangen veel wind. Iets kost je een rib uit je lijf. Door het oog van de naald kruipen. Dit zijn uitdrukkingen en spreekwoorden die je vast wel kent. Veel van onze spreekwoorden en uitdrukkingen bestaan al een paar honderd jaar en zijn volledig opgenomen in ons dagelijks taalgebruik.
Sommige uitdrukkingen klinken ons eigenlijk best vreemd in de oren. Want hoe kan iets een rib uit je lijf kosten? En hoe kan iemand door het oog van een naald kruipen? Toch was het ooit niet zo vreemd en begreep iedereen waar een zegswijze vandaan kwam en wat die betekende. Maar waar komen deze spreekwoorden en uitdrukkingen dan vandaan? Dat ga je bij deze opdracht uitzoeken.

Je gaat in een drietal over drie spreekwoorden een vlog maken voor achtstegroepers. In de vlog moet aandacht besteed worden aan de letterlijke en de figuurlijke betekenis en aan de herkomst. Natuurlijk zorgen jullie voor voldoende afwisseling, bijvoorbeeld door iets te vertellen en iets na te spelen of uit te beelden. Lever bij de vlog ook een lijst met gebruikte bronnen in.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

3 Stel je voor!

Een profiel voor een online netwerk

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren
- Cursus 2 Lezen – § 4 Stappenplan Tekstanalyse
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Als je een eigen bedrijfje opzet of op zoek bent naar een baan, kun je een profiel aanmaken op een online netwerk, zodat je via bekenden nieuwe contacten kunt opdoen. Zo'n profiel moet geen saaie opsomming van feiten zijn, maar een aantrekkelijk en overzichtelijk geheel, waarmee je duidelijk laat zien wie jij bent en wat je kunt. Omdat anderen op grond van jouw profiel conclusies over je trekken, is het belangrijk dat je eerlijk bent. Dit neemt niet weg dat je de omschrijving van jezelf, je ervaring en vaardigheden zo goed en overtuigend mogelijk moet presenteren.

Je kunt alleen een goed profiel maken als je weet hoe je in elkaar steekt. Om een duidelijk beeld van jezelf te krijgen, kun je bijvoorbeeld een aantal persoonlijkheidstestjes doen. Daarnaast kun je natuurlijk ouders en vrienden vragen hoe zij tegen jou aankijken.
Je gaat een profiel maken voor een online netwerk. In de profielschets laat je zien wie je bent en wat je kunt: welke karaktereigenschappen typeren jou, wat houdt je bezig, wat vind je leuk om te doen, welke diploma's en welke werkervaring heb je in huis en welke vaardigheden heb je hierdoor ontwikkeld? Wees creatief!

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

4 Van Dale & co

Een pleidooi voor jouw eigen woord

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 3 Betoog
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 4 Presentatie
- Cursus 7 Formuleren

Het is nu misschien nauwelijks meer voor te stellen, maar er waren tijden waarin woorden als 'nepnieuws' of 'factchecken' niet bestonden. En nog weer langer geleden moesten woorden als de 'sms-duim' of de 'muisarm' worden bedacht voor lichamelijke klachten die je kreeg bij overmatig gebruik van een mobiele telefoon of een muis. Iedere dag ontstaan er nieuwe woorden en uitdrukkingen en krijgen bestaande woorden nieuwe betekenissen. Het duurt echter even voordat een woord ook terug te vinden is in een woordenboek. Een woord wordt pas opgenomen in de *Dikke Van Dale* als dat woord gedurende langere tijd met een zekere regelmaat opduikt in boeken of kranten, op internet of op de radio. De teksten met dit nieuwe woord moeten bedoeld zijn voor een breder publiek en ze moeten eenvoudig toegankelijk zijn.

Je gaat een pleidooi houden van ongeveer 350 woorden voor het opnemen van jouw eigen woord in een woordenboek. Als je liever een woord zou willen schrappen in plaats van toevoegen, dan mag dat ook.
Dit pleidooi, dat uitgesproken maximaal drie minuten mag duren, neem je vervolgens op film op. In je betoog moet duidelijk worden waarom jouw woord nuttig is in de Nederlandse taal of waarom het juist weg moet. Geef argumenten met feiten of met voorbeelden van situaties waarin jouw woord nodig of juist ongewenst is.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

5 *Dankjewel* en/of *shukran*?

Een bijdrage voor een forum over tweetalig opvoeden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 6 Ingezonden brief
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Zou het niet geweldig zijn overal ter wereld de taal te spreken van de landen die je bezoekt, zodat je met iedereen kunt communiceren? Hoeveel meer zou je dan niet leren over een land en zijn inwoners!
Helaas lukt het lang niet iedereen om meerdere talen goed te leren spreken: zodra je zo oud bent dat je op de middelbare school een vreemde taal in je pakket hebt, is het vaak ploeteren geblazen: woordjes leren, wennen aan een andere woordvolgorde, uitspraak oefenen.
Heel wat beter af zijn de kinderen die opgroeien in een gezin waar meerdere talen gesproken worden. Toch maken veel ouders met een andere moedertaal zich zorgen over de vraag of het misschien slecht is voor hun kind goed Turks, Marokkaans, Arabisch, Farsi of Dari te leren spreken, terwijl ze in Nederland wonen. Jouw taak is het deze ouders gerust te stellen: er zijn immers veel meer voordelen aan meertalig opvoeden dan nadelen!

Je gaat een bijdrage schrijven over deze kwestie voor een forum over meertaligheid. Daarvoor moet je je echter eerst wat beter informeren: wat zijn de voordelen van meertaligheid? Zijn er ook risico's? Kun je die verminderen of voorkomen? Hoe dan?

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

6 Welke indruk wil je achterlaten?

Een goede sollicitatiebrief

Je past toe:

- Cursus 3 Schrijven – § 7 Zakelijke e-mail, § 8 Motivatiebrief
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Waarschijnlijk heeft iedereen het volgende begin van een overbekende maar tegelijkertijd ook beruchte brief weleens gelezen: 'Naar aanleiding van uw vacature solliciteer ik hierbij naar de functie van …' Deze zin is niet zo bekend geworden omdat hij zo goed is, maar omdat er maar weinig mensen met iets beters komen als ze solliciteren. Toch is het belangrijk dat juist jouw sollicitatiebrief opvalt tussen die van misschien wel tientallen anderen, zodat jouw brief met net wat meer aandacht gelezen wordt en jij op gesprek mag komen. Anders kun je je de moeite net zo goed besparen! Hoe doe je dat, een goede briefopening schrijven? Dat is een kwestie van originaliteit en een beetje lef. Verder moet je precies weten wat je over jezelf wilt vertellen.

Voor deze opdracht zoek je een vacature die jouw interesse wekt. Ga bij jezelf na waarom je deze vacature interessant vindt en wat jou geschikt maakt: welke positieve eigenschappen breng je mee? Welke vaardigheden heb je al ontwikkeld en waaruit blijkt dat? Misschien heb je zelfs ook een cursus gedaan die voor de functie van belang is.
Schrijf vervolgens een goed gestructureerde, overtuigende brief waarin je jezelf als de beste kandidaat voor de functie presenteert. Denk aan een pakkende opening.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Aantekeningen

WAT HEB JE AAN

TOETERS
EN BELLEN

ALS JE ER
GEEN MUZIEK
MEE GAAT MAKEN

Loesje

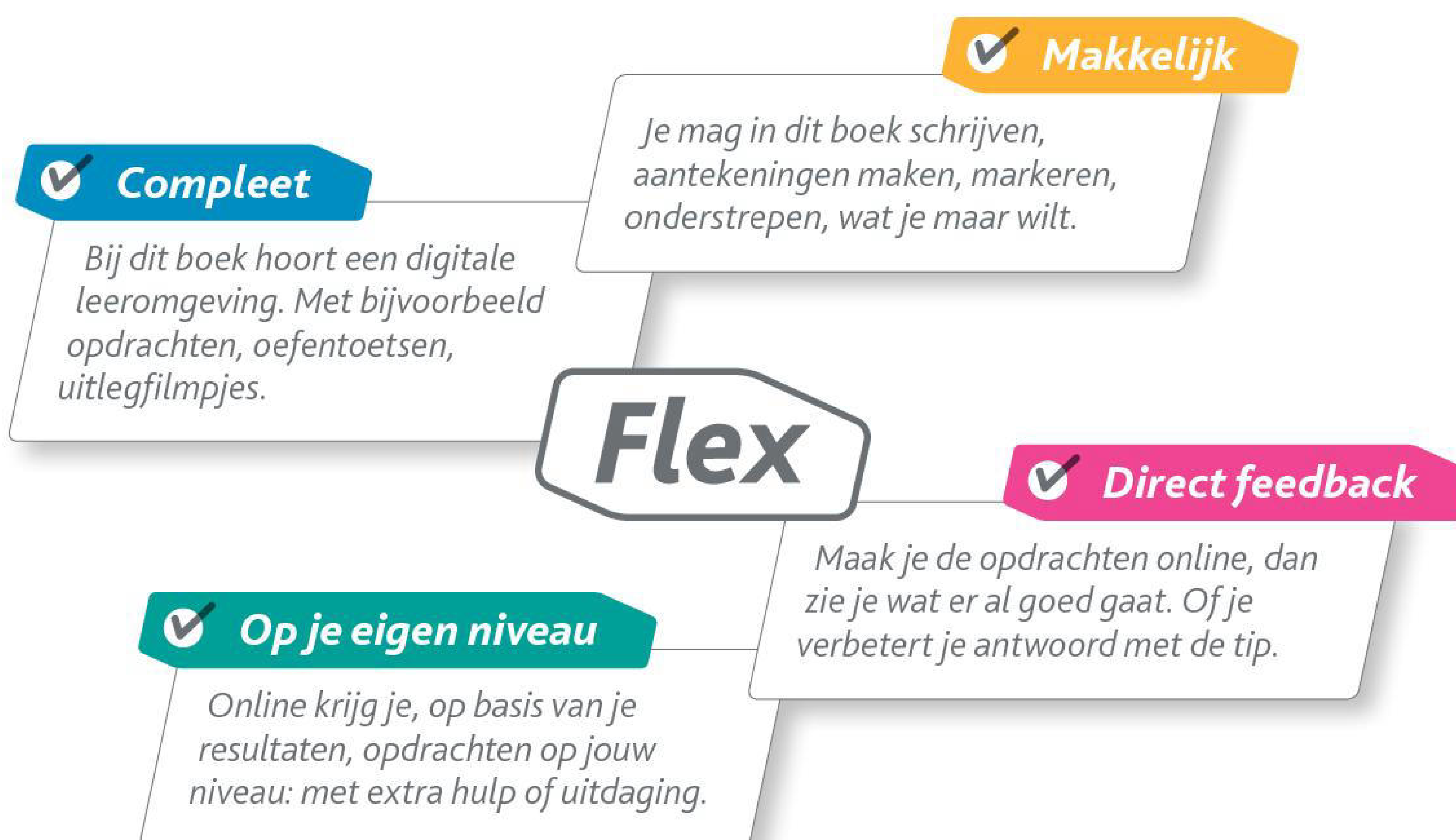
Postbus 1046
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: Lineair, Arnhem

Berlinda van Dam/HH, Den Haag: p. 8-9
Ed Oudenaarden/ANP, Rijswijk: p. 14
Ron Giling/Lineair, Arnhem: p. 17, 87, 215
Caspar Huurdeman/HH, Den Haag; p. 21
Edwin Janssen/HH, Den Haag: p. 25
Shutterstock, New York: p. 26, 54, 212, 217, 218
iStockphoto, Calgary: p. 30, 33, 34, 69, 70, 72, 82, 117, 119, 121, 213, 216, 219
Bangalore Mirror, Bangalore: p. 40
Picture-Alliance/Lineair, Arnhem: p. 41l, 188
Sahar Tabar/Instagram: p. 41r
Sean Gallup/Getty Images, Dublin: p. 47
Loesje, Arnhem: p. 49, 75, 93, 107, 125, 147, 171, 207, 217
Amaury Miller/HH, Den Haag: p. 50-51
Criterion Games, Guildford: p. 53
REX/HH, Den Haag: p. 54
Careman/HH, Den Haag: p. 57
Els Zweerink, Amsterdam: p. 58
Holland Media Combinatie, Alkmaar: p. 60
Marcel Antonisse/ANP, Rijswijk: p. 63
Bas Czerwinski/ANP, Rijswijk: p. 64
Flip Franssen/HH, Den Haag: p. 108-109
Thomas Schlijper/HH, Den Haag: p. 76-77, 208-209
EPA/ANP, Rijswijk: p. 84
The Image Bank/Getty Images, Dublin: p. 90
Robin Utrecht/ANP, Rijswijk: p. 94
Anneke Janssen/HH, Den Haag: p. 98
Reyer Boxem/HH, Den Haag: p. 101
Michiel Wijnbergh/HH, Den Haag: p. 94-95
Alamy/Image-select, Wassenaar: p. 111l, r, 140
Christie's, Londen: p. 123
Hans van Rhoon/HH, Den Haag: p. 126-127
Zhang Peng/Getty Images, Dublin: p. 136
Frank Uijlenbroek, Ommen: p. 137
Roger Dohmen/HH, Den Haag: p. 148-149
Kees van de Veen/HH, Den Haag: p. 172-173
Dagmar Pegels-Duine, Middelharnis: p. 211
Truus van Gog/HH, Den Haag: p. 214
Vivienne van Leeuwen, Den Haag: p. 220
Martijn Beekman/HH, Den Haag: p. 221
Remko de Waal/ANP, Rijswijk: p. 222
Ronald van den Heerik/HH, Den Haag: p. 223
Guido Koppes/HH, Den Haag: p. 224

Noordhoff Uitgevers

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-73475-6
9 789001 734756